

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**МАТЕРІАЛИ
ХІІ РЕГІОНАЛЬНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА І СВІТ»**

26 ЛЮТОГО 2026 р.

ЗАПОРІЖЖЯ, 2026 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №10 від 31.03.2026 р.)

Редакційна колегія:

ФАЛЬКО Н.М. – ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор психологічних наук, професор

ГЛЕБОВА Н.І. – перший проректор, доктор соціологічних наук, професор

ПОЛЯКОВА Л.І. – проректор з наукової, інноваційної роботи та міжнародної співпраці, кандидат історичних наук, доцент;

Члени оргкомітету:

АРАБАДЖИ О.С. – проректор з науково-педагогічної роботи, зовнішніх зв'язків та стратегічного розвитку, кандидат географічних наук, доцент;

СІРОШТАН Т.В. – декан факультету суспільно-гуманітарних наук та права, кандидат філологічних наук, доцент

АФАНАСЬЄВА Л.В. – завідувачка кафедри соціології та філософії, кандидат філософських наук, доцент

ГЛИНСЬКА Л.Ф. – кандидат філософських наук, доцент

ДЕМЧИК О.І. – кандидат філософських наук, старший викладач

ЧИЧАНОВСЬКИЙ І.О. – старший викладач

ХІІ регіональна науково-практична конференція «Людина і світ»: матеріали регіональної науково-практичної конференції (26 лютого 2026 р., м. Запоріжжя) / за заг. ред. Афанасьєва Л., Глебова Н. Запоріжжя : Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2026. 293 с.

Збірник містить матеріали учасників ХІІ регіональної науково-практичної конференції «Людина і світ», присвячені актуальним проблемам міжкультурної взаємодії та розвитку толерантності в умовах глобалізації, шляхам порозуміння у глобальному світі та представлено теоретичні підходи, практики порозуміння та шляхи подолання культурних бар'єрів. Представлені тези відображають багатогранність соціокультурних процесів і сприяють формуванню міжкультурної компетентності.

Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів. Редакційна колегія може не поділяти світоглядних переконань авторів і не несе відповідальність за надану ними інформацію.

СЕКЦІЯ: Толерантність та міжкультурний діалог: шляхи порозуміння у глобальному світі

УДК 159.198:432

НЕВИЗНАЧЕНА ВТРАТА: ЕМОЦІЙНІ НАСЛІДКИ, СОЦІАЛЬНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГОРЮВАННЯ

Астремська Ірина Володимирівна,

доктор психол.наук, професор

Панфілова Марія,

здобувач другого рівня вищої освіти, спеціальності С4 Психологія

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Миколаїв, Україна

Ключові слова: невизначена втрата, ambiguous loss, горювання, невизначеність меж, емоційна регуляція.

У науковій літературі поняття «невизначена втрата» (ambiguous loss) пов'язується насамперед із роботами П. Босс, яка описала втрату, що не має чіткого підтвердження, завершення або зрозумілих соціальних маркерів. Невизначена втрата у класичному формулюванні виникає тоді, коли людина фізично відсутня, але психологічно «присутня» у житті близьких, або коли людина фізично поруч, проте психологічно недоступна через глибокі зміни стану чи особистості. Обидва типи породжують специфічну напругу: горювання запускається, однак не може пройти звичний цикл завершення, бо бракує достовірності щодо статусу близької людини або бракує можливості узгодити внутрішнє відчуття втрати з зовнішньою реальністю [1].

У поданому для роботи визначенні невизначена втрата описується як вид втрати, за якого процес горювання не завершується через відсутність підтвердження або спростування факту смерті, а невизначеність щодо долі близької людини підтримує тривалий психологічний дистрес, інколи з міжпоколінневим «відлунням». На рівні теорії подібне пояснення узгоджується з тезою П. Босс про структурний характер стресора: проблема полягає не в

«слабкості» особистості, а в об'єктивній неможливості отримати ясність. Теоретичний сенс невизначеної втрати полягає в тому, що емоційна система людини опиняється між двома полюсами – надією і відчаєм – без можливості стабілізувати переживання в одному рішенні [2].

Ключовим поняттям у теорії невизначеної втрати виступає «невизначеність меж» (boundary ambiguity) – стан, за якого складно зрозуміти, хто «належить» до сімейної системи, які ролі зберігаються, а які мають змінитися, і які рішення є морально допустимими. Невизначеність меж – не абстрактна категорія, а психологічна реальність, що проявляється у повсякденних дилемах і тривалому внутрішньому конфлікті. Для емоційної сфери невизначеність меж означає постійну активацію системи оцінювання: людина знову і знову перевіряє інформацію, інтерпретує сигнали, повертається до спогадів, намагається узгодити факти й фантазії. Подібний «нескінченний цикл оцінювання» підтримує тривогу, виснаження, роздратування та провину, а смуток набуває рис хронічного переживання [1].

Сучасні огляди літератури трактують невизначену втрату як феномен, що поєднує елементи горя, травматичного стресу, хронічної тривоги та екзистенційної невизначеності. С. Вейленд у скопінговому огляді підкреслює, що невизначена втрата вплітається у практику консультування та дослідження горювання як окрема оптика, яка дозволяє описати ситуації, де «закриття» неможливе. У подібних роботах наголошується: для емоційної сфери принциповою є не лише інтенсивність смутку, а й форма переживання – хвилеподібність, повторюваність, змішування протилежних емоцій, наявність нав'язливих думок і коливань між різними версіями реальності [3, с. 5].

У дослідженнях останніх років наявна тенденція до уточнення меж поняття «невизначена втрата», оскільки термін використовується для опису різних ситуацій: зникнення безвісти, міграційні розриви, інкарцерація, тяжкі хвороби з когнітивними змінами, деменція, травматичні ураження мозку. Систематизація меж поняття необхідна, аби відрізнити невизначену втрату від складного горювання, депресивних реакцій або реакцій адаптації. У сучасних

роботах підкреслюється, що ядром невизначеної втрати залишається не «сила смутку», а відсутність остаточності й дефіцит ясності щодо статусу стосунку [4, с. 185].

Висновок. Невизначена втрата не піддається традиційному «закриттю» чи резолюції – і саме в цьому її суть. Замість пошуку остаточного завершення ефективнішим є розвиток толерантності до амбівалентності, визнання болю як реального та правомірного, збереження сенсу в стосунках попри неясність, а також перебудова ідентичності та надії в умовах невизначеності. Теорія ambiguous loss підкреслює необхідність емпатійної підтримки, яка фокусується не на «виправленні» ситуації, а на відновленні резилієнтності, нормалізації складних емоцій та інтеграції індивідуального переживання в ширший соціальний контекст. Таким чином, розуміння невизначеної втрати як структурного стресу відкриває шлях до більш гуманної та реалістичної психологічної допомоги в ситуаціях, де ясність може ніколи не настати.

Список використаних джерел:

1. Boss P. The Context and Process of Theory Development: The Story of Ambiguous Loss. 2016. URL: <https://bhekisisa.org/wp-content/uploads/2023/07/The-Context-and-Process-of-Theory-Development-The-Story-of-Ambiguous-Loss-Boss.pdf> (дата звернення: 24.01.2026).
2. Knight C., Gitterman A. Ambiguous Loss and Its Disenfranchisement. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/328692013_Ambiguous_Loss_and_Its_Disenfranchisement_The_Need_for_Social_Work_Intervention (дата звернення: 24.01.2026).
3. Vaswani N. Ambiguous Loss. Scottish Journal of Residential Child Care. 2018. Vol. 17(3). P. 1–8.
4. Zasiakina L., Abraham A., Zasiakin S. Unambiguous definition of ambiguous loss: Exploring conceptual boundaries of physical and psychological types through content analysis. East European Journal of Psycholinguistics. 2023. Vol. 10, No. 2. P. 182–195. DOI: 10.29038/eejpl.2023.10.2.zas.

УДК 796.323.2:37.013.3

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ШВИДКОСТІ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ 13-14 РОКІВ ШКІЛЬНОЇ СЕКЦІЇ

Олександр Байгузін

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

*Науковий керівник – Іван Ганчар, професор
кафедри теорії та методики фізичного виховання*

Ключові слова: баскетбол, швидкість, юні спортсмени, фізична підготовка, активне дозвілля

Розвиток швидкості є однією з ключових фізичних якостей, що визначає успішність у баскетболі та інших командних видах спорту. Юні баскетболісти 13-14 років перебувають у періоді активного фізичного розвитку, коли формується координація рухів, м'язова сила та швидкісно-силові якості. Водночас багато підлітків проводять вільний час малорухомо, що негативно впливає на рівень фізичної підготовки та здоров'я. Секційні заняття з баскетболу дозволяють поєднати розвиток фізичних здібностей із змістовним та активним дозвіллям, сприяючи формуванню здорових звичок та інтересу до спорту.

Розвиток швидкості у юних спортсменів включає удосконалення швидкісної реакції, швидкості старту, маневреності та координації рухів. На шкільних секційних заняттях застосовуються різні методи тренування швидкості: спринтерські дистанції, естафети, вправи з м'ячем, комбіновані рухливі ігри та тренування з перешкодами. Важливо, щоб тренувальні навантаження відповідали віковим особливостям дітей, враховували рівень фізичної підготовки та забезпечували поступове збільшення інтенсивності. Регулярні заняття стимулюють адаптаційні процеси в організмі, підвищують витривалість, координацію та розвиток швидкісно-силових якостей, що безпосередньо впливає на результативність гри в баскетбол [1].

Особливу увагу слід приділяти методиці розвитку швидкості у комплексі з іншими фізичними якостями. Для юних баскетболістів 13-14 років важливе поєднання силових, швидкісних та координаційних вправ із спеціальними технічними прийомами баскетболу. Використання ігрових форм тренування, естафет та вправ з м'ячем дозволяє підтримувати мотивацію дітей, формувати командну взаємодію та робить заняття цікавими та емоційно позитивними. Практика показує, що систематичне використання таких методів сприяє підвищенню швидкості, спритності та реакції юних спортсменів, а також покращує їх фізичний стан та готовність до змагань [2].

Секційні заняття з баскетболу виконують одночасно функцію розвитку фізичних якостей та організації активного дозвілля. Вони дозволяють молоді проводити час з користю, розвивати соціальні та комунікативні навички, а також виховувати дисципліну та самоконтроль. Завдяки різноманітним формам тренувань, включаючи ігрові та змагальні елементи, юні баскетболісти отримують позитивний емоційний досвід, що підвищує їх зацікавленість у спорті та формує активний стиль життя.

Висновок. Секційні заняття з баскетболу дозволяють удосконалювати швидкісні, координаційні та швидкісно-силові якості, поєднуючи фізичний розвиток із цікавим і мотивуючим процесом навчання. Регулярне застосування спеціальних ігрових вправ, естафет та тренувань з м'ячем формує у підлітків інтерес до активного способу життя, зміцнює здоров'я та підвищує готовність до спортивних змагань, вирішуючи одночасно завдання фізичного розвитку та змістовного дозвілля молоді.

Список використаних джерел:

1. Гребінка, Г., Корягін, В., Ковцун, В. Вплив експериментальної програми на показники спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів 13-14 років. *Спортивні ігри*. 2024. № 2(32). С. 36–46.
2. Нестеренко Н. А., Кондратенко В. В., Кондратенко В. О., Особливості розвитку фізичних якостей у юних баскетболістів 13-14 років. *Професійно-прикладні дидактики*. 2025. Вип. 1. С.86-91.

УДК 551.583:502

ГЛОБАЛЬНІ ТА ЛОКАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ ЗЕМЛІ

Олександр Бєлов, Дмитро Коваль

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

Науковий керівник – Тетяна Зав'ялова, ст. викл.

кафедри географії та туризму

Ключові слова: ґрунт, педосфера, біогеоценоз, глобальні функції, біогеоценотичні функції, кругообіг речовин, біомаса, екосистема.

Розглядаючи ґрунтовий покрив (педосферу) Землі як складову біосфери, слід особливо підкреслити його ключову роль у функціонуванні та розвитку планети. Ґрунти виконують численні функції, що забезпечують сталий розвиток екосистем, і їх можна умовно розділити на глобальні та біогеоценотичні.

Глобальні екологічні функції ґрунтів визначаються перш за все їхньою здатністю підтримувати життя. Так, у одному грамі ґрунту міститься близько одного мільярда бактеріальних клітин, до мільйона амеб і джгутикових, та близько тисячі інфузорій. У верхньому шарі родючого ґрунту біомаса бактерій може досягати 400-5000 кг/га. Ґрунт забезпечує великий геологічний і малий біологічний кругообіги речовин, акумулюючи біогенні елементи та перешкоджаючи їх швидкому вимиванню в гідросферу. Взаємодія біологічного та геологічного кругообігів створює запас елементів живлення, необхідний для рослин [1,2].

Ґрунти регулюють хімічний склад атмосфери та гідросфери. Газообмін між ґрунтом і приземним шаром атмосфери підтримує баланс кисню, вуглекислого газу та інших газів, що разом із фотосинтезом і диханням живих організмів забезпечує стабільність складу атмосфери. Крім того, ґрунт впливає на сольовий склад Світового океану. Він також є фактором біопродуктивності наземних екосистем, регулюючи щільність, розселення та життєдіяльність організмів залежно від своїх властивостей: вологості, кислотності, родючості.

Ґрунт акумулює неживу органічну речовину, зокрема гумус, та хімічну енергію, забезпечуючи трансформацію й передачу палеобіогенної речовини в глибші шари літосфери.

Біогеоценотичні функції ґрунту визначають його роль у складі біогеоценозів, де він є невід'ємним компонентом едафотопу. Ґрунт слугує життєвим простором і притулком для організмів, механічною опорою для рослин, місцем зберігання насіння та джерелом елементів живлення. Він накопичує, трансформує і зберігає вологу, елементи живлення та енергію, а також стимулює чи інгібує біохімічні процеси. Ґрунт виконує функції сорбента щодо речовин із атмосфери та ґрунтових вод, сигналізує про сезонні та інші біологічні процеси і виступає пусковим механізмом для сукцесій. Він регулює чисельність, склад та структуру біоценозів, виконує санітарні функції, а також є буфером і захисним біогеоценотичним екраном [1,2].

Висновок. Ґрунт є ключовим компонентом біосфери, який поєднує функції середовища для життя, регулятора кругообігу речовин і біопродуктивності екосистем. Його здатність акумулювати органічну речовину та елементи живлення, регулювати хімічний склад атмосфери і гідросфери, підтримувати чисельність і розподіл організмів робить його незамінним для стабільності біосфери. Біогеоценотичні функції ґрунту підкреслюють його роль у підтриманні та еволюції живих організмів у межах екосистем, забезпечуючи життєвий простір, енергетичний та елементний обмін, а також санітарну та захисну функції. Таким чином, збереження і раціональне використання ґрунтів є ключовим завданням для підтримки екологічної рівноваги та сталого розвитку планети.

Список використаних джерел:

1. Лозовіцький П.С. Ґрунтознавство: підручник для екологів. Київ – Житомир, ПП «Рута», 2013. 456 с.
2. Назаренко І.І., Польчина С.М., Нікорич В.А. Ґрунтознавство: Підручник. Чернівці: Книги-XXI, 2008 400 с.

УДК 620.92:340.132

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ
«ВІДНОВЛЮВАЛЬНІ» ТА «АЛЬТЕРНАТИВНІ» ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ В
КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Олександр Белов, Олег Ігольников

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Віктор Гапотій,
к.ю.н., доцент кафедри права*

Ключові слова: альтернативні джерела енергії, відновлювальні ресурси, енергетичне законодавство, вторинні енергоресурси, енергозаміщення.

Енергія є фундаментальним базисом життєдіяльності людства. Історично використання природних сил – сонця, вітру та води – передувало епосі викопного палива, яка триває лише останні двісті років. Проте сучасна вичерпність невідновлюваних ресурсів та екологічні виклики актуалізують повернення до чистих джерел енергії, що зумовлює потребу у чіткому термінологічному та законодавчому розмежуванні понять «відновлювальні» та «альтернативні» джерела енергії.

У науковій літературі ці категорії часто вживаються як синоніми, проте етимологічний та технічний аналіз виявляє суттєві відмінності. Поняття «відновлювальні» (renewable) акцентує увагу на природній здатності ресурсу до циклічного поновлення енергетичної цінності без вичерпання (сонячна, вітрова, геотермальна енергія, біомаса). Відповідно до визначень МЕА та резолюцій ООН, відновлювальні джерела базуються на постійно діючих або періодичних потоках енергії в навколишньому середовищі.

Натомість категорія «альтернативні» (alternative) має функціональне навантаження. Вона вказує на можливість вибору та заміну традиційних джерел (нафти, газу, вугілля) іншими способами генерації. В економічному та технічному аспектах альтернативним є будь-яке джерело, що виступає заміником викопного або ядерного палива.

Аналіз вітчизняного законодавства, зокрема Закону України «Про альтернативні джерела енергії», виявляє певну термінологічну незавершеність. Закон визначає альтернативні джерела через перелік відновлюваних ресурсів, додаючи до них вторинні енергетичні ресурси (доменний, коксівний газ, метан вугільних родовищ тощо). Проте відсутність чітких кваліфікуючих ознак, крім виключного переліку, створює правові колізії: поява нових технологій потребує постійного внесення змін до закону для отримання суб'єктами господарювання передбачених пільг.

Більш досконалим є підхід, застосований у Законі України «Про альтернативні види палива», де чітко зазначається, що паливо є альтернативним саме щодо традиційних видів. Це логічно обґрунтовує використання терміна як «замінника».

Висновок. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що категорії «альтернативні» та «відновлювальні» співвідносяться як загальне та часткове. Поняття «альтернативні джерела енергії» є ширшим, оскільки воно охоплює не лише відновлювальні природні ресурси, а й вторинні енергетичні ресурси та інші нетрадиційні способи генерації, що здатні замінити викопне паливо. Законодавче закріплення ознаки «заміщення» (альтернативності щодо традиційних джерел) замість простого переліку видів енергії дозволить створити гнучку правову базу для розвитку новітніх енергетичних технологій в Україні та забезпечить прозорість застосування стимулюючих механізмів у галузі енергетики.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року за №555-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 01.02.2026)
2. Закон України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 року, №1391-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026)

УДК 338.48-44(1-22):796.5

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ЯК ФОРМИ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

Руслан Бєльчев

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

*Науковий керівник – Олександр Непша,
ст. викл. кафедри географії та туризму*

Ключові слова: сільський туризм, активний відпочинок, рекреація, агротуризм, сільська садиба, екотуризм.

Сільський туризм на сучасному етапі розвитку індустрії гостинності виступає не лише як інструмент підтримки аграрних регіонів, а й як потужний ресурс для організації активного відпочинку громадян. Він передбачає тимчасовий виїзд рекреантів у сільську місцевість із розміщенням у приватних садибах або фермерських господарствах. У науковій літературі виділяють кілька ключових організаційних форм цієї діяльності: сільський зелений туризм, агротуризм та екоагротуризм, кожен з яких пропонує унікальні можливості для фізичного та духовного відновлення.

Стрімкий розвиток сільського рекреаційного сектору у світі зумовлений трансформаціями в аграрній сфері. Зростання продуктивності праці та автоматизація призвели до вивільнення робочих рук у селах, що стимулювало пошук альтернативних видів діяльності. Туризм став тією ланкою, яка дозволяє зберегти сільські ландшафти та робочі місця, одночасно задовольняючи зростаючий попит міських жителів на екологічно чистий відпочинок. Досвід європейських країн демонструє, що захист національних ландшафтів – від альпійських лук Швейцарії до каналів Нідерландів – став можливим саме завдяки інтеграції туризму в сільське життя [2].

Функціонально сільський туризм тісно взаємодіє з іншими видами рекреації. Він інтегрується в пакетні тури, поєднуючись із активними пішими прогулянками, велотуризмом, рибальством та знайомством із місцевими

традиціями. Це підвищує цінність традиційного туристичного продукту, пропонуючи споживачеві комплексний підхід до відпочинку.

Українська модель сільського туризму має свої специфічні риси. Якщо в країнах Європи акцент робиться на високому рівні комфорту серед доглянутої природи, то вітчизняний споживач часто шукає автентичність. Проживання в традиційній сільській хаті, віддаленість від галасливих мегаполісів та відсутність надмірної цифровізації стають головними перевагами для рекреантів. Можливість насолодитися природними ландшафтами, чистим повітрям та тишею є основним мотивом для мешканців великих міст [1].

Активний відпочинок у сільській місцевості дозволяє мінімізувати негативні наслідки урбанізації: стрес від однотипної забудови, інформаційне перевантаження та шум. Сільський зелений туризм надає можливість не просто спостерігати за природою, а бути її частиною через активну взаємодію з сільським середовищем.

Висновок. Сільський туризм є стратегічно важливим напрямком для розвитку рекреаційного потенціалу країни, що забезпечує баланс між економічними інтересами сільських громад та потребами міського населення в якісному активному відпочинку. Для України розвиток сільського зеленого туризму є шляхом до збереження національної ідентичності та природного багатства, одночасно створюючи сучасний ринок послуг для активної рекреації, що базується на принципах екологічності та автентичності.

Список використаних джерел:

1. Арсененко І. А., Донченко Л. М., Донець І. А., Левада О.М., Зав'ялова Т.В. Регіональні тенденції розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *World Science*. February. 2019. 2(42). P. 9-12.
2. Ставська Ю.В. Сільський зелений туризм як напрям розвитку сільських територій. *Економіка. фінанси. менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С.83-95.

УДК 316.77:659.4

**СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МІСЦЕВИХ ГРОМАДАХ**

Бойко Кирило Сергійович – здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Валентина Подшивалкіна,

доктор соціологічних наук, професор

Ключові слова: соціальна реклама, громадянська активність, соціальна відповідальність, місцеві громади, соціальні комунікації.

Соціальна реклама є важливим інструментом формування суспільної свідомості та розвитку громадянської активності населення. На відміну від комерційної реклами, вона спрямована не на отримання прибутку, а на поширення суспільно важливих ідей, формування відповідальної поведінки та привернення уваги до актуальних соціальних проблем. У сучасному суспільстві соціальна реклама виконує комунікативну, інформаційну та виховну функції, сприяючи формуванню цінностей громадянського суспільства.

Особливого значення соціальна реклама набуває в умовах розвитку місцевого самоврядування та децентралізації влади. Саме на рівні територіальних громад відбувається активна взаємодія між громадянами, громадськими організаціями та органами місцевої влади. Соціальна реклама може виступати важливим засобом інформування населення про можливості участі у громадських ініціативах, волонтерській діяльності та соціальних проєктах.

Сучасні цифрові технології значно розширюють можливості поширення соціальної реклами. Використання соціальних мереж, онлайн-платформ та медіа ресурсів дозволяє ефективніше доносити інформацію до різних соціальних груп населення. Це сприяє формуванню громадянської свідомості,

розвитку культури взаємодопомоги та підвищенню рівня соціальної відповідальності.

Таким чином, соціальна реклама виступає важливим інструментом соціальної комунікації, який сприяє розвитку громадянського суспільства, формуванню активної громадянської позиції та підвищенню рівня соціальної відповідальності у місцевих громадах.

Література

1. Почепцов Г. Г. Комунікації та інформаційні війни. Київ: Києво-Могилянська академія, 2021.
2. Різун В. В. Теорія масової комунікації. Київ: Просвіта, 2020.
3. Шевченко О. В. Соціальна реклама як інструмент соціальних комунікацій. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. №3.

УДК: 502.3:37.091.3

КОНЦЕПЦІЯ НЕВТРУЧАННЯ В ПРИРОДУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ

Анастасія Бумай

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Лариса Прохорова, к.геол.н.,

доцент кафедри географії та туризму

Ключові слова: концепція невтручання, конструктивне природокористування, географічна компетентність, сталий розвиток, НУШ.

У сучасних умовах екологічних викликів та трансформації освітнього простору особливої актуальності набуває формування географічної компетентності учнів на засадах сталого розвитку та відповідального природокористування [2]. Однією з важливих європейських стратегій у сфері охорони довкілля є концепція невтручання, що передбачає мінімізацію антропогенного впливу на природні екосистеми та збереження їх природної динаміки [1]. Упровадження цієї концепції в зміст шкільного курсу географії

НУШ сприяє формуванню екологічної свідомості, просторового мислення та ціннісного ставлення до природи.

Концепція невтручання активно реалізується у країнах Європейського Союзу через створення заповідних територій, національних парків і зон дикої природи, де господарська діяльність максимально обмежена [1]. В Україні принципи невтручання частково втілюються в діяльності біосферних заповідників та природних парків, зокрема в Карпатському регіоні та зоні Полісся. Аналіз таких територій на уроках географії дозволяє учням простежити взаємозв'язок між природними процесами та необхідністю їх збереження без активного господарського впливу людини.

У курсі географії 6-9 класів концепція невтручання може розглядатися під час вивчення тем «Природні комплекси», «Природні ресурси України», «Охорона природи» та «Сталий розвиток». Учні вчать оцінювати наслідки надмірного використання ресурсів, аналізувати приклади деградації ландшафтів і порівнювати їх із територіями, де збережено природний стан екосистем. Такий підхід формує причинно-наслідкове мислення та розуміння ролі людини як частини географічної оболонки.

Методично доцільним є використання проблемно-пошукових завдань, аналізу карт природоохоронних територій, роботи з екологічними кейсами та мініпроектів, присвячених стратегіям збереження природи. Це відповідає компетентнісному підходу НУШ, орієнтованому на розвиток критичного мислення, уміння працювати з інформацією та приймати відповідальні рішення.

Концепція невтручання також має значний виховний потенціал. Вона сприяє формуванню у школярів усвідомлення цінності природної спадщини, відповідального ставлення до довкілля та розуміння необхідності гармонізації відносин між суспільством і природою. Через інтеграцію європейських екологічних підходів у зміст географічної освіти відбувається наближення української школи до сучасних освітніх стандартів та екологічних практик.

Висновок. Концепція невтручання як європейська стратегія конструктивного природокористування має значний дидактичний потенціал у

формуванні географічної компетентності учнів у курсі географії НУШ. Її впровадження сприяє розвитку екологічного мислення, усвідомленню цінності природних екосистем та формуванню відповідальної громадянської позиції щодо збереження довкілля.

Список використаних джерел:

1. Брінчук М.М. Екологічне право: Підручник. М.: МАУП, 2003. 670 с.
2. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічна освіта та виховання молоді як основа екологічної культури суспільства. *Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (20-21 квітня 2018 р).* Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2018. С.143–146.

УДК 911:338.2(477)

ВИВЧЕННЯ БЛАГОРОДНИХ МЕТАЛІВ УКРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ

Ольга Буфетова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

*Науковий керівник – Лариса Прохорова, к.геол.н.,
доцент кафедри географії та туризму*

Ключові слова: мінерально-сировинна база, благородні метали, Україна, географія НУШ, природні ресурси

Розвиток географічної освіти в системі Нової української школи має на меті не лише формування у школярів знань про природні умови та явища, а й розуміння ролі природних ресурсів у забезпеченні сталого розвитку держави.

Вивчення мінерально-сировинної бази України в курсі географії охоплює теми розподілу корисних копалин, типів ресурсів, факторів їх формування та використання в економіці. Благородні метали, зокрема золото та платина, є

важливими металічними ресурсами, що мають стратегічне значення для економіки та розвитку держави. Незважаючи на те, що в шкільній програмі напряду не виділено окремої теми присвяченої благородним металам, матеріали про мінеральні ресурси дозволяють розглядати їх як приклад для освітнього аналізу в межах теми 1. Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси в курсі «Україна у світі: природа, населення» (8 клас) та теми 3. Добувна промисловість в курсі «Україна і світове господарство» (9 клас).

Україна має значний потенціал мінеральних ресурсів, що належать до стратегічно важливих для розвитку держави. За оцінками геологів, прогнозні ресурси благородних металів, зокрема золота, становлять приблизно 3 000 тон, що робить територію України перспективною для подальшої геологічної розвідки та можливого видобутку в майбутньому. Основні металогенічні провінції включають Український щит, Карпатську та Донбаську зони, де зосереджена більша частина потенційних запасів цінних металів.

Попри значні геологічні ресурси, промисловий видобуток благородних металів в Україні наразі обмежений, що пов'язано з економічними, технологічними та інвестиційними бар'єрами. Однією з проблем є недостатнє фінансування та відсутність розвиненої інфраструктури, а також недовивченість надр, що ускладнює запуск промислового видобутку та підвищує ризики для інвесторів.

Вивчення благородних металів у курсі географії дає школярам можливість осмислити значення мінеральної бази для національної економіки: від ролі корисних копалин у формуванні ВВП до впливу ресурсної бази на політичні та економічні рішення. Аналіз географічних умов утворення корисних копалин та оцінювання їх запасів формує у учнів критичне мислення щодо можливостей і обмежень природокористування та сприяє усвідомленню необхідності сталого розвитку.

Крім того, включення питання благородних металів може стати основою для міжпредметних зв'язків, зокрема з економікою, історією та природничими

науками. Школярі можуть досліджувати не лише географічне поширення металів, а й питання їхньої цінності, ролі в міжнародній торгівлі та впливу на соціально-економічний розвиток регіонів. Такий підхід відповідає компетентнісній спрямованості НУШ, що передбачає практичне застосування географічних знань у реальному житті.

Висновок. Акцент у навчальному процесі на аналізі мінерально-сировинних ресурсів розширює освітній досвід учнів і допомагає формувати активну громадянську позицію щодо використання природних багатств і їхнього впливу на сталий розвиток суспільства. Освітній потенціал тем де вивчаються благородні метали України полягає не лише в географічному знанні, але й у вихованні ціннісного ставлення до природних ресурсів як чинника національної безпеки та економічної стабільності.

УДК 159.2

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ТА КОГНІТИВНІ ЧИННИКИ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ БАГАТОЗАДАЧНОСТІ

Бура Валерія Андріївна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Світлана Шевченко, к. психол.н.,

доцент кафедри психології

Ключові слова: когнітивне навантаження, багатозадачність, робоча пам'ять, психофізіологія праці, мотивація, нервово-психічне перенапруження, монотонія, динамічна візуалізація.

У сучасному інформаційному світі, з високим темпом життя, вимоги щодо швидкості обробки інформації посилюються, особливої уваги набуває проблема когнітивного навантаження. Люди у різних сферах життя стикаються з проблемою необхідністю виконувати кілька задач одночасно. Суспільство таку багатозадачність сприймає як норму, напроці тому, вплив на когнітивну ефективність та психічне здоров'я лишається дискусійним.

Основний акцент у теорії когнітивного навантаження робиться на обмеженості робочої пам'яті людини, що впливає на ефективність навчання. Якщо когнітивне навантаження перевищує можливість пам'яті, це призводить до зниження ефективності навчання. У літературі [3, с.3-5] експериментально показано вплив підвищеної мотивації на ефективність пам'яті. В умовах підвищеної мотивації, що утворилася на фоні попереднього успіху, або іншими словами «Плюс»- мотивація, зазначено ріст продуктивності проведених мнемічних проб. Напроти, умови підвищеної мотивації, що виникла на фоні попередньої «мінус» мотивації, не показують значного підвищення продуктивності.

«Плюс» мотивація впливає на відтворення, а не впізнання, але умови такої мотивації впливають сприятливо на актуалізацію не смислового матеріалу, ніж на актуалізацію осмисленого матеріалу. Умови є «мінус» мотивації здійснюють неоднозначний вплив на продуктивність пам'яті.

Поняття «когнітивне навантаження» розроблене в контексті когнітивної психології. Когнітивна психологія – галузь психологічного знання, є складовою когнітивної науки і займається вивченням процесів уваги, пам'яті, мислення та ін. Основним питанням є – пізнання світу людиною, у який спосіб отримуємо інформацію, переробляємо і використовуємо у своїй діяльності. Особливо актуальними є розділи когнітивної психології про вивчення первинного сприйняття, механізм взаємодії мозку з навколишнім середовищем, уявлення про мотивації діяльності людини як про селективний механізм, обираючи тієї форми, що краще відповідає стану психіки або цілям людини.

Психофізіологічна проблема – проблема співвідношення психічної діяльності людини та діяльності її головного мозку [2, с.5-7].

Фізіологічним аспектом праці є те, що воно як соціальне за своєю суттю має природну передумову – використання фізіологічних функцій працівника для створення тих чи інших соціальних цінностей. До активної діяльності залучаються всі органи й системи організму – судини, серце, мозок та ін. , витрачається м'язова на нервова енергія. Для забезпечення енергією

використовуються м'язові групи, скороченням яких регулюються процеси збудження, що йде від нервових центрів. До м'язів спрямовується посилений потік крові, який приносить поживні речовини, забираючи продукти розпаду, що слугують джерелом для енергії. Для підсиленого кровообігу і енергії необхідно посилення роботи серця й органів. Всі процеси пов'язані з функціонуванням організму працівника, функціонують відповідно до умов робочого середовища. Важкі умови праці можуть викликати перенапруження фізіологічних систем і патологічні зрушення. В той час як оптимальні умови середовища підвищують працездатність працівника.

Не дивлячись на підлаштування фізіологічних процесів під умови праці, вони зберігають відносну самостійність, наприклад: добовий біологічний ритм, витривалість, гомеостаз.

Під час праці напруження людини зумовлюється двома видами навантажень: м'язовими і нервовими. Динамічні та статичні напруження – за це відповідає м'язовий вид навантажень. У той час мислинневі, емоційні та сенсорні – це нервовий вид навантажень.

Такий поділ є умовним, адже будь-яка праця містить і м'язовий і нервовий процес. Тобто, праця є фізіологічним процесом витрачання людської енергії. Також, є психологічний аспект праці. Він пов'язаний з тим, що дії працівника регулюються та визначаються психічною діяльністю, вона включає в себе: пізнавальну, мотиваційну та емоційну сферу. Під час праці у людини активізуються ряд пізнавальних процесів, такі як відчуття, сприймання, мислення, пам'ять, увага. Також під час роботи людині необхідно бути уважною, виявляти волюві якості. Під час виконання завдання працівник переживає безліч психічних і емоційних станів, такі як активність та зацікавленість, та може бути також незадоволення та нудьгу також.

Праця це також психічні процеси та психологічні фактори, вони регулюють трудову діяльність. Це внутрішня діяльність, праця поєнує зовнішню та внутрішню сторони. Ознаками такої праці є :

-передбачення результату праці у вигляді образу, моделі.

-працівник усвідомлює значущість досягнення соціально значущої мети внаслідок реалізації програми дій та відповідальності за досягнення результату.

- вибір, використання та вдосконалення методів праці, що вимагають використання пізнавальних процесів, зростання, зацікавленості.

-усвідомлення міжособистісних виробничих відносин, що виявляються в організації, управлінні та праці.

Також потрібно зазначити, про нервово-психічні перевантаження в умовах когнітивного навантаження. Воно буде обумовлене специфікою виконуваної роботи [3]. «При напруженій розумовій і нервово-емоційній праці збудження асоціативних зон кори за законами домінанти (тимчасово пануючої рефлексорної системи) посилюється потоками імпульсів від різних аналізаторів та ретикулярної формації (сукупності нервових структур мозку). Перенапруження аналізаторів людини обумовлюється тривалістю зосередженого спостереження за світловими чи звуковими сигналами, а також щільністю їх надходження та навантаженнях на аналізатори, яке вони здійснюють. Монотонність праці характеризується кількістю елементів (або прийомів), необхідних для реалізації простого завдання або в операціях, які повторюються багаторазово, а також тривалістю виконання простих виробничих завдань. Монотонія – неспецифічний психологічний стан, зумовлений негативними змінами в направленості особистості, який супроводжується переживанням одноманітності, що виражається в формі апатії і нудьги, з наступним зниженням психофізіологічної і трудової активності. Емоційне навантаження на працівника обумовлюється ступенем відповідальності за результат своєї діяльності та значущістю помилки; ступенем ризику для власного життя або життя сторонніх осіб. Зрушення в коркових центрах зумовлюються:

– затратами ресурсів, характером відновлення їх під час роботи і розвитком гальмування;

– нерівномірним зниженням лабільності (функціональної рухливості) різних елементів нервових центрів, що викликає дискоординацію робочих функцій і розвиток гальмівних процесів в коркових центрах.»

Когнітивне навантаження характеризується адитивністю – дорівнюватиме сумі трьох видів навантаження. У літературі розглядають прийоми зниження когнітивного навантаження під час робіт із статичними зображеннями. Зовсім іншою ситуацією є із застосуванням динамічних візуалізацій. Більшість дослідників вважають дані неоднозначними, щодо ефектів від їх використання.

Обробка та робота зі статичними зображеннями вимагають меншого розумового зусилля, ніж з описовими даними. У літературі зазначено [4] що метааналіз результатів 26 досліджень, показує перевагу динамічної візуалізації порівняно зі статичною в тому випадку, коли вона носить змістовний характер, а не декоративний.

Отже, когнітивне навантаження є частиною сучасного інформаційного суспільства, де необхідним є висока швидкість обробки даних. Ефективність виконуваної праці залежить від обмежених ресурсів робочої пам'яті, мотивації та психофізіологічного стану робочого персоналу. Середовище, де враховуються механізми взаємодії мозку та психіки з навколишнім світом, попереджає патологічні зрушення у нервовій системі та монотонії. Інструментом регуляції навантаження є використання динамічної візуалізації, яка при змістовному наповненні сприяє продуктивності пізнавальних процесів і зниженню нервово-психічних перевантажень.

Список використаних джерел:

1. Тітаренко, Ольга Валентинівна, and Ірина Володимирівна Добронравова. "Когнітивне навантаження на різних рівнях вивчення отоларингології." Оргкомітет: Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ (2023): 96.

2. Кокун О.М. К 59 Психофізіологія. Навчальний посібник. - К: Центр навчальної літератури, 2006. - 184 с.

3. Пасічник І. Д. Когнітивна психологія : навчальний посібник / І. Д.

Пасічник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 208 с

4. Деркач Т. М. Запобігання когнітивного перенавантаження студентів під час навчання із застосуванням електронних ресурсів / Т. М. Деркач // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – Т. 58, № 2. – С. 56–66.

УДК 378:004:51

**ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «МАТЕМАТИЧНИЙ
АНАЛІЗ»**

Олена Бурцева, Ксенія Мяснікова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

доцент кафедри математики і фізики,

здобувач освіти, групи І15-і

Ключові слова: медіаосвітні технології, математичний аналіз, Desmos, цифрові інструменти навчання, візуалізація математичних понять, підготовка майбутніх учителів математики.

Сучасні тенденції розвитку вищої освіти пов'язані з активним впровадженням цифрових та медіаосвітніх технологій в освітній процес. Їх використання сприяє підвищенню ефективності засвоєння складних теоретичних понять, розвитку дослідницьких умінь здобувачів та формуванню цифрової компетентності майбутніх фахівців. Особливо актуальним є застосування таких технологій під час вивчення математичних дисциплін, зокрема освітнього компонента «Математичний аналіз», який традиційно вважається одним із найбільш складних у підготовці майбутніх учителів математики. Одним із ефективних інструментів медіаосвітніх технологій є графічний онлайн-калькулятор Desmos, що дозволяє візуалізувати математичні об'єкти, досліджувати властивості функцій та проводити інтерактивні експерименти. Використання цього інструменту сприяє переходу від репродуктивного засвоєння знань до дослідницької діяльності здобувачів.

У процесі вивчення математичного аналізу, а саме в другому семестрі першого курсу, Desmos використовували для розв'язання таких навчальних завдань: візуалізація функцій та їх властивостей (області визначення, нулів функції, проміжків зростання і спадання); дослідження границь функцій через графічну інтерпретацію поведінки функції поблизу певної точки; вивчення похідної функції шляхом аналізу зміни дотичної та зв'язку між графіком функції і графіком її похідної; дослідження екстремумів функції, точок перегину та опуклості графіків; моделювання задач прикладного характеру, що дозволяє встановлювати міжпредметні зв'язки [1].

Перевагою використання Desmos в освітньому процесі є його доступність, інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та можливість інтерактивної взаємодії зі здобувачами під час лекцій і практичних занять. Здобувачі можуть самостійно змінювати параметри функцій, спостерігати за змінами графіків у реальному часі та формулювати висновки на основі отриманих результатів. Застосування графічного калькулятора Desmos у процесі вивчення математичного аналізу сприяє: підвищенню наочності навчального матеріалу; розвитку аналітичного та критичного мислення здобувачів; формуванню дослідницьких умінь; підвищенню мотивації до вивчення математичних дисциплін [1]. Використання Desmos дозволяє не лише побачити геометричну інтерпретацію результатів аналітичних обчислень, але й дослідити зміну графіка при варіюванні параметрів функції за допомогою інтерактивних повзунків.

Висновок. Таким чином, використання медіаосвітніх технологій, зокрема графічного калькулятора Desmos, є ефективним засобом удосконалення методики викладання математичного аналізу у закладах вищої освіти. Інтеграція таких інструментів в освітній процес сприяє формуванню сучасного освітнього середовища, що відповідає вимогам цифрової трансформації освіти, сприяє підвищенню наочності навчального матеріалу, активізації пізнавальної діяльності здобувачів та підготовки майбутніх учителів математики.

Список використаних джерел:

1. Desmos Studio PBC. Desmos Graphing Calculator. URL: <https://www.desmos.com> (дата звернення: 18.02.2026).

УДК 553.3:37.013.3

**ФОСФАТНА СИРОВИНА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ВИВЧЕННЯ
МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ У КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ**

Владислав Буряк

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Лариса Прохорова, к.геол.н.,

доцент кафедри географії та туризму

Ключові слова: фосфатні ресурси, мінерально-сировинна база, Україна, промислово-аграрний комплекс, географія НУШ.

Вивчення фосфатних мінерально-сировинних ресурсів України є важливою складовою курсу географії НУШ, оскільки формує у школярів знання про мінерально-сировинну базу та її значення для розвитку промислово-аграрної галузі країни. Фосфатні руди використовуються насамперед у виробництві фосфорних добрив, що забезпечує родючість ґрунтів і стабільний розвиток сільського господарства. Навчальна програма 6-9 класів передбачає ознайомлення учнів із природними копалинами, їхнім походженням, поширенням і значенням для господарства, що дозволяє розглядати фосфати як приклад практичного використання мінеральних ресурсів.

Фосфатні родовища України зосереджені переважно в межах Українського щита та пов'язаних з ним геологічних структур. Перспективні прояви фосфатної сировини виявлено у Кіровоградській, Дніпропетровській, Сумській та Харківській областях. Зокрема, у межах Кіровоградської області досліджувалися поклади апатит-ільменітових руд, що містять фосфорні компоненти. Вивчення таких родовищ допомагає школярам зрозуміти взаємозв'язок між геологічними процесами формування осадових і магматичних порід та їх господарським використанням. На уроках географії під

час вивчення теми «Мінерально-сировинна база України» доцільно акцентувати увагу на значенні фосфатів для аграрного виробництва. Фосфор є одним із основних елементів живлення рослин, а тому виробництво мінеральних добрив безпосередньо пов'язане з ефективністю сільського господарства. Аналізуючи розміщення родовищ, транспортні шляхи та підприємства з виробництва добрив, учні формують уявлення про територіальну організацію господарства та взаємодію промисловості й аграрного сектору.

Важливим аспектом є розкриття екологічної складової використання фосфатної сировини. Надмірне або нераціональне застосування фосфорних добрив може спричинити забруднення водних об'єктів і ґрунтів, що потребує дотримання принципів сталого природокористування. Обговорення цих питань на уроках географії сприяє формуванню екологічної свідомості учнів і розумінню необхідності збалансованого використання мінеральних ресурсів.

Міжпредметні зв'язки з біологією, хімією та економікою дозволяють розширити зміст навчального матеріалу. Учні можуть досліджувати роль фосфору у живленні рослин, хімічні властивості фосфатів, економічну доцільність власного видобутку сировини та імпорту добрив. Такий комплексний підхід відповідає компетентнісній моделі навчання НУШ, орієнтованій на практичне застосування знань у реальних життєвих ситуаціях.

Використання карт, схем родовищ, статистичних матеріалів і міні-проектів підвищує інтерес школярів до теми природних копалин. Аналіз фосфатних ресурсів як прикладу стратегічної сировини дозволяє учням усвідомити значення мінерально-сировинної бази для продовольчої безпеки держави та розвитку її промислово-аграрного комплексу.

Висновок. Вивчення фосфатних мінерально-сировинних ресурсів України у шкільному курсі географії НУШ сприяє формуванню цілісного уявлення про природні копалини та їхню роль у розвитку промислово-аграрної галузі. Залучення конкретних прикладів родовищ і аналіз господарського використання фосфатів формують у школярів економічне мислення, екологічну

відповідальність і розуміння значення раціонального природокористування для сталого розвитку України.

УДК 316.6:316.647.5:316.347:316.42

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Ганна Варіна

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

Глобалізація вивела міжкультурну взаємодію з площини «епізодичних контактів» у режим повсякденної реальності – через мобільність, урбанізацію, міжнародні освітні та професійні траєкторії, а також цифрові комунікації, що «стискають» соціальний простір і підсилюють інтенсивність комунікативних обмінів. Об'єктивним маркером масштабів цих процесів є динаміка міграції: за даними ООН та узагальненнями ІОМ, у 2020 році у світі нараховували близько 281 млн міжнародних мігрантів (приблизно 3,6% населення світу), тоді як подальші оцінки для наступних років демонструють подальше зростання загальної кількості мігрантів [1].

У таких умовах міжкультурна толерантність стає не лише етичною вимогою, а й психологічною компетентністю, що визначає якість соціальної інтеграції, безпеку освітнього й професійного середовища, ефективність міжгрупової співпраці та профілактику конфліктів. Водночас порівняльні європейські дані засвідчують, що ставлення до імміграції та «інших» є мінливим і чутливим до макроконтекстів – економічної нестабільності, політичної поляризації, домінантних медійних фреймів, що актуалізує потребу в розробці пояснювальних соціально-психологічних моделей механізмів формування толерантності [2].

У соціально-психологічному вимірі міжкультурну толерантність доцільно розглядати як інтегративний конструкт, що поєднує когнітивний компонент

(знання, уявлення, атрибуції), емоційний (емпатія, міжгрупова тривога, емоційні установки), поведінковий (готовність до взаємодії, кооперація, підтримка рівних можливостей) і нормативно-ціннісний (прийняття гідності та прав людини, антидискримінаційні орієнтації) [4]. Умови глобалізації істотно змінюють механізми його формування: поряд із безпосередніми міжкультурними контактами зростає роль опосередкованого досвіду, який формується через цифрові платформи, медіаконтент та мережеві спільноти. У цьому контексті механізми міжкультурної толерантності доцільно аналізувати як систему взаємопов'язаних процесів, що функціонують на внутрішньоособистісному, міжособистісно-груповому та інституційно-суспільному рівнях і не діють ізольовано, а взаємно підсилюють або, навпаки, нейтралізують один одного.

Одним із ключових соціально-психологічних процесів, що визначають ставлення до культурної інакшості, є соціальна категоризація та пов'язане з нею конструювання меж «ми – вони» [3]. Категоризація як базова когнітивна операція дозволяє впорядковувати соціальну інформацію, проте водночас створює підґрунтя для стереотипізації, коли індивідуальні характеристики людини «поглинаються» її груповою приналежністю. Формування міжкультурної толерантності пов'язане з процесами декатегоризації та рекатегоризації, у межах яких відбувається перехід від сприймання «іншого» як абстрактного представника групи до усвідомлення його індивідуальності або включення в ширшу спільну ідентичність (громадянську, професійну, освітню). Психологічний ефект цих процесів полягає у зниженні суб'єктивного відчуття загрози та трансформації системи соціальних очікувань, у межах якої культурна відмінність перестає сприйматися як автоматичний сигнал небезпеки. В українських дослідженнях ця логіка узгоджується з розумінням толерантності як чинника соціальної інтеграції, солідаризації та формування довіри в умовах суспільної різноманітності. Важливу роль у розвитку толерантних установок відіграє якість міжкультурного контакту [5]. Сам по собі контакт не гарантує зниження упереджень і за несприятливих умов може навіть посилювати

негативні стереотипи – зокрема в ситуаціях конкуренції, асиметрії статусів або досвіду приниження. Водночас кооперативна взаємодія, заснована на рівності ролей, спільних цілях і нормативній підтримці з боку інституцій, створює психологічні умови для зниження міжгрупової тривоги, корекції стереотипів і формування досвіду конструктивної співпраці. За таких умов представники інших культур сприймаються як конкретні особистості, а не як узагальнені категорії, що підвищує готовність до подальшої взаємодії та спільної діяльності.

Не менш значущим є когнітивний вимір формування міжкультурної толерантності, пов'язаний із розвитком рефлексивності, критичного мислення та когнітивної гнучкості. Йдеться про здатність усвідомлювати умовність власних культурних схем, розпізнавати автоматичні судження та переглядати їх у світлі нового досвіду. Толерантність у цьому контексті постає як результат когнітивної складності: чим більш диференційовано й багатовимірно особистість описує соціальну реальність, тим меншою є потреба в жорстких «чорно-білих» схемах та спрощених ярликах. Українські наукові праці, присвячені професійній підготовці психологів та педагогів, підкреслюють значення толерантності як професійно важливої якості, що ґрунтується на рефлексивній позиції та здатності до конструктивної взаємодії з різними соціальними групами.

Суттєвий внесок у формування міжкультурної толерантності роблять емоційно-ціннісні процеси, зокрема розвиток емпатії, перспективо-прийняття та морального включення. Емпатія зменшує психологічну дистанцію між людьми, послаблює де-гуманізаційні тенденції та сприяє формуванню більш складного й людяного образу «іншого» [6]. Важливою є здатність поєднувати емоційну та когнітивну емпатію, що дозволяє зберігати емоційну регуляцію і уникати афективних захисних реакцій у ситуаціях культурної відмінності. Моральне включення проявляється у розширенні кола осіб, до яких застосовуються норми справедливості, поваги та відповідальності, і виступає

психологічним підґрунтям переходу від формальної терпимості до активної просоціальної позиції.

Формування толерантності також значною мірою опосередковується процесами нормативної інтеріоризації та соціального навчання [6]. Соціальні норми інклюзії, рівності й недискримінації можуть діяти як зовнішні регулятори поведінки або поступово інтеріоризуватися як внутрішні цінності особистості. У глобалізаційному контексті ці норми підсилюються наднаціональними освітніми рамками, міжнародними програмами співпраці та практиками академічної мобільності. Якщо правила толерантної взаємодії є послідовними, прозорими та підтримуються авторитетом інституцій, вони з часом трансформуються у стійкі особистісні установки. Вагомим контекстуальним чинником розвитку міжкультурної толерантності є сприйняття соціальної безпеки та справедливості середовища. Нетолерантні реакції нерідко виникають як вторинна відповідь на переживання нестабільності, невизначеності або втрати контролю, коли культурна інакшість стає зручним об'єктом проєкції тривоги й фрустрації. Натомість відчуття передбачуваності соціальних правил, довіри до інституцій і справедливого розподілу можливостей знижує потребу в жорсткому символічному розмежуванні та сприяє прийняттю культурного різноманіття.

В умовах цифровізації значна частина уявлень про інші культури формується в медійному та онлайн-просторі ще до безпосереднього контакту. Алгоритмічні стрічки, інформаційні «бульбашки» та емоційно насичений контент можуть як підтримувати толерантні установки, так і сприяти їх поляризації. Тому розвиток міжкультурної толерантності тісно пов'язаний із медіаграмотністю як соціально-психологічною навичкою, що включає критичну оцінку джерел інформації, розпізнавання маніпулятивних фреймів та усвідомлення механізмів емоційного зараження у цифровому середовищі.

Висновок. Узагальнюючи, міжкультурна толерантність особистості в умовах глобалізаційних процесів формується як результат взаємодії когнітивних, емоційних, поведінкових і нормативно-ціннісних механізмів,

опосередкованих соціальним та інституційним контекстом. Вона постає не статичною рисою, а динамічним психологічним утворенням, чутливим до якості міжкультурних контактів, соціальної безпеки та культурних практик взаємодії. Такий підхід дозволяє розглядати міжкультурну толерантність як науково операціоналізований конструкт і створює підґрунтя для розробки освітніх та психопрофілактичних програм, спрямованих на розвиток цієї ключової компетентності в умовах глобалізованого світу.

Список використаних джерел:

1. Горностаї П. П., Титаренко Т. М. Соціально-психологічні чинники толерантності в умовах суспільної різноманітності. *Проблеми політичної психології*. 2021. № 13(27). С. 7–20.
2. Шевченко Н. Ф., Савченко О. В. Міжкультурна толерантність як чинник соціальної інтеграції особистості. *Психологія і особистість*. 2022. № 2(22). С. 128–140.
3. European Social Survey. Attitudes to Immigration in Europe : Topline Results from Round 10. London: ESS ERIC, 2023. 12 p. URL: <https://www.europeansocialsurvey.org> (дата звернення: 20.02.2026).
4. International Organization for Migration. World Migration Report 2024. Geneva: IOM, 2024. 524 p. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int> (дата звернення: 20.02.2026).
5. Pettigrew T. F., Tropp L. R. How does intergroup contact reduce prejudice? Recent advances and future directions. *Current Opinion in Psychology*. 2023. Vol. 49. P. 101536. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101536>.
6. Vezzali L., Stathi S., Giovannini D. Intergroup contact and social change: The role of social norms and collective identities. *European Journal of Social Psychology*. 2021. Vol. 51, Issue 6–7. P. 1045–1058. DOI: <https://doi.org/10.1002/ejsp.2794>.

УДК 316.334.3

РОЛЬ ДОВІРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Василенко Денис Сергійович

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Наталя Глебова,
доктор соціологічних наук, професор*

Ключові слова: довіра, соціальна стійкість, соціальний капітал, громадянське суспільство, війна.

Сучасні соціальні трансформації, зумовлені повномасштабною війною в Україні, актуалізують питання соціальної згуртованості та стійкості суспільства. Одним із ключових чинників, що забезпечують стабільність соціальної системи у кризових умовах, виступає довіра. У соціологічній науці довіра розглядається як важливий елемент соціального капіталу, що сприяє ефективній взаємодії між громадянами, інституціями та державою.

У період воєнних викликів довіра до державних інституцій, органів влади та громадських організацій набуває особливого значення. Саме вона забезпечує координацію соціальних дій, сприяє мобілізації ресурсів та формує основу для колективної солідарності. Українське суспільство демонструє високий рівень громадянської активності, що проявляється у волонтерському русі, підтримці Збройних сил України та взаємодопомозі між громадянами.

Важливим аспектом соціальної стійкості є також міжособистісна довіра, яка формує основу соціальних зв'язків у громадах. Вона сприяє розвитку горизонтальних форм взаємодії та посиленню соціальної інтеграції. Дослідники зазначають, що високий рівень довіри у суспільстві сприяє ефективнішому функціонуванню соціальних інститутів та підвищує здатність суспільства протистояти кризам.

Таким чином, довіра виступає важливим соціальним ресурсом, що забезпечує соціальну стійкість українського суспільства в умовах війни.

Подальші дослідження у цьому напрямі сприятимуть глибшому розумінню механізмів формування соціальної згуртованості та розвитку громадянського суспільства.

Література

1. Бекешкіна І. Е. Соціальний капітал українського суспільства в умовах трансформації. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2021. № 3. С. 5–17.
2. Головаха Є. І. Українське суспільство в умовах війни: соціологічні виміри. Київ: Інститут соціології НАН України, 2023.
3. Куценко О. Довіра як ресурс соціальної інтеграції. Український соціум. 2022. № 2. С. 23–34.

УДК 28

КОНЦЕПЦІЯ «ПРИХОВАНОГО ІМАМА» У ШИЇТСЬКОМУ ІСЛАМІ ЯК МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДИ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ

Олександр Веретільник

доктор політичних наук та публічного адміністрування

Поморська Вища Школа в Старогарді-Гданському

Старогард-Гданський, Польща

Ключові слова: Релігійна ідентичність, шийтський іслам, прихований імам, екзистенційна криза, імамат.

З найдавніших часів релігія відіграє важливу роль у становленні, зміцненні та розвитку суспільства. Вона виступає фундаментом, що об'єднує різні соціальні групи й класи, а також слугує джерелом смислів і ціннісних орієнтирів. У періоди стабільності, економічного зростання, підвищення рівня добробуту населення та сталого функціонування державних інститутів загальний рівень релігійності суспільства, як правило, знижується. Натомість у складні історичні періоди – війни, репресії, поневолення, окупація, втрата державності – релігія нерідко переживає своєрідний «ренесанс». До неї

звертаються навіть ті, хто раніше не вважав себе віруючим, прагнучи знайти сенс подій, мотивацію до боротьби та виживання.

За таких умов релігія наповнює людську екзистенцію новим змістом, а пережиті страждання інтерпретуються як «випробування віри» – своєрідний іспит, який необхідно пройти задля здобуття полегшення або в земному житті, або у вічності. Протягом усієї історії людства багато народів, етнічних і релігійних груп зверталися до релігійних смислів у періоди екзистенційних криз, що ставили під загрозу саме їхнє існування. До найбільш досліджених і найчастіше наведених прикладів належать вірмени, поляки та євреї, для яких релігія стала ключовим чинником збереження соціальної згуртованості та колективної ідентичності навіть в умовах тривалої втрати власної державності.

До менш вивчених, але не менш цікавих із наукового погляду прикладів можна віднести мусульманські народи Близького Сходу, Північної Африки та Південної Азії, для яких релігія також відігравала важливу роль у подоланні кризових періодів їхньої історії.

Особливий інтерес у цьому контексті становлять шіїти – ісламська релігійна група, що сформувалася на Близькому Сході після смерті Пророка Мухаммада. Її послідовники виходили з переконання в обраності імама Алі та його нащадків як єдиних легітимних релігійних і політичних спадкоємців Пророка [1, 2]. Вони відкидали принцип обрання халіфа з-поміж будь-якого члена мусульманської громади (умми), який був прийнятий серед сунітів. У шіїтському розумінні право на владу в громаді належало виключно кровним родичам імама Алі [1]. З часом ці уявлення оформилися в цілісну політико-релігійну концепцію, що дістала назву «імамат» [2]. Упродовж століть шіїти, будучи релігійною меншиною в переважно сунітському мусульманському світі, неодноразово зазнавали дискримінації та переслідувань за свої переконання, а їхні релігійні й політичні лідери нерідко ставали жертвами утисків, замахів і вбивств.

Після смерті останнього шіїтського імама шіїтська громада опинилася в стані глибокої екзистенційної кризи: віруючим здавалося, що інститут імамату

фактично припинив своє існування. За цих умов шіїтське духовенство, прагнучи вивести громаду з кризи та зберегти її релігійну й політичну ідентичність, звернулося до хадисів про імама Махді – месійську постать, яка, згідно з ісламською есхатологією, має з'явитися наприкінці часів і очолити фінальну битву Добра зі Злом. Ці хадиси були переосмислені й адаптовані до завдань виживання шіїтської громади. Стверджувалося, що імам Махді вже народився, живе серед людей і є чинним імамом шіїтського імамату, однак на даний момент перебуває у стані «приховування». Так у шіїтській теології сформувалося вчення про «прихованого імама» [3].

Шіїтський богослов Хоссейн Аскаріян так описує постать імама Махді: «для шіїтів імам Махді є конкретною історичною особою, нащадком Пророка Мухаммада, імама Алі та Фатіми – доньки Пророка, а також сином імама Хасана Аскарі. Згідно з шіїтською традицією, він народився в Іраку 15-го шабана 255 року за місячною хіджрою. Після мученицької загибелі імама Хасана Аскарі у 260 році за хіджрою імам Махді, якому на той момент було не більше шести років, став новим главою мусульманської громади. З метою захисту його життя божественне провидіння приховало юного імама від людських очей, що ознаменувало початок періоду так званого «малого приховування», який тривав близько сімдесяти років» [3].

Шіїти вірять, що імам Махді наділений надприродним довголіттям, і відкидають скептицизм як з боку мусульман-сунітів, так і з боку наукової спільноти, згідно з яким настільки тривале людське життя є неможливим. Хоссейн Аскаріян поділяє період «приховування» імама Махді на два етапи – «мале» та «велике приховування». Під «малим приховуванням» розуміється період, протягом якого імам Махді здійснював керівництво своєю громадою через спеціальних представників – «намісників», з якими підтримував безпосередній зв'язок. Усього таких намісників було четверо: Абу Амр Усман ібн Саїд аль-Амрі (260–267), Абу Джафар Мухаммад ібн Усман ібн Саїд аль-Амрі (267–305), Абу Касим Хусейн ібн Рух ан-Нубахті (305–326) та Абу Хусейн Алі ібн Мухаммад ас-Самарі (326–329). Після смерті останнього намісника

розпочався період «великого приховування», який триває донині. Згідно з шиїтськими віруваннями, вихід імама Махді з приховування відбудеться тоді, коли громада його послідовників досягне необхідного рівня благочестя, праведності та щирості у здійсненні добрих справ [3].

Історія вчення про «прихованого імама» наочно демонструє здатність суспільства в умовах кризи та загрози втрати ідентичності адаптувати релігійні тексти й доктрини до потреб власного виживання. У цьому випадку релігійна традиція постає не лише джерелом віри, а й механізмом смислотворення, який дозволяє громаді зберегти внутрішню цілісність, осмислити події та продовжити боротьбу за своє історичне й духовне існування.

Список використаних джерел:

1. Ansarian H., Ali; Amir al-Mu'minin, <https://erfan.ir/english/38170.html> (дата посилання: 15.02.2026).
2. Ansarian H., Ali (AS) The First Imam, <https://erfan.ir/english/41154.html> (дата посилання: 15.02.2026).
3. Ansarian H., The Occultation Of Imam Mahdi (A.S.), <https://erfan.ir/english/19390.html> (дата посилання: 15.02.2026).

УДК 316.7

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДУХОВНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Вестима Надія Павлівна – здобувачка вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Людмила Глинська,

кандидат філософських наук, доцент

Ключові слова: глобалізація, духовні цінності, культура, соціальні трансформації, суспільство.

Глобалізація є одним із ключових процесів сучасного світу, що впливає на всі сфери суспільного життя. Вона сприяє інтенсивному обміну інформацією,

культурними традиціями та соціальними практиками між різними країнами та народами. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання трансформації духовних цінностей сучасного суспільства.

Духовні цінності виступають важливим елементом соціальної структури, оскільки вони визначають моральні орієнтири, норми поведінки та культурні пріоритети. Під впливом глобалізаційних процесів відбувається переосмислення традиційних цінностей та формування нових культурних моделей. З одного боку, глобалізація сприяє розвитку міжкультурного діалогу та взаємозбагаченню культур. З іншого боку, вона може призводити до уніфікації культурного простору та втрати національної ідентичності.

У сучасному українському суспільстві процеси глобалізації супроводжуються активним пошуком балансу між збереженням національних традицій та інтеграцією у світовий культурний простір. Саме тому важливим завданням є підтримка духовних цінностей, що сприяють зміцненню культурної ідентичності та соціальної згуртованості.

Таким чином, глобалізаційні процеси суттєво впливають на духовні цінності сучасного суспільства, формуючи нові соціокультурні реалії та визначаючи напрями подальшого розвитку суспільства.

Література

1. Андрущенко В. П. Глобалізація і культура: соціально-філософський аналіз. Київ: Знання, 2020.
2. Єрмоленко А. М. Культурна ідентичність у глобалізованому світі. Філософська думка. 2022. № 5. С. 32–44.
3. Ручка А. О. Соціокультурні трансформації українського суспільства. Київ: Інститут соціології НАН України, 2021.

УДК 502.172:355.01(477)

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Олена Вінніченко

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Непша,
ст. викл. кафедри географії та туризму*

Ключові слова: охорона довкілля, природно-заповідний фонд, екологічні наслідки війни, біорізноманіття, Смарагдова мережа, повоєнне відновлення.

Збройна агресія проти України спричинила безпрецедентний тиск на навколишнє природне середовище, що проявляється у комплексному деструктивному впливі на всі компоненти біосфери. Трансформації зазнають атмосферне повітря, ґрунтовий покрив, водні ресурси та морфологічна структура рельєфу. Особливу занепокоєність викликає стан територій з високим екологічним статусом, зокрема біосферних резерватів ЮНЕСКО, угідь Смарагдової мережі та водно-болотних угідь міжнародного значення. Значна частина цих об'єктів розташована вздовж Дніпра та узбережжя морів, що є критично важливими ланками Афро-Євразійського міграційного шляху птахів.

На сучасному етапі в Україні сформовано розгалужену систему моніторингу для фіксації екологічних злочинів, проте отримані дані потребують постійного аналітичного узагальнення для розробки стратегій майбутньої ревіталізації. Згідно з результатами досліджень, близько 45% усіх природоохоронних територій держави опинилися в зоні бойових дій або під тимчасовою окупацією. У районах активних зіткнень зосереджено 100% ареалу 21 виду рослин та 2 видів тварин, які є суперендеміками [1]. Знищення їхніх екотопів може призвести до незворотного вимирання цих представників біоти у світовому масштабі.

Фізичні наслідки близькості до лінії фронту включають механічне пошкодження ландшафтів вибуховою зброєю, утворення вирв та розсіювання токсичних компонентів боєприпасів. Окрему загрозу становить пірогенний чинник. Причому переважна частина загорянь сталася у прифронтовій смузі. Такі пошкодження роблять природні системи вразливими до ерозійних процесів та експансії інвазивних видів, що докорінно змінює структуру автохтонних угруповань.

Функціонування заповідних установ в умовах війни супроводжується низкою інституційних проблем. Ведення бойових дій унеможливорює належну охорону територій, що призводить до зростання випадків браконьєрства. Крім того, знищення або розграбування матеріально-технічної бази установ ПЗФ зупиняє науковий моніторинг та рекреаційну діяльність. Для територій міжнародного значення, які не мають власних адміністрацій, вплив війни виявляється найбільш деструктивним через відсутність оперативних механізмів захисту.

Планування повоєнного відновлення має базуватися на принципах Європейського зеленого курсу та сталого розвитку. Важливо не лише відтворити довоєнний стан природи, а й впровадити сучасні екологічні стандарти у всі сфери державного планування. Це потребує тісної координації з міжнародними інституціями та проведення горизонтальних реформ для створення прозорої системи управління природними ресурсами.

Висновок. Масштабна воєнна активність спричинила глибоку деградацію заповідних екосистем України та створила ризики для глобального біорізноманіття. Ефективна стратегія відбудови повинна базуватися на наскрізній екологізації політики та використанні європейських інструментів відновлення довкілля.

Список використаних джерел:

1. Лисенко В.І., Сурядна Н.М., Бартець О.С. Вплив війни на природоохоронні території України. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інтеграція українських*

наукових досліджень в міжнародний простір: регіональний аспект». Дніпро: «Середняк Т.К.», 2024. 577 с. С.228-231.

УДК: 364.63-027.553

ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В РОДИНІ

Алла Воробйова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Ірина Батарейна, ст. викладач

кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи

Ключові слова: гендерно зумовлене насильство, домашнє насильство, соціальна профілактика, гендерні стереотипи, цифрові інструменти.

Проблема гендерно зумовленого насильства у родині залишається одним із найгостріших викликів сучасного українського суспільства. Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку нових механізмів допомоги постраждалим та модернізації соціальної роботи шляхом залучення міжнародного досвіду та сучасних технологічних рішень. Метою роботи є теоретичне обґрунтування причин виникнення гендерно зумовленого насильства та визначення напрямів соціальної профілактики в сучасних умовах.

Для досягнення мети використано комплекс методів, що включає теоретичний аналіз гендерної психології та права, синтез і систематизацію форм домашнього насильства, а також порівняльно-правове вивчення міжнародних стандартів [1]. Дослідження також базується на аналізі статистичних даних щодо випадків гендерно зумовленого насильства в Україні за 2022-2024 роки.

В умовах сучасних криз гендерно зумовлене насильство в сім'ї еволюціонує з приватних конфліктів у деструктивну системну практику. Воно функціонує як безперервний цикл, де напруження та агресія чергуються з періодами каяття, що лише маскує проблему та готує підґрунтя для нових нападів.

Ця система контролю тримається на поєднанні різних форм тиску. Фізичне насильство, хоч і є найбільш помітним, доповнюється психологічним маніпулюванням, яке руйнує самооцінку та ізолює особистість. Економічний дефіцит, створений через контроль над фінансами та заборону працювати, позбавляє постраждалих ресурсів для втечі. Водночас сексуальне насильство залишається найбільш прихованою формою аб'юзу, яку часто виправдовують застарілими патріархальними стереотипами про сімейний обов'язок [2, с. 7-9].

Міжнародна практика доводить, що цифрові рішення суттєво підвищують ефективність боротьби з гендерно зумовленим насильством. Сучасні технологічні інструменти охоплюють мобільні застосунки з функцією прихованого виклику допомоги, спеціалізовані чат-боти для оперативних консультацій, а також освітні онлайн-платформи, що забезпечують професійну підготовку фахівців мобільних бригад [2].

Протидія гендерно зумовленому насильству потребує комплексного підходу, що поєднує законодавчі ініціативи, активну просвітницьку роботу та використання технологічних інновацій. Ключовим напрямом розвитку соціальної сфери є адаптація міжнародних цифрових інструментів до національних реалій та посилення міжвідомчої співпраці між поліцією, соціальними службами та громадським сектором.

Список використаних джерел.

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11.

2. Лесько Н. Технологічні інновації у протидії домашньому насильству: міжнародний досвід. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки» No 3 [47], 2025. URL: <https://surl.li/axbyv1>

3. Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробут громад. *Гендер в деталях*. URL: <https://surli.cc/ztghom>

УДК: 343.62:364.632-053.9(477)

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ЧАС ВІЙНИ

Орина Воробйова

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Ірина Батарейна, ст. викладач
кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи*

Ключові слова: домашнє насильство, люди похилого віку, жорстке поводження, насильство, протидія домашньому насильству.

Проблема протидії домашньому насильству сьогодні є надзвичайно гострою, а особливої уваги потребують люди похилого віку як група підвищеного ризику. Їхня вразливість зумовлена обмеженими фізичними та соціально-економічними можливостями, що суттєво ускладнює самозахист і доступ до правової допомоги. Відтак, розробка превентивних заходів має обов'язково ґрунтуватися на врахуванні специфічних потреб цієї категорії населення.

Протидія домашньому насильству над людьми похилого віку є актуальною міждисциплінарною проблемою, якій присвячено низку сучасних наукових досліджень. Зокрема, В. Панасюк дослідила обставини, місце та час вчинення домашнього насильства щодо осіб похилого віку, аналізуючи їхні особливості для вдосконалення розслідувань [3]. О. Павлюк аналізує складнощі розслідування вбивств людей похилого віку, пов'язаних із домашнім насильством, які часто маскуються під побутові конфлікти [2]. І. Андрусак розглядає правовий захист людей похилого віку, пропонуючи вдосконалення механізмів реагування [1].

Мета полягає у проведенні теоретичного аналізу становища людей похилого віку під час війни, які стали жертвами домашнього насильства.

Шлях України до ефективної протидії цьому явищу розпочався ще у 2001 році із прийняттям профільного Законом «Про попередження насильства в

сім'ї». Проте якісний стрибок відбувся у 2017 році, коли новий Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запровадив кримінальну відповідальність за такі дії та створив спеціалізовані поліцейні підрозділи для підтримки постраждалих. Попри правовий прогрес, доступ до допомоги залишається нерівномірним, якщо в містах анонімність та розвинена інфраструктура допомагають долати страх перед соціальним осудом, то в сільській місцевості віддаленість служб підтримки залишає людей похилого віку у зоні підвищеного ризику [3, с. 125].

Сьогодні ситуація ускладнюється наслідками війни. Втрата стабільності, домівок та тривала соціальна ізоляція посилюють напругу в сім'ях, провокуючи нові хвилі конфліктів. Для людей похилого віку ці ризики зростають через обмеження доступу до медичної допомоги та соціальних служб в умовах воєнного стану. Саме тому ефективна стратегія захисту має бути комплексною: вона повинна поєднувати вдосконалення законодавчих механізмів, розвиток спеціалізованих сервісів у віддалених районах та активну просвітницьку роботу за для подолання стереотипів, що применшують вразливість старшого покоління.

Список використаних джерел

1. Андрусак І. П. Теоретико-правовий аналіз становища літніх людей, котрі стали жертвами домашнього насильства. *Herald of Lviv University of Trade and Economics Law sciences*. 2023. № 14. С. 5–10. URL: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2023-14-01>.
2. Павлюк О. С. Окремі аспекти розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із домашнім насильством. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 95–99. URL: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2022.21>.
3. Панасюк В.В. Обстановка, місце та час вчинення домашнього насильства щодо осіб похилого віку. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України*. Київ. 2023. С. 125–126.

УДК: 543.42:637.5:628.4

НІТРАТИ В ХАРЧОВИХ ПРОДУКТАХ: ХІМІЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ

Андрій Гладій, Ольга Дьоміна

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник: Кулик І.О. – ст. викл.

кафедри хімії та хімічної освіти

Ключові слова: нітрати, харчові продукти, здоров'я людини

Інтенсифікація сільського господарства, широке застосування мінеральних добрив і порушення агротехнічних норм призвели до підвищення вмісту нітратів у ґрунтах, воді та рослинній продукції. Проблема нітратного забруднення є однією з найактуальніших у контексті взаємодії людини і природи, оскільки безпосередньо пов'язана з якістю харчових продуктів та здоров'ям населення. За даними World Health Organization, перевищення допустимих концентрацій нітратів у питній воді та продуктах харчування може становити ризик для здоров'я, особливо для дітей раннього віку. Контроль за вмістом азотовмісних сполук є складовою системи забезпечення продовольчої безпеки.

Завдяки високій розчинності у воді нітрати легко мігрують у профілі ґрунту та потрапляють у підземні води. У рослинах нітрати виконують функцію джерела азоту для синтезу амінокислот і білків. Проте їх надлишок може накопичуватися в тканинах овочів, особливо за умов недостатнього освітлення або надмірного удобрення. Основними джерелами нітратів у раціоні людини є: зелені листові овочі (салат, шпинат), буряк, редис – де спостерігається вищий вміст NO_3^- ; продукти, вирощені з інтенсивним застосуванням азотних добрив; питна вода з джерел, забруднених нітратами [1].

Нітрати самі по собі в помірних кількостях не є високотоксичними і присутні навіть у природному харчуванні. Проте надлишкове споживання може мати негативні ефекти:

- перетворення нітратів у нітрити під дією ендогенних ферментів, що може призводити до утворення метгемоглобіну – форми гемоглобіну, яка не транспортує кисень, що загрожує гіпоксією.

- у шлунково-кишковому середовищі нітрити можуть реагувати з органічними сполуками з утворенням нітрозамінів – потенційно канцерогенних сполук [2].

Основними джерелами нітратного забруднення є: мінеральні азотні добрива, органічні відходи тваринництва, стічні води, порушення технології зберігання овочевої продукції. В умовах антропогенного навантаження порушується природний кругообіг азоту. Частина сполук вимивається у водойми, спричиняючи евтрофікацію – надмірний розвиток водоростей і зниження вмісту розчиненого кисню у воді.

У навчальних та лабораторних умовах визначення нітратів можливе за допомогою: фотометричних методів (з використанням реактиву Гріса); йоноселективних електродів; тест-смужок для експрес-аналізу.

Виконання таких досліджень у межах шкільних або студентських наукових робіт сприяє формуванню практичних навичок хімічного аналізу та розвитку екологічної компетентності і може ефективно інтегруватися в курси хімії, біології та екології.

Висновки. Надмірне накопичення нітратів в продуктах харчування та воді становить потенційну загрозу здоров'ю людини. Розуміння хімічної природи азотовмісних сполук дозволяє пояснити механізми їх впливу та розробити профілактичні заходи. Інтеграція цієї проблематики в освітній процес сприяє формуванню екологічної культури та відповідального ставлення до природних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Dodocioiu A. M. et al. Nitrates and Nitrites in Vegetables and the Health Risk. *Foods* (2025). DOI:10.3390/foods14173037.
2. Luetic S. et al. Leafy Vegetable Nitrite and Nitrate Content: Potential Health Effects. *Foods* (2023). DOI:10.3390/foods12081655.

УДК 502.51(285.3):581.5(477.7)

**ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ТА БІОЛОГІЧНЕ
РІЗНОМАНІТТЯ УЗБЕРЕЖЖЯ ТИЛІГУЛЬСЬКОГО ЛИМАНУ**

Ілля Гнатів

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Непша, ст. викл.
кафедри географії та туризму*

Ключові слова: Тилігульський лиман, заповідні території, ландшафтне різноманіття, рідкісні види рослин, охорона природи, водно-болотні угіддя.

Узбережжя Тилігульського лиману характеризується високим рівнем ландшафтної гетерогенності, що проявляється у поєднанні абразійних форм (кліфів, хвилеприбійних ніш, бенчів) з акумулятивними утвореннями, зокрема піщаними косами та островами. Екосистемна структура регіону доповнюється мезофітними ділянками заливних лук, очеретяними асоціаціями, а також фрагментами степових і лісових фітоценозів, що разом із акваторією лиману створює оптимальні умови для підтримання високого біологічного різноманіття. Цінність території зумовлена її репрезентативністю для південної степової підзони України, присутністю рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, та значною концентрацією раритетних видів, що підлягають охороні на міжнародному, державному та регіональному рівнях [1].

З метою детермінації та збереження природного капіталу Тилігульського лиману було сформовано розгалужену мережу об'єктів природно-заповідного фонду. Основу заповідного режиму складають два однойменні регіональні ландшафтні парки, що функціонують у межах Одеської та Миколаївської областей, охоплюючи сумарно понад 7,4 тис. га суходолу та близько 14,7 тис. га акваторії. Територіальна охорона посилюється низкою об'єктів місцевого значення, серед яких ботанічний заказник «Калинівський», орнітологічні заказники «Тилігульський пересип» та «Пониззя Тилігульського лиману», а

також ландшафтні заказники «Каїрівський» і «Новомиколаївський орнітологічний заказник загальнодержавного значення «Коса Стрілка» [2,3].

Наукова значущість окремих заповідних локацій підтверджується наявністю специфічних біоценозів та рідкісних видів. Зокрема, у ботанічному заказнику «Калинівський» зосереджено понад 20 видів флори з особливим охоронним статусом, включаючи *Gymnospermium odessanum*, *Stipa capillata* та *Ornithogalum boucheanum*. Орнітологічна цінність «Тилігульського пересипу» полягає у забезпеченні сезонної міграції та концентрації майже 70% видового складу орнітофауни України, зокрема глобально вразливих видів, як-от *Pelecanus onocrotalus* та *Haliaeetus albicilla*. Водночас територія заказника «Коса Стрілка» виконує функцію ключового місця зимівлі водоплавних птахів та осередку зростання ефемероїдів, занесених до Червоної книги України. Важливим етапом міжнародного визнання екологічної ролі регіону стало включення водно-болотних угідь «Тилігульський лиман» до списку Рамсарських угідь міжнародного значення, що було закріплено відповідною нормативно-правовою базою на державному рівні [2,3].

Висновок. Комплексна мережа об'єктів природно-заповідного фонду Тилігульського лиману забезпечує збереження унікальної ландшафтної гетерогенності та репрезентативних екосистем південної степової підзони України. Висока концентрація раритетних видів флори й орнітофауни та статус водно-болотних угідь міжнародного значення підтверджують стратегічну роль регіону в підтриманні глобального біологічного різноманіття.

Список використаних джерел:

1. Водні ресурси та гідроекологічний стан Тилігульського лиману: Монографія / за ред. Ю.С. Тучковенка, Н.С. Лободи. Одеса: ТЕС, 2014. 278 с
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Миколаївській області у 2022 році. Миколаїв, 2023. 232 с.
3. Щорічна доповідь про стан навколишнього природного середовища Одеської області у 2022 році. Одеса, 2023. 206 с.

УДК 159.9:316.6

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ДОСВІД ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Горностаї Дмитро

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: вимушена міграція, внутрішньо переміщені особи, ідентичність, національні меншини, екзистенційний досвід, філософська антропологія.

Вимушена міграція, спричинена війною, стала одним із наймасштабніших соціальних явищ сучасності. Повномасштабна агресія Росії проти України призвела до мільйонів випадків внутрішнього та зовнішнього переміщення населення, що спричинило глибокі трансформації соціальної структури суспільства та культурної ідентичності людей. Особливо складним є становище внутрішньо переміщених осіб з числа національних меншин, для яких вимушене переселення означає не лише втрату місця проживання, а й порушення звичних форм культурної та соціальної взаємодії.

У сучасній гуманітарній науці проблема вимушеної міграції дедалі частіше розглядається не лише як соціально-економічний або політичний процес, а як складний екзистенційний досвід людини. Філософсько-антропологічний підхід дозволяє дослідити глибинні виміри цього явища, зокрема переживання втрати дому, зміну життєвих орієнтирів, кризи ідентичності та пошук нових форм самовизначення (Вауман, 2016).

Для людей, які були змушені залишити свої домівки, простір дому має не лише фізичне, а й символічне значення. Дім виступає важливим елементом особистої та колективної ідентичності, оскільки пов'язаний із культурною пам'яттю, соціальними зв'язками та повсякденними практиками. Втрата цього простору створює ситуацію екзистенційної невизначеності, в якій людина змушена переосмислювати власне місце у світі та відновлювати почуття приналежності до нової соціальної реальності (Heidegger, 2001).

Особливо виразно ця проблема проявляється у випадку представників національних меншин. Для них ідентичність формується на перетині кількох культурних рівнів: етнічного, громадянського та локального. В умовах вимушеного переміщення ця багаторівнева система ідентичності зазнає суттєвих трансформацій. З одного боку, відбувається посилення значення етнокультурної приналежності як важливого ресурсу підтримки солідарності та взаємодопомоги. З іншого боку, формується новий досвід громадянської ідентичності, пов'язаний із усвідомленням спільної долі та колективного спротиву агресії.

Вимушене переміщення також змінює характер соціальних зв'язків між людьми. Розпорошення спільнот у різних регіонах України та за її межами призводить до трансформації традиційних форм комунікації. Натомість дедалі важливішу роль починають відігравати цифрові мережі та онлайн-спільноти, які дозволяють підтримувати контакти між членами громади навіть за відсутності спільного територіального простору (Castells, 2010).

Водночас процес адаптації до нових соціальних умов супроводжується численними труднощами. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з проблемами соціальної інтеграції, економічної нестабільності та психологічної травматизації. Для представників національних меншин ці виклики можуть посилюватися через мовні бар'єри, культурні відмінності або стереотипні уявлення з боку приймаючого середовища.

Попри ці труднощі, досвід вимушеної міграції не обмежується лише негативними аспектами. У багатьох випадках він стає стимулом для переосмислення власної ідентичності та формування нових форм соціальної солідарності. Люди починають активніше брати участь у громадських ініціативах, волонтерських рухах та культурних проєктах, спрямованих на підтримку переселенців та збереження культурної спадщини своїх спільнот.

Таким чином, екзистенційний досвід вимушеної міграції можна розглядати як складний процес трансформації людської ідентичності. У випадку внутрішньо переміщених осіб з числа національних меншин цей процес має

багатовимірний характер, оскільки поєднує індивідуальні переживання втрати дому з колективними формами культурної пам'яті та соціальної взаємодії. Філософсько-антропологічний аналіз цього явища дозволяє глибше зрозуміти механізми адаптації людини до екстремальних умов та роль культурної ідентичності у збереженні соціальної стійкості.

Дослідження цих процесів має важливе значення не лише для теоретичного осмислення проблеми вимушеної міграції, але й для розробки практичних підходів до підтримки внутрішньо переміщених осіб. Усвідомлення екзистенційних вимірів міграційного досвіду сприяє формуванню більш гуманістичних моделей соціальної політики, спрямованих на збереження гідності людини та підтримку її культурної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Bauman, Z. (2016). *Strangers at Our Door*. Cambridge: Polity Press.
2. Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell.
3. Heidegger, M. (2001). *Poetry, Language, Thought*. New York: Harper & Row.
4. Smith, A. (1991). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.

УДК 159.9:355.01

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОЇ СІМ'Ї ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Євгенія Гребінюк

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, м.Запоріжжя

Науковий керівник – Ірина Юріївна Остоплець,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Ключові слова: молода сім'я, воєнний стан, повномасштабна війна, подружні стосунки, психологічна адаптація, тривожність, гендерні ролі, емоційна підтримка, сімейна стійкість.

Повномасштабна війна в Україні, що триває з 24 лютого 2022 року, створила нові соціально-психологічні умови функціонування та становлення молодих сімей. Період початкової адаптації подружжя, який у мирний час пов'язаний із формуванням спільних цінностей, розподілом ролей, встановленням меж і налагодженням комунікації, в умовах війни супроводжується підвищеним рівнем стресу, невизначеності та ризику. В умовах воєнної нестабільності процес становлення сім'ї відбувається під впливом низки стресогенних чинників, що впливають на емоційну структуру подружніх взаємин.

Однією з ключових проблем є вимушена розлука подружжя у зв'язку з мобілізацією, військовою службою або внутрішнім, чи зовнішнім переміщенням.

Дослідження, зокрема праці Джон Боулбі, підкреслюють важливість стабільної емоційної прив'язаності для формування безпечних стосунків. Тривала дистанція, відсутність фізичної присутності партнера, інформаційна тривога формують підвищену тривожність, страх втрати та емоційне виснаження.

Другим важливим чинником виступає економічна нестабільність, втрата роботи або зміна соціально-рольового статусу. Відповідно до ієрархії потреб Абрахам Маслоу, загроза базовій безпеці актуалізує первинні потреби, що ускладнює реалізацію вищих потреб – самореалізації та гармонізації стосунків.

Суттєвим викликом стає трансформація гендерних ролей і сімейних функцій. У ситуації війни відбувається перерозподіл відповідальності, що може як зміцнювати партнерство, так і провокувати конфлікти. Особливої уваги потребує психологічна підтримка молодих сімей, оскільки тривала дія стресу може сприяти розвитку тривожних і депресивних станів, а також посттравматичних реакцій.

Не менш значущими є психоемоційні наслідки війни: підвищений рівень тривожності, депресивні стани, прояви посттравматичного стресового розладу, емоційне вигорання. Тривале перебування в умовах небезпеки підвищує ризик

порушень психічного здоров'я, що безпосередньо впливає на якість подружніх взаємин та батьківства.

Водночас кризові умови можуть стати підґрунтям для розвитку сімейної резильєнтності – здатності долати труднощі, зберігаючи цілісність і підтримку. Спільні цінності, емоційна відкритість, гнучкість у ролях і взаємна підтримка сприяють зміцненню подружнього союзу навіть у складних обставинах.

Таким чином, становлення молодої сім'ї під час повномасштабної війни характеризується підвищеним рівнем соціально-психологічної напруги, однак за наявності внутрішніх і зовнішніх ресурсів може супроводжуватися зміцненням партнерських відносин та розвитком адаптаційного потенціалу.

Висновки. Становлення молодої сім'ї в умовах повномасштабної війни відбувається під впливом потужних соціально-психологічних викликів, що змінюють традиційну логіку розвитку подружніх взаємин. Вимушена розлука, економічна нестабільність, трансформація сімейних ролей, підвищений рівень тривожності та травматичний досвід істотно ускладнюють процес адаптації подружжя та формування стабільної сімейної системи.

Водночас кризові умови актуалізують внутрішні ресурси особистості та сім'ї, сприяють переосмисленню цінностей, зміцненню емоційної близькості і розвитку відповідальності. За наявності взаємної підтримки, конструктивної комунікації та доступу до психологічної допомоги молода сім'я здатна не лише зберегти цілісність, а й сформувати вищий рівень стійкості та партнерської зрілості.

Отже, проблема становлення молодої сім'ї під час війни потребує комплексного міждисциплінарного підходу, подальших наукових досліджень і впровадження програм психосоціальної підтримки, спрямованих на зміцнення сімейної резильєнтності в умовах тривалої нестабільності.

Використані джерела:

1. Джон Боулбі. Прив'язаність і втрата. – К.: Основи, 2003.
2. Абрахам Маслоу. Мотивація і особистість. – 2008.
3. Вірджинія Сатір. Як будувати себе і свою сім'ю. – К.: Софія, 2000.

4. Мюррей Боуен. Сімейна терапія в клінічній практиці. – М.: Клас, 2005.
5. Міністерство соціальної політики України. Аналітичні матеріали щодо стану сімей в умовах воєнного стану. – 2022–2024.
6. Всесвітня організація охорони здоров'я. Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій. – 2022.

УДК: 373.5.016:54:504

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ШКІЛЬНОЇ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ

Григоращенко Вікторія

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Тетяна Дюжикова, канд. пед. наук,

доцент кафедри хімії та хімічної освіти

Ключові слова: людина, природа, екологічна освіта, навчання хімії.

Порушення екологічного балансу та рівноваги в довкіллі, загроза зміни клімату та глобального потепління, широкого використання природних ресурсів та недбалого ставлення людини до природи призводять до численних негативних наслідків та екологічної кризи зокрема. Ці проблеми призвели до зростання захворюваності і смертності населення, скорочення тривалості життя, втрати величезної площі сільськогосподарських угідь, безповоротного зникнення окремих видів рослин і тварин. Від екологічної свідомості людей, активності, інформованості та бажання брати участь у природоохоронній діяльності залежить майбутнє природи і суспільства.

Питання стану довкілля та якості життя може бути вирішене спільними зусиллями педагогів, науковців та практичних екологів. Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури людей і суспільства в цілому, формування навичок бережливого ставлення до природи, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості. Екологічна освіта має міжпредметний характер і є безперервним процесом в

екологічному вихованні, починаючи зі шкільного віку під час вивчення учнями предметів природничого циклу, зокрема хімії. Зважаючи на це, можна виділити конкретні задачі природоохоронного напрямку шкільного курсу хімії [1]:

1. Розкрити єдність органічного та неорганічного світу, показавши вплив діяльності людини на навколишнє середовище та необхідність бережливого ставлення до природи.

2. Розкрити роль хімічної промисловості, яку вона відіграє відносно природи.

3. Показати двояку роль речовин, що в разі однієї концентрації речовини є біологічно необхідними, а за іншої – шкідливими для навколишнього середовища.

4. Озброїти учнів практичними вміннями і навичками, що дозволяють брати участь у заходах з охорони природи.

Вирішення цих завдань можливе за рахунок впровадження до змісту предмету хімія екологічної складової а також за рахунок науково-методичних рішень, що забезпечують ефективну інтеграцію хімії з біологією, екологією, географією та іншими дисциплінами природничого циклу [2]. Впроваджуючи активні форми і методи навчання, а саме: метод проєктів (Project-Based Learning), STEAM/STEM-підходи, дискусії, навчальні експерименти та інші інтерактивні технології, можна значно підвищити мотивацію учнів до природоохоронної діяльності, їх екологічну свідомість і культуру, забезпечити розвиток навичок практичних досліджень.

Висновок. Вивчення механізму екологізації хімічної освіти через формування екологічної культури і екологічної свідомості учнів загальноосвітніх шкіл на уроках хімії та інтегрованих уроках природничих предметів призводить до вирішення проблем взаємовідносин людини і природи, що передбачено екологічною освітою і ґрунтується на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності.

Список використаних джерел:

1. Вороненко Т. Наука екологія та екологізація шкільної хімічної освіти / Тетяна Вороненко // Біологія і хімія в сучас. шк. – 2022. – №2. – С. 34-37.
2. Дюжикова Т.М., Кулик І.О. Мета та завдання екологічного виховання студентів закладів вищої освіти. Нотатки сучасної науки: електронний мультидисциплінарний науковий часопис. № 1. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. – С.20.

УДК - 1

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гульченко Вікторія

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв

Науковий керівник – Ірина Остополец

доцент кафедри психології

Ключові слова: психологія, діти, емоції, терапія

Сучасний світ вимагає від нас не тільки змінюватися фізично, але й бути більш творчими і креативними, щодня ставати кращою версією себе. Адаптація до змін, що відбуваються в суспільстві потребує постійного саморозвитку та збереження психологічної стійкості.

Діти велику кількість часу проводять з гаджетами замість однолітків. Що впливає на розвиток мозгу відповідає за планування, увагу та емоційну саморегуляцію. Це призводить до зниження концентрації та погіршення пам'яті. Також гаджети обмежують живе спілкування з батьками, що є основою розвитку мови. Діти стають менш схильними висловлювати свої почуття та гірше розуміють емоції інших.

Це кидає виклик батькам в вихованні дітей. Потрібно шукати щось нове щоб подолати дратівливість, агресію, апатію, або підвищену тривожність. Ще однією великою проблемою є дитяча емоційна відстороненість та замкненість.

Діти дошкільного віку ще не вміють вербально описати свої емоції тому є вразливими через те що переживання та керують ними.

Негативні емоції такі як: страх, злість, образа, роздратованість, гнів призводять до таких небажаних наслідків як поганий сон швидка втомлюваність. Часто їх наслідками стають зниження імунітету і часті застуди. Дитина має порушення сну і апетиту. Іноді це переходить невротичні прояви: гризіння нігтів, нав'язливі рухи.

У наш час серед батьків дошкілят всі популярніше стає потреба займатися з дитиною не тільки фізичним розвитком, а і розвивати її творчі здібності. Арт-терапія для дитини насамперед гра в якою немає поняття гарно чи не гарно намальовано, правильно чи ні зліплено, ручки працюють - дрібна моторика розвивається, а через неї розвивається мозок дитини.

З кожним днем суспільство все більше починає розуміти, що його основи закладаються у дитинстві, а найбільш цінний його здобуток – це психічне здоров'я дитини, її почуття, емоції, душа. Саме для збереження морально-духовного світу дитини, її психічного здоров'я, актуальним постає питання про пошук нових методів психолого-педагогічних впливів, які допомогли б дитині: «зняти тягар з тендітної душі», знайти вихід з певної життєвої ситуації, розв'язувати конфлікти з самим собою та світом, що нас оточує, знизити стреси та втому, пов'язану з навчанням і наповнювати свою душу позитивними емоціями, приємними враженнями; сприяти творчому самовираженню, розвитку уяви.

Об'єкт дослідження – емоційний стан особистості у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – види, форми та зміст арт-терапії та їх вплив на емоційний стан дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – Зробити наукове дослідження методів арт-терапії з метою їх впливу впровадження в роботи кожного дитячого психолога та вихователя.

Визначенні арт-терапії дає Ільченко І.С. – Арт-терапія це динамічна система взаємодії між учасником (дитиною, дорослим), продуктом його образотворчої творчої діяльності і арт-терапевтом (психологом, педагогом) в арт-терапевтичеському просторі». (Ільченко, 2013)

На думку Вознесенської О.Л. Арт-терапія в широкому значенні це метод зцілення – досягнення цілісності». (Кошель і Кульбако 2020)

У наш час арт-технології все частіше використовуються в освітньому процесі на різних ступенях навчання в тому числі, як профілактичний засіб здорового світосприйняття та способу життя. (Сорочинська 2025)

Ізотерапія (малювання) є фундаментальним напрямком арт-терапії, оскільки він передбачає малювання на всіх можливих поверхнях, починаючи із паперу, холста і закінчуючи дерев'яними та скляними поверхнями тощо. (Калька і Ковальчук 2020)

Значення ізотерапії полягає насамперед в емоційному розвантаженні ті вираженні почуттів. Діти часто не можуть описати свої переживання словами. Через малюнок вони виплескують страхи, тривоги та агресію на папір, що знижує рівень стресу та м'язову напругу.

Творчі завдання стимулюють пам'ять, розвиває фантазію, підвищують впевненість у собі, створює комфортну атмосферу, де дитину не оцінюють, що знижує напругу.

Ще одним цікавим видом арт-терапії виступає пісочна терапія.

Це вид арт-терапії пов'язаний із використання природних матеріалів: води, піску, камінців, ракушок, рослин. Він передбачає глибинну роботу з почуттями і переживаннями клієнта, дає можливість осмислити і змодельовати стратегії поведінки та відпрацювати витіснені емоції, переживання. (Калька і Ковальчук 2020)

Піскова терапія передбачає глибоку роботу з почуттями і переживаннями

Це унікальний метод арт-терапії, що базується на природному бажанні дитини грати з піском. Для дошкільнят цей процес є природним способом самовираження та адаптації до світу.

Значенні піскотерапії полягає в:

- психоемоційної стабілізації: пісок «поглинає» негативну енергію та допомагає зняти внутрішню напругу. Дитина може символічно «програти» свої страхи, агресію або тривогу, створюючи та руйнуючи піщані світи.

- розвиток когнітивних навичок: ігри з дрібним матеріалом стимулюють дрібну моторику, що безпосередньо пов'язано з розвитком мовлення. Також покращується пам'ять, увага та просторова уява.

- соціалізація та адаптація: метод допомагає дітям легше адаптуватися до умов дитячого садка, вчить їх домовлятися та працювати в колективі.

- відчуття контролю та безпеки: створюючи власну «картину світу» в пісочниці, дитина отримує відчуття контролю над ситуацією, що особливо важливо для формування психологічної стійкості у стресових обставинах.

- розвиток творчого потенціалу: відсутність жорстких правил («правильно/неправильно») дозволяє дитині експериментувати, що сприяє розкриттю її індивідуальності та фантазії.

Висновок. Арт-терапія не лише корегує окремі стани, а й сприяє загальному розвитку особистості: підвищує самооцінку, розвиває дрібну моторику, когнітивні здібності та емоційний інтелект.

Ключовим фактором успіху є не якість створеного проекту (малюнку чи фігурки, а створення терапевтичної атмосфери прийняття та підтримки, де дитина відчуває безпеку для саморозкриття.

Список використаних джерел джерела:

1. Ільченко І.С. Арт-терапія: навчальний посібник для студентів. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 150 с. ;

2. Кошель А.П., Кульбако Н.П. Використання елементів арт-терапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей дошкільного віку. Чернігів 2020 90 с.

3.Сорочинська О. «Арт технології в роботі з дітьми»: навчальний посібник
Житомир 2025 140 с

4.Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник.
ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с

УДК 378.091.3:504.5:678

**МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОПЛАСТИКУ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ**

Анастасія Демешко, Василь Мельничук

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Тетяна Четвертак, к.пед.н.,

доцентка кафедри хімії та хімічної освіти

Ключові слова: хімічна освіта, мікропластик, екологічна компетентність, вчителі хімії

Критичне забруднення біосфери мікропластиком, визнане ЮНЕП глобальною кризою, актуалізує пошук нових підходів у хімічній освіті. Дослідження цієї проблеми дає змогу подолати розрив між теорією та практикою, реалізуючи вимоги НУШ щодо формування екологічної компетентності та критичного мислення молоді. Для МДПУ імені Богдана Хмельницького особливу значущість має впровадження доступних STEM-методів моніторингу антропогенного навантаження, що перетворює вивчення полімерів на дієвий інструмент модернізації підготовки вчителів [1].

Матеріали та обладнання: Реактиви: насичений розчин натрію хлориду (для флотації), 30-відсотковий розчин пероксиду водню та реактив Фентона (розчин солей двовалентного Феруму) для мінералізації органіки, спиртовий розчин ліпофільного барвника. Прилади: оптичний мікроскоп (збільшення 40х), нагрівальна плітка, мікрозонди для термічного аналізу.

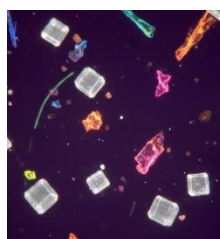
Методи дослідження: окиснювальна деструкція: видалення біогенної органіки за допомогою реактиву Фентона для візуалізації полімерів. Флотація: сепарація легких фракцій мікропластику (ПЕ, ПП) у насиченому розчині солі. Флуоресцентна детекція: селективне фарбування ліпофільними індикаторами для візуальної диференціації часток під мікроскопом. Термічна ідентифікація: підтвердження термопластичних властивостей матеріалів за допомогою розігрітого мікрозонда.

Результати дослідження інтегровані у комплексну методичну систему, що перетворює моніторинг мікропластику на доступний об'єкт хімічного аналізу. Основні аспекти значущості: Методологічна доступність: розроблений алгоритм експрес-аналізу не потребує високовартісного обладнання (наприклад, ІЧ-спектрометрів), що робить його придатним для будь-якої навчальної лабораторії. Професійна підготовка: впровадження методики в освітній процес дає змогу студентам опанувати роль дослідника-аналітика, вдосконалити навички мікроскопії та вивчити фізико-хімічні властивості полімерів на реальних природних пробах.

STEM-потенціал: розроблено дидактичні матеріали та STEM-кейси для дисциплін «Екологічна хімія» та «Методика навчання хімії». Запропонований підхід є готовим інструментом для майбутньої педагогічної діяльності, зокрема для підготовки учнівських проєктів у межах МАН, згідно з концепцією НУШ. Соціальний ефект: робота з антропогенними мікрооб'єктами сприяє зміні екологічної парадигми майбутнього вчителя, трансформуючи теоретичні знання у стійку екологічну відповідальність. Дослідницька робота з мікрооб'єктами антропогенного походження сприяє трансформації теоретичних знань студентів у стійку екологічну компетентність, формуючи відповідальну світоглядну парадигму майбутнього вчителя.

Хімічна ідентифікація мікрочастинок реалізується шляхом поєднання сорбційного та термічного аналізів, а саме: селективне фарбування: базується на адсорбції ліпофільних барвників на неполярній поверхні пластику. Це зумовлює інтенсивну флуоресценцію або яскраве забарвлення часток ПЕ та ПП

під мікроскопом, що дає змогу диференціювати їх від мінеральних та органічних домішок. Термічна ідентифікація: ґрунтується на аналізі термопластичності полімерів. При досягненні температур плавлення частки пластику деформуються або плавляться («тягнуться»), тоді як природні матеріали обвуглюються або залишаються інертними. Окиснювальна деструкція: попередня очистка проб 30-відсотковим розчином пероксиду водню за участю реактиву Фентона. Така методика наочно демонструє студентам відмінності у хімічній стійкості та структурі аморфних і кристалічних ділянок полімерів [2]. Аналіз мікроскопічного зображення (рис. 1).

Рис.1 Мікроскопія комплексного аналізу проби води після процедури флотаційного розділення та селективного фарбування

На мікрофотографії представлено результат поєднання флотаційного розділення та селективного фарбування проби води. Зокрема, чітко візуалізуються: фрагменти мікропластику (поліетилену): завдяки флуоресцентному аналізу полімерні частки мають характерне яскраве забарвлення. Їхня різноманітна морфологія (волокна, плівки) вказує на різні джерела первинного антропогенного забруднення. Кристали натрію хлориду: прозорі кубічні структури, що є залишками флотаційного розчину, підтверджують ефективність розділення фракцій за щільністю. Представлена візуалізація підтверджує достовірність розробленого алгоритму ідентифікації мікропластику в освітньому процесі при збільшенні 40х.

Доведено науково-педагогічну ефективність вивчення проблеми мікропластику як дієвого інструменту формування екологічної компетентності. Запропонована тематика дає змогу інтегрувати фундаментальні знання про полімери з навичками прикладного моніторингу довкілля відповідно до

концепції НУШ. Обґрунтовано та апробовано адаптований методичний алгоритм ідентифікації мікрочастинок (ПЕ, ПП). Поєднання методів флотації, термічного аналізу та флуоресцентного фарбування забезпечує високу точність досліджень навіть в умовах лабораторій з обмеженим матеріально-технічним ресурсом. Експериментально підтверджено, що оптична мікроскопія (збільшення 40х) є надійним способом диференціації антропогенних полімерів від природних органічних домішок. Виявлена різноманітна морфологія часток (волокна, фрагменти плівок) свідчить про комплексний характер забруднення відкритих водойм. Встановлено високу практичну значущість дослідження для професійної підготовки майбутніх педагогів. Розроблена методика є готовим STEM-кейсом, що може бути впроваджений у роботу шкільних хімічних гуртків. Вивчення мікропластику забезпечує міждисциплінарний зв'язок між органічною хімією та екологією, сприяючи вихованню відповідальної особистості, здатної фахово реагувати на глобальні екологічні виклики.

Список використаних джерел:

1. Kharchenko, Yuliya & Бабенко, О. (2025). Екологічна компетентність майбутніх учителів хімії: виклики і шляхи формування. Актуальні питання природничо-математичної освіти. 147. 10.24139/2519-2361/2025.01/147-155.
2. Бабієнко В. (2025). Аналіз досліджень мікропластику у воді водойм. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, (4), 4–9. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2025.4.15890>.

УДК 316.472.4:316.722

**ТОЛЕРАНТНІСТЬ І МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
(ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР)**

Богдана Дервішева

Вроцлавський університет (Вроцлав, Польща)

Науковий керівник: Олександр Веретільник, доктор політичних наук та публічного адміністрування, Поморська Вища Школа в Старогарді-

Гданському (Старогард-Гданський, Польща)

Ключові слова: міжкультурний діалог, соціокультурні трансформації, польсько-українська співпраця, толерантність, суспільна інтеграція.

У сучасних умовах глобалізації, інтенсифікації міграційних процесів та зростання соціокультурних конфліктів проблема толерантності набуває не лише нормативного, а й стратегічного значення. Вона переходить із площини абстрактних етичних міркувань у сферу практичних механізмів забезпечення суспільної стабільності та довгострокового розвитку. Особливої актуальності це питання набуває в контексті польсько-української взаємодії, де міжкультурний діалог виступає ключовим інструментом подолання кризових викликів та формування спільного соціального простору [1, 2].

Метою даного дослідження є аналіз міжкультурного діалогу як механізму формування нової моделі толерантності в умовах трансформації суспільних відносин, а також визначення його ролі у зниженні рівня соціальної напруги та ксенофобії.

Методологічну основу роботи становить комплексний підхід, що поєднує системний і компаративний аналіз сучасних соціальних комунікацій, а також елементи соціологічного моніторингу експертних оцінок. У дослідженні використано філософські концепції Іншого та підходи до аналізу міжкультурної взаємодії в умовах вимушеної міграції та соціальної адаптації.

Польсько-українська взаємодія після 2022 року сформувала унікальний соціальний контекст, у межах якого толерантність пройшла еволюцію від

емоційної солідарності до більш прагматичних і структурованих форм співіснування. На початковому етапі домінували спонтанні прояви підтримки, засновані на гуманітарному імпульсі. Проте з часом зростання соціального навантаження, конкуренція за ресурси та інформаційні маніпуляції актуалізували ризики «втоми від кризи», що призвело до появи латентних форм напруженості у міському просторі.

У цих умовах міжкультурний діалог перестає бути декларативним поняттям і набуває практичного виміру. Досвід спільного проживання, праці та участі в освітніх і культурних ініціативах створює передумови для переходу від формальної толерантності до так званої «практичної емпатії». Вона ґрунтується не лише на моральних настановах, а й на щоденній взаємодії, що сприяє переосмисленню образу Іншого як рівноправного учасника соціального життя [1].

Особливу роль у цьому процесі відіграють спільні культурно-освітні та технологічні проєкти, зокрема ініціативи у сфері музичної освіти, цифрових платформ та напрямку PeaceTech. Участь молоді в таких проєктах сприяє формуванню горизонтальних соціальних зв'язків і знижує рівень ксенофобських установок у середньому на 35–40%. Це свідчить про те, що толерантність є не стільки результатом ідеологічного впливу, скільки наслідком включеності у спільну діяльність [2].

Філософський вимір міжкультурного діалогу полягає у визнанні етичної відповідальності перед Іншим. У цьому контексті толерантність постає не як пасивна терпимість, а як активна позиція, що передбачає готовність до співпраці та взаємного трансформування. Водночас сучасні дослідники наголошують, що без інституційної підтримки такі практики залишаються фрагментарними та вразливими до політичних і соціальних коливань [1].

Ключовим викликом для Східної Європи є формування суб'єктного міжкультурного простору, у якому різноманіття розглядається не як загроза національній ідентичності, а як економічний, культурний та інтелектуальний ресурс. Польсько-українська співпраця в цьому сенсі може слугувати моделлю

для інших європейських суспільств, що перебувають у стані глибоких трансформацій [1, 2].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що толерантність і міжкультурний діалог є не лише етичними категоріями, а стратегічними ресурсами суспільного розвитку. Перехід від конфронтації до синергії можливий за умови системної підтримки громадських, освітніх і технологічних ініціатив, спрямованих на формування спільних цінностей. Подальші дослідження доцільно зосередити на аналізі впливу цифрових комунікаційних платформ на швидкість і глибину соціальної адаптації в мультикультурному середовищі.

Список використаних джерел

1. Korff-Muszyńska K., Jak prowadzić dialog międzykulturowy?, URL: https://www.fodz.pl/PP/download/2b.Jak_prowadzic_dialog_miedzykulturowy.pdf, (дата посилання: 18.02.2026).
2. Chrapińska-Krupa M., Tolerancja – co to jest i dlaczego jest ważna?, URL: <https://spokojwglowie.pl/tolerancja/> (дата посилання: 18.02.2026).

УДК 37.015.3

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

Дитковський Олександр Віталійович – здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Наталя Глебова,

доктор соціологічних наук, професор

Ключові слова: освітнє середовище, творчі здібності, розвиток особистості, креативність, освіта.

Розвиток творчих здібностей дітей є одним із важливих завдань сучасної системи освіти. Освітнє середовище відіграє ключову роль у формуванні креативного потенціалу особистості, оскільки саме в процесі навчання

створюються умови для розвитку пізнавальної активності, критичного мислення та творчого самовираження.

Сучасна педагогічна наука розглядає освітнє середовище як складну систему взаємодії між учнями, педагогами та соціальним простором. Воно включає різноманітні педагогічні методи, освітні технології та форми організації навчального процесу, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів.

Особливе значення має використання інтерактивних методів навчання, проєктної діяльності та міждисциплінарного підходу. Такі методи стимулюють пізнавальну активність дітей, сприяють формуванню творчого мислення та розвитку навичок самостійної роботи.

Таким чином, створення сприятливого освітнього середовища є важливою умовою розвитку творчих здібностей дітей та формування активної, ініціативної особистості.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г. Філософія освіти. Київ: Грамота, 2020.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота, 2021.
3. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя. Педагогічні науки. 2022. № 3. С. 12–20.

УДК 502.51:556.53(477):373.5.091.33

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ МАЛИХ РІЧОК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Галина Дорожко

Новенський ЗЗСО Токмацької міської ради Запорізької області, Токмак

Ключові слова: малі річки, антропогенний вплив, охорона малих річок, шкільний курс географії.

Імплементація Директиви 2000/60/ЄС Європейського парламенту та Ради про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики зумовила необхідність реформування законодавства України у водній та

земельній сферах. Одним із головних зобов'язань нашої держави є досягнення та підтримка доброго екологічного стану водних об'єктів. Залежно від кліматичних умов, літологічної будови та рельєфу в Україні сформувалися тисячі річок. Згідно зі статтею 79 Водного кодексу України, до малих належать річки з площею водозбору до 2 тис. км². Загальна кількість таких водотоків в Україні сягає 63029 одиниць [2].

Багато ландшафтів річкових долин трансформуються під тиском господарської діяльності, що призводить до багатоконпонентного забруднення – механічного, теплового, хімічного та біотичного. Якість річкових вод прямо залежить від стану заплави та всього вододілу. Малі річки України мають значний біофонд і високу здатність до самоочищення, проте цей потенціал вичерпується через замулення, ерозію та зарегулювання стоку.

Одним із головних чинників деградації річок є порушення екологічної рівноваги на водозборах. У минулому, коли басейни були заліснені або вкриті степовою рослинністю, тала та дощова вода поступово поглиналися ґрунтом, поповнюючи запаси підземних вод. Нинішнє перевищення лімітів розорювання земель, особливо на схилах долин, призводить до інтенсивної ерозії. Однорічні сільськогосподарські культури не виконують належної ґрунтозахисної ролі, що сприяє швидкому замуленню річищ.

Основною стратегією збереження малих річок є раціональне ведення сільського господарства, збереження природної чагарниково-деревної та лучної рослинності в заплавах, а також суворе дотримання протиерозійних заходів. Стаття 80 Водного кодексу України чітко визначає заборони, спрямовані на охорону водності малих річок: заборонено змінювати рельєф басейну, руйнувати русла, випрямляти їх, зменшувати лісистість басейну та розорювати заплавні землі [1].

У шкільному курсі географії вивчення цих аспектів дозволяє сформувати в учнів розуміння цілісності природних комплексів. Здійснення заходів щодо охорони річок покладається на водокористувачів та землекористувачів, проте на сучасному етапі ці норми часто порушуються. Екологічна освіта має на меті

підготовку майбутніх фахівців та громадян, здатних забезпечити реальний контроль за станом довкілля.

Висновок. Аналіз стану малих річок України підтверджує їхню критичну роль у забезпеченні екологічної стабільності ландшафтів та необхідність посилення їх охорони в межах імплементації європейських екологічних стандартів. Основною причиною деградації малих водотоків залишається надмірне господарське освоєння заплавл та порушення гідрологічного режиму водозборів. Інтеграція питань гідроекології та водного законодавства у шкільну географічну освіту є дієвим інструментом формування екологічної відповідальності, що сприятиме збереженню водних ресурсів для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Крапівко І. О., Непша О. В. Особливості водокористування в басейнах малих річок України. *Сучасна наука: тенденції та перспективи: матеріали регіональної internet-конф. молодих учених (15-19 травня 2017 р.)*. Мелітополь, 2017. С. 378-380.
2. Швєбс Г.І., Ігошин М.І. Каталог річок і водойм України: Начально- довідковий посібник. Одеса: Астропринт, 2003. 392с.

УДК: 159.923.2:316.32

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕЖІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: РОЛЬОВІ СЦЕНАРІЇ ТРИКУТНИКА КАРПМАНА

Ірина Дубовська

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса

*Науковий керівник – Маргарита Кременчуцька, к.психол.н.,
професор кафедри психодіагностики та клінічної психології*

Ключові слова: психологічні межі, глобалізація, трикутник Карпмана, особистісні ресурси, травматичний досвід.

У глобальному світі людина отримує ілюзію безмежних можливостей, але водночас потрапляє в пастку очікувань. Глобальні соцмережі нав'язують роль

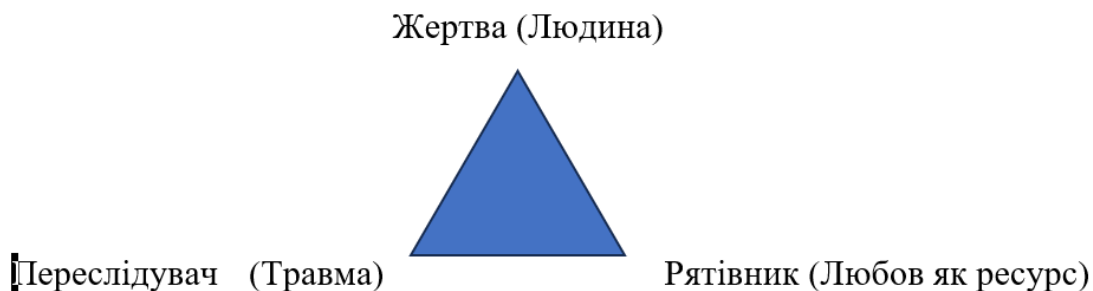
«Рятувальника» (розповсюдження «корисного» та безоплатного, пошук «легких і швидких» рішень) або «Жертви» (постійне порівняння власного життя з ідеалізованими образами успіху). Така трансформація середовища потребує ревізії психологічних меж, оскільки традиційні механізми захисту особистості стають недостатніми.

Дана проблема визначила мету – емпірично дослідити адаптацію психологічних меж людини до викликів глобалізації. Для реалізації мети поставлено певні завдання: розкрити специфічність ревізії психологічних меж та проаналізувати вплив глобальних соціальних сценаріїв на активацію ролей «рятувальника», «переслідувача» та «жертви» у повсякденній взаємодії.

Об'єктом дослідження виступає процес психологічної адаптації особистості до трансформаційних викликів глобального соціокультурного середовища. Предметом дослідження постали особливості ревізії психологічних меж та динаміка особистісних ресурсів людини в умовах глобалізації.

Теоретичне дослідження проблеми ревізії психологічних меж та динаміки особистісних ресурсів здійснюється через призму аналізу рольових сценаріїв у «Драматичному трикутнику» С. Карпмана. Емпірична частина дослідження реалізується за допомогою онлайн-опитування жінок (вибірка віком 30–55 років). Для збору даних використано комплексний опитувальник, спрямований на діагностику стану психологічних кордонів та використання копінг-стратегій.

Глобальний світ провокує особистість на вихід за власні психологічні межі. Усвідомлення ролей у трикутнику Карпмана є необхідним інструментом збереження цілісності людини. У глобалізованому суспільстві, де тиск соціальних стандартів є надмірним, травма стає перепоною для автентичного самосприйняття. «Бути самим собою» вимагає стійких, але проникних меж. Травма ж робить межі або занадто жорсткими (ізоляція), або занадто розмитими (злиття).

Рис.1 Структура трикутника Карпмана в поєднанні з теорією п'яти травм за Ліз Бурбо, або трикутник Блокованої Любові

Висновки. Ревізія психологічних меж у глобальному світі неможлива без опрацювання травматичного досвіду, який утримує особистість у деструктивних сценаріях.

1. Вихід із трикутника Карпмана та відновлення особистісного ресурсу безпосередньо залежать від здатності людини розрізняти власні автентичні потреби та нав'язані травмою рольові очікування.

Список використаних джерел

1. Ліз Бурбо. П'ять травм і масок, які заважають бути собою. Книжковий Клуб Сімейного Дозвілля, 2021. 256 с.

2. Stephen B. Karpman, M.D. A Game Free Life. The definitive book on the Drama Triangle and Compassion Triangle by the originator and author. The new transactional analysis of intimacy, openness, and happiness. Drama Triangle Publications, 2014. 300 p.

УДК 159.938.363.6-053.5-026.564

ФЕНОМЕН ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Наталія Єрмачкова

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Науковий керівник – Олена Файчук, к.п.н.,

доцент кафедри соціальної роботи, педагогіки і логопедії

Ключові слова: життєстійкість, резильєнтність, молодший шкільний вік.

В умовах соціальних трансформацій та повномасштабної війни в Україні проблема збереження психічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку набуває особливої актуальності. Сучасна психологічна наука все частіше звертається до феномену життєстійкості (резильєнтності) як ключового ресурсу подолання кризових і травматичних подій. Саме в молодшому шкільному віці закладаються базові механізми саморегуляції, соціальної взаємодії та довіри до світу, що визначають подальший психічний розвиток дитини.

Поняття життєстійкості розглядається як особистісний ресурс, що пояснює, чому за однакових складних умов одні люди психологічно руйнуються, а інші зберігають здатність діяти, адаптуватися й розвиватися. Йдеться про складну інтегративну рису, яка поєднує опірність і гнучкість, активну позицію та оптимістичне бачення ситуації.

Американська психологічна асоціація визначає життєстійкість як процес адаптації, що дає змогу зберігати психічне здоров'я навіть в умовах загрозливого середовища [1]. В українській психологічній науці резильєнтність також трактується як динамічне утворення: Воронова В. та Барчій М. підкреслюють, що вона формується в процесі взаємодії особистості з життєвими викликами та соціальним середовищем [2].

Подібної позиції дотримується Потапов А., який розглядає життєстійкість як результат активної внутрішньої роботи особистості зі складними подіями [5]. Музичко Л. доводить, що життєстійкість є не лише механізмом збереження психічної рівноваги, а й основою посттравматичного зростання, а також тісно пов'язана з психологічною ресурсністю – здатністю використовувати внутрішні та зовнішні джерела підтримки [4].

В «Енциклопедії освіти» життєстійкість визначається як багатовимірна характеристика, що забезпечує здатність до адаптації, саморегуляції та відновлення в умовах змін і стресу [3]. Для молодших школярів вона є передумовою навчальної успішності та психологічного благополуччя.

Отже, життєстійкість є складним психосоціальним утворенням, що формується в процесі взаємодії внутрішніх ресурсів особистості та соціального

середовища. Для дітей молодшого шкільного віку ключовими чинниками її розвитку є прихильність, саморегуляція, соціальні навички та стабільне освітнє середовище. У контексті воєнних викликів життєстійкість виступає базовою умовою збереження цілісності особистості, навчальної активності та подальшого розвитку дитини.

Список використаних джерел:

1. American Psychological Association. Resilience // APA Dictionary of Psychology. 2023. URL: <https://dictionary.apa.org/resilience> (дата звернення: 19.02.2026).
2. Воронова О. Ю., Барчій М. С. Окремі аспекти дослідження резильєнтності особистості // Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія. 2024. № 1. С. 28–32.
3. Енциклопедія освіти (Eduglos). Резильєнтність. 2021. URL: <https://eduglos.com.ua/term/rezylientnist> (дата звернення: 19.02.2026).
4. Музичко Л. Резильєнтність і посттравматичне зростання особистості внаслідок стресу // Журнал соціальної та практичної психології. 2024. № 3. С. 44–49.
5. Потапов С. О. Проблема резильєнтності в сучасній психології // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2023. № 14. С. 112–119.

УДК: 159.964.21:616.89-008.441.3-055.52

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОРΟΣЛИХ, ЯКІ ВИХОВУВАЛИСЯ В СІМ'ЯХ З АЛКОГОЛЬНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ: ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Єрмоєнко Олена

Одеський національний університет імені і. І. Мечникова, Одеса

*Науковий керівник – Маргарита Кременчуцька, к.психол.н.,
професор кафедри психодіагностики та клінічної психології*

Ключові слова: дорослі діти алкоголіків, психоаналіз, об'єктні відносини,

співзалежність, інтроєктований сором.

Проблема впливу алкогольної залежності батьків на психічний розвиток дитини є актуальною у зв'язку з високою поширеністю адиктивної поведінки та її довготривалими наслідками для особистості. Дорослі діти алкоголіків (ДДА) часто демонструють хронічну тривогу, порушення довіри, схильність до співзалежних стосунків, інтроєктований сором і труднощі з ідентичністю.

У психоаналітичній традиції залежність розглядалася як регресія та заміщення об'єкта (З. Фройд), а нестабільність батьківської функції — як порушення символічного порядку та закону (Ж. Лакан). Теорія прив'язаності Дж. Боулбі підкреслює значення стабільного об'єкта у формуванні базової довіри.

Мета роботи – здійснити теоретичний психоаналітичний аналіз особливостей дорослого функціонування осіб, які виховувалися батьками з алкогольною залежністю.

Робота має теоретичний характер. Аналіз ґрунтується на положеннях класичного психоаналізу, структурного психоаналізу та теорії прив'язаності.

У працях Зигмунд Фройд адикція розглядається як форма регресії до оральної стадії розвитку та заміщення об'єкта лібідо. Жак Лакан описує функцію Батька як символічний закон, порушення якого призводить до нестабільності меж і проблем ідентичності. Джон Боулбі підкреслює значення раннього досвіду прив'язаності для формування базової довіри до світу.

Метод дослідження – теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел.

Аналіз показує, що в сім'ї з алкогольною залежністю алкоголь фактично займає місце первинного об'єкта любові, тоді як дитина стає вторинним або умовним об'єктом. Це створює ранню фрустрацію об'єктних відносин і формує базовий досвід «необраності».

Непередбачуваність емоційних реакцій батьків спричиняє хронічну гіпермобілізацію психіки, що в дорослому віці проявляється у вигляді тривоги, гіперконтролю та труднощів із розслабленням.

Сімейна таємниця і соціальна стигматизація формують сором як центральний афект. Механізм розщеплення («тверезий – хороший / п'яний – поганий») ускладнює інтеграцію образу Іншого і сприяє формуванню амбівалентної прив'язаності. У дорослому житті це проявляється через співзалежні сценарії та страх близькості.

Висновок. 1. Алкогольна залежність батьків порушує формування стабільного об'єкта любові.

2. У дорослому віці це проявляється хронічною тривогою, інтроєктованим соромом та труднощами в близьких стосунках.

3. Психоаналітичний підхід дозволяє пояснити механізми формування внутрішнього досвіду «необраності» та нестабільної ідентичності.

4. Усвідомлення цих механізмів є важливою передумовою психотерапевтичної роботи.

Список використаних джерел

1. Зигмунд Фройд З. Его і Воно. 1923.
2. Жак Лакан Ж. Écrits. 1966.
3. Джон Боулбі J. Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment. 1969.
4. Harter, S. L. Psychosocial adjustment of adult children of alcoholics // Clinical Psychology Review. 2000.

УДК 159.923:159.944.4:355.3

ВІРА ЯК РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Олеся Єсіна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Наталя Фалько, д.психол.н.,

професор кафедри психології

Ключові слова: віра, посттравматичне зростання, психотравма, військовослужбовці.

Отриманий травматичний досвід в результаті бойових дій часто супроводжується екзистенційною кризою, втратою відчуття контролю та порушенням базових довірчих установок. Емпіричні дані свідчать, що саме внутрішні ресурси є ключовими чинниками підтримки психологічного здоров'я та формування ефективних антистресових механізмів [2, с. 155]. У цьому контексті віра виступає базовим психологічним ресурсом, який створюють підґрунтя для процесу посттравматичного зростання.

Посттравматичне зростання охоплює такі виміри, як переосмислення життєвих пріоритетів, поглиблення міжособистісних взаємин, підвищення особистісної сили, відкритість новим можливостям та духовні зміни. У психологічному вимірі віра може розглядатися не лише як релігійне чи духовне переконання, а як універсальний механізм, що забезпечує збереження смислу життя, підтримку внутрішньої цілісності та здатність до відновлення після екстремальних подій.

Відтак, ми можемо виокремити функції віри як ресурсу особистості під час якісних трансформацій особистості:

- смислотворча (сприяє переінтерпретації травматичних подій у персональному досвіді);
- регулятивну (знижує рівень екзистенційної тривоги та внутрішнього хаосу);
- інтегративну (поєднує травматичний досвід із попередньою системою цінностей);
- мотиваційну (підтримує орієнтацію на майбутнє та активну життєву позицію).

Особливість віри як ресурсу полягає в її ірраціональній природі: вона має ґрунтуватись на логічно доведених положеннях, але забезпечує внутрішню цілісність та психологічну стійкість. І в умовах військової служби та бойових дій віра часто набуває нових форм, а саме поглиблюється духовність, посилюється значущість побратимства, формується відчуття вищого сенсу

служіння. Такі зміни можуть стати підґрунтям для позитивної трансформації особистості після повернення до мирного життя.

Висновок. Віра є важливим внутрішнім ресурсом в процесі посттравматичного зростання військовослужбовців, що несе за собою нову смислову реконструкцію травматичного досвіду, сприяє збереженню цілісності «Я» та формуванню нових життєвих орієнтирів.

Список використаних джерел:

1. Кудріна Т., Козловська О. Психологічні умови посттравматичного зростання ветеранів // Світ наукових досліджень. Вип. 38 : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 20–21 лютого 2025 р.) / за ред. О. Патряк та ін. Тернопіль : ФОП Шпак В. Б., 2025. С. 53–58.

2. Петросян Н. Ресурс віри у психологічній реабілітації після втрати або травми // The 10th International scientific and practical conference «European congress of scientific discovery» (September 15–17, 2025). Madrid : Barca Academy Publishing, 2025. P. 154–157.

УДК 364.4:314.151.3-054.73:316.485.26(477)

**СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Світлана Єфімчук

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Ірина Батарейна, старший викладач

кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи

Ключові слова: соціальна інтеграція, внутрішньо переміщені особи, соціальна адаптація, державна підтримка, соціальна згуртованість.

Вступ. Внутрішнє переміщення в Україні залишається однією з найгостріших і найскладніших проблем, спричинених масштабною війною. За оцінками, кількість внутрішньо переміщених осіб становить від 3,7 до 4,6

мільйонів людей, що створює значний соціальний і гуманітарний тиск на державу, місцеві громади та громадянське суспільство [1; 3].

Методи включали аналіз даних, порівняння викликів і стратегій, а також узагальнення результатів опитувань ВПО і громад.

Результати. Результати проведеного аналізу свідчать, що станом на 2025 рік проблема внутрішнього переміщення населення в Україні зберігає значний масштаб і має системний характер. За оцінками Міжнародна організація з міграції (ІОМ), в Україні налічується близько 3,76 млн внутрішньо переміщених осіб (фактична оцінка переміщення). Водночас відповідно до даних Міністерства соціальної політики України, у Єдиному реєстрі станом на середину 2025 року зареєстровано близько 4,59 млн ВПО [4]. Виявлена розбіжність між фактичними оцінками та адміністративними даними пояснюється тим, що частина переміщених осіб не знімається з реєстрації після повернення до постійного місця проживання або повторного переселення, що зумовлює певне статистичне перевищення офіційних показників.

Узагальнення емпіричних матеріалів та аналітичних джерел дозволило виокремити три ключові групи викликів соціальної інтеграції ВПО (табл.1).

Таблиця 1

Основні групи викликів соціальної інтеграції ВПО у територіальних громадах

Група викликів	Зміст та прояви
Соціально-культурні виклики	Труднощі соціалізації ВПО в новому середовищі; відмінності культурних практик і мовних особливостей; наявність стереотипів та упередженого ставлення з боку частини місцевого населення; ризик соціальної ізоляції. Додатковий чинник – психологічні травми, пов'язані з воєнними діями, втратою житла, майна та соціальних зв'язків, що зумовлює потребу в системній психосоціальній підтримці.
Економічні виклики	Обмежений доступ до ринку праці; невідповідність кваліфікації вимогам локального ринку; високий рівень безробіття серед ВПО; нестабільність доходів. Наслідком є підвищена

	соціальна вразливість переселенців та обмеження можливостей забезпечення житлових, освітніх і медичних потреб.
Інфраструктурні виклики	Дефіцит доступного житла; перевантаження систем охорони здоров'я, освіти та соціальних служб у приймаючих громадах; додаткове навантаження на об'єкти житлово-комунальної інфраструктури. Обмеженість ресурсів територіальних громад ускладнює оперативне реагування на зростаючі потреби населення.

Джерело: складено автором за даними [2]

Висновки. Соціальна інтеграція ВПО в умовах воєнного стану потребує державної підтримки, правового регулювання, психосоціальної допомоги та сприяння згуртованості громад. Це забезпечує їх ефективну реінтеграцію і сталий розвиток територій.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України. Інформація щодо кількості внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.msp.gov.ua> (Last accessed: 17.02.2026).

2. Шапошникова І.В., Пристай І.Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024, (11). URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-04/2024-11-02-04> DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04>

3. International Organization for Migration. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 16. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine> (Last accessed: 17.02.2026).

4. United Nations Ukraine. Ukraine: Humanitarian Needs and Response Plan 2025. URL: <https://ukraine.un.org> (Last accessed: 17.02.2026).

УДК 159.922.8:316.4

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МОЛОДІЖНИХ КОНФЛІКТІВ

Зарицька Валентина

доктор психологічних наук, професор

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: конфлікт, молодіжний конфлікт, самоствердження, адаптація, булінг, кібербулінг, онлайн комунікація, депресивні стани.

У сучасному суспільстві проблема молодіжних конфліктів набуває особливої актуальності в умовах соціальних трансформацій, цифровізації, воєнних викликів та зміни комунікативних моделей взаємодії. Молодь як соціально-психологічна група перебуває на етапі активного становлення ідентичності, що супроводжується підвищеною емоційною чутливістю, потребою у самоствердженні та пошуку соціального визнання [1]. Саме ці чинники зумовлюють специфіку конфліктних взаємодій у молодіжному середовищі. В сучасній психології конфлікт розглядається не лише як деструктивне явище, а як закономірний компонент розвитку особистості та соціалізації. У підлітковому та юнацькому віці конфлікти виступають важливим механізмом формування автономії, системи цінностей і комунікативної компетентності. Підлітковий вік характеризується інтенсивними біопсихосоціальними змінами, які впливають на частоту і зміст конфліктів з батьками, однолітками та соціальним оточенням [3]. Конфлікти в цей віковий період часто пов'язані з усвідомленням ролей у сім'ї, прагненням до незалежності та переоцінкою авторитетів.

Молодіжні конфлікти мають багатовимірну природу та формуються під впливом індивідуальних (рівень тривожності, емоційна регуляція), сімейних (стиль виховання, міжбатьківська взаємодія) та соціальних (шкільний клімат, цифрове середовище) чинників. Практика показує, що навіть повсякденні сімейні суперечки можуть суттєво впливати на психологічну адаптацію підлітків, підвищуючи ризик тривожності, депресії та соціальної ізоляції [2].

Молодіжні конфлікти мають певні психологічні характеристики: емоційна інтенсивність, бо молодь відзначається підвищеною емоційною реактивністю, яка зумовлює імпульсивність у конфліктних ситуаціях. Рівень тривожності значно впливає на стратегії конфліктної поведінки, визначаючи схильність до уникнення, агресії або компромісу; потреба в самоствердженні, бо конфлікти часто виникають як спосіб відстоювання особистих кордонів і формування «Я-концепції». Саме прагнення до автономії є одним із ключових мотивів конфліктів у підлітковому середовищі; вплив середовища однолітків, де група ровесників виступає провідним інститутом соціалізації. Булінг, конкуренція за статус і потреба у приналежності часто стають джерелом міжособистісних конфліктів. Майже всі дослідження демонструють тісний зв'язок між шкільним булінгом та психологічними проблемами молоді, зокрема тривожністю та депресивними станами; онлайн-комунікація, бо сучасні молодіжні конфлікти все частіше переходять у цифровий простір (кібербулінг, конфлікти у соціальних мережах), що посилює їх тривалість і публічність. Отже, молодіжні конфлікти є складним соціально-психологічним феноменом, що має вікову, емоційну та соціальну специфіку. Їх особливості визначаються процесами становлення ідентичності, підвищеною емоційністю, впливом однолітків, сім'ї та цифрового середовища. Конфлікти в молодіжному віці є нормативним явищем розвитку, проте їх деструктивні форми можуть призводити до психологічної дезадаптації.

Список використаних джерел:

1. Зарицька В.В. Психологія конфлікту : навчальний посібник для студентів спеціальності 053 – Психологія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 380 с.
2. Chen J., Li S., Nie Y. Parent-adolescent conflict and problematic internet use among adolescents. *BMC Psychology*, 2024.
3. Öztürk Y., Eichhorn T., Zerle-Elsäßer C. Conflicts in Adolescence and Their Association with Closeness. *Youth*, 2023.

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Іванов Максим

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: філософія освіти, інновації, вища школа, освітня модернізація, академічна культура.

У сучасному світі система вищої освіти перебуває у стані глибоких трансформацій, пов'язаних із процесами глобалізації, цифровізації та становленням суспільства знань. У цих умовах особливого значення набуває проблема інноваційного розвитку університетів, що передбачає впровадження нових освітніх технологій, організаційних моделей та управлінських підходів. Водночас інновації у сфері освіти не можуть розглядатися виключно як технологічні чи управлінські зміни, оскільки вони мають глибокі філософські підстави, пов'язані з трансформацією уявлень про знання, навчання та роль університету у суспільстві (Андрущенко В., 2006).

Філософія освіти традиційно розглядає університет як інституцію, що забезпечує не лише передачу знань, а й формування світогляду, цінностей та інтелектуальної культури суспільства. Саме тому інновації у вищій школі мають базуватися на переосмисленні фундаментальних освітніх принципів, зокрема ідей академічної свободи, автономії університету та гуманістичної спрямованості освіти (Кремень В., 2010).

Важливим теоретичним підґрунтям інновацій у вищій освіті є концепція суспільства знань, відповідно до якої знання виступає ключовим ресурсом соціального та економічного розвитку. У цьому контексті університети перетворюються на центри генерації інновацій, досліджень та міждисциплінарної взаємодії (Саух П., 2011) Така трансформація передбачає зміну традиційної моделі освіти, що ґрунтувалася на передачі готових знань, до моделі активного конструювання знання у процесі взаємодії викладача і студента.

Філософський вимір інновацій у вищій школі також пов'язаний із розвитком ідей конструктивізму та студентоцентрованого навчання. Відповідно до цих підходів освітній процес розглядається як спільна діяльність, у межах якої студент виступає активним суб'єктом пізнання, а не лише пасивним споживачем інформації (Луговий В., 2014). Такий підхід передбачає використання інтерактивних методів навчання, проектної діяльності, міждисциплінарних досліджень та цифрових освітніх платформ.

У сучасних умовах особливого значення набуває також проблема взаємодії традиції та інновації у системі вищої освіти. З одного боку, університети мають зберігати академічні традиції, які формувалися протягом століть. З іншого боку, вони повинні адаптуватися до нових соціальних викликів, що потребує впровадження інноваційних форм організації освітнього процесу (Сисоєва С., 2015).

З філософської точки зору інновації у вищій школі можна розглядати як процес постійного оновлення освітніх смислів та цінностей. Такий процес передбачає формування нової академічної культури, орієнтованої на відкритість, міждисциплінарність, критичне мислення та творчий пошук.

Важливим аспектом інноваційного розвитку університетів є також використання цифрових технологій. Цифровізація освіти створює нові можливості для організації дистанційного навчання, розвитку відкритих освітніх ресурсів та формування глобальних академічних мереж. Водночас цифрові інновації потребують філософського осмислення, оскільки вони змінюють сам характер освітнього процесу та взаємодії між учасниками навчання (Бех І., 2013)

Отже, філософські засади інновацій у вищій школі полягають у переосмисленні ролі університету в сучасному суспільстві, трансформації освітніх парадигм та формуванні нових підходів до організації навчального процесу. Інноваційний розвиток університетів має ґрунтуватися на поєднанні академічних традицій із сучасними технологічними та соціальними змінами, що

забезпечує підвищення якості освіти та формування інтелектуального потенціалу суспільства.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів. Київ: Знання України, 2006.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освіті. Київ: Педагогічна думка, 2010.
3. Саух П. Ю. Сучасна освіта: філософський вимір. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011.
4. Луговий В. І. Вища освіта України: проблеми модернізації. Київ: Педагогічна думка, 2014.
5. Сисоєва С. О. Інноваційні процеси у вищій освіті. Київ: Едельвейс, 2015.
6. Бех І. Д. Особистісно орієнтована освіта: теорія і технології. Київ: Либідь, 2013.

УДК159.942:159.922.1:316.647

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ОСІБ ІЗ РІЗНОЮ СЕКСУАЛЬНОЮ ОРІЄНТАЦІЄЮ

Гльїна Мілена Ігорівна

Одеський національний університет імені і. І. Мечникова, Одеса

*Науковий керівник – Маргарита Кременчуцька, к.психол.н.,
професор кафедри психодіагностики та клінічної психології*

Ключові слова: емоційна сфера, емоційний відгук, самоповага, емоційна креативність, сексуальна орієнтація.

Емоційна сфера особистості є важливою складовою психологічного благополуччя, міжособистісної взаємодії та здатності до саморегуляції. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що на емоційне функціонування можуть впливати як індивідуально-психологічні чинники, так і соціальний контекст, зокрема досвід стигматизації та напруження, пов'язаний із

належністю до сексуальних меншин. У межах підходу minority stress наголошується, що додатковий соціальний тиск здатний відобразитися у переживанні емоцій, їх інтенсивності та способах регуляції.

Мета дослідження - виявити особливості показників емоційної сфери у осіб із різною сексуальною орієнтацією.

Емпіричне дослідження проведено у форматі онлайн-опитування на платформі Google Forms із дотриманням принципів добровільності, анонімності та конфіденційності.

Сексуальну орієнтацію визначали за шкалою Кінсі, що дозволило сформувати групи: переважно гетеросексуальна, бісексуальна, переважно гомосексуальна. Для оцінювання емоційної сфери використано: шкалу емоційного відгуку VEES, тест емоційної чутливості, шкалу самоповаги Розенберга, опитувальник емоційної креативності ЕСІ.

Порівняльний аналіз показників емоційної сфери за сексуальною орієнтацією показав відсутність статистично значущих відмінностей у гетеросексуальній групі у проведених порівняннях.

Водночас між групами “бісексуальність” і “переважно гомосексуальність” зафіксовано тенденцію до вищої емоційності у респондентів із переважно гомосексуальною орієнтацією ($M=9,3$; $\sigma=3,3$) порівняно з бісексуальними учасниками ($M=7,7$; $\sigma=3,1$); $t=4,060$; $p=0,050$. Аналіз вікових відмінностей засвідчив, що молодші респонденти демонструють вищу емоційність ($M=9,4$; $\sigma=3,0$), ніж старша вікова група ($M=8,0$; $\sigma=3,4$); $t=5,05$; $p=0,030$, що може вказувати на більшу емоційну реактивність у молодшому віці.

Окремо проаналізовано статус стосунків. Особи, які перебувають у шлюбні або стабільних стосунках, продемонстрували вищі показники емоційної креативності за інтегральним параметром ефективність/автентичність ($M=3,6$; $\sigma=0,7$) порівняно з учасниками без партнерських відносин ($M=3,3$; $\sigma=0,8$); $t=5,42$; $p=0,020$. Це може свідчити, що стабільні стосунки пов'язані з більш узгодженими та зрілими формами емоційного переживання і регуляції.

Висновки. Показники емоційної сфери демонструють диференційовані прояви залежно від сексуальної орієнтації, віку та статусу стосунків. У групі з переважно гомосексуальною орієнтацією виявлено тенденцію до більш вираженої емоційності порівняно з бісексуальною групою. Молодший вік пов'язаний із вищою емоційністю, тоді як старший - із вищою самоповагою. Стабільні партнерські стосунки асоціюються з вищими показниками ефективності/автентичності емоційної креативності, що може розглядатися як ресурс емоційної інтеграції.

Список використаних джерел:

1. 1.Kinsey A. C., Pomeroy W. B., Martin C. E. Sexual Behavior in the Human Male. Philadelphia: W. B. Saunders, 1948.
2. 2.Meyer I. H. Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 2003, 129(5), 674-697.
3. 3.Averill J. R. Individual differences in emotional creativity: Structure and correlates. *Journal of Personality*, 1999, 67(2), 331-371.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ: ВІД ВТЕЧІ У
ВІРТУАЛЬНИЙ СВІТ ДО ПРАГНЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ**

І.В. Колдун

Здобувачка другого (магістерського) рівня

Спеціальність « Практична психологія »

Мелітопольський державний педагогічний університет імені

Богдана Хмельницького

Науковий керівник – Шевченко С.В.

к.психол.н., доцент

Ключові слова: дозвілля, цифрова соціалізація, уникнення реальності, життєстійкість, ментальне здоров'я, психологічне відновлення.

Сучасна психологія розглядає дозвілля не лише як час для відпочинку. У кризові періоди воно набуває значення стратегічного ресурсу, здатного

підтримати ментальне здоров'я та зміцнити особистісну ідентичність. Однак тенденція до віртуалізації вільного часу кидає виклик молодому поколінню: чи стане дозвілля майданчиком для саморозвитку, чи навпаки перетвориться на засіб уникнення реальних викликів.

В основі дослідження лежать концепція генетичної психології С. Д. Максименка [1], ідеї І. Д. Беха про ціннісно-сміслове наповнення діяльності [2], а також теорія життєстійкості у кризові моменти, запропонована Т. М. Титаренко [3].

Аналіз дозвіллевої діяльності молоді дав змогу виділити кілька ключових аспектів:

1. Дозвілля як механізм подолання стресу. Т. М. Титаренко підкреслює, що в умовах невизначеності важливо сприймати дозвілля як «психологічний притулок». Наповнене сенсом дозвілля (наприклад, заняття хобі, спортивні активності чи волонтерство) допомагає молоді відновити відчуття контролю над власним життям.

2. Феномен віртуального уникнення. Існує тенденція використання цифрових технологій не для самоосвіти, а як способу психологічного захисту від труднощів реального життя. С. Д. Максименко зазначає, що така практика створює ілюзію активності, проте не забезпечує справжнього ресурсу для розвитку особистості [1].

3. Потреба у «справжності» та соціальній дії. Останнім часом спостерігається зростання інтересу до фізичної активності та творчої діяльності власними силами. Це свідчить про прагнення молоді знайти справжні сенси та соціальну значущість своєї діяльності. І. Д. Бех називає це проявом найвищої форми культурного та духовного розвитку [3].

Сучасна модель дозвілля повинна знайти баланс між цифровими практиками та реальними соціальними взаємодіями. Особливо ефективними є колективні форми дозвілля, такі як дискусійні клуби, спільні подорожі чи екологічні ініціативи, які сприяють розвитку емоційного інтелекту та попереджають соціальне відчуження серед молоді.

Дозвілля молоді сьогодення є складним процесом пошуку життєвих орієнтирів і опор. Перед фахівцями стоїть завдання трансформувати пасивне «витрачання» часу на активне «будування» свого життєвого шляху. Аналіз українських психологічних підходів доводить, що якісно організоване дозвілля є ключовим чинником формування життєстійкості особистості в умовах глобальних змін.

Список використаних джерел:

1. Максименко С. Д. Психологія особистості: підручник. Київ: Вид-во КНТ, 2007. 526 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
3. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації: навчальний посібник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

УДК 159.923.2

АНАЛІЗ ПРИЧИН ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ТА МЕТОДИ ЇХ ДІАГНОСТИКИ

Калінчук Поліна

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

Науковий керівник – Кучманіч І.М.,

канд.психол.наук, доцент кафедри психології

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, неконгруентність, Я-концепція, самоактуалізація, екзистенційний вакуум, ціннісні орієнтації, психологічна напруга.

У сучасних умовах динамічних соціальних трансформацій та глобальної нестабільності проблема внутрішньоособистісних конфліктів набуває особливої гостроти. Трансформація ціннісних орієнтацій суспільства неминуче відображається на внутрішньому світі індивіда, породжуючи глибокі суперечності між особистісними прагненнями та соціальними вимогами.

Феномен внутрішньоособистісного конфлікту розглядається як зіткнення протилежно спрямованих, але рівнозначних за інтенсивністю мотивів, цінностей та потреб. Еволюція наукових поглядів демонструє перехід від психоаналітичного трактування конфлікту як боротьби між інстинктами «Воно» та соціальними нормами «Над-Я» (З. Фройд) до гуманістичних моделей. Зокрема, К. Роджерс визначає основою конфлікту «неконгруентність» – невідповідність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», що веде до дезорганізації особистості.

У межах дослідження систематизовано типологію конфліктів за К. Левіном, що включає ситуації «наближення–наближення», «уникнення–уникнення» та амбівалентний вибір «наближення–уникнення». Важливе значення мають також:

- Мотиваційний конфлікт – зіткнення між несвідомими потягами або свідомими бажаннями («хочу» і «хочу»).
- Моральний конфлікт – розбіжність між особистими бажаннями та вимогами совісті чи соціальними нормами («хочу» і «мушу»).
- Конфлікт нереалізованого бажання – суперечність між рівнем домагань та реальними можливостями індивіда («хочу» і «можу»).

Генезис конфлікту є мультифакторним. Суб'єктивні чинники включають ригідність мислення, неадекватну самооцінку та надмірну рефлексивність. Макросоціальні чинники, такі як інформаційний стрес та феномен FOMO, провокують дестабілізацію Я-концепції через постійне порівняння себе з ідеальними цифровими образами. Для українського контексту домінуючою детермінантою є чинник воєнної загрози, що актуалізує екзистенційні конфлікти та «екзистенційний вакуум» (В. Франкл).

Внутрішньоособистісний конфлікт є не лише деструктивним станом, а й механізмом саморозвитку. Конструктивне подолання суперечностей сприяє мобілізації внутрішніх ресурсів та переходу особистості на новий рівень зрілості.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л. М. Психологія внутрішньоособистісних конфліктів особистості в період війни. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2023. Т. 1, Вип. 62. С. 45–52.
2. Леонтів Д. А. Тест сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО). Київ : Сенс, 2020. 18 с.
3. Роджерс К. Становлення особистості. Погляд на психотерапію / пер. з англ. Київ : Ексмо-Пресс, 2020. 416 с.
4. Хорні К. Наші внутрішні конфлікти. Конструктивна теорія неврозу / пер. з англ. Київ : Альпіна, 2020. 224 с.
5. Schacter D. L., Gilbert D. T., Nock M. K. *Psychology* (6th ed.). New York : Worth Publishers, 2024. 832 p.

УДК 159.942

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ ТА ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ НА ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Катерина Каніна

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса

Науковий керівник – Світлана Чачко, к.психол.н.,

доцент кафедри загальної психології і психологічного консультування

Ключові слова: тривожність, конфлікти, перфекціонізм, юнацький вік.

Юнацький вік є найбільш динамічною фазою становлення особистості, яка супроводжується низкою психологічних криз та протиріч. Головним джерелом внутрішнього конфлікту часто стає розбіжність між ідеалізованим образом себе та реальними можливостями. Цей дисонанс провокує глибоку внутрішню тривожність, невпевненість, які нерідко маскуються під зовнішню агресивність і стає першопричиною багатьох міжособистісних конфліктів у молодіжному середовищі [1]. В наш час ситуація значно ускладнюється глобальними викликами. Наслідки пандемії, повномасштабна війна, складна економічна ситуація та постійна невизначеність у завтрашньому дні виступають потужними стресорами для української молоді [2].

Метою мого дослідження є вивчення впливу тривожності та перфекціонізму на формування конфліктної поведінки особистості в юнацькому віці. В дослідженні обстежувались студенти закладів вищої освіти м. Одеси. Збір даних здійснювався дистанційно у 2025 році за допомогою стандартизованих методик: шкали ситуативної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна та шкали перфекціонізму Х'юїтта-Флетта.

Результати дослідження показали, що сучасна молодь перебуває у стані значної психологічної напруги. Більше половини опитаних (53,3% дівчат та 52,4% юнаків) мають високий рівень ситуативної тривожності. Таке хронічне напруження, викликане академічними та екзистенційними факторами, суттєво виснажує ресурси психіки, створюючи сприятливе тло для спалахів дратівливості та конфліктності.

Дослідження підсвітило важливість врахування гендерного аспекту впливу перфекціонізму на взаємини з оточенням. У юнаків частіше, ніж у дівчат, фіксується високий рівень перфекціонізму, орієнтованого на інших (17,5% проти 15,6%). Така критичність та завищені вимоги до людей несуть прямі ризики міжособистісних конфліктів через нетерпимість до чужих помилок.

Проведене дослідження демонструє, що молодіжні конфлікти рідко виникають на порожньому місці - вони мають глибоке психологічне коріння. Внутрішніми каталізаторами конфліктної поведінки виступають хронічна тривожність та схильність висувати нереалістичні вимоги до оточуючих. При цьому важливо враховувати й інші моменти, зокрема гендерну специфіку, якщо юнаки частіше маскують внутрішню напругу до настання критичного рівня, то дівчата гостріше відчують тиск соціальних очікувань, що по-різному проектується на їхню взаємодію з соціумом.

Список використаних джерел:

1. Подольська Г.Ю. Аналіз психологічного феномену тривожних станів особистості та їх подолання за допомогою арт-терапевтичної роботи з

глиною. *Психологічний часопис*. 2021. Вип. 7, № 7. С. 29-38.
<https://doi.org/10.31108/1.2021.7.7.3>

2. Царькова О.В., Радченко С.В. Теоретичні аспекти прояву психологічного феномену тривожності. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Екологічна психологія*. 2015. Т. VII. Вип. 38. С. 479-491.

УДК 796.012:37.013.3

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ІГРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Максим Катинський

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Іван Ганчар, професор
кафедри теорії та методики фізичного виховання*

Ключові слова: фізичне виховання, молодший шкільний вік, ігрова діяльність, розвиток фізичних якостей, активне дозвілля.

Розвиток фізичних якостей учнів молодшого шкільного віку є важливим напрямком формування здорового способу життя та організації змістовного дозвілля дітей. У сучасних умовах багато молодших школярів проводять вільний час малорухомо, що негативно впливає на стан здоров'я, рівень розвитку фізичних здібностей та формування звичок активного способу життя. У зв'язку з цим велике значення має організація уроків фізичної культури через ігрову діяльність, яка поєднує розвиток фізичних якостей із цікавим та мотивуючим процесом навчання.

Ігрова діяльність на уроках фізичної культури дозволяє вирішувати низку педагогічних та соціальних завдань. Вона забезпечує всебічний розвиток основних фізичних якостей дітей: сили, витривалості, швидкості, гнучкості та координації рухів. Через різноманітні рухливі ігри учні мають можливість у невимушеній формі виконувати вправи, що сприяють зміцненню опорно-

рухового апарату та серцево-судинної системи. Ігрова діяльність підвищує мотивацію до занять фізичною культурою, формує позитивне ставлення до активного способу життя та зменшує ризик пасивного дозвілля.

Методика використання ігрових форм на уроках фізичної культури передбачає застосування різноманітних видів рухливих ігор, які відповідають віковим та індивідуальним особливостям учнів. До таких методів належать сюжетні та спортивні ігри, естафети, командні змагання та вправи з елементами креативності. Важливо, щоб ігри були адаптовані до фізичних можливостей дітей, мали чіткі правила та стимулювали активність кожного учня. Регулярне використання ігрової діяльності сприяє не лише розвитку фізичних якостей, а й покращенню координації рухів, швидкості реакції, а також умінню працювати в команді та дотримуватися правил [1].

Практика показує, що систематичне застосування ігрових методів на уроках фізичної культури сприяє поліпшенню фізичної підготовки молодших школярів. Діти, які активно займаються через ігрову діяльність, демонструють покращення сили, витривалості та спритності, а також вищий рівень уваги та самоконтролю. Ігрові форми навчання формують у дітей інтерес до фізичної активності, що має важливе значення для профілактики малорухливого способу життя та організації змістовного дозвілля поза школою [1].

Використання ігрової діяльності на уроках фізичної культури дозволяє організувати дозвілля молодших школярів у формі активного, цікавого та корисного часу. Це сприяє формуванню звички до регулярних занять фізичною активністю, розвитку соціальних та комунікативних навичок, а також позитивно впливає на психоемоційний стан дітей.

Висновок. Ігрова діяльність на уроках фізичної культури є ефективним засобом розвитку фізичних якостей учнів молодшого шкільного віку та організації змістовного дозвілля. Методика включає використання різноманітних рухливих ігор, естафет та сюжетних вправ, що забезпечують розвиток сили, витривалості, швидкості та координації. Регулярне застосування ігрових форм навчання формує у дітей інтерес до фізичної активності, сприяє

зміцненню здоров'я та профілактиці пасивного способу життя, а також підтримує соціальний та психологічний розвиток, роблячи фізичну культуру привабливою та мотивуючою складовою дозвілля молоді.

Список використаних джерел:

1. Кривуца І., Несен О. Розвиток фізичних якостей молодших школярів засобами рухливих ігор. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. Харків: ХДАФК, 2020. С. 92-102.

УДК 316.334.3

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА МІСЦЕВЕ
САМОВРЯДУВАННЯ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ У
МУНІЦИПАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ**

Капустін Євген Юрійович – здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Валентина Подшивалкіна,

доктор соціологічних наук, професор

Ключові слова: громадянське суспільство, місцеве самоврядування, муніципальне управління, соціальна взаємодія, громадська участь.

Громадянське суспільство є важливим елементом демократичного розвитку держави. Його формування передбачає активну участь громадян у суспільно-політичному житті, взаємодію з органами влади та участь у прийнятті управлінських рішень. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграє місцеве самоврядування, яке забезпечує можливість безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

Соціологічний аналіз взаємодії між громадянським суспільством та органами місцевого самоврядування дозволяє визначити основні механізми комунікації між владою та громадянами. До таких механізмів належать громадські слухання, консультації з громадськістю, електронні петиції, громадські бюджети та інші форми участі населення у прийнятті рішень.

Процеси децентралізації в Україні сприяли посиленню ролі місцевих громад у соціально-економічному розвитку регіонів. Це створює нові можливості для розвитку громадянської активності, підвищення прозорості діяльності органів влади та формування довіри між громадянами та управлінськими структурами.

Разом з тим існують певні проблеми взаємодії між громадянським суспільством і місцевою владою, зокрема недостатній рівень громадянської активності, низька поінформованість населення щодо механізмів участі у місцевому управлінні та обмежені можливості комунікації.

Отже, ефективна взаємодія між громадянським суспільством та органами місцевого самоврядування є важливою умовою розвитку демократичного муніципального управління та формування активної громадянської позиції.

Список використаних джерел

1. Бабінова О. О. Місцеве самоврядування в Україні. Київ: НАДУ, 2021.
2. Карлова В. В. Громадянське суспільство та публічне управління. Київ: НАДУ, 2022.
3. Пухкал О. Г. Децентралізація влади в Україні. Київ: НАДУ, 2020.

УДК 159.9:316.6

ПСИХОЛОГІЯ МОЛОДІЖНИХ КОНФЛІКТІВ

А.А. Кислюк

Здобувачка другого (магістерського) рівня,

Спеціальність «Практична психологія»

Мелітопольський державний педагогічний університет імені

Богдана Хмельницького

Науковий керівник – Варіна Г.Б.

старший викладач

Ключові слова: молодь, конфлікт, психологічні чинники, міжособистісні стосунки, профілактика конфліктів

Молодіжні конфлікти є значущою соціально-психологічною проблемою сучасного суспільства, оскільки саме в молодіжному віці відбувається активне формування особистісних якостей, цінностей та соціальних ролей[1, 3]. Такі конфлікти можуть виникати в різних середовищах: у навчальних закладах, сім'ях, неформальних групах і навіть у соціальних мережах. Вивчення цього явища дозволяє краще зрозуміти психологічні механізми взаємодії, сприяє розвитку ефективних комунікативних навичок і допомагає запобігати деструктивній поведінці.

Мета даних тез полягає в аналізі психологічних особливостей молодіжних конфліктів, визначенні основних причин їхнього виникнення та розробці підходів до їх конструктивного вирішення.

Матеріали і методи. У дослідженні використано аналіз наукової літератури з психології конфліктів, соціальної та вікової психології. Крім теоретичних джерел, при дослідженні були задіяні методи анкетування та спостереження за молоддю в межах навчальних і соціальних груп[1, 2, 3]. Застосовувалися такі методи: теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення емпіричної інформації, а також психодіагностичні методики для оцінки рівня конфліктності й стилів поведінки в конфліктних ситуаціях.

Результати. Дослідження показало, що молодіжні конфлікти є багатофакторними за своєю природою[2, 4]. Серед основних причин їх виникнення визначено такі психологічні чинники:

1. Особливості особистості молодих людей. У цьому віці характерними є підвищена емоційність, імпульсивність, а також прагнення до самоствердження й отримання визнання.

2. Труднощі в комунікації. Недостатній рівень навичок ефективного спілкування, низька емпатія та складнощі у вираженні власних почуттів і потреб можуть спричинити напруженість у взаємодії.

3. Соціальне середовище. Фактори впливу включають родину, однолітків, навчальні установи та медіа, які можуть як сприяти розвитку конструктивних відносин, так і провокувати конфлікти.

4.Розбіжності у цінностях та світогляді. Відмінності у життєвих цілях, моральних принципах, соціальних ролях або культурних традиціях нерідко стають основою для конфліктів[5].

Додатково було встановлено, що найпоширенішими стилями поведінки молодих людей у конфліктах є суперництво та уникнення, тоді як стратегії співпраці й компромісу застосовуються значно рідше. Це підкреслює необхідність розвитку практичних навичок для конструктивного подолання конфліктних ситуацій.

Висновки. Молодіжні конфлікти є природною складовою процесу соціалізації та становлення особистості. Однак їх деструктивний аспект може мати негативні наслідки для психічного здоров'я й адаптації молоді у суспільстві. Завданням сучасної психології є створення програм для профілактики таких конфліктів, розвиток комунікативної компетентності, емпатії та вмінь медіації.

У подальших дослідженнях доцільно акцентувати увагу на впливі цифрового середовища та соціальних мереж на формування й перебіг молодіжних конфліктів.

Список використаних джерел

- 1.М.М. Слюсаревський Основи соціальної психології: підручник. Київ : Талком, 2018.580 с.
2. В.Ф.Орлов Психологія конфлікту: посібник. Київ: ДЕТУТ, 2008. 422 с.
- 3.О.М. Отич Конфліктологія: наука і мистецтво оволодіння конфліктом: методичні рекомендації. Київ: 2005. 37 с.
- 4.Л.І.Березовська Психологія конфлікту: посібник. Мукачєво: 2016.221 с.
- 5.К.В.Томас,Р.Х.Кілманн Інструмент Томаса-Кілмана для моделювання конфлікту. Хісом, 2008.

УДК 631.459.4:355.01(477)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ДЕГРАДАЦІЯ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ
УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННО-ТЕХНОГЕННОГО
НАВАНТАЖЕННЯ**

Дмитро Коваль

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Непша,
ст. викл. кафедри географії та туризму*

Ключові слова: воєнна деградація ґрунтів, механічне ущільнення, хімічне забруднення, фортифікаційні споруди, біорізноманіття ґрунтів, екологічна безпека.

Тривала збройна агресія проти України спричинила безпрецедентний за масштабами вплив на ґрунтове середовище, що виявляється у глибокій та довготривалій деградації екосистем. Воєнні дії зумовлюють комплексне механічне, фізичне та хімічне навантаження, яке руйнує структуру ґрунтового покриву, погіршує його фізико-геохімічні властивості та призводить до різкого скорочення біорізноманіття.

Механічна деформація ґрунтів є наслідком руху важкої техніки, будівництва фортифікацій та вибухових процесів. Основним проявом є ущільнення гумусового горизонту, що провокує порушення водного балансу та розвиток ерозійних процесів. Руйнування агрегатної структури ґрунту знижує здатність рослинності адаптуватися до кліматичних змін та дефіциту вологи. Формування підземних споруд (траншей, бліндажів) активізує небезпечні геоморфологічні процеси: зсуви, просідання та локальне заболочування. Особливої шкоди завдає кратероутворення внаслідок бомбардувань, що призводить до повного знищення ґрунтового профілю в точці удару [1,2].

Фізичний вплив воєнних дій виявляється через вібраційні, теплові та потенційно радіоактивні чинники. Вібраційні імпульси від вибухів та роботи техніки призводять до просідання поверхні та утворення порожнин. Теплове

забруднення, спричинене пороховими газами та пожежами, порушує термічний режим, що критично впливає на мезофауну та мікробіологічну активність ґрунту. Пожежі додатково формують гідрофобний шар, який перешкоджає інфільтрації води, посилюючи поверхневий стік [1,2].

Хімічна деградація пов'язана з утворенням воєнно-техногенних геохімічних аномалій. Токсичні речовини потрапляють у ґрунт із залишків боєприпасів, паливно-мастильних матеріалів та продуктів детонації. Найбільшу небезпеку становлять важкі метали (свинець, мідь) та залишки вибухових речовин, які мають кумулятивний ефект. Корозія нерозірваних снарядів та мін створює довготривалі джерела забруднення, які роблять землі непридатними для використання на десятиліття. Виливи нафтопродуктів паралізують здатність ґрунту до самовідновлення, знищуючи його біологічну активність [1,2].

Висновок. Воєнно-техногенний вплив на ґрунти України має системний характер і призводить до втрати їх головної функції – родючості. Механічні руйнування у поєднанні з хімічним отруєнням створюють умови для тривалої деградації ландшафтів та опустелювання територій. Масштаби пошкоджень вимагають розробки принципово нових інструментів моніторингу та механізмів рекультивації земель, що враховуватимуть специфіку воєнного забруднення. Мінімізація наслідків війни для ґрунтових ресурсів є пріоритетним завданням для забезпечення екологічної та продовольчої безпеки держави у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Голубцов О., Сорокіна Л., Сплодитель А., Чумаченко С. Вплив війни росії проти України на стан українських ґрунтів. Результати аналізу. Київ: ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія», 2023. 32 с.
2. Гришко С.В., Левада О.М., Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Вплив воєнних дій на стан ґрунтів в Україні. *Динаміка та специфіка сталого розвитку суспільства: кол. моногр.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. С.251-253

УДК 316.472.4

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Коваль Володимир Валерійович

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Наталя Глебова,
доктор соціологічних наук, професор*

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальна інтеграція, адаптація, соціальна підтримка, інклюзивне суспільство.

Проблема внутрішнього переміщення населення стала однією з найактуальніших соціальних проблем сучасної України. Унаслідок військових дій мільйони громадян були змушені залишити свої домівки та переселитися до інших регіонів країни. Така ситуація спричинила появу нових соціальних викликів, пов'язаних із забезпеченням умов для адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб передбачає складний процес їхнього включення у нове соціальне середовище. Він охоплює економічні, культурні та психологічні аспекти, що формують умови для повноцінної участі людини у суспільному житті. Успішна інтеграція залежить від доступу до працевлаштування, освіти, медичних послуг та соціального забезпечення.

Однією з важливих умов інтеграції є формування позитивного соціального клімату у приймаючих громадах. Важливою є підтримка з боку місцевих органів влади, громадських організацій та волонтерських ініціатив, які допомагають переселенцям адаптуватися до нових умов життя.

Особливе значення у цьому процесі має розвиток соціальних програм, спрямованих на підвищення професійної кваліфікації, сприяння працевлаштуванню та психологічну підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Такі програми сприяють формуванню відчуття соціальної стабільності та довіри до інституцій держави.

Таким чином, інтеграція внутрішньо переміщених осіб є важливим елементом формування інклюзивного суспільства. Ефективна соціальна політика у цій сфері сприяє зміцненню соціальної згуртованості та підвищенню рівня соціальної стабільності в країні.

Список використаних джерел

1. Вороніна В. О. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в Україні. Соціологічні студії. 2023. № 2. С. 41–52.
2. Малиновська О. А. Внутрішня міграція в Україні: соціально-економічні аспекти. Київ: НІСД, 2022.
3. Лібанова Е. М. Внутрішнє переміщення населення в Україні: виклики та шляхи подолання. Демографія та соціальна економіка. 2023. № 3. С. 5–16.

УДК 620.92:621.548(477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ ЯК ЧИННИКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Світлана Коваленко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Світлана Гришко,

к.геогр.н., доцент кафедри географії та

туризму

Ключові слова: вітроенергетика, відновлювані джерела енергії, енергосистема, енергонезалежність, ENTSO-E, стратегічний розвиток.

Забезпечення енергетичної незалежності та стабільного задоволення внутрішніх потреб за рахунок екологічно чистих відновлюваних джерел енергії є стратегічним пріоритетом для сучасної держави. Актуальність цього питання зумовлена значним дефіцитом потужностей у традиційній енергосистемі та

глобальними вимогами щодо декарбонізації промислового сектору. Вітроенергетика, як провідна галузь альтернативної генерації, пропонує ефективні методи перетворення кінетичної енергії повітряних мас у механічну та електричну енергію, не спричиняючи при цьому деградації природного середовища. Завдяки технологічній гнучкості, вітрові ресурси можуть бути задіяні як у масштабах малих автономних установок, так і в межах потужних вітроелектростанцій, інтегрованих у загальнодержавну високовольтну мережу.

Географічне розташування України створює сприятливі передумови для масштабного розгортання вітроенергетичних парків. Ключовим критерієм ефективності таких об'єктів є показник середньої швидкості вітру, який у найбільш перспективних регіонах перевищує 5 м/с. До таких територій належать прибережні зони Чорного та Азовського морів, гірські масиви, а також Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська та Одеська області. Натомість лісові зони вважаються менш привабливими для енергетичного будівництва через природні перешкоди, що знижують інтенсивність повітряних потоків.

Економічна доцільність вітроенергетики підтверджується її конкурентними перевагами: низькою собівартістю генерації порівняно з вугільною чи газовою галузями, невичерпністю ресурсів та можливістю паралельного використання земельних ділянок для сільськогосподарських потреб. Попри суттєвий недолік у вигляді стохастичності та нерегульованості вітрових потоків, що вимагає впровадження систем балансування, галузь демонструє високу динаміку розвитку. Важливим практичним досягненням стало введення в експлуатацію Тилігульської ВЕС потужністю 114 МВт навесні 2023 року, що в умовах системної кризи підтвердило життєздатність сектору та наміри щодо нарощування потужностей до 500 МВт.

Інтеграція Об'єднаної енергосистеми України до мережі континентальної Європи ENTSO-E у березні 2022 року стала історичним кроком, що відкрив нові можливості для експорту та імпорту «зеленої» енергії [2]. Цей процес узгоджується із положеннями Енергетичної стратегії України до 2035 року, яка

передбачає поступове збільшення частки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Згідно з програмними документами, цільові показники становлять 12% у 2025 році та не менше 25% у 2035 році [1].

Висновок. Проведений аналіз свідчить, що територія України володіє достатнім ресурсним потенціалом для інтенсивної розбудови вітроенергетичних потужностей. Впровадження ВЕС дозволяє мінімізувати викиди діоксиду вуглецю та забезпечити сталий розвиток енергосистеми України.

Список використаних джерел:

1. ДТЕК ВДЕ починає підготовку до реалізації проєкту Полтавської ВЕС. URL: <https://renewables.dtek.com/media-center/press/dtek-renewables-has-launched-pre-design-details-for-a-new-wind-power-plant/>. (дата звернення: 03.02.2026)
2. Міністерство енергетики України. Історія енергетики. URL: <https://www.mev.gov.ua/storinka/istoriya-enerhetyky> (дата звернення: 03.02.2026)

УДК 316.774

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ковшун Анатолій Ігорович

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Геннадій Котенко,
старший викладач*

Ключові слова: соціальні мережі, інформаційний простір, цифрова комунікація, медіа, громадська думка.

У сучасному цифровому суспільстві соціальні мережі стали одним із найважливіших інструментів комунікації та поширення інформації. Вони формують новий тип соціальної взаємодії, у межах якого інформація поширюється швидко та охоплює значну аудиторію.

Соціальні мережі виконують низку функцій, серед яких комунікативна, інформаційна, мобілізаційна та культурна. Завдяки цифровим платформам люди можуть брати участь у суспільних дискусіях, обмінюватися думками та поширювати важливу інформацію.

У сучасних умовах інформаційної війни соціальні мережі набувають особливого значення. Вони стають інструментом формування громадської думки, поширення новин та мобілізації громадянської активності. Разом із тим вони можуть використовуватися і для маніпуляцій, поширення фейкової інформації та інформаційних атак.

Тому важливим завданням сучасного суспільства є розвиток медіаграмотності та критичного мислення громадян. Усвідомлене використання інформаційних ресурсів дозволяє зменшити ризики інформаційних маніпуляцій та сприяє формуванню відповідального інформаційного середовища.

Таким чином, соціальні мережі є важливим елементом сучасного інформаційного простору, що впливає на розвиток суспільства, політичні процеси та формування громадської думки.

Список використаних джерел

1. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни. Київ: Києво-Могилянська академія, 2020.
2. Дубов Д. В. Інформаційна безпека України: сучасні виклики. Київ: НІСД, 2021.
3. Петренко В. О. Соціальні мережі як інструмент комунікації в цифровому суспільстві. Український соціум. 2022. № 3. С. 68–78.

УДК [378.091.212:37]:316.647.5:316.485.26

ТОЛЕРАНТНІСТЬ У ОСВІТНЬО-ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ: ЕТИКА ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Алла Кожевникова

Петро Кожевников

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Запоріжжя

Ключові слова: толерантність, навчальний процес, освітньо-цифрове середовище, здобувачі вищої освіти.

Вступ. Сучасні виклики війни та цифрової трансформації у вищій освіті актуалізують проблему формування нової культури взаємодії у освітньо-цифровому середовищі. Сьогодні майбутні вчителі опановують професію в умовах дистанційного навчання в релокованих та прифронтових закладах вищої освіти, де цифрові технології поєднуються з етичними вимогами до взаємодії, а толерантність стає ключовою компетентністю. Цифрові платформи, онлайн-курси та віртуальні комунікації відео-зустрічі відкривають нові можливості для навчання, але водночас загострюють питання культури спілкування, взаємоповаги та відповідальності.

У період війни особливо актуальним є формування цифрової толерантності як здатності до конструктивного діалогу, підтримки та недопущення дискримінації в освітньому процесі. Етика взаємодії в освітньо-цифровому середовищі майбутніх педагогів має ґрунтуватися на принципах гуманізму, солідарності та професійної відповідальності, адже саме вони забезпечують стійкість освітньої системи та сприяють розвитку педагогічної культури.

Отже, дослідження проблеми толерантності в освітньо-цифровому середовищі майбутніх учителів є важливим кроком до формування нової моделі педагогічної взаємодії, що відповідає європейським цінностям і водночас враховує реалії воєнного сьогодення.

Матеріали і методи. *Матеріалами* є: цифрові платформи: Moodle, Google Classroom, Canvas та відео-конференції Big Blue Button BN, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, які сприяли дослідженню цифрової толерантності в освітньому процесі МДПУ імені Богдана Хмельницького. *Методом* був порівняльний аналіз для зіставлення відношення до толерантності у освітньо-цифровому середовищі студентів у мирний час та під час війни.

Результати. Так як, толерантність у освітньо-цифровому середовищі майбутніх педагогів означає повагу, прийняття та етичну поведінку в онлайн-просторі й передбачає готовність сприймати різноманітність поглядів, культурних традицій та форм самовираження інших учасників освітнього процесу. Ця якість охоплює дотримання правил цифрового етикету, уникнення проявів агресії та створення безпечного комунікаційного простору. Особливого значення вона набуває в умовах суспільно-політичних змін і воєнних викликів, коли культура взаємодії стає запорукою стійкості та підтримки освітньої спільноти.

У дослідженні здійснено зіставлення щодо цифрової взаємодії студентів у двох контекстах (Див. Таблиця 1.):

- Мирний час: дистанційне навчання характеризувалося переважно технічними труднощами (нестабільний інтернет, різний рівень цифрової компетентності), а прояви нетолерантності мали здебільшого форму неухважності чи формального ставлення до комунікації.

- Період війни: цифрова взаємодія набула нових етичних вимірів. Зросла потреба у взаємній підтримці, емпатії та дотриманні правил безпечної комунікації. Толерантність проявлялася у готовності враховувати психологічний стан учасників, уникати агресивних висловлювань, проявляти чутливість до теми втрат і травм.

Таким чином, цифрова толерантність у мирний час сприймалася як формальна норма, а під час війни – як життєво необхідна цінність, що гарантує психологічну безпеку та ефективність дистанційного навчання майбутніх учителів.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз порівняльний аналіз зіставлення відношення до
толерантності у освітньо-цифровому середовищі студентів
у мирний час та під час війни

Аспект взаємодії	Мирний час	Під час війни
Основні виклики	Технічні труднощі (інтернет, цифрова компетентність), формальність комунікації	Психологічна напруга, травматичний досвід, потреба у підтримці
Форма нетолерантності	Неуважність, байдужість, формальні відповіді	Агресивні висловлювання, нечутливість до теми втрат, ігнорування емоційного стану
Прояви толерантності	Ввічливість, дотримання правил етикету	Емпатія, солідарність, чутливість до контексту війни, взаємна підтримка
Фокус комунікації	Передача знань, виконання завдань	Забезпечення психологічної безпеки, підтримка спільноти, етична взаємодія
Роль викладача	Модератор навчального процесу	Лідер моральної підтримки, приклад етичної поведінки
Розуміння толерантності	Як правило поведінки у цифровому середовищі	Як цінність спільноти, що забезпечує єдність і стійкість

Висновок. Толерантність у освітньо-цифровому середовищі майбутніх учителів в умовах війни постає не лише як професійна компетентність, а як життєво необхідна цінність, що забезпечує психологічну безпеку та ефективність навчального процесу. Вона трансформується від формальної норми поведінки у мирний час до фундаментального принципу взаємодії, який підтримує єдність академічної спільноти, сприяє розвитку емпатії та солідарності.

Дослідження показало, що цифрова толерантність охоплює не лише дотримання правил етикету, а й чутливість до контексту війни, врахування

емоційного стану учасників освітнього процесу та готовність до взаємної підтримки. Саме ці аспекти формують нову педагогічну культуру, що відповідає європейським цінностям і водночас відображає реалії українського сьогодення.

Таким чином, розвиток толерантності в освітньо-цифровому середовищі майбутніх педагогів є стратегічним завданням вищої освіти, адже вона стає запорукою стійкості, гуманізму та професійної відповідальності в умовах воєнних викликів та соціально-політичних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Фокшек А.В. Формування толерантності і готовності майбутнього педагога до управління педагогічним процесом. Пост Методика «Антропологізм в освітніх стратегіях і практиках сучасності: пошуки пріоритетів». Мелітополь: «Колор Принт», 2008. №7 (84) С. 205–210.

2. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади: монографія / за заг. ред. В. П. Сергієнка; за наук. ред. Н. П. Франчук – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 382 с.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛІДЧИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Катерина Колотинська

Чорноморський Національний університет ім. Петра Могили, Миколаїв

*Науковий керівник – Ірина Лисенкова,
завідувач кафедри психології, доктор
психологічних наук, професор*

Ключові слова: стресостійкість, слідча діяльність, воєнні злочини, професійна деформація, психологічний супровід.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України діяльність слідчих підрозділів Національної поліції зазнала суттєвих трансформацій. Виконання службових обов'язків у зоні бойових дій, на деокупованих територіях та в умовах постійних ракетних обстрілів висуває підвищені вимоги

до особистості правоохоронця. Провідним чинником, що забезпечує здатність слідчого зберігати професійну адекватність та високу продуктивність праці, є стресостійкість [1, с. 45]. Вона виступає фундаментальною детермінантою, яка визначає межу між ефективним розслідуванням та професійною деструкцією.

Специфіка роботи слідчого сьогодні включає документування воєнних злочинів, огляди місць масової загибелі цивільного населення, ексгумацію тіл та роботу з постраждалими від тяжкого фізичного та сексуального насильства. Згідно з дослідженнями О. В. Бойко-Бузян, такі умови створюють кумулятивний ефект психологічної травматизації [3, с. 114]. До основних стресорів відносять: сенсорне та емоційне перевантаження: робота з наслідками жорстоких злочинів, когнітивний дисонанс: необхідність зберігати холодний аналітичний розум на фоні особистих переживань за безпеку власної родини., фізичне виснаження: тривалі зміни, робота без належного відпочинку в польових умовах [5, с. 22].

Стресостійкість не є статичною рисою; це динамічна система, що включає емоційну стабільність, вольовий самоконтроль та гнучкість копінг-поведінки. У контексті слідчої діяльності вона виконує роль «фільтра», який дозволяє відсікати заважаючі емоції під час проведення критичних процесуальних дій. Ю. В. Александров зазначає, що за високого рівня стресостійкості слідчий здатний утримувати високий рівень концентрації уваги, що критично важливо при зборі доказової бази на місці події [1, с. 62]. Натомість, дефіцит цієї якості призводить до так званого «тунельного зору», коли через стрес фахівець ігнорує важливі деталі, що згодом може призвести до розвалу справи в суді.

В умовах війни межа між професійною активністю та психологічним виснаженням дуже тонка. В. С. Медведєв наголошує, що тривале перебування в стресовому середовищі без належної саморегуляції неминуче веде до професійної деформації — огрубіння, цинізму або, навпаки, апатії [4, с. 108]. Для слідчого це проявляється у: формальному ставленні до допитів потерпілих, зниженні критичності мислення, прийнятті імпульсивних, юридично необґрунтованих рішень. Таким чином, ефективність правоохоронної системи

безпосередньо залежить від психологічного «запасу міцності» кожного окремого працівника [2, с. 10]. Для забезпечення стабільної ефективності слідчих в умовах воєнного стану необхідна комплексна система психологічного супроводу. В. І. Барко та І. В. Охріменко виділяють такі пріоритетні напрями: формування резильєнтності: навчання технікам «заземлення» та психологічної стабілізації безпосередньо під час роботи [2, с. 14], психологічне розвантаження (декомпресія): створення умов для короткострокового відпочинку після роботи в зонах підвищеної небезпеки, групова підтримка: розвиток культури взаємодопомоги всередині слідчо-оперативних груп [5, с. 41].

Отже, стресостійкість є ключовою детермінантою, що гарантує якість досудового розслідування в екстремальних умовах. Вона забезпечує не лише збереження ментального здоров'я слідчого, а й легітимність та об'єктивність правоохоронної діяльності під час війни. Розвиток навичок психологічної стійкості має бути інтегрований у систему професійної підготовки кадрів як обов'язковий елемент.

Список використаних джерел

1. Александров Ю. В. Психологія службової діяльності працівників поліції в екстремальних умовах : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 184 с.
2. Барко В. І., Охріменко І. В. Психологічне забезпечення професійної діяльності поліцейських в умовах воєнного стану. Юридична психологія. 2022. № 1 (30). С. 8–15.
3. Бойко-Бузян О. В. Особливості стресостійкості слідчих при розслідуванні воєнних злочинів. Науковий вісник публічного та приватного права. 2023. Вип. 2. С. 112–118.
4. Медведєв В. С. Професійна деформація працівників органів внутрішніх справ: генезис, детермінанти, профілактика : монографія. Київ : ННПП, 2020. 250 с.
5. Психологічна допомога особистості в умовах війни : методичні рекомендації / за ред. М. М. Кононенка. Харків : ХНУВС, 2022. 92 с.

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОЇ СІМ'Ї В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Наталія Корзун

Мелітопольська гімназія №23 Мелітопольської міської ради Запорізької області, Запоріжжя

Ключові слова: молода сім'я, військовий час, воєнний стан, соціально-економічна нестабільність, психологічний стрес, міграція, народжуваність, сімейні цінності, державна підтримка, адаптація.

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, докорінно змінила умови життя українського суспільства. Особливо вразливою категорією є молода сім'я, яка перебуває на етапі становлення, формування спільних цінностей, народження та виховання дітей, професійного й матеріального самоствердження. В умовах військового часу цей процес ускладнюється соціально-економічною нестабільністю, психологічним напруженням, вимушеною міграцією та розлукою подружжя.

Перше, з чим зустрічаються молоді сім'ї - соціально-економічні виклики:

- Втрата роботи та доходів. Через бойові дії, релокацію бізнесу, знищення інфраструктури молоді сім'ї часто стикаються з безробіттям або нестабільним заробітком.
- Житлова проблема. Руйнування житла, вимушене переселення, оренда за завищеними цінами створюють додатковий фінансовий тиск.
- Обмежений доступ до соціальних послуг. Перебої в роботі закладів освіти, медицини, соціального захисту ускладнюють повсякденне життя молодих батьків.
- Зростання витрат на базові потреби. Інфляція та нестабільність ринку підвищують навантаження на сімейний бюджет.

По-друге - психологічні та емоційні труднощі:

- Хронічний стрес і тривожність. Постійна загроза життю, повітряні тривоги, новини з фронту формують стан емоційного виснаження.

– Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). У членів сім'ї, які перебували в зоні бойових дій або втратили близьких, можуть виникати психологічні травми.

– Розлука подружжя. Мобілізація одного з партнерів або вимушений виїзд за кордон призводять до дистанційних стосунків, що ускладнює процес адаптації молодій сім'ї.

– Проблеми комунікації. Накопичений стрес може спричиняти конфлікти, непорозуміння, емоційну дистанцію.

Третє - демографічні та репродуктивні аспекти:

– Відкладання народження дітей. Невизначеність майбутнього та страх за безпеку знижують готовність молодих пар до батьківства.

– Зменшення рівня народжуваності. Війна негативно впливає на демографічну ситуацію в країні.

– Міграційні процеси. Виїзд молодих жінок з дітьми за кордон призводить до трансформації сімейних моделей.

Четверте - соціокультурні зміни:

– Переосмислення сімейних цінностей. Війна посилює значення підтримки, взаємодопомоги, духовної єдності.

– Зростання ролі громади. Волонтерські рухи та взаємодія в межах територіальних громад стають ресурсом підтримки молодих сімей.

– Формування нової моделі відповідальності. Молоді подружжя раніше дорослішають, беруть на себе більше соціальних і громадянських обов'язків.

П'яте - освітні та виховні виклики

– Перехід на дистанційне або змішане навчання. Це потребує від батьків додаткового контролю та часу.

– Адаптація дітей до нових умов. Переїзди, зміна школи, мовного середовища впливають на психоемоційний стан дітей.

– Виховання в умовах травматичного досвіду. Батьки змушені пояснювати дітям події війни, формуючи водночас почуття безпеки та надії.

Висновок. Становлення молодії сім'ї в умовах військового часу супроводжується комплексом соціально-економічних, психологічних, демографічних та культурних викликів. Війна посилює нестабільність, створює додаткові бар'єри для матеріального забезпечення, народження та виховання дітей, збереження гармонійних подружніх стосунків.

Водночас складні обставини сприяють зміцненню внутрішньої згуртованості, переосмисленню життєвих пріоритетів і підвищенню ролі сім'ї як основної цінності. Підтримка держави, розвиток соціальних програм, психологічна допомога, а також активність громадянського суспільства є ключовими умовами успішного становлення молодих сімей у воєнний та післявоєнний періоди.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – К.: Відомості Верховної Ради України, 1996.
2. Сімейний кодекс України. – К.: Відомості Верховної Ради України, 2002.
3. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: навч. посіб. – К.: МАУП, 2018.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2019.
5. Звіт ЮНІСЕФ про становище дітей в Україні в умовах війни. – 2023.
6. Аналітичні матеріали Міністерства соціальної політики України щодо підтримки сімей у період воєнного стану. – 2022–2024.
7. Соціологічні дослідження Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. – 2022–2024.

УДК 364-787.7-058.65:791

КІНОТЕРАПІЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ-СИРИТ

Яна Кудря-Скляр

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Ірина Батарейна,

старший викладач кафедри

дошкільної освіти і соціальної роботи

Ключові слова: кінотерапія, емоційний розвиток, тривожність, інноваційні підходи, соціально-психологічна допомога.

Діти-сироти - вразлива група, що часто має емоційні труднощі та проблеми з адаптацією. Традиційні методи не завжди враховують їхні особливості. Інноваційний підхід - кінотерапія, яка сприяє розвитку емоційної сфери, емпатії та зниженню тривожності. Дослідження вивчають ефективність кінематографу у психологічній роботі з цими дітьми, а також проводять первинну оцінку рівня тривожності та емоційної зрілості перед початком програми.

Мета дослідження: проаналізувати ефективність застосування кінотерапії для психологічної підтримки дітей-сиріт, дослідити її вплив на зниження рівня тривожності, розвиток емоційної сфери та соціальних навичок.

Кінотерапія вважається сучасними науковцями ефективним інтегративним методом, що поєднує арттерапію, групову психотерапію та когнітивну корекцію для роботи з травмованими дітьми та підлітками.

Серед ключових дослідників Г. Красіна досліджує застосування кінотерапії у роботі з дитячо-батьківськими стосунками та інтеграцію медіазасобів у виховний процес [2]. М. Мурадханян аналізує теорію і практику сучасної психології кіно, спираючись на праці В. Бехтерева, Л. Виготського та О. Леонтєва. Д. Босов і Доля вивчають потенціал кінотерапії для дітей із психічними відхиленнями та складними життєвими ситуаціями. Е. Захарова та О. Карбанова розглядають можливості застосування кінотерапії у

психологічному консультуванні. О. Чурсінова досліджує її використання у груповій та індивідуальній роботі з підлітками. О. Туманова, І. Кулагіна розглядають кінотерапію як інноваційний арттерапевтичний метод [3].

Значення для дітей-сиріт: розвиток емоційного інтелекту - через анімацію та кіно дитина може краще розпізнавати власні емоції та розвивати емпатію; соціалізація - метод сприяє покращенню комунікативних та поведінкових навичок; опрацювання травми - дозволяє безпечно дистанціюватися від переживань, зменшуючи ризик ПТСР та депривації [1].

Отже, як інтегративний метод, кінотерапія поєднує психологічну роботу, арттерапію та соціальну підтримку через перегляд і обговорення фільмів. Це допомагає дітям ідентифікувати емоції, знижує тривожність, покращує міжособистісні стосунки і сприяє адаптації до соціального середовища. Програми з використанням кінотерапії можуть успішно впроваджуватися в дитячих будинках та реабілітаційних центрах.

Список використаних джерел

1. Кравець Н.П. Робота з дітьми-сиротами з інтелектуальними порушеннями: навчальний посібник. Видання третє, виправлене і доповнене. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. 91 с. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/41e375bf-6689-42c9-b4b6-eddd21a2d8fe/content>
2. Красін С., Красіна Г. Кінотерапія в роботі з дитячо-батьківськими стосунками. Наукові інновації та передові технології. Серія «Психологія». № 1 (53), 2026. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1\(53\)-1846-1855](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1(53)-1846-1855)
3. Чорна В.В., Ангельська В.Ю., Коцур Л.Д., Гуменюк Н.І. Кінотерапія як метод медико-психологічного відновлення та соціальної адаптації. 2025. *Психологічні студії*, (1), 116–129. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2025.1.16>

УДК 351:316.46

РОЗВИТОК ТРАНСВЕРСАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Кузьменко Марина Дмитрівна – здобувачка вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Михайло Цюрупа,
доктор філософських наук, професор*

Ключові слова: трансверсальні компетентності, муніципальне управління, комунікація, управлінська діяльність, професійний розвиток.

Сучасні трансформації у системі публічного управління зумовлюють необхідність формування нових підходів до підготовки управлінських кадрів. Одним із важливих напрямів є розвиток трансверсальних компетентностей, які забезпечують ефективну професійну діяльність у складних соціальних умовах.

Трансверсальні компетентності включають комунікативні навички, здатність до критичного мислення, вміння працювати у команді, приймати управлінські рішення та ефективно взаємодіяти з різними соціальними групами. Саме ці навички дозволяють муніципальним службовцям ефективно виконувати свої функції та забезпечувати результативність управлінської діяльності.

У сучасних умовах муніципальні управлінці повинні вміти працювати з інформацією, аналізувати соціальні процеси та враховувати інтереси різних соціальних груп населення. Це потребує високого рівня професійної підготовки та постійного вдосконалення компетентностей.

Таким чином, розвиток трансверсальних компетентностей є важливою умовою підвищення ефективності муніципального управління та забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г. Освіта і наука в інноваційному розвитку суспільства. Київ: Педагогічна думка, 2021.
2. Серьогін С. М. Публічне управління та адміністрування. Київ: НАДУ, 2022.
3. Сидоренко Н. М. Компетентнісний підхід у підготовці управлінських кадрів. Освіта і суспільство. 2023.

УДК 316.647.5:811.161.2

**ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В
МУНІЦИПАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Кучерявих Сергій Олександрович – здобувач вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Наталя Глебова,
доктор соціологічних наук, професор*

Ключові слова: державна мова, національна ідентичність, громадянська ідентичність, мовна політика, муніципальне середовище.

Мова є важливим елементом соціокультурної ідентичності суспільства. Вона виконує не лише комунікативну функцію, а й виступає засобом формування національної свідомості, збереження культурної спадщини та розвитку громадянського суспільства.

У сучасній Україні державна мова відіграє важливу роль у процесах консолідації суспільства, особливо в умовах соціально-політичних трансформацій. Її використання в органах місцевого самоврядування сприяє формуванню єдиного комунікативного простору та забезпечує ефективну взаємодію між громадянами та владними структурами.

Важливим аспектом є також роль державної мови у формуванні громадянської ідентичності. Використання української мови у публічній сфері

сприяє зміцненню почуття належності до національної спільноти та формуванню спільних культурних цінностей.

Отже, державна мова виступає важливим інструментом формування національної та громадянської ідентичності, а її розвиток у муніципальному середовищі сприяє зміцненню соціальної згуртованості суспільства.

Список використаних джерел

1. Масенко Л. Т. Мовна політика в Україні. Київ: Кліо, 2021.
2. Єрмоленко С. Я. Українська мова у сучасному суспільстві. Київ: Либідь, 2023.
3. Ткаченко О. Б. Українська мова і національна ідентичність. Київ: Наукова думка, 2022.

УДК 316.346.32

СОЦІАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Литвиненко Роман Васильович – здобувач вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Ігор Чичановський,
старший викладач*

Ключові слова: молодь, соціальне самовизначення, цінності, соціалізація, життєві стратегії, громадянська активність.

Молодь є однією з найдинамічніших соціальних груп суспільства, яка відіграє важливу роль у процесах соціальних трансформацій. Саме в молодіжному віці відбувається формування світогляду, ціннісних орієнтацій та життєвих стратегій особистості. У цей період людина визначає власні професійні пріоритети, формує соціальні ролі та інтегрується у систему суспільних відносин.

Процес соціального самовизначення молоді відбувається під впливом різних соціальних інститутів, серед яких особливе місце займають сім'я, освіта,

засоби масової інформації та культурне середовище. Важливу роль відіграє освітній простір, який формує у молоді необхідні компетентності, сприяє розвитку критичного мислення та підготовці до активної участі у суспільному житті.

У сучасних умовах українського суспільства соціальне самовизначення молоді відбувається в умовах значних соціально-економічних і політичних змін. Війна, глобалізаційні процеси та цифровізація суспільства значно впливають на формування нових життєвих стратегій молодого покоління. Молодь дедалі частіше орієнтується на мобільність, професійний розвиток та можливість самореалізації у глобальному соціальному просторі.

Особливої актуальності набуває питання формування громадянської відповідальності молоді. Активна участь молодих людей у волонтерському русі, громадських ініціативах та соціальних проєктах свідчить про формування нової моделі громадянської активності, що базується на принципах солідарності, відповідальності та взаємної підтримки.

Таким чином, соціальне самовизначення молоді є складним процесом, який визначає подальший розвиток суспільства. Створення сприятливих умов для професійної реалізації та громадянської активності молодого покоління є важливим завданням сучасної соціальної політики.

Список використаних джерел

1. Головаха Є. І. Ціннісні орієнтації української молоді. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. № 2. С. 25–38.
2. Шульга М. О. Соціологія молоді. Київ: Інститут соціології НАН України, 2021.
3. Бекешкіна І. Е. Молодь України: соціологічний вимір. Київ: Фонд «Демократичні ініціативи», 2020.

СУСПІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Макодзьоб Максим

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: університет, суспільна відповідальність, релокація університетів, академічна спільнота, війна, вища освіта.

Повномасштабна війна Росії проти України спричинила безпрецедентні виклики для системи вищої освіти. Значна частина університетів опинилася в умовах окупації або була змушена здійснити релокацію до інших регіонів країни. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема суспільної відповідальності університету, яка проявляється у здатності академічної інституції не лише забезпечувати освітній процес, але й виконувати ширші соціальні, культурні та гуманітарні функції (Кремінь В., 2010).

Традиційно університет розглядається як інституція, що забезпечує генерацію знань, підготовку фахівців та розвиток наукових досліджень. Проте у кризових умовах роль університету значно розширюється. Він стає важливим центром соціальної підтримки, громадянської консолідації та збереження культурної ідентичності академічної спільноти (Андрущенко В., 2013)

Особливого значення проблема суспільної відповідальності університету набула у контексті діяльності релокованих закладів вищої освіти. Релокація університетів є не лише адміністративним чи організаційним процесом, а й складним соціокультурним явищем, що пов'язане з трансформацією академічних спільнот, зміною освітнього середовища та необхідністю адаптації до нових умов функціонування (Луговий В., 2016).

Показовим прикладом такої трансформації є досвід Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, який після тимчасової окупації Мелітополя був змушений відновлювати свою діяльність у форматі релокованого університету. У цих умовах університет виконує важливу місію збереження академічної традиції, підтримки студентів і

викладачів, а також розвитку освітніх і наукових проєктів, спрямованих на зміцнення громадянського суспільства.

Важливою складовою суспільної відповідальності університету є збереження академічної спільноти. Умови війни та вимушеного переміщення призводять до руйнування звичних соціальних зв'язків, що створює ризики для цілісності академічного середовища. Саме тому одним із ключових завдань релокованого університету є підтримка комунікації між викладачами, студентами та випускниками, формування нових форматів академічної взаємодії та розвиток мережових форм співпраці (Саух П., 2017).

Ще одним важливим аспектом суспільної відповідальності університету є участь у вирішенні актуальних соціальних проблем. Університети можуть виступати майданчиками для експертного аналізу суспільних процесів, проведення соціологічних досліджень, реалізації освітніх і просвітницьких ініціатив, спрямованих на підтримку громад, що постраждали від війни.

У цьому контексті релокований університет виконує також функцію збереження культурної та інтелектуальної спадщини регіону. Зокрема, для університетів із тимчасово окупованих територій важливим завданням є підтримка зв'язку з рідним містом, збереження історичної пам'яті та формування нарративу академічної стійкості.

З філософської точки зору суспільна відповідальність університету може розглядатися як прояв його моральної та інтелектуальної місії. Університет виступає не лише освітньою установою, а й простором формування критичного мислення, громадянської позиції та культурної ідентичності суспільства (Огнев'юк В., 2017).

Таким чином, досвід релокованого Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького демонструє, що університет у кризових умовах здатний виконувати роль важливого соціального інституту, який забезпечує збереження академічної спільноти, підтримує освітній процес та сприяє розвитку громадянського суспільства. Реалізація

принципів суспільної відповідальності університету є важливим чинником стійкості системи вищої освіти України в умовах воєнних викликів.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освіті. Київ: Педагогічна думка, 2010.
2. Андрущенко В. П. Освіта і наука в інноваційному розвитку сучасного суспільства. Київ: Знання України, 2013.
3. Луговий В. І. Вища освіта України: інституційний розвиток та модернізація. Київ: Педагогічна думка, 2016.
4. Саух П. Ю. Філософія сучасної освіти. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017.
5. Огнев'юк В. О. Освіта у вимірах сталого розвитку суспільства. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018.

УДК 314.15:94(477)

ГЕНЕЗИС ТА СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ: ВІД ІСТОРИЧНИХ ХВИЛЬ ДО ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Микола Малуєв

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Ольга Левада,
к.геогр.н., доцент кафедри географії та
туризму*

Ключові слова: міграція населення, українська діаспора, східна діаспора, західна діаспора, біженці, національна ідентичність, геополітичні чинники.

Термін «діаспора», що етимологічно означає розсіяння, сьогодні застосовується до етнічних спільнот, які проживають поза межами своєї історичної батьківщини, зберігаючи з нею духовний та культурний зв'язок.

Українська діаспора має унікальні характеристики, сформовані тривалим періодом ізоляції від рідного краю. Наукова класифікація традиційно поділяє

закордонне українство на західну та східну гілки. Західна діаспора почала активно формуватися в середині 80-х років XIX століття. В її історії виділяють чотири основні етапи:

1. До 1914 року – трудова міграція, спричинена аграрним перенаселенням та безробіттям.
2. 1920-1930 роки – політична іміграція після поразки визвольних змагань.
3. Пovoєнні 40-ві роки – переміщені особи та політичні біженці внаслідок Другої світової війни.
4. Після 1991 року – інтелектуальна та економічна міграція фахівців з вищою освітою після розпаду СРСР [1].

Східна діаспора формувалася переважно в межах територій колишньої російської імперії та СРСР. Її виникнення пов'язане з примусовими депортаціями, аграрним переселенням, навчанням та зміною державних кордонів, внаслідок чого українські етнічні землі опинялися у складі сусідніх держав. Суттєва відмінність між гілками полягає в тому, що західна діаспора функціонує як національно-політичне об'єднання завдяки демократичним умовам країн перебування, тоді як східна тривалий час мала переважно етнокультурний характер із обмеженими можливостями для самоорганізації [2].

Сучасний етап міграційної історії України позначений трагічними подіями повномасштабної війни, розпочатої росією. Ця агресія спричинила найбільшу з часів Другої світової війни міграційну кризу в Європі. Понад 10,6 мільйонів осіб були змушені залишити свої домівки, що становить близько 25% населення країни. Значна частина виїхала за кордон, отримавши статус біженців, а 3,7 людей стали внутрішньо переміщеними особами [3].

Поточна хвиля міграції докорінно змінює структуру української присутності у світі. Нова діаспора є переважно жіночою та дитячою, має високий освітній рівень та потребує швидкої соціальної адаптації в країнах Європейського Союзу. Дослідження цих процесів є критично важливим для

формування державної політики, спрямованої на збереження людського капіталу.

Висновок. Українська діаспора пройшла тривалий шлях формування від стихійних трудових переселень до масових вимушених міграцій воєнного часу. Основною відмінністю сучасного етапу є безпрецедентний масштаб та екстремальний характер переміщення населення. Розуміння географічних та мотиваційних аспектів міграції є фундаментом для розробки стратегій повернення українців у повоєнний час.

Список використаних джерел:

1. Заставний Ф. Географія України. Львів: Світ, 1994. С.194-234.
2. Заставний Ф. Східна Українська діаспора. Львів: Світ, 1992. 170 с.
3. Ukraine faces «unprecedented housing crisis». *UNnews*. 16.11.2025.

URL: <https://news.un.org/en/story/2025/11/1166360> (дата звернення: 02.02.2026)

УДК 316.74:331.556

**СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У
КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА МУНІЦИПАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ**

Медведь Ольга Дмитрівна – здобувачка вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Олександр Демчик,

кандидат філософських наук, старший викладач

Ключові слова: трудова міграція, міграційні процеси, регіональна політика, соціальні наслідки, ринок праці.

Трудова міграція є одним із найбільш поширених соціально-економічних явищ сучасного світу. Для України ця проблема має особливе значення, оскільки значна частина працездатного населення виїжджає за кордон з метою працевлаштування.

Соціологічний аналіз трудової міграції дозволяє виявити основні причини цього явища, серед яких економічні фактори, рівень заробітної плати, умови

праці та можливості професійного розвитку. Міграційні процеси впливають не лише на економіку, але й на соціальну структуру суспільства.

Водночас трудова міграція має значний вплив на розвиток регіонів та територіальних громад. З одного боку, вона сприяє надходженню грошових переказів, які підтримують економіку домогосподарств. З іншого – призводить до демографічних змін та дефіциту робочої сили на місцевому рівні.

Таким чином, формування ефективної регіональної та муніципальної політики у сфері міграції є важливим завданням сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Лібанова Е. М. Зовнішня трудова міграція українців. Київ: НАН України, 2021.
2. Малиновська О. А. Міграційна політика України. Київ: НІСД, 2022.
3. Позняк О. В. Міграційні процеси в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2023.

УДК 376.36:81'23

ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА У ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Ганна Мельник

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького*

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, складова структура слова, мовленнєвий розвиток, логопедична корекція, фонематичне сприймання.

Формування складової структури слова є важливою складовою мовленнєвого розвитку дитини. Вона забезпечує правильну вимову слів, розвиток фонематичних процесів та формування зв'язного мовлення. У дітей з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) часто спостерігаються труднощі у відтворенні складової структури слів, що проявляється у пропусках, перестановках або спрощенні складів. Такі порушення негативно впливають на

загальний мовленнєвий розвиток дитини, ускладнюють процес спілкування та засвоєння навчального матеріалу.

Дослідження показують, що формування складової структури слова у дітей з ТПМ потребує спеціально організованої корекційної роботи. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток слухового сприймання, фонематичного аналізу та синтезу, а також формування ритміко-інтонаційної сторони мовлення. Логопедична робота повинна здійснюватися послідовно: від засвоєння простих двоскладових слів до більш складних за структурою слів із кількома складами. Ефективними є вправи на поділ слова на склади, ритмічне промовляння слів, використання ігрових методів, наочності та рухових вправ.

Особливе значення має використання ігрових форм роботи, які сприяють підвищенню мотивації дітей до мовленнєвої діяльності. Застосування дидактичних ігор, вправ із предметними та сюжетними картками, ритмічних вправ із плесканням або крокуванням допомагає дітям краще усвідомлювати складову структуру слова. Крім того, важливо поєднувати роботу над складовою структурою слова з розвитком лексико-граматичної сторони мовлення та формуванням правильної звуковимови.

Систематична та цілеспрямована логопедична робота сприяє поступовому засвоєнню дітьми правильної складової структури слова, покращує їх мовленнєву активність та комунікативні можливості. Формування цієї навички є важливим етапом у загальній корекції мовленнєвих порушень і створює передумови для успішного навчання дітей у закладі освіти.

Висновок. Формування складової структури слова у дітей з тяжкими порушеннями мовлення є важливим напрямом логопедичної роботи. Використання систематичних корекційних вправ, ігрових методів та спеціально організованих мовленнєвих завдань сприяє покращенню вимови слів, розвитку фонематичних процесів і підвищенню ефективності мовленнєвого розвитку дітей.

Список використаних джерел:

1. Логопедія: підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 376 с.
2. Соботович Є. Ф. Порушення мовленнєвого розвитку у дітей та шляхи їх корекції. Київ: Освіта, 2017. 304 с.

УДК 504.7:551.583

ВПЛИВ КАРБОН(IV) ОКСИДУ НА ЗМІНУ КЛІМАТУ: ІСТОРИЧНІ ПРИЧИНИ ТА СУЧАСНІ НАСЛІДКИ

Марія Менщикова

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Тетяна Дюжикова, доцент
кафедри хімії та хімічної освіти*

Ключові слова: парниковий ефект, карбон(IV) оксид, зміна клімату, забруднення довкілля, екологічна політика.

Принцип дії парникового ефекту полягає у здатності певних газів затримувати теплове випромінювання у нижніх шарах атмосфери. Коли сонячне світло досягає Землі, поверхня планети поглинає його енергію, а потім віддає її назад у вигляді інфрачервоних (теплових) хвиль. Якби в атмосфері не було перешкод, це тепло вільно виходило б у космос. Проте накопичення парникових газів створює бар'єр, який затримує тепло біля поверхні планети.

Головною причиною посилення цього процесу є швидке накопичення в повітрі карбон(IV) оксид (діоксиду карбону, CO₂). Сучасні дослідження доводять, що нинішнє зростання вмісту сполук Карбону зумовлене не природними факторами, а стрімким збільшенням людської діяльності, що розпочалося з епохи промислового розвитку наприкінці XIX століття. Саме спалювання викопного палива та розвиток промисловості стали основними джерелами забруднення.

Протягом тривалого часу промислове зростання відбувалося без урахування негативних наслідків для природи, а контроль за викидами

шкідливих речовин практично не здійснювався. Лише у другій половині ХХ століття (50-70-ті роки), коли погіршення стану довкілля стало очевидним, з'явилася потреба в екологічних правилах і обмеженнях. Проте чіткі міжнародні системи спостереження та плани боротьби з кліматичними змінами були остаточно сформовані та почали впроваджуватися лише на початку ХХІ століття.

Сьогодні ситуація залишається критичною. Згідно з останніми звітами, середня температура планети у 2025 році вже на 1,44°C перевищує показники доіндустріального періоду [2]. Це підтверджує необхідність негайного переходу до сучасних технологій, що зменшують кількість шкідливих викидів у повітря.

Щорічні викиди лише від спалювання палива у 2025 році склали 38,1 млрд тонн, що збільшує загальну масу атмосферного карбону до значень, які людство не фіксувало за всю свою історію [3].

Прогнози вказують на те, що за відсутності дієвих стратегій декарбонізації, частка карбон(IV) оксиду в атмосфері до 2100 року може зрости до 0,1% [1]. Така інтенсивна трансформація газового складу атмосфери загрожує незворотними екологічними наслідками. Для стабілізації ситуації необхідне впровадження системних заходів: перехід енергетики на відновлювані джерела, розвиток технологій уловлювання Карбону, а також екологізація промислових циклів.

Висновок. Глобальне потепління є наслідком тривалого акумулятивного впливу індустріальної діяльності, що призвів до критичного зростання концентрації карбон(IV) оксиду в атмосфері. Мінімізація кліматичних ризиків потребує переходу від пасивного моніторингу до імплементації міжнародних стратегій декарбонізації та впровадження низьковуглецевих технологій.

Список використаних джерел:

1. Climate models provide unrealistically high projections of future warming. April 30, 2020. URL: <https://news.umich.edu/some-of-the-latest-climate-models-provide-unrealistically-high-projections-of-future-warming/> (дата

звернення: 03.02.2026)

2. Global Temperature Report for 2025 *Berkeley Earth*. January 14, 2026.

URL: <https://berkeleyearth.org/global-temperature-report-for-2025/> (дата

звернення: 03.02.2026)

3. NASA Science. *Carbon Dioxide - Earth Indicator: January 2026*

Update. NASA Global Climate Change. URL:

<https://science.nasa.gov/earth/explore/earth-indicators/carbon-dioxide/> (дата

звернення: 03.02.2026)

УДК 316.347

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Меркулов Андрій Миколайович – здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Віра Кречетова,

кандидат соціологічних наук, старший викладач

Ключові слова: міжкультурна комунікація, толерантність, культурна різноманітність, соціальна взаємодія, міжетнічні відносини.

Сучасні соціальні процеси характеризуються зростанням культурної різноманітності та активізацією міжкультурних контактів. Глобалізація, міграційні процеси та розвиток міжнародних комунікацій сприяють формуванню поліетнічного соціального середовища, у якому взаємодіють представники різних культур, традицій та світоглядних систем.

У таких умовах особливого значення набуває міжкультурна комунікація, яка виступає важливим механізмом забезпечення соціальної стабільності та гармонійного співіснування різних соціальних груп. Міжкультурна взаємодія передбачає не лише обмін інформацією, але й взаємне розуміння культурних особливостей, традицій та соціальних норм.

Формування толерантності у сучасному суспільстві значною мірою залежить від рівня розвитку міжкультурної комунікації. Толерантність передбачає повагу до культурних відмінностей, готовність до діалогу та прийняття різноманітності як важливої соціальної цінності. Вона є основою для конструктивної взаємодії між різними соціальними та етнічними групами.

Важливу роль у формуванні культури міжкультурної взаємодії відіграє система освіти. Освітні програми, спрямовані на розвиток міжкультурної компетентності, сприяють формуванню у молоді навичок ефективної комунікації, критичного мислення та здатності до конструктивного діалогу.

Таким чином, міжкультурна комунікація є важливим чинником формування толерантного суспільства, у якому культурне різноманіття розглядається як ресурс соціального розвитку.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко А. М., Йосипенко С. А. Інститут філософії: традиції та інновації. Філософська думка. 2021. № 4. С. 13–26.
2. Ручка А. О. Культурна різноманітність і соціальна інтеграція. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022.
3. Паніна Н. В. Толерантність у сучасному українському суспільстві. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2021. № 4. С. 58–70.

УДК: 159.942.5:2-18:355.01(477)

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК РЕСУРС РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.

Мезінова Наталія

Одеський національний університет імені і. І. Мечникова, Одеса

*Науковий керівник – Маргарита Кременчуцька, к.психол.н.,
професор кафедри психодіагностики та клінічної психології*

Ключові слова: релігійність, резильєнтність, життєстійкість, релігійний копінг, дистрес.

Повномасштабна війна в Україні четвертий рік супроводжується тривалим

впливом хронічних стресогенних чинників. Така ситуація, не просто формує стан постійної психоемоційної напруги, а призводить до перевантаження адаптаційних механізмів особистості та зниженню ефективності копінг-стратегій. За таких умов ризик формування психологічного дистресу зростає, знижуючи ефективність резильєнтності, що спонукає до актуальності дослідження у цих напрямках.

Емпіричні дослідження виявляють наявність негативних кореляцій між рівнем дистресу та показниками життєстійкості й суб'єктивного відчуття сенсу життя, що актуалізує пошук ресурсів психологічної адаптації в умовах тривалої війни.

Одним із адаптивних компонентів резильєнтності є процес позитивної адаптації до несприятливих обставин, та здатність до відновлення психіки в умовах повномасштабної війни в Україні. Якщо розглянути стрес через втрату ресурсів матеріальних, соціальних (житло, безпека, робота, сон, енергія) і згідно з теорією збереження ресурсів S. Hobfoll, ці чинники ведуть до виснаження адаптаційних можливостей та зростання дистресу [3].

У цьому контексті, можливо припустити, що релігійність може виступати ресурсним чинником резильєнтності.

У межах психології релігії, К. Pargament обґрунтовує релігійність як систему смислів і копінг-стратегій, де одною із головних функцій є збільшення адаптаційного ресурсу особистості через суб'єктивне відчуття сенсу, емоційної саморегуляції, соціальної підтримки яку надає релігійна спільнота. [3]

Метою роботи є теоретичний аналіз релігійності як багатовимірного ресурсу резильєнтності особистості в умовах війни, та актуальністю продовження дослідження цієї теми.

Данна робота має теоретичний характер, з використанням методу аналізу та узагальнення наукових джерел. Теоретичну основу становлять праці G. Bonanno [1], S. Hobfoll [2] та K. Pargament [3].

Аналізуючі теоретичні дослідження припускаю доцільність розглядати релігійність як багатовимірний феномен, що включає когнітивний, емоційний,

соціальний та ресурсно-енергетичний компоненти, які в умовах хронічної небезпеки можуть зменшувати внутрішнє напруження та сприяти збереженню психоемоційних ресурсів відповідно до теорії збереження ресурсів [3].

У ході дослідження сформульовано теоретичні припущення: 1) релігійність може виступати предиктором резильєнтності; 2) позитивний релігійний копінг опосередковує вплив стресу на благополуччя; 3) соціальний релігійний компонент підсилює адаптивний потенціал; 4) релігійність сприяє збереженню психоемоційних ресурсів у стані хронічного стресу.

Висновок. Релігійність є багатовимірним психологічним ресурсом, що інтегрує в особистості смислотворчі, емоційні та соціальні аспекти й може виконувати функцію стабілізації та зменшення ризику виснаження в умовах війни ,сприяючи підтримці функцій резильєнтності особистості.

Список використаних джерел:

1. Bonanno G. A. Loss, trauma, and human resilience // American Psychologist. 2004. Vol. 59, No 1. P. 20–28.
2. Hobfoll S. E. Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress // American Psychologist. 1989. Vol. 44, No 3. P. 513–524.
3. Pargament K. I. The Psychology of Religion and Coping. 1997p

УДК 316.346.32-053.6:316.485.22

СУБКУЛЬТУРА ЯК СПОСІБ САМОВИРАЖЕННЯ ТА ПРОТЕСТУ

Ольга Местанко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник - Батарейна Ірина Олександрівна,

старший викладач кафедри

дошкільної освіти і соціальної роботи

Ключові слова: субкультура, самовираження, стиль життя, протест, молодіжні рухи.

Вступ. «Субкультура» - це культура окремої соціальної групи з своїми цінностями і нормами, що виникла в 30-х роках ХХ століття. Це спосіб самовираження та протесту, який відповідає потребі ідентифікації.

Матеріали і методи. Для дослідження використано: комплексні методи - теоретичний аналіз, спостереження; контент-аналіз: дослідження форумів, пабліків у соцмережах для виявлення ключових атрибутів групи.

Результати. Поняття «субкультури» у сучасній науці субкультуру прийнято розглядати як систему цінностей, настанов, способів поведінки і життєвих стилів певної соціальної групи. Причиною виникнення субкультур є спроба самореалізації, бажання привернути до себе увагу оточення. Молодь бажає належати до якоїсь соціальної групи, водночас протиставляючи себе суспільству [3, с.21].

Соціолог Ю. Волков визначає субкультуру, перш за все, як систему цінностей, «установок, способів поведінки й життєвих стилів певної соціальної групи, яка відрізняється від пануючої в суспільстві культури, хоча й пов'язана з нею» [1].

Внутрішній супротив будь-якому зовнішньому контролю, притаманний молодим, - для суспільства є чинником ризику. Як слушно зазначає дослідниця А. Корженко, співтовариства, в яких поведінка регулюється нормами, відмінними від загальноприйнятих і які засновані молодими людьми, виглядають в очах «дорослого» суспільства є девіантними. Ось чому молодіжні субкультури на початку їх вивчення розглядались у контексті кримінології, соціології та етнографії девіантної поведінки [2, ст.22].

Соціально-педагогічне трактування субкультури представлене А. Мудриком - це «сукупність специфічних соціально-психологічних ознак (цінностей, норм, стереотипів, смаків і т. ін.), які впливають на стиль життя та мислення певних номінальних і реальних груп людей, які дозволяють їм усвідомити й утвердити себе в якості «ми», відмінного від «вони» (інших представників соціального середовища)» [1, с.4].

Сучасні субкультури охоплюють групи, що об'єднуються навколо музики, стилю життя, захоплень - від панків, емо, хіпі, готів до цифрових трендів, таких як квадробери. Вони слугують самовираженню, соціалізації та протистоянню масовій культурі. Психологічні чинники їх формування – потреба в самоствердженні, увазі, незалежності та ідентичності з групою.

Таким чином, субкультура - це результат культурної диференціації та форма самовираження особистості, має історію та традиції, але не статuti. Вона є інструментом самоідентифікації та протесту, спосіб висловити свою позицію і водночас навчитися взаємодіяти в групі.

Список використаних джерел

1. Сушик Н. Сутність, елементи, особливості, класифікації, фактори формування субкультури підлітків: соціально-педагогічний аспект. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2012. Т. 8. С.160–164.(Педагогічні науки). ISSN К 37.013.42- 053.6:316.723. URL:<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1038/1/subculture.pdf>
2. Зражевська Н. Культура і субкультура: стосунки взаємозалежності. Наукові записки. 2012. Т. 10. С. 18–28. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>
3. Бакка Т., Марголіна Л., Мелещенко Т. Громадська освіта. Київ : Оріон, 2018. 21–25 с.

УДК 37.091.33:502/504

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗНАНЬ УЧНІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ

Тетяна Молявко

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Світлана Гришко, к. геогр. н.,

доцент кафедри географії та туризму

Ключові слова: ігрові технології, природоохоронні знання, географія НУШ, екологічна освіта, компетентнісний підхід.

Формування природоохоронних знань учнів є одним із ключових завдань сучасної географічної освіти в умовах реалізації концепції Нової української школи. Екологічні виклики XXI століття зумовлюють необхідність виховання покоління, здатного усвідомлено ставитися до природних ресурсів, оцінювати наслідки господарської діяльності та приймати відповідальні рішення. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання ігрових технологій як ефективного педагогічного інструменту формування природоохоронних знань та екологічної свідомості школярів [1].

Ігрові технології у шкільному курсі географії НУШ забезпечують активізацію пізнавальної діяльності учнів, створюють умови для моделювання реальних екологічних ситуацій і сприяють розвитку критичного мислення. Застосування рольових ігор, екологічних симуляцій, ділових ігор, вікторин, квестів та інтерактивних карт дозволяє перевести процес засвоєння знань із пасивного у діяльнісний формат. Учні не лише отримують інформацію про природоохоронні території, раціональне природокористування чи сталий розвиток, а й виступають у ролі екологів, представників громад, підприємців або органів влади, що сприяє глибшому розумінню проблеми [1, 2].

У 6-9 класах ігрові методи доцільно використовувати під час вивчення тем «Природні комплекси», «Природні ресурси України», «Глобальні екологічні проблеми», «Охорона природи». Наприклад, моделювання ситуації створення національного природного парку або обговорення будівництва промислового об'єкта поблизу заповідної території дозволяє учням оцінити екологічні ризики та соціально-економічні наслідки прийнятих рішень. Такі форми роботи формують уміння аргументувати власну позицію, працювати в команді та знаходити компромісні рішення.

Ігрові технології також мають значний виховний потенціал. Вони сприяють розвитку ціннісного ставлення до природи, відповідальності за стан довкілля та усвідомлення особистої причетності до його збереження. В умовах НУШ, де пріоритетом є компетентнісний підхід, саме інтерактивні методи

дозволяють формувати не лише знання, а й практичні вміння та екологічно доцільну поведінку.

Крім того, використання ігрових технологій сприяє організації змістовного дозвілля молоді, оскільки навчальна діяльність набуває елементів творчості та дослідництва. Це підвищує мотивацію до вивчення географії, розширює кругозір учнів і формує інтерес до природоохоронної діяльності.

Висновок. Використання ігрових технологій у процесі формування природоохоронних знань учнів у курсі географії НУШ забезпечує підвищення пізнавальної активності, розвиток екологічного мислення та формування відповідальної поведінки щодо довкілля. Такий підхід відповідає сучасним освітнім вимогам і сприяє вихованню свідомого громадянина, здатного діяти на засадах сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Воронка М. І. Ігрові технології. *Педагогічна інноватика: досвід та перспективи Нової української школи* : кол. монографія. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 52–57.
2. Nepsha O. Game technology in teaching the school geography course. *Moderní aspekty vědy: XLIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. pp. 297–309.

УДК 796.323.2:378.174

СЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ З ВОЛЕЙБОЛУ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО

Володимир Новицький

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

*Науковий керівник – Олександр Непша, ст. викл.
кафедри теорії та методики фізичного виховання*

Ключові слова: активне дозвілля, фізичне виховання, студентська молодь, секційна робота, волейбол, мотивація до занять спортом.

Проблема вдосконалення фізичного виховання студентської молоді в педагогічних закладах вищої освіти набуває особливої гостроти в умовах сучасної трансформації освітнього процесу. Науково-педагогічний склад профільних кафедр здійснює системний пошук ефективних методик підготовки, серед яких провідне місце посідає секційна форма занять. Вибір студентами перших курсів волейболу як пріоритетного виду спорту дозволяє реалізувати потенціал багаторічної спортивної спеціалізації, спрямованої на підвищення рівня фізичної та технічної підготовленості майбутніх педагогів.

Значна частина здобувачів освіти, які обирають секцію волейболу, мають недостатній рівень базової підготовки, що оцінюється в межах двадцяти-тридцяти відсотків від необхідного стандарту. Це ставить перед викладачем-тренером складні дидактичні завдання, пов'язані з необхідністю корекції технічних помилок та одночасного розвитку фізичних якостей. У такому контексті професійна діяльність тренера вимагає поєднання педагогічного такту та глибокого психологічного аналізу для формування у студентів мотивації до занять і впевненості у власних можливостях [2].

Ефективність навчально-тренувального процесу забезпечується через дотримання принципів доступності та індивідуалізації. Засвоєння вправ відбувається продуктивніше за умови їх варіативності та поступового ускладнення, від простого до складного, при чіткому розумінні студентами поставлених завдань. Впровадження ігрового та змагального методів сприяє створенню позитивного емоційного фону, що є критично важливим для інтенсифікації навчання.

При плануванні тренувальних навантажень необхідно враховувати специфіку навчального графіка, зокрема наявність екзаменаційних сесій та канікулярних періодів, що зумовлюють дискретність тренувального циклу. З огляду на це, доцільно акцентувати увагу на вдосконаленні базових технічних елементів, таких як верхня передача, прийом-доведення, подача та нападаючі удари, а також на відпрацюванні тактичних взаємодій у захисті та нападі.

Вивчення технічних прийомів має передувати інтенсивній тактичній підготовці, яку доцільно впроваджувати після початкового етапу адаптації [1].

Закріплення набутих навичок відбувається в умовах двосторонньої гри, а подальший розвиток команди передбачає участь у товариських зустрічах з рівними за силою суперниками. Такий підхід дозволяє діагностувати техніко-тактичний стан колективу та рівень психологічної стійкості студентів у стресових ситуаціях. Використання додаткового обладнання, зокрема мішеней та обтяжувачів, сприяє деталізації ігрових прийомів, тоді як метод колового тренування дозволяє ефективно організувати роботу у великих групах.

Висновок. Таким чином, волейбол виступає дієвим засобом фізичного виховання, що при комплексному врахуванні стану здоров'я та функціональних можливостей організму забезпечує високу якість підготовки студентів.

Список використаних джерел:

1. Долженко Л., Перегінець М., Веклич О. Вплив секційних занять волейболом на фізичну підготовленість студенток закладів вищої освіти. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15.* 2021. №5(136). С. 42-47.

2. Мещеряков М. Вплив занять у секції з волейболу на фізичний стан студентів. URL: [file:///C:/Users/HP/Downloads/mspc2025.01.16.13%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/mspc2025.01.16.13%20(1).pdf)
(дата звернення: 01.02.2026)

УДК 379.85:364.044.24

АДАПТИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Ігор Овсяніков

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Непша, ст. викл.
кафедри теорії та методики фізичного виховання*

Ключові слова: адаптивний туризм, активний відпочинок, особи з особливими потребами, соціальна адаптація, фізична рекреація, інклюзивне середовище.

Адаптивний туризм виступає як складний комплекс відносин, що охоплює медичні, психологічні та рекреаційні аспекти. Головною метою цього напрямку є відновлення біосоціального потенціалу людини та відновлення її контакту з навколишнім світом. На відміну від загального туризму, адаптивний відпочинок орієнтований на індивідуальні потреби та вимагає супроводу з боку підготовлених фахівців – реабілітологів, психологів та соціальних працівників. Це дозволяє не лише покращити фізичний стан людини, а й сприяє її психологічному розвантаженню та зміцненню здоров'я.

Сучасний туристичний бізнес має розвиватися на засадах соціальної відповідальності. Необхідно впроваджувати проєкти, що забезпечують рівні можливості для подорожей, незалежно від стану здоров'я людини. Специфіка послуг у сфері адаптивного туризму полягає в організації такої діяльності, яка сприяє фізичній реабілітації та подоланню психологічних бар'єрів. Порівняно з іншими формами активного відпочинку, туризм найкраще відповідає вимогам адаптивної рекреації, оскільки поєднує фізичне навантаження зі зміною оточення та новими соціальними контактами [1].

Розвиток адаптивного туризму як засобу активного відпочинку передбачає формування соціальної активності та усвідомлення людиною своєї ролі в житті громади. Він сприяє вирішенню проблем інклюзивності, забезпечуючи рівний доступ до туристичного продукту. Відмінною рисою цього напрямку є необхідність мультидисциплінарного підходу, що включає педагогічні, фізіологічні та соціологічні дослідження. Це дозволяє створювати комплексні програми підтримки, адаптовані до конкретних нозологій [2].

Спектр діяльності в цій галузі досить широкий: від паломницьких турів та подорожей для літніх людей до участі у волонтерських проєктах та паралімпійському спорті. Проте на сьогодні адаптивний туризм ще не став повноцінною частиною суспільного споживчого ринку, що вимагає

вдосконалення механізмів управління, створення регіональних рекреаційних кластерів та активізації державно-приватного партнерства.

Висновок. Адаптивний туризм є одним із найефективніших засобів активного відпочинку та всебічної реабілітації осіб з особливими потребами. Його впровадження дозволяє змістити акцент із медичної опіки на активну соціальну інтеграцію, забезпечуючи людині можливість відчувати себе повноцінним членом суспільства. Ключовими чинниками успіху в цьому напрямку є підготовка кваліфікованих кадрів, розвиток безбар'єрної інфраструктури та підвищення соціальної відповідальності туристичного бізнесу. Подальший розвиток адаптивного туризму сприятиме не лише покращенню якості життя окремих громадян, а й загальному оздоровленню соціокультурного середовища країни.

Список використаних джерел:

1. Арсененко І.А., Арабаджи О.С., Донець І.А., Донченко Л.М., Непша О.В. Організація адаптивного туризму в Україні: соціально-економічний вимір і сучасні технології доступності. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», «Соціальні та поведінкові науки» : журнал.* 2025. № 3(13). С.775-786.
2. Тищенко С.В., Чернишова Т.М., Осіпчук А.С. Туризм як засіб психологічної та соціальної підтримки груп ризику та людей з особливими потребами. *Інфраструктура ринку.* Вип. 51.2021. С.73-81.

УДК 316.35:37

СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ПРОЄКТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Павелко Тарас Анатолійович – здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Людмила Афанасьєва,

кандидат філософських наук, доцент

Ключові слова: молодь, ініціативність, проєктна діяльність, соціальна активність, громадянська участь.

Розвиток ініціативності молоді є важливою умовою формування активного громадянського суспільства. Молоде покоління виступає важливим соціальним ресурсом розвитку держави, оскільки саме молодь здатна генерувати нові ідеї, реалізовувати інноваційні проєкти та брати участь у соціальних трансформаціях.

Одним із ефективних інструментів розвитку ініціативності є проєктна діяльність, яка передбачає активну участь молоді у вирішенні соціально значущих проблем. У процесі реалізації проєктів молоді люди набувають важливих навичок планування, комунікації, командної роботи та управління ресурсами.

Проєктна діяльність сприяє формуванню соціальної відповідальності, розвитку громадянської активності та підвищенню рівня участі молоді у громадському житті.

Отже, підтримка молодіжних ініціатив та розвиток проєктної діяльності є важливими чинниками формування активного та відповідального молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2021.
2. Лук'янова Л. Б. Освіта і соціалізація молоді. Київ: Педагогічна думка, 2022.
3. Савченко О. Я. Сучасна освіта і розвиток молоді. Київ: Освіта України, 2023.

УДК 316.334.2:339.138

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Парахонич Андрій Сергійович – здобувач вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

Науковий керівник – Світлана Алексєєва, викладач

Ключові слова: малий бізнес, маркетингова стратегія, підприємництво, соціально-економічний розвиток, споживча поведінка.

Малий бізнес відіграє важливу роль у розвитку національної економіки, оскільки сприяє створенню нових робочих місць, розвитку підприємницької ініціативи та підвищенню конкурентоспроможності економічного середовища. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій особливого значення набуває ефективне використання маркетингових стратегій, які забезпечують успішне функціонування та розвиток малих підприємств.

З соціологічної точки зору маркетингові стратегії можна розглядати як систему соціальних взаємодій між виробниками, споживачами та іншими учасниками ринку. Вони формуються під впливом соціально-культурних чинників, рівня економічного розвитку суспільства, а також особливостей споживчої поведінки населення.

Сучасні маркетингові підходи передбачають використання інноваційних технологій, зокрема цифрових комунікацій, соціальних мереж та онлайн-платформ. Це дозволяє підприємствам ефективніше взаємодіяти зі споживачами, формувати позитивний імідж бренду та розширювати ринки збуту. Особливо важливим є використання цифрового маркетингу, який забезпечує швидке поширення інформації та підвищує рівень комунікації між бізнесом і споживачами.

Разом з тим розвиток малого бізнесу в Україні супроводжується низкою викликів, серед яких економічна нестабільність, обмежений доступ до фінансових ресурсів та високий рівень конкуренції. У таких умовах

маркетингові стратегії стають важливим інструментом адаптації підприємств до змін у соціально-економічному середовищі.

Соціологічний аналіз маркетингових стратегій дозволяє глибше зрозуміти особливості взаємодії між бізнесом і суспільством, а також визначити ефективні механізми розвитку підприємництва. Важливим напрямом є вивчення споживчих практик, соціальних очікувань та ціннісних орієнтацій населення, що впливають на формування попиту на товари та послуги.

Отже, маркетингові стратегії виступають важливим чинником розвитку малого бізнесу, сприяють його адаптації до сучасних соціально-економічних умов та забезпечують підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Мале підприємництво в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка України. 2021. № 5. С. 23–35.
2. Ілляшенко С. М. Маркетинг інновацій і підприємництва. Суми: Університетська книга, 2022.
3. Ковтун О. І. Маркетингові комунікації в умовах цифрової економіки. Бізнес Інформ. 2023. № 2. С. 115–121.

УДК: 316.485.6:316.722

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Переверзєва Олена Валентинівна

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

Ключові слова: толерантність, міжкультурний діалог, демократичні цінності, медіаграмотність населення, національні меншини.

Вступ. У контексті сучасної глобалізації, міграційних процесів та цифрової трансформації суспільства, проблема взаєморозуміння між представниками різних культур стає питанням національної та міжнародної безпеки. Часто толерантність помилково трактують як просту байдужість або пасивне

терпіння. Проте наше дослідження доводить: справжня толерантність – це активна позиція. Це внутрішня готовність визнати право іншого бути іншим. Без цього фундаментального принципу будь-який міжкультурний діалог перетворюється на звичайний обмін претензіями або, що гірше, на монолог двох глухих.

Актуальність. Зростання рівня ксенофобії, соціальної напруженості та «цифрової поляризації» вимагає переосмислення толерантності не просто як пасивного терпіння, а як активної позиції, що ґрунтується на визнанні універсальних прав людини.

Мета роботи. Проаналізувати механізми формування толерантності як фундаменту для конструктивного міжкультурного діалогу та визначити бар'єри, що перешкоджають цьому процесу.

Матеріали і методи. Дослідження базується на аналізі міжнародно-правових актів (Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО) та соціологічних даних щодо рівня соціальної дистанції (шкала Богардуса); на комплексному поєднанні якісних та кількісних методів аналізу, що дозволяє об'єктивно оцінити стан міжкультурної взаємодії та динаміку суспільних настроїв. У ході нашої роботи ми застосували широкий спектр статистичних методів. Зокрема, кореляційний аналіз показав чітку закономірність: чим вищий рівень критичного мислення в суспільстві, тим нижчим є рівень ксенофобії. Ми також виявили, що «інформаційні бульбашки» в соціальних мережах є головним ворогом діалогу, оскільки вони лише підкріплюють існуючі стереотипи, не залишаючи простору для альтернативної думки.

Статистичний інструментарій. Кореляційний аналіз: використано для встановлення та оцінки щільності зв'язку між рівнем медіаграмотності населення та індексом соціальної толерантності. Метод групування та кластеризації: застосовано для класифікації країн за моделями інтеграції мігрантів (на основі бази даних MIPEX – Migrant Integration Policy Index). Аналіз динамічних рядів: дослідження часових змін рівня ксенофобії та соціальної дистанції протягом останнього десятиліття на основі звітів European

Social Survey (ESS). Регресійне моделювання: для прогнозування впливу освітніх інтервенцій на зміну ставлення до етнічних меншин.

Соціометричні та аналітичні методи. Шкала соціальної дистанції Е. Богардуса: використана у модифікованому вигляді для визначення психологічної готовності респондентів до взаємодії з «іншим» (від члена сім'ї до відвідувача країни). Контент-аналіз: систематизація медіа-дискурсу (соціальні мережі, заголовки ЗМІ) на предмет наявності мови ворожнечі (hate speech) та поширення деструктивних стереотипів. Метод компаративістики: порівняльний аналіз законодавчих баз країн ЄС та України щодо захисту прав національних меншин та протидії дискримінації. Методологічний апарат включає. Системний підхід: розгляд толерантності як багаторівневої системи (індивідуальної, групової, державної). Компаративний аналіз: порівняння моделей мультикультуралізму та інтеркультуралізму в країнах ЄС. Критичний аналіз: вивчення впливу соціальних медіа на формування стереотипів та «інформаційних бульбашок».

Результати. В ході дослідження було виділено ключові компоненти, що забезпечують ефективність міжкультурної взаємодії. Три рівні толерантності: Когнітивний (знання про інші культури, історію та релігії); емоційний (здатність до емпатії, подолання страху перед «чужим»); поведінковий (навички ненасильницького спілкування та конфліктологічна компетентність). Бар'єри діалогу. Основними перешкодами є етноцентризм (сприйняття власної культури як еталонної), мовні бар'єри та історичні травми, що транслюються через медіа. Ми схильні судити про інші культури крізь призму власних стандартів, вважаючи їх єдино правильними. По-друге, це питання «меж толерантності». Це складний виклик: чи маємо ми бути толерантними до тих, хто проповідує нетерпимість та агресію. Роль освіти. Доведено, що впровадження програм «Global Citizenship Education» знижує рівень агресії серед молоді на 25-30% за рахунок деконструкції стереотипів на ранніх етапах соціалізації.

Висновки. Толерантність – це не вроджена риса, це навичка, яку потрібно тренувати. Як показують результати нашого аналізу, інвестиції в освіту та культурні обміни є значно ефективнішими для стабільності держави, ніж будь-які репресивні заходи. Культурне різноманіття – це не проблема, яку треба «вирішити», а потужний ресурс, який нам усім варто навчитися використовувати для спільного розвитку. Міжкультурний діалог є неможливим без фундаменту толерантності, яка має трансформуватися з декларативного принципу у практичну компетенцію кожного громадянина. Толерантність – це інструмент, а не мета. Вона дозволяє перетворити культурне різноманіття з джерела конфлікту на ресурс для розвитку (креативність, обмін досвідом). Державна політика має змістити акцент з «паралельного співіснування» громад на створення спільних просторів для взаємодії (інтеркультуралізм). Перспективи. Подальшого вивчення потребує питання «меж толерантності» – як зберігати демократичні цінності, стикаючись із культурами, що заперечують права людини.

Список використаних джерел

1. Бенкс Дж. Вступ до мультикультурної освіти. – К.: Основи, 2021.
2. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2018.
3. Кімліка В. Мультикультурне громадянство. – К.: Альтпрес, 2001.
4. UNESCO. Intercultural Dialogue: A Review of Conceptual and Policy Approaches. Paris, 2023.

УДК 159.923.2:159.947.5

СЕНСОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СТРУКТУРІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Анна Полякова

Одеський національний університет імені і. І. Мечникова, Одеса

*Науковий керівник – Маргарита Кременчуцька, к.психол.н.,
професор кафедри психодіагностики та клінічної психології*

Ключові слова: *сенсожиттєві орієнтації, психологічне благополуччя, особистість, життєвий сенс, самореалізація.*

Сучасний світ, позначений соціальною нестабільністю та швидкими змінами, створює для людини ситуацію невизначеності й постійного стресу, у якій важко прогнозувати майбутнє [2]. У таких умовах саме сенс життя та система цінностей стають внутрішньою опорою, що допомагає підтримувати себе й взаємодіяти з іншими. Психологічне благополуччя вже неможливо розглядати лише як відсутність дистресу, адже напруження є невід'ємною частиною сучасного життя. Натомість визначального значення набуває здатність до саморегуляції, яка спрямовує особистість до осмисленого, ціннісно наповненого існування. У цьому контексті сенсожиттєві орієнтації постають як інтегративний компонент, що поєднує життєві цілі, цінності та суб'єктивне відчуття задоволеності життям.

Проблема сенсу життя розкрита у працях Віктора Франкла, який розглядав його як провідну мотиваційну силу особистості. У концепції Керол Ріфф психологічне благополуччя постає багатовимірною структурою, що охоплює цілеспрямованість життя, особистісне зростання й автономію, засновані на сенсожиттєвих орієнтирах. У працях Абрахам Маслоу сенс життя розглядається як умова самоактуалізації особистості.

Сенсожиттєві орієнтації являють собою систему особистісних цінностей, життєвих цілей і уявлень про власне призначення, що забезпечує внутрішню узгодженість і визначає спрямованість діяльності [1]. Вони виконують мотиваційну, регулятивну та інтегративну функції психіки. До їх структури належать цілеспрямованість життя, усвідомлення цінностей, відповідальність за вибір, переживання осмисленості буття та орієнтація на самореалізацію.

Психологічне благополуччя охоплює самоприйняття, позитивні взаємини, автономію, здатність керувати життєвими обставинами, наявність життєвих цілей і особистісне зростання, а інтегруючим чинником виступає відчуття сенсу життя. Осмисленість існування підвищує адаптивність і стресостійкість, підтримує цілісність «Я-концепції», формує перспективу майбутнього та

мотивацію до розвитку, тоді як втрата сенсу пов'язана з екзистенційною фрустрацією, тривожністю та ризиком дезадаптації.

Висновки. Сенсожиттєві орієнтації визначають спрямованість активності людини, рівень її самореалізації та суб'єктивне переживання повноти і глибини життя. З цього випливає, що ми не можемо розглядати психологічне благополуччя, без урахування життєвого сенсу людини, оскільки саме він інтегрує емоційні, когнітивні та ціннісні аспекти функціонування самої особистості. Важливим завданням психологічної практики стає формування сенсожиттєвих орієнтацій особистості.

Список використаних джерел:

1. Kharytynskyi A. Technologies of psychological support for the subjective well-being of military servicemen. Bulletin of taras shevchenko national university of kyiv. psychology. 2024. No. 2 (20). P. 110–118.
2. Trofimov A., Zabolotna V. Tolerance to uncertainty as a factor in the mental health of the population in conditions of war. Social legal studios. 2023. Vol. 6, no. 3. P. 189–200. URL: <https://doi.org/10.32518/sals3.2023.189>

УДК 796.034.2:613.71

СПІНБАЙК-АЕРОБІКА ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМОК ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Роман Полтавець

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Непша, ст. викл.
кафедри теорії та методики фізичного виховання*

Ключові слова: дозвілля молоді, спінбайк-аеробіка, фізична активність, велотренажер, витривалість, студентський фітнес.

Проблема організації змістовного дозвілля молоді в сучасних умовах набуває особливої гостроти. Зростання гіподинамії та психоемоційного напруження серед студентів потребує впровадження нових, привабливих і

водночас ефективних форм фізичної активності. Одним із таких напрямків є спінбайк-аеробіка (spinning, cycling) – фітнес-програма, що базується на використанні спеціалізованих велотренажерів та імітації велосипедних перегонів у залі.

Дана методика була розроблена в 1993 році тренером Джонні Голдбергом і швидко набула популярності завдяки своїй здатності поєднувати високу інтенсивність тренування з емоційним піднесенням [2]. У контексті молодіжного дозвілля спінбайк-аеробіка є не лише засобом зміцнення здоров'я, а й формою колективної взаємодії, де музичний супровід та лідирування інструктора створюють особливу атмосферу змагальності та підтримки.

Спінбайк-аеробіка є модернізованим велотренуванням, що відтворює основні елементи діяльності спортсмена-шосейника. На відміну від стандартних кардіотренажерів, вона дозволяє задіяти не лише м'язи ніг, а й верхній плечовий пояс та тулуб через зміну положень тіла (сидячи, стоячи). Це сприяє розвитку витривалості, динамічної сили та швидкості реакції, що є важливим для всебічного розвитку молодого організму [1].

Тренувальний процес базується на використанні різних комплексів. Наприклад, їзда по рівнині має переважно аеробний характер і триває до 15 хвилин при високій частоті обертання педалей. Натомість їзда в гору (сидячи або стоячи) передбачає значний опір тренажера та перехід у аеробно-анаеробний режим. Окремим емоційним піком заняття є прискорення, де частота рухів досягає максимуму, розвиваючи швидкісно-силові якості [2].

Важливою перевагою цього виду активного дозвілля для студентів є можливість самостійного контролю навантаження. Кожен учасник, працюючи в єдиному темпі з групою, може встановлювати рівень опору на своєму тренажері відповідно до власного самопочуття та рівня підготовки. Це знімає психологічний бар'єр «невстигання» за іншими, що часто виникає під час занять іншими видами аеробіки.

Окрім фізичного впливу, спінбайк-аеробіка виконує важливу рекреаційну функцію. Ритмічна музика та групова динаміка сприяють емоційному

розвантаженню, що є критично важливим у періоди екзаменаційних сесій та навчальних перевантажень.

Висновок. Впровадження спінбайк-аеробіки у систему дозвілля молоді дозволяє ефективно вирішувати завдання фізичного виховання та зміцнення серцево-судинної системи. Завдяки варіативності навантажень та високій емоційній складовій, цей вид фітнесу сприяє формуванню звички до регулярних занять спортом. Можливість індивідуальної адаптації навантаження в межах колективного тренування робить спінбайк-аеробіку перспективним інструментом популяризації здорового способу життя в студентському середовищі.

Список використаних джерел:

1. Falsetti H. Heart Rate Response and Calories Burned in a Spinning Class. New York: Simon & Shuster, 1999. 417 p.
2. Goldberg G. Spinning instructors manual (Phase 1, 2). New York: Simon & Shuster, 2004. 253 p.

УДК 37.015.3:796

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ВИМІРАХ

Андрій Проценко

кандидат педагогічних наук, доцент

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

Ключові слова: соціальна компетентність, фахівець фізичної культури, професійна підготовка, міждисциплінарний підхід, комунікативні навички, соціалізація.

Сучасні суспільні трансформації, реформування освітньої галузі України, поширення ідей здорового способу життя та інтеграція до європейського освітнього простору зумовлюють підвищення вимог до професійної підготовки фахівців фізичної культури. Їхня діяльність набуває комплексного характеру і

охоплює не лише навчально-тренувальні функції, а й виховні, соціально-адаптаційні, профілактичні та реабілітаційні аспекти. У цьому контексті особливого значення набуває соціальна компетентність як інтегральна характеристика професійної готовності спеціаліста.

Соціальна компетентність розглядається як здатність особистості ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем, будувати конструктивні міжособистісні стосунки, виконувати соціальні ролі та приймати відповідальні рішення. Для фахівців фізичної культури вона має специфічні особливості, оскільки їхня професійна діяльність передбачає постійний контакт із різновіковими групами населення, організацію колективної діяльності та формування позитивного соціального клімату.

Важливою характеристикою соціальної компетентності є її міждисциплінарний характер.

Педагогічний вимір передбачає здатність організувати освітній процес, застосовувати особистісно орієнтований підхід, формувати мотивацію до фізичної активності та виховувати морально-вольові якості.

Психологічний вимір охоплює розвиток емоційного інтелекту, емпатії, вміння підтримувати психологічний клімат у групі та долати конфлікти.

Соціологічний вимір пов'язаний із розумінням соціальних норм і процесів у колективі, ролі фізичної культури в соціалізації особистості.

Медико-біологічний вимір передбачає знання про вплив фізичних навантажень на організм людини та принципи збереження здоров'я.

Управлінський і комунікативний вимір включає організацію спортивних заходів, командної діяльності та взаємодію з різними соціальними інституціями.

Структурно соціальна компетентність фахівця фізичної культури включає комунікативний, когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий і рефлексивний компоненти. Їх сформованість забезпечує здатність до ефективної професійної діяльності в умовах соціальної різноманітності.

Формування соціальної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури потребує комплексного підходу, що включає інтерактивні методи навчання, педагогічну практику, участь у спортивно-масових заходах та міждисциплінарну підготовку. Особливої актуальності набуває розвиток інклюзивної компетентності, що забезпечує готовність працювати з людьми з особливими освітніми потребами. соціальна компетентність є ключовою умовою професійної ефективності фахівців фізичної культури та важливим чинником формування здорового й соціально активного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2012.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освіті. Київ: 2010.
3. Лубишева Л. І. Соціологія фізичної культури і спорту. Київ: Олімпійська література, 2011.
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ: Каравела, 2015.
5. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012.
6. Tuning Educational Structures in Europe: Reference Points for Physical Education. Brussels, 2018.
7. World Health Organization. Global Action Plan on Physical Activity 2018–2030. Geneva: WHO, 2018.

УДК 379.8:796.5-053.6

ТУРИСТСЬКИЙ ПОХІД ЯК ЗАСІБ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Орест Пукман

*приватний ліцей «Школа щасливих дітей» м. Мукачєво, Закарпатська
область*

Ключові слова: туристський похід, активне дозвілля, учнівська молодь; фізичне виховання, здоров'язберезувальна компетентність, виховний процес.

Однією з провідних функцій туристського походу є оздоровча. Перебування на свіжому повітрі, дозовані фізичні навантаження, природні чинники (сонце, повітря, вода) позитивно впливають на організм школярів. Систематична участь у походах сприяє розвитку витривалості, координації рухів, зміцненню серцево-судинної та дихальної систем [2].

Крім фізичного аспекту, важливим є психоемоційний ефект. Зміна обстановки, відпочинок від навчального навантаження, спілкування в неформальному середовищі сприяють зниженню рівня стресу, формуванню позитивного емоційного фону та підвищенню мотивації до навчання.

Туристський похід створює умови для формування морально-вольових якостей особистості. Учасники вчаться відповідальності за власні дії та безпеку товаришів, дотриманню дисципліни, взаємодопомозі. Колективний характер діяльності сприяє розвитку комунікативних навичок, толерантності, здатності працювати в команді.

Важливою складовою є формування лідерських якостей та навичок прийняття рішень у нестандартних ситуаціях. Умови природного середовища часто потребують оперативної оцінки ситуації, що розвиває самостійність і критичне мислення.

Туристські походи мають значний освітній потенціал. Вони забезпечують практичне закріплення знань із географії, історії, біології, екології. Безпосередній контакт із природними об'єктами та історико-культурними пам'ятками сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу [1].

Крім того, учні набувають прикладних умінь: орієнтування на місцевості, користування картою та компасом, організації побуту в польових умовах, надання домедичної допомоги. Такий досвід формує готовність до дій у реальних життєвих ситуаціях.

У сучасних умовах туристсько-краєзнавча діяльність набуває також національно-патріотичного змісту. Ознайомлення з природною та культурною спадщиною України сприяє формуванню громадянської ідентичності, поваги до історії та традицій рідного краю. Туристські маршрути можуть включати

відвідування пам'яток історії, місць бойової слави, природоохоронних територій, що посилює виховний ефект.

Водночас організація походів потребує особливої уваги до безпеки, чіткого планування маршрутів і дотримання нормативних вимог, особливо в умовах воєнного стану.

Висновок. Отже, туристський похід є ефективним засобом активного дозвілля учнівської молоді, який поєднує фізичний розвиток, виховний вплив та освітню функцію. Його комплексний характер забезпечує формування здоров'язберезувальної компетентності, соціальної активності та громадянської свідомості школярів. Систематичне впровадження туристсько-краєзнавчої діяльності в освітній процес сприяє гармонійному розвитку особистості, зміцненню здоров'я та підготовці молоді до активної життєвої позиції. У сучасних умовах України розвиток шкільного туризму має розглядатися як важливий напрям удосконалення системи виховання та організації змістовного дозвілля.

Список використаних джерел:

1. Бутенко Г. Використання засобів оздоровчого туризму і орієнтування у фізичному вихованні дітей шкільного віку. *Фізична культура, спорт і здоров'я нації: збірник наукових праць*. Вінниця. 2014. Вип. 17. С.41-47.
2. Корнієнко О. М., Булатов С. В. Активний туризм : навчальний посібник. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка». 2022. 293 с.

УДК 615.322:37.015.3

ФІТОТЕРАПІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ: ПРИРОДНИЧО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

Владислав Пюрко, Віталій Тісленко, Аліна Яковенко

Мелітопольська гімназія № 22 Мелітопольської міської ради Запорізької області, Запоріжжя; Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Тетяна Христова, д.б.н., професор

Ключові слова: фітотерапія, здоров'язбереження, освіта.

Вступ. У контексті глобальних змін у суспільному та екологічному середовищі зростає потреба в інтеграції природних підходів до підтримки здоров'я. Одним із найдавніших і водночас перспективних напрямів є фітотерапія – лікування та профілактика захворювань за допомогою лікарських рослин і рослинних екстрактів [1,2]. Незважаючи на стрімкий розвиток фармацевтичної промисловості, рослинна медицина залишається важливим компонентом традиційної сучасної медицини, зберігаючи свої позиції в наукових дослідженнях і практичній охороні здоров'я. Фітотерапія відіграє важливу роль у збереженні здоров'я на рівні первинної профілактики.

Виклад основного матеріалу. Використання рослин для лікування має глибокі корені в історії людства. Ще в античності Гіпократ підкреслював цілющу силу рослин, а систематичне збирання, класифікація й опис лікарських властивостей здійснювалися в працях середньовічних травознавців і лікарів [2]. У ХХ столітті, з розвитком фармакогнозії - науки про медичні рослини - фітотерапія увійшла до академічної медицини. Було встановлено хімічні складові рослин, механізми їх дії на організм, що дозволило інтегрувати їх у стандартизовані препарати [1]. Рослинні лікарські засоби містять складні біологічно активні речовини: алкалоїди, глікозиди, флавоноїди, ефірні олії, терпеноїди, поліфеноли тощо, які забезпечують широкий спектр фармакологічних ефектів - протизапальний, протимікробний, імуномодулювальний, адаптогенний. Багато рослин мають властивості, що сприяють зміцненню резистентності організму до стресорів, підвищують витривалість, нормалізують обмінні процеси. Наприклад: *Echinacea purpurea* стимулює імунну систему та зменшує тривалість вірусних захворювань, *Matricaria chamomilla* має протизапальні й спазмолітичні властивості. Такі природні засоби можуть бути частиною щоденного профілактичного догляду за здоров'ям, хоча ефективність залежить від стандартів вирощування, збору, екстракції та дозування.

Освіта майбутніх фахівців з питань здоров'язбереження, фізичної терапії та ерготерапії передбачає глибоке розуміння як традиційних, так і сучасних методів

підтримки здоров'я. Інтеграція фітотерапевтичних освітніх компонентів у навчальні програми сприяє формуванню наукового світогляду щодо ролі природних засобів у медицині і дає можливість майбутнім фахівцям оволодіти знаннями про біологічно активні речовини рослин і механізми їх дії, інтегрувати природні підходи зі стандартною медичною практикою, тощо, що особливо важливо в умовах зростаючого інтересу населення до природних методів оздоровлення та самостійного застосування фітопрепаратів.

Висновок. Фітотерапія представляє собою важливу складову сучасної системи збереження здоров'я, поєднуючи традиції народної медицини з науковою доказовістю, що має значний потенціал у профілактиці хвороб, підтримці фізіологічних функцій організму та оздоровленні населення. Інтеграція фітотерапевтичних знань у природничо-освітній простір сприяє формуванню компетентних фахівців, здатних раціонально використовувати природні ресурси в інтересах людського здоров'я. Динаміка розвитку науки в галузі фітотерапії стимулює подальші дослідження, стандартизацію препаратів і розробку нових форм рослинних засобів з доведеними фармакологічними властивостями.

Список використаних джерел:

1. Ekor M. The growing use of herbal medicines: issues relating to adverse reactions and challenges in monitoring safety. *Frontiers in Pharmacology*, 2014. Vol. 4. P. 177-192.
2. Billock V.A., & Scher J. Phytotherapy: an overview. *Alternative and Complementary Therapies*, 2003. Vol. 9(6). P. 16-22.

УДК 316.61:37.015.3

**ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА
ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ**

Радіонова Анна Олександрівна – здобувачка вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Олександр Демчик,

кандидат філософських наук, старший викладач

Ключові слова: молодь, професійне самовизначення, освітнє середовище, соціалізація, професійна орієнтація.

Професійне самовизначення молоді є важливим етапом соціалізації особистості, що визначає її подальший життєвий шлях, соціальний статус та можливості професійної самореалізації. У сучасному суспільстві цей процес відбувається під впливом різноманітних соціальних чинників, серед яких особливе місце займають освітнє та соціальне середовище.

Освітні установи виступають важливими інститутами соціалізації, які формують професійні інтереси, ціннісні орієнтації та життєві пріоритети молоді. Саме в процесі навчання молоді люди отримують знання про різні професії, знайомляться з вимогами сучасного ринку праці та формують уявлення про власні можливості та перспективи.

Соціальне середовище також суттєво впливає на процес професійного самовизначення. Важливу роль у цьому відіграють сім'я, однолітки, засоби масової інформації та соціальні мережі. Вони формують певні соціальні очікування та моделі професійної поведінки, які впливають на вибір майбутньої професії.

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства процес професійного самовизначення молоді стає більш складним і багатограним. Швидкі зміни на ринку праці, поява нових професій та розвиток цифрових технологій потребують від молодих людей високого рівня адаптивності та готовності до постійного професійного розвитку.

Таким чином, професійне самовизначення молоді є складним соціальним процесом, який формується під впливом освітнього та соціального середовища. Ефективна система професійної орієнтації та підтримки молоді сприяє успішній інтеграції молодого покоління у професійне та соціальне життя.

Література

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2021.

2. Лук'янова Л. Б. Освіта дорослих і молоді у сучасному суспільстві. Київ: Педагогічна думка, 2022.

3. Савченко О. Я. Сучасна освіта та соціалізація молоді. Освіта України. 2023. № 3. С. 18–24.

УДК: 504.06:66.095

ВПЛИВ СИНТЕТИЧНИХ МИЙНИХ ЗАСОБІВ НА ВОДНІ ЕКОСИСТЕМИ

Андрій Савін, Максим Дьомін

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Маріанна Барус, канд. хім. наук,

доцент кафедри хімії та хімічної освіти

Ключові слова: синтетичні мийні засоби, поверхнево-активні речовини, фосфати, водойми.

Синтетичні мийні засоби (СМЗ) є невід'ємною складовою повсякденного життя сучасної людини. Вони широко застосовуються у побуті, промисловості, медичних і освітніх закладах. Щорічно у світі виробляються мільйони тон детергентів, значна частина яких після використання потрапляє до систем водовідведення, а згодом – у природні водойми. Проблема впливу СМЗ на довкілля розглядається міжнародними організаціями, зокрема United Nations Environment Programme, які наголошують на зростанні антропогенного навантаження на водні екосистеми. Забруднення поверхнево-активними речовинами є важливою складовою сучасної екологічної кризи [1].

Основним компонентом СМЗ є поверхнево-активні речовини (ПАР). За хімічною будовою вони складаються з гідрофобної (вуглеводневої) частини та гідрофільної функціональної групи. Саме така амфіфільна структура забезпечує здатність знижувати поверхневий натяг води та утворювати міцели. Крім ПАР, до складу СМЗ входять фосфати (як пом'якшувачі води), відбілювачі, ароматизатори, ферменти, барвники [2].

Потрапляючи у водойми, ПАР знижують поверхневий натяг води, що порушує газообмін між атмосферою та водним середовищем. Утворення стійкої піни на поверхні води обмежує доступ кисню, що негативно впливає на гідробіонтів. Особливу небезпеку становлять фосфати, які спричиняють евтрофікацію водойм – надмірний розвиток водоростей і ціанобактерій. Це призводить до зменшення концентрації розчиненого кисню, загибелі риби та деградації водних екосистем. Катіонні ПАР можуть проявляти токсичну дію на водні організми, впливаючи на клітинні мембрани. Деякі компоненти СМЗ здатні накопичуватися у донних відкладах, що створює довготривалий екологічний ефект.

Сучасні тенденції розвитку хімічної промисловості спрямовані на створення біорозкладних ПАР, які швидко руйнуються під дією мікроорганізмів. У багатьох країнах законодавчо обмежено використання фосфатів у пральних порошках. Це стимулює виробників впроваджувати безфосфатні формули та альтернативні комплексоутворювачі (цеоліти, цитрати).

Висновки. Синтетичні мийні засоби є важливим досягненням хімічної промисловості, однак їх масове використання спричиняє негативний вплив на водні екосистеми. Основну екологічну загрозу становлять поверхнево-активні речовини та фосфати, які порушують природні процеси у водоймах. Розвиток біорозкладних компонентів і підвищення екологічної культури споживання є необхідними умовами гармонізації взаємодії людини і природи.

Список використаних джерел:

1. Герасимова В.Г., Дишінєвич Н.Є., Головащенко Г.В. Сучасні особливості регламентації безпечного застосування синтетичних мийних засобів у країнах Євросоюзу, Митного союзу та в Україні // Сучасні проблеми токсикології, харчової та хімічної безпеки. № 3. 2023. С. 5-11.

2. Османова О. В. Екологічні аспекти застосування синтетичних мийних засобів / О. В. Османова // Безпека людини у сучасних умовах [Електронний ресурс] : зб. доп. 15-ї Міжнар. наук.-метод. конф. та Міжнар. наук. конф. Європ.

Асоц. наук з безпеки (EAS), 7-8 грудня 2023 р. URL:
<https://repository.kpi.kharkov.ua/items/191c5b73-5f86-4bb0-9ea8-21340396b7e3>
(дата звернення: 10.02.2026).

УДК 159.942.5:615.851

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕЖИВАННЯ ГОРЯ

Анна Савченко

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв
Науковий керівник – Ірина Лисенкова, д.п.н.,
завідувач кафедри психології, професор

Ключові слова: горювання, психологічна підтримка, ускладнене горе, адаптація, соціальна підтримка.

Досвід втрат – є невід’ємною частиною людського буття. Горе постає як природна реакція на втрату значущих зв’язків чи життєвих планів, що супроводжується болем та дезорієнтацією. В умовах війни цей процес ускладнюється через раптовість трагедій та руйнування почуття безпеки. Якість психологічної підтримки визначає, чи стане цей досвід шляхом до адаптації, чи призведе до розвитку деструктивних патологічних станів.

У роботі використано метод теоретичного аналізу та узагальнення наукових джерел з проблеми горювання та психологічної підтримки. Проаналізовано провідні світові моделі переживання втрати, зокрема концепції «роботи горя» Е. Ліндемана, стадій Е. Кюблер-Росс, двоколісної моделі М. Штробе та Г. Шюта, а також наративного підходу Р. Неймеєра [1, 2, 4].

У результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що горювання визначається не як статичний стан, а як активна внутрішня діяльність – «робота горя», мета якої – оплакати втрату, стати незалежним від неї та знайти нові стосунки зі світом [2]. Процес горювання охоплює когнітивну, емоційну, поведінкову та духовну сфери, причому в умовах війни

він значно ускладнюється через раптовість, насильницький характер смерті та множинність втрат.

Однією з найбільш функціональних моделей, що пояснює механізм адаптації, є модель подвійного процесу (М. Штробе, Г. Шют), відповідно до якої горючий постійно коливається між двома орієнтаціями: орієнтацією на втрату та орієнтацією на відновлення. Психологічна підтримка на цьому етапі має сприяти гнучкості цих коливань, оскільки «застрягання» в одному з режимів призводить до розвитку ускладненого або хронічного горя [4, С. 24-28].

Ще однією важливою функціональною моделлю є концепція реконструкції сенсу, згідно з якою горювання розглядається як активний процес перебудови смислового світу особистості, зруйнованого втратою. Робота з «історією події» та її наслідками допомагає інтегрувати пережитий досвід у життєвий наратив, переосмислити власну ідентичність і окреслити нові життєві орієнтири [4].

Практично орієнтованою є також модель завдань горювання, яка передбачає прийняття реальності втрати, проживання болю, пристосування до життя без померлого та внутрішню трансформацію зв'язку з ним. Така структура дозволяє систематизувати процес допомоги й відстежувати динаміку адаптації клієнта [4].

Соціальна підтримка діє як «буфер», що пом'якшує вплив стресу та знижує ризик депресії. Проте неформальне оточення нівелює лише соціальну ізоляцію, тоді як подолання емоційної самотності та запобігання патологічним станам потребує фахової допомоги.

Сучасна психотерапія горя базується на реконструкції сенсів втрати. Основними напрямками є наративний підхід, що допомагає інтегрувати досвід втрати у життєву історію особистості, та когнітивно-поведінкова терапія, спрямована на корекцію дисфункціональних переконань і розвиток навичок саморегуляції [4].

Кінцевим результатом ефективної психологічної підтримки є посттравматичне зростання – досвід позитивних змін, що включає переоцінку

життєвих цінностей, зміцнення особистої сили та виникнення емпатії до страждань інших [3, С. 30]. Отже, роль фахівця полягає у професійному супроводі особистості, що дозволяє конвертувати глибокий біль втрати у ресурс для подальшого психологічного розвитку та адаптації до нових життєвих реалій.

Список використаних джерел:

1. Kübler-Ross E. *On Death and Dying*. New York : Macmillan, 1969. 260 p.
2. Lindemann E. *Symptomatology and Management of Acute Grief*. *American Journal of Psychiatry*. 1944. Vol. 101, No. 2. P. 141–148.
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. У 2 т. Т. 2 / Л. Царенко та ін. ; за заг. ред. Л. Царенко. Київ, 2018. 240 с.
4. Терапія горя [Електронний ресурс] / Р. Неймейер ; пер. та адапт. В. Л. Зливков, С. О. Лукомська. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2021. 259 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724046/>

УДК 316.6:159.9-057.36

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНOSTІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Савінок Артем Вікторович

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса

*Науковий керівник – Кононенко Оксана, д.психол.н.,
професор, завідувач кафедри соціальної психології*

Ключові слова: особистість переселенця, соціально-перцептивний чинник, соціальна фрустрованість, соціально-психологічна адаптація, соціальна підтримка.

Для переселенців стан соціальної фрустрованості є типовим, оскільки він зумовлений розривом звичних соціальних зв'язків, втратою соціального статусу та необхідністю переосмислення власної ідентичності в умовах нового середовища. На соціально-перцептивному рівні фрустрованість проявляється у підвищеній чутливості до соціальних оцінок, схильності до інтерпретації

нейтральних або амбівалентних соціальних сигналів як відторгнення, що ускладнює формування почуття приналежності до нової спільноти. Водночас за умови достатнього адаптаційного потенціалу соціальна фрустрованість може виконувати сигнальну та мотиваційну функції, актуалізуючи пошук нових способів соціальної інтеграції.

Отримані дані свідчать про те, що загальний показник соціальної фрустрованості є відносно однаковим у групах переселенців із низьким та середнім рівнем адаптації ($M = 2,53$), що вказує на стабільно підвищене відчуття соціальної незадоволеності та напруженості на початкових і проміжних етапах адаптації. У групі з високим рівнем адаптації зафіксовано зниження інтегрального показника соціальної фрустрованості ($M = 2,19$).

Показники задоволеності у сфері освіти демонструють поступове зниження соціальної фрустрованості зі зростанням рівня адаптації. Найвищі значення фрустрованості спостерігаються у групі з низьким рівнем адаптації ($M = 2,73$). У групі з високим рівнем адаптації цей показник є нижчим ($M = 2,44$), що свідчить про часткове відновлення почуття компетентності та перспективності. Аналіз показників задоволеності міжособистісними стосунками виявив чітку тенденцію до зменшення соціальної фрустрованості у міру зростання рівня адаптації. Найвищий рівень фрустрації зафіксовано у групі з низьким рівнем адаптації ($M = 3,07$), що свідчить про дефіцит емоційної підтримки та складнощі у формуванні нових соціальних зв'язків. У групі з високим рівнем адаптації цей показник знижується ($M = 2,80$), що може бути індикатором поступового формування почуття приналежності до нової спільноти. Значні відмінності між групами спостерігаються за шкалою задоволеності соціальним статусом. У групі з високим рівнем адаптації показник фрустрованості є найнижчим ($M = 2,04$). Натомість у групах з низьким та середнім рівнем адаптації зберігається підвищена незадоволеність соціальним статусом, що може виступати потужним дезадаптивним чинником. Показники задоволеності суспільством також демонструють зниження соціальної фрустрованості у групі з високим рівнем адаптації ($M = 1,80$), що

може свідчити про зростання довіри до соціальних інститутів та прийняття соціальних норм нового середовища. У групах із низьким та середнім рівнем адаптації ці показники є вищими, що вказує на збереження критичного або відчуженого ставлення до соціального середовища загалом.

Найвищий рівень фрустрованості у цій сфері зафіксовано у групі із середнім рівнем адаптації ($M = 2,91$), що може свідчити про кризовий етап переосмислення власної ідентичності та життєвих досягнень. У групі з високим рівнем адаптації спостерігається зниження цього показника ($M = 2,60$), що вказує на поступове відновлення позитивного ставлення до себе та самоприйняття.

Висновок. Результати дослідження підтверджують, що рівень соціальної фрустрованості переселенців має виражений зворотний зв'язок із рівнем їх соціально-психологічної адаптації. Найбільш уразливими сферами на ранніх етапах адаптації виступають міжособистісні стосунки, освіта та соціальний статус, що безпосередньо впливає на формування почуття приналежності до нової спільноти. Високий рівень адаптації супроводжується зниженням соціальної фрустрованості, зростанням задоволеності соціальними ролями та прийняттям соціального середовища, що свідчить про ефективність соціально-перцептивних механізмів адаптації.

Список використаних джерел:

1. Андріяш В., Громадська Н., Малікіна О. Основні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 4(70). С. 5–12.
2. Бровдій М.Ю. Стереотипи, переконання та сприйняття війни: виклики для внутрішньо переміщених осіб та стратегії подолання. *Габітус*. 2025. Вип. 69.Т.1. С.11-15.
3. Вероні В. В., Герасіна С. В. Чинники активації психологічних ресурсів особистості. *Перспективи розвитку сучасної психології*. 2022. Випуск 11. С.51-60.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї

Алла Садовнича

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Ключові слова: емоційний інтелект, молода сім'я, адаптація

Становлення молодої сім'ї в сучасних умовах неминуче супроводжується низкою психологічних та соціальних викликів. Збільшення кількості розлучень, трансформація традиційних гендерних ролей, надмірне рольове перевантаження партнерів та ускладнення міжособистісної взаємодії свідчать про те, що кожна пара проходить через так звану нормативну кризу адаптації на перших етапах спільного життя. У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук внутрішніх психологічних ресурсів, здатних пом'якшити процес притирання партнерів. Одним із найпотужніших таких ресурсів виступає емоційний інтелект (EQ), який діє як своєрідний медіатор між стресогенними факторами та рівнем задоволеності подружнім життям.

У науковому дискурсі емоційний інтелект розглядається як комплекс специфічних здібностей, що дозволяють людині розпізнавати, розуміти та ефективно управляти як власними емоціями, так і емоційними станами оточуючих. Спираючись на фундаментальні підходи Дж. Майєра, П. Селовея та Д. Гоулмана, EQ у контексті подружньої взаємодії визначається як здатність здійснювати адекватну когнітивну переробку емоційної інформації для оптимізації міжособистісних відносин.

Вітчизняні дослідники (наприклад, М. Мацковський, Т. Трапезнікова) традиційно розглядали шлюб через призму соціально регламентованих і культурно-історичних норм. Проте сучасні емпіричні дані доводять, що формального розподілу ролей недостатньо для гармонії. Саме емоційно-психотерапевтична функція сім'ї, тобто здатність партнерів створювати атмосферу психологічної розрядки та підтримки, виходить на перший план. Високий рівень емоційної компетентності дозволяє подружжю не лише

конструктивно реагувати на стрес, але й свідомо формувати почуття щастя та прихильності.

Молода сім'я (вік партнерів до 35 років, стаж спільного життя до 6 років) проходить складний шлях від високої романтизації стосунків до зіткнення з реальним щоденним побутом. Хоча на перших етапах більшість пар відчують високий рівень закоханості та задоволеності, саме в перші роки закладається фундамент майбутніх криз. Дослідження показують, що найбільш конфліктними зонами для молодого подружжя є порушення рольових очікувань (29% конфліктів) та прояви домінування одного з партнерів (22%). У цей критичний період емоційний інтелект (EQ) виступає головним інструментом адаптації через кілька ключових механізмів:

1. Подолання ціннісно-рольової неузгодженості та пасивної агресії. У перші роки шлюбу партнери часто стикаються з розбіжностями: наприклад, жінки очікують егалітарного розподілу домашніх обов'язків та активного спілкування, тоді як чоловіки можуть не бути до цього готові. Коли ці очікування не справджуються, молоде подружжя схильне вдаватися до пасивного негативного реагування (прихованої незгоди та мовчазного ігнорування проблеми). Без активного обговорення такі ситуації швидко переростають у деструктивні конфлікти. Емоційно інтелектуальні партнери здатні вчасно ідентифікувати власне роздратування та емоції чоловіка/дружини, відкрито артикулювати свої потреби та ефективно управляти конфліктом до того, як він призведе до відчуження. Вони свідомо використовують емоції для створення атмосфери щастя у стосунках.

2. Задоволення потреб в емоційно-психотерапевтичній підтримці. У молодій сім'ї (особливо на етапах до 3 років та в період 3–6 років) однією з найпроблемніших стає емоційно-психотерапевтична сфера. Це означає, що партнери гостро потребують «емоційного лідера» - людини, яка здатна зняти напругу, надати моральну підтримку та перетворити сім'ю на середовище психологічної розрядки. Емоційний інтелект безпосередньо забезпечує цю функцію: здатність жінки чи чоловіка бути чутливими до стану іншого

породжує довіру. Емпірично доведено, що існує високий позитивний зв'язок між рівнем взаєморозуміння, довірою та легкістю спілкування в парі: чим вища довіра, тим легше партнерам порозумітися.

3. Профілактика емоційного виснаження (вигорання). Адаптація в молодій сім'ї забирає багато ресурсу, що неминуче призводить до емоційного виснаження. Дослідження фіксують чітку динаміку: у парах зі стажем до 3 років рівень емоційного вигорання є вищим у жінок (що часто пов'язано з браком емоційної близькості та перевантаженням), а в парах зі стажем від 3 до 6 років виснаження стає вищим у чоловіків (через накопичення відповідальності та можливі конфлікти навколо батьківства). Високий рівень емоційного інтелекту дозволяє здійснювати саморегуляцію: індивіди, які вміють керувати власними емоціями, набагато успішніше справляються зі стресом сімейного життя. Вони здатні розпізнати перші ознаки вигорання у себе чи партнера і вчасно змінити модель поведінки, надати підтримку або перерозподілити сімейні ролі.

Висновок. Підсумовуючи, можна стверджувати, що емоційний інтелект є не просто індивідуальною рисою, а фундаментальним предиктором успішної адаптації. Високий EQ корелює зі здатністю гнучко перерозподіляти ролі, проявляти толерантність до недоліків партнера та підтримувати загальний емоційний тонус родини.

Список використаних джерел:

1. Котлова Л. О., Саух І. Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. Науковий вісник ХДУ. Серія «психологічні науки». 2019. № 1. С. 223–228.
2. Лисенко Л. М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 5. С. 73–77.
3. Лукьяненко М. О., Кутішенко В. П. Особливості подружніх відносин у молодій сім'ї. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 12 с.
4. Manjula Raghu RamS. M., Pramod Reddy M. Emotional intelligence as a predictor of marital satisfaction., Journal of Science. 2016. 307-311.

УДК 373.5.016:911.3

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ (10-11 КЛАСИ)

Лариса Сапога

Херсонський ліцей № 51 Херсонської міської ради, Херсон

Ключові слова: шкільна географія, глобальні проблеми, сталий розвиток, Нова українська школа, наскрізні змістові лінії, екологічна освіта.

Сучасна шкільна географічна освіта в Україні спрямована на формування в учнів цілісної картини світу та розуміння взаємозалежності природних, соціальних і економічних процесів. Згідно з навчальною програмою для 10-11 класів (рівень стандарту), вивчення глобальних проблем людства є завершальним і узагальнювальним етапом географічної підготовки, що має на меті виховання екологічно відповідального громадянина.

У 10 класі під час вивчення курсу «Географія: регіони та країни» глобальні проблеми розглядаються через призму регіональних особливостей. Учні аналізують, як нерівномірність економічного розвитку, демографічні вибухи та збройні конфлікти впливають на стабільність окремих макрорегіонів світу. Програма акцентує увагу на тому, що жодна країна не може розв'язати глобальні виклики самотійно, що підкреслює роль міжнародної інтеграції.

Курс 11 класу «Географічний простір Землі» безпосередньо фокусується на темі «Глобальні проблеми людства». Згідно з програмою, змістове наповнення охоплює такі ключові виклики:

- екологічна проблема (аналіз деградації природних екосистем, зміна клімату, виснаження озонового шару);
- демографічна та продовольча проблема (вивчення динаміки населення в країнах різних типів та пошук шляхів подолання голоду);
- енергетична та сировинна проблема (перехід до відновлювальних джерел енергії та раціональне природокористування);
- проблема війни та миру (актуалізація питань геополітики, тероризму та безпеки в сучасному світі).

Методичний підхід до вивчення цих тем ґрунтується на реалізації наскрізних змістових ліній, зокрема «Екологічна безпека та сталий розвиток». Географія в старшій школі відходить від чистого опису проблем до пошуку шляхів їх розв'язання. Програма передбачає виконання практичних робіт, де учні моделюють сценарії подолання екологічної кризи або аналізують показники Індексу людського розвитку.

Особливе місце посідає концепція сталого розвитку як єдино можливого шляху гармонійного співіснування природи та суспільства. Учні мають усвідомити, що економічне зростання не повинно відбуватися ціною знищення довкілля. Це формує в старшокласників «глобальне мислення», яке дозволяє бачити наслідки локальних дій у планетарному масштабі.

Важливим компонентом є вивчення ролі України у розв'язанні глобальних проблем. В умовах воєнної агресії та екологічних катастроф (як-от руйнування Каховської ГЕС) тема глобальної безпеки та екоциду набуває для українських школярів практичного і дуже гострого змісту. Програма дозволяє інтегрувати ці актуальні події в навчальний процес, стимулюючи критичне мислення та активну громадянську позицію.

Для ефективного засвоєння матеріалу вчителям рекомендується використовувати інтерактивні методи: дебати, кейс-стаді, створення ГІС-проектів щодо моніторингу екологічних змін. Це перетворює вивчення глобальних проблем із пасивного отримання знань на процес формування життєвих компетентностей.

Висновок. Вивчення глобальних проблем людства у 10-11 класах є фундаментальним складником географічної освіти, що забезпечує синтез знань про природу та суспільство. Програма рівня стандарту дозволяє учням не лише ідентифікувати загрози сучасності, а й розуміти стратегію сталого розвитку як механізм їх подолання. Географічна підготовка у старшій школі формує в учнів відповідальність за стан планети, навички критичного аналізу глобальних процесів та розуміння місця України в системі світової безпеки.

УДК 316.75:37

МІСЦЕ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Семенюк Оксана Геннадіївна – здобувачка вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Демчик,
кандидат філософських наук, старший викладач*

Ключові слова: освіта, цінності, молодь, соціалізація, культурні орієнтації.

Освіта є одним із ключових соціальних інститутів, що відіграє важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій молодого покоління. У процесі навчання відбувається не лише передача знань, а й формування світоглядних установок, моральних принципів та соціальних норм.

Ціннісні орієнтації визначають життєві пріоритети молоді, її ставлення до суспільства, праці, культури та інших соціальних явищ. Саме тому освітня система має важливе значення для формування відповідального громадянина, здатного активно брати участь у розвитку суспільства.

У сучасному українському суспільстві особливого значення набуває формування демократичних цінностей, патріотизму та громадянської відповідальності. Освітні установи сприяють розвитку критичного мислення, толерантності та поваги до культурного різноманіття.

Разом з тим сучасне інформаційне середовище значною мірою впливає на формування ціннісних орієнтацій молоді. Соціальні мережі, медіа та цифрові технології створюють нові можливості для отримання інформації, але водночас можуть формувати суперечливі ціннісні установки.

Таким чином, освіта відіграє ключову роль у формуванні ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Вона сприяє формуванню активної громадянської позиції, розвитку соціальної відповідальності та підготовці молодого покоління до життя у складному соціальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г. Філософія освіти. Київ: Грамота, 2020.
2. Андрущенко В. П. Освіта в контексті суспільного розвитку. Київ: Педагогічна думка, 2022.
3. Пилипенко В. Є. Соціологія освіти. Київ: Каравела, 2021.

УДК 159.922.8:159.9.072:316.4

РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОРЕКЦІЇ КОНФЛІКТНОСТІ У МОЛОДІ

Сергєєва Марія

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Валентина Зарицька,

д.психол.н., професор кафедри психології

Ключові слова: резилієнтність, регуляція, адаптація, саморегуляція, емоційна стійкість, конфлікт, конфліктність.

Сучасна молодь функціонує в умовах підвищеної соціальної нестабільності, інформаційного перевантаження, воєнних і соціально-економічних криз, що суттєво підвищує рівень психоемоційного навантаження та конфліктності. Період молодості характеризується інтенсивним становленням ідентичності, системи цінностей, емоційної регуляції та соціальних ролей, що зумовлює підвищену чутливість до міжособистісних і внутрішньоособистісних конфліктів. У цих умовах особливого значення набуває резилієнтність як психологічний ресурс, що забезпечує адаптацію, відновлення після стресу та конструктивне подолання конфліктних ситуацій. Молодь є дуже вразливою щодо психоемоційних навантажень, оскільки перебуває на етапі формування психічної стійкості та життєвих стратегій реагування на складні життєві ситуації [3]. Саме розвиток резилієнтності виступає буфером між стресовими подіями та дезадаптивними поведінковими реакціями, включаючи агресію, імпульсивність і конфліктність. Резилієнтність

розглядається як інтегративна властивість особистості, що включає емоційну регуляцію, когнітивну гнучкість, позитивне мислення, соціальну підтримку та здатність до адаптації в умовах стресу. Резиліентність - це здатність швидко відновлюватися після труднощів і ефективно функціонувати в умовах несприятливих життєвих обставин [6]. Резиліентність виступає ресурсом, який модифікує поведінкові реакції особистості у конфліктних ситуаціях через низку психологічних механізмів. По-перше, емоційна саморегуляція. Молоді люди з високим рівнем резиліентності демонструють кращий контроль емоційних реакцій, що знижує імпульсивність і агресивні форми поведінки в конфлікті [2]. Активні копінг-стратегії сприяють підвищенню резиліентності та одночасно зменшують рівень тривоги, депресії і стресових реакцій у молоді [1]. По-друге, когнітивна переоцінка конфліктних ситуацій. Резиліентна молодь частіше використовує конструктивні когнітивні стратегії: позитивне мислення, рефлексію, усвідомлення емоцій та пошук альтернативних рішень. Дослідження української молоді показують, що позитивне мислення, відчуття контролю та емоційна усвідомленість є ключовими процесами формування психологічної стійкості [4]. По-третє, розвиток соціально-психологічної адаптації. Соціальна підтримка, довірливі міжособистісні стосунки та згуртованість у групі виступають значущими ресурсами формування резиліентності, що сприяють зниженню конфліктності та агресивних реакцій [5]. З позицій прикладної психології резиліентність виступає не лише захисним, але й корекційним чинником, спрямованим на зниження рівня конфліктності та розвиток конструктивних стратегій поведінки. Високий рівень резиліентності пов'язаний із кращим психічним здоров'ям, вищим рівнем адаптації та більш ефективною міжособистісною комунікацією.

Список використаних джерел:

1. Булатевич Н.М., Кріт О.М. Вплив копінг-стратегій на резиліентність та психоемоційний стан підлітків. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. Volume 11 Issue 1 (92). 2025. С. 55-67.

2. Zarytska V.V. Self-control and self-regulation of emotions in the structure of emotional intelligence: collective monograph / S.I. Babatina, O.M. Kikinezhdі, N. Tavrovetska, S.D. Yakovleva, V.V. Zaritskaya. – Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. – 116 p.

3. Содолевська В. Психологічна дезадаптація та резилієнтність: досвід української молоді під час війни. Психосоматична медицина та загальна практика. Том 10 No 1 (2025). DOI: 10.26766/pmgrp.v10i1.585.

4. Giordano F., Cipolla A., Rania N. Resilience processes and mental health among Ukrainian youth in wartime // *Frontiers in Psychology*. 2024. Vol. 15. Article 1331886. DOI: 10.3389/fpsyg.2024.1331886.

5. Laurence J., Calvey B. Adolescent social capital as a source of resilience: The role of peer relationships in psychological adaptation // *Journal of Youth and Adolescence*. 2025. Vol. 54, No. 3. P. 512–528.

6. Xing J., Sun N., Zhang X. Psychological resilience interventions for adolescents during global crises: A systematic review. *Behavioral Sciences*. 2023. Vol. 13, No. 7. P. 543. DOI: 10.3390/bs13070543

УДК 316.62:305

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Синягівська Вікторія Григорівна – здобувачка вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Михайло Цюрупа,

доктор філософських наук, професор

Ключові слова: жінка, самореалізація, гендер, соціальні ролі, соціальні трансформації.

Самореалізація жінки у сучасному суспільстві є складним соціальним процесом, який формується під впливом різноманітних соціальних, економічних та культурних чинників. У кризових умовах, що характеризують

сучасний етап розвитку українського суспільства, роль жінки у соціальному житті значно зростає.

Сучасні жінки активно поєднують різні соціальні ролі – професійну, сімейну, громадську. Вони беруть участь у політичному житті, займаються підприємницькою діяльністю, реалізують себе у сфері освіти, науки та культури.

Водночас кризові умови, зокрема соціально-економічні труднощі та воєнні події, створюють нові виклики для реалізації життєвих стратегій жінок. Вони змушені адаптуватися до нових соціальних умов, шукати нові можливості для професійної реалізації та забезпечення стабільності сім'ї.

Таким чином, самореалізація жінки в сучасному українському суспільстві є багатовимірним процесом, який відображає трансформацію соціальних ролей та зміну гендерних відносин у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Герасименко Г. В. Гендерна політика в Україні. Київ: НАН України, 2021.
2. Кісь О. Р. Українські жінки у горнілі модернізації. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2022.
3. Марценюк Т. Гендер для всіх. Київ: Основи, 2023.

УДК 376:316.614

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНИХ ШКОЛАХ

Синягівський Ярослав Миколайович – здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: інклюзивна освіта, соціалізація, особливі освітні потреби, підлітки, освітнє середовище.

Інклюзивна освіта є важливим напрямом розвитку сучасної освітньої системи, що передбачає створення рівних можливостей для навчання та

соціалізації всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Соціалізація підлітків та молоді з особливими освітніми потребами є складним соціально-педагогічним процесом, який потребує комплексного підходу та підтримки з боку освітніх інституцій.

Інклюзивне освітнє середовище сприяє формуванню толерантності, взаємоповаги та соціальної взаємодії між учнями. Спільне навчання дітей з різними освітніми потребами дозволяє розвивати навички співпраці, комунікації та взаємної підтримки.

Важливу роль у процесі соціалізації відіграють педагоги, психологи та соціальні працівники, які забезпечують необхідну підтримку та допомагають учням адаптуватися до освітнього середовища. Ефективна організація інклюзивного навчання сприяє розвитку індивідуальних здібностей учнів та формуванню їхньої соціальної активності.

Водночас реалізація інклюзивної освіти потребує створення відповідної інфраструктури, підготовки педагогічних кадрів та формування позитивного ставлення суспільства до інклюзії.

Отже, інклюзивна освіта є важливим інструментом соціальної інтеграції дітей та молоді з особливими освітніми потребами, що сприяє формуванню гуманістичних цінностей та розвитку демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: теорія та практика. Київ: А.С.К., 2021.
2. Даниленко Л. І. Інклюзивне освітнє середовище: сучасні підходи. Освіта і суспільство. 2022. № 2. С. 45–52.
3. Савченко О. Я. Розвиток інклюзивної освіти в Україні. Педагогіка і психологія. 2023. № 1. С. 15–22.

УДК 373.3.016:796.1

РУХЛИВІ ПЕРЕРВИ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ

Станіслав Сінаков

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Олександр Непша, ст. викл. кафедри теорії та методики фізичного виховання

Ключові слова: Нова українська школа, рухливі перерви, гіподинамія, молодші школярі, здоров'язбережувальні технології, працездатність.

Реформування початкової освіти в межах концепції Нової української школи передбачає створення освітнього середовища, яке мінімізує ризики для здоров'я дитини та сприяє її гармонійному розвитку. У цьому контексті особливої ваги набувають рухливі перерви (динамічні паузи) – спеціально організовані короточасні форми активного відпочинку, спрямовані на подолання негативних наслідків статичного навантаження та гіподинамії, що є характерними для сучасної початкової ланки освіти.

Для молодшого шкільного віку властива природна потреба в русі, яка часто ігнорується через інтенсивність навчальних занять. Тривале сидіння за партою призводить до застою крові в нижніх кінцівках, порушення постави та швидкого втомлення кори головного мозку. Впровадження рухливих перерв дозволяє розв'язати низку фізіологічних та педагогічних завдань: зняти м'язову напругу, покращити кровообіг внутрішніх органів, відновити концентрацію уваги та забезпечити психологічне розвантаження учнів.

Методика проведення рухливих перерв у НУШ суттєво відрізняється від традиційного «відпочинку» своєю структурованістю та інтегрованістю. До їх змісту включаються прості загальнорозвивальні вправи, ігрові елементи, танцювальні рухи (руханки), вправи на координацію та дрібну моторику. Важливою умовою є добровільність участі та позитивний емоційний фон.

Застосування музичного супроводу під час таких пауз дозволяє синхронізувати рухи дітей, задати ритм та підвищити рівень зацікавленості процесом [1].

У практиці початкової школи рухливі перерви можуть бути класифіковані за спрямованістю:

1. Ритміко-танцювальні паузи – базуються на повторенні простих рухів під популярні мелодії, що розвиває відчуття ритму та знімає емоційне напруження.

2. Ігрові перерви – включають малорухливі ігри, спрямовані на розвиток уваги, швидкості реакції та комунікативних навичок.

3. Профілактичні вправи – акцентують увагу на розслабленні м'язів спини, шиї та очей, що є необхідним після роботи з гаджетами чи підручниками

Вчитель початкових класів виступає організатором та модератором таких пауз. Його завдання – не лише підібрати вправи, а й адаптувати їх до актуального стану класу. Якщо учні перезбуджені, доцільно використовувати вправи на дихання та релаксацію; якщо спостерігається млявість – інтенсивні ігрові елементи. Ефективність рухливих перерв зростає, коли вони проводяться регулярно та за умови провітрювання класної кімнати.

Висновок. Рухливі перерви є життєво необхідним компонентом сучасного уроку в початковій школі, а не просто засобом розваги. Вони виступають ефективним інструментом профілактики захворювань опорно-рухового апарату та нервового виснаження школярів. Систематичне впровадження динамічних пауз в освітній процес забезпечує збереження високої працездатності учнів протягом навчального дня та закладає підвалини для формування свідомого ставлення до власного здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Коцан І., Бичук О. Фізкультурно-оздоровча робота з молодшими школярами в режимі навчального дня. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. №. 4 (16). 2011. С.36-43.

ЦИФРОВА АНАЛІТИКА У СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Сірий Віктор

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: публічне управління, аналітика, цифровізація, ефективність влади, місцеве самоврядування.

Сучасні трансформації публічного управління в Україні зумовлюють необхідність формування нових підходів до оцінювання ефективності діяльності органів влади. Зростання складності соціальних процесів, децентралізаційні реформи та воєнні виклики вимагають впровадження аналітичних інструментів, здатних забезпечити об'єктивний аналіз управлінських рішень та їх результатів (Behn, 2003).

Одним із ключових завдань сучасного публічного управління є підвищення якості та ефективності діяльності місцевих органів влади. Саме на рівні територіальних громад відбувається безпосередня реалізація державної політики, надання публічних послуг та взаємодія з населенням. Тому ефективність місцевого управління є важливим фактором соціально-економічного розвитку територій (Bouckaert, G., & Halligan, J. 2008).

У сучасних наукових дослідженнях ефективність діяльності органів влади розглядається як здатність управлінських структур досягати суспільно значущих результатів за умов раціонального використання ресурсів. Водночас якість публічного управління пов'язується з принципами належного врядування, прозорості, підзвітності та орієнтації на потреби громадян. (Kettl, 2015).

Важливим інструментом підвищення ефективності управління є використання цифрових технологій. Цифровізація управлінських процесів створює нові можливості для збору, аналізу та інтерпретації даних про діяльність органів влади. Використання електронних інформаційних систем, аналітичних платформ та цифрових дашбордів дозволяє здійснювати постійний моніторинг управлінських процесів та оцінювати їх результати.

Особливе значення у цьому контексті має використання методів аналізу великих даних (Big Data) та інструментів штучного інтелекту. Застосування алгоритмів машинного навчання, кластерного аналізу та автоматизованої обробки інформації дозволяє виявляти закономірності у функціонуванні системи публічного управління та прогнозувати наслідки управлінських рішень.

Цифрові аналітичні інструменти також сприяють підвищенню прозорості діяльності органів влади. Відкриті дані, електронні системи звітності та публічні аналітичні панелі дозволяють громадянам отримувати інформацію про результати діяльності органів влади та здійснювати громадський контроль.

Водночас впровадження цифрових інструментів у систему публічного управління супроводжується низкою викликів. До них належать проблеми кібербезпеки, нерівномірний рівень цифрової інфраструктури, а також недостатній рівень цифрових компетентностей працівників органів влади (OECD, 2019).

Таким чином, розвиток цифрової аналітики у сфері публічного управління є важливим чинником підвищення ефективності діяльності органів місцевої влади. Інтеграція сучасних інформаційних технологій у систему оцінювання управлінських процесів сприяє формуванню більш прозорої, ефективної та орієнтованої на потреби громадян системи публічного управління.

Список використаних джерел

1. Behn, R. (2003). Why Measure Performance? Different Purposes Require Different Measures. *Public Administration Review*.
2. Bouckaert, G., & Halligan, J. (2008). *Managing Performance: International Comparisons*. Routledge.
3. Kettl, D. (2015). *The Transformation of Governance*. Johns Hopkins University Press.
4. OECD. (2019). *Government at a Glance 2019*. OECD Publishing.

УДК 37.018.43:316.77

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВИКЛИКІВ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сковородко Альона Вадимівна – здобувачка вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Людмила Глинська,
кандидат філософських наук, доцент*

Ключові слова: дистанційне навчання, цифрова освіта, освітні технології, освітнє середовище, соціальні комунікації.

Дистанційне навчання стало важливою складовою сучасної освітньої системи, особливо в умовах глобальних викликів, пов'язаних із пандемією, військовими подіями та швидким розвитком цифрових технологій. Використання онлайн-платформ та інформаційно-комунікаційних технологій значно розширило можливості доступу до освіти та створило нові формати навчальної взаємодії.

З соціологічної точки зору дистанційне навчання можна розглядати як нову форму соціальної комунікації між учасниками освітнього процесу. Воно змінює традиційні моделі взаємодії між викладачами та студентами, формує нові освітні практики та впливає на організацію навчального середовища.

Серед основних переваг дистанційного навчання можна виділити гнучкість навчального процесу, можливість поєднання навчання з іншими видами діяльності та доступ до широкого спектра освітніх ресурсів. Водночас існують і певні виклики, зокрема зниження рівня соціальної взаємодії, технічні труднощі та нерівний доступ до цифрових ресурсів.

Важливим завданням сучасної освітньої системи є створення ефективних моделей поєднання традиційного та дистанційного навчання, що дозволить забезпечити високу якість освіти та врахувати потреби різних соціальних груп.

Отже, дистанційне навчання є важливим елементом розвитку сучасної освіти, який відкриває нові можливості для навчання, але водночас потребує вдосконалення організаційних та технологічних підходів.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки. Київ: Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2022.
2. Морзе Н. В. Дистанційні технології навчання у сучасній освіті. Освітологічний дискурс. 2021. № 3. С. 12–25.
3. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Житомир: ЖДУ, 2023.

УДК: 551.8:37.013.3

ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНО-ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ПРИ ВИВЧЕННІ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ

Катерина Смолянінова

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Лариса Прохорова, к.геол.н.,
доцент кафедри географії та туризму*

Ключові слова: природно-лікувальні ресурси, мінерально-сировинна база, Україна, географія НУШ, курорти.

Вивчення природно-лікувальних ресурсів України в курсі географії НУШ є важливою складовою формування знань про мінерально-сировинну базу та її значення для розвитку держави і здоров'я населення. Природно-лікувальні ресурси, серед яких мінеральні води, лікувальні грязі, термальні джерела, є частиною мінерально-сировинної бази країни і мають стратегічне значення для курортної індустрії, туризму та медичної сфери. Навчальна програма для 6-9 класів передбачає ознайомлення учнів із різними типами корисних копалин, умовами їх формування, поширенням і використанням у господарстві [1].

Аналіз природно-лікувальних ресурсів дає школярам можливість зрозуміти взаємозв'язок між геологічними процесами, розподілом корисних копалин та соціально-економічним розвитком регіонів. Наприклад, Українські Карпати відомі лікувальними мінеральними водами курортів Трускавець, Східниця, Закарпаття – термальними джерелами Берегово, а Причорномор'я – лікувальними грязями Саки та Миргород. Також родовища мінеральних вод, такі як Лужанська, Поляна-Квасова, Моршинська, активно використовуються для лікувально-оздоровчих цілей. Вивчення таких об'єктів формує у молоді уявлення про природні ресурси як чинник економічного розвитку, туристичної привабливості та здорового способу життя.

На уроках географії можна використовувати міжпредметні підходи, поєднуючи знання про фізико-географічні умови, хімію мінеральних вод, історію курортів та економіку регіонів. Це дозволяє школярам аналізувати практичну цінність природно-лікувальних ресурсів, розвивати критичне мислення та усвідомлювати роль раціонального природокористування для сталого розвитку.

Практика показує, що систематичне вивчення природно-лікувальних ресурсів через інтерактивні методи, картографічні завдання та дослідницькі проекти сприяє підвищенню мотивації учнів до географії та формує компетенції з аналізу природних ресурсів. Це допомагає учням усвідомити, що використання природних ресурсів не обмежується економічними цілями, а є складовою здорового способу життя та змістовного дозвілля.

Знання про природно-лікувальні ресурси також дозволяє оцінити перспективи розвитку курортної інфраструктури України та її значення для регіональної економіки. Це сприяє формуванню у школярів активної громадянської позиції щодо охорони природи, раціонального використання ресурсів та екологічної безпеки.

Висновок. Вивчення природно-лікувальних ресурсів України у шкільному курсі географії НУШ при вивченні мінерально-сировинної бази формує у учнів цілісне уявлення про природні багатства країни та їхнє значення для розвитку

держави, економіки, медицини та туризму. Використання конкретних прикладів курортів та родовищ, таких як Трускавець, Східниця, Берегово, Саки, Моршинська, Лужанська, дозволяє зробити навчання наочним та практично значущим. Такий підхід сприяє розвитку екологічної свідомості, критичного мислення, активного ставлення до природокористування та формуванню здорового способу життя.

Список використаних джерел:

1. Географія 6- 9 класи Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://surl.lu/zlfgyv> (дата звернення: 05.02.2026)

УДК 373.5.091.33:811.111'232

АНГЛОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ГОВОРІННІ: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МЕТОДИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Степаненко К.А

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Маслова А.В., к.пед.н., доцент,

доцент кафедри германської філології

та методики викладання германських мов

Ключові слова: іншомовне мовлення; старшокласники; монологічне мовлення; діалогічне мовлення; методи навчання говоріння.

У контексті модернізації шкільної іншомовної освіти та орієнтації на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти особливої актуальності набуває проблема формування англомовної компетентності у говорінні старшокласників. Сучасні соціокультурні виклики, зростання ролі англійської мови як мови міжнародної комунікації та необхідність підготовки випускників ЗЗСО до активної участі в академічному й професійному середовищі зумовлюють потребу у вдосконаленні педагогічних умов і методичних стратегій навчання усного мовлення. Говоріння як складний інтегративний вид

мовленнєвої діяльності потребує цілеспрямованої організації комунікативно орієнтованого освітнього середовища, застосування інтерактивних технологій, автентичних матеріалів та сучасних підходів, що забезпечують розвиток як монологічного, так і діалогічного мовлення старшокласників.

Саме тому метою цієї публікації є окреслення педагогічних умов і обґрунтування ефективних методичних стратегій формування англомовної компетентності у говорінні в учнів старшої школи.

Англомовна компетентність у говорінні розглядається як інтегрована здатність продукувати усні висловлювання відповідно до ситуації спілкування, використовуючи мовні, соціокультурні та стратегічні ресурси. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти визначають говоріння як діяльність, що охоплює монологічне продукування та усну взаємодію [2, с.63]. Ефективність її формування залежить від комунікативно орієнтованого середовища, інтерактивності навчання та використання автентичних матеріалів [1, с.46-48].

У старшій школі важливо розвивати як монологічне, так і діалогічне мовлення. Монологічні висловлювання - презентації, описи, аргументовані повідомлення - потребують навчання логічній структурі та використання мовних опор. Діалогічне мовлення розвивається через рольові ігри, дискусії та ситуативні вправи, що сприяють спонтанності та гнучкості комунікації.

Серед ефективних методичних стратегій для розвитку англомовної компетентності в говорінні виокремлюють комунікативний підхід, який забезпечує автентичну мовленнєву взаємодію, інтерактивні методи, що підвищують мотивацію та знижують тривожність, а також проєктну діяльність, яка поєднує монологічні та діалогічні форми мовлення. Іншими методами, що сприяють розвитку окресленої компетентності є:

- Task-Based Learning (TBL), що стимулює природний розвиток говоріння через виконання комунікативно значущих завдань;

- метод CLIL (Content and Language Integrated Learning), який забезпечує використання англійської мови як інструмента засвоєння предметного змісту;

- цифрові ресурси, що розширюють можливості для практики та міжкультурної взаємодії.

Окрім того важливими залишаються стратегії підтримки учнів, зокрема формувальне оцінювання та створення психологічно комфортного середовища, що знижує афективний бар'єр.

Висновок. Ефективний розвиток англомовної компетентності у говорінні можливий лише за умови поєднання сприятливих педагогічних умов та сучасних методичних стратегій. Комунікативний підхід, інтерактивні методи, проєктна діяльність, TBL і CLIL забезпечують автентичність, мотивацію та активну участь учнів. Системна робота над монологічним і діалогічним мовленням, використання мовних опор і створення психологічно комфортного середовища сприяють формуванню в старшокласників уміння впевнено й ефективно висловлюватися англійською мовою.

Список використаних джерел:

1. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education. 2007.
2. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg : Council of Europe, 2020. 232 p. URL: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> (Last accessed: 12.10.2026).

УДК 316.346.32-053.6(477)

МОЛОДІЖНІ ЦЕНТРИ ЯК ПРОСТІР ЗМІСТОВНОГО ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анастасія Сухомлінова

*Управління культури та молоді Мелітопольської міської ради
Запорізької області*

Ключові слова: молодіжні центри, дозвілля молоді, соціалізація, неформальна освіта, громадська активність.

В умовах воєнного стану проблема організації дозвілля молоді набула особливої актуальності. Тривале перебування у стресових умовах, соціальна нестабільність, обмежені можливості для активної взаємодії та зміна звичного способу життя суттєво вплинули на психологічний стан і соціальну активність молодого покоління. Саме в таких умовах особливого значення набуває створення безпечних і підтримуючих просторів, які сприяють збереженню соціальних зв'язків та розвитку особистості.

Одним із найефективніших інструментів організації змістовного дозвілля молоді виступають молодіжні центри. У науковому розумінні молодіжний центр трактується як багатофункціональний соціально-педагогічний простір, спрямований на забезпечення умов для розвитку особистісного потенціалу молоді, формування громадянської активності, соціальної відповідальності та організації культурно-дозвілєвої діяльності.

У сучасних реаліях значення функціонування молодіжних центрів суттєво зростає. Вони стають важливими осередками підтримки, комунікації та соціальної стабільності для молодих людей. Саме тут створюється атмосфера довіри, відкритості та взаємодії, що сприяє подоланню відчуття ізоляції та тривожності, які посилюються в умовах війни.

Особливої ваги діяльність молодіжних центрів набуває у період суспільних криз. Вони виступають просторами психологічної підтримки та емоційного відновлення, де молоді люди можуть відчутти безпеку, знайти підтримку однолітків та отримати можливість для самовираження. Участь у творчих, освітніх і культурних заходах сприяє зниженню рівня тривожності, формує відчуття стабільності та допомагає молоді адаптуватися до нових соціальних умов.

Важливо підкреслити, що молодіжні центри є важливим середовищем розвитку неформальної освіти. Неформальна освіта визначається як організований процес набуття знань і навичок поза межами формальної системи навчання, спрямований на розвиток особистісних і соціальних компетентностей. Саме через тренінги, майстер-класи, дискусійні клуби та

громадські ініціативи молодь має змогу розширювати власний світогляд, формувати лідерські якості та здобувати практичний досвід.

В умовах воєнного стану молодіжні центри також стають осередками громадської активності. Вони об'єднують молодих людей навколо волонтерських ініціатив, соціальних проєктів та діяльності, спрямованої на підтримку громади. Це сприяє формуванню почуття причетності, солідарності та громадянської свідомості, що є важливими складовими становлення особистості.

Висновок. Отже, функціонування молодіжних центрів у сучасних умовах має надзвичайно важливе соціальне значення. Вони забезпечують організацію змістовного дозвілля, сприяють соціалізації, підтримують психологічну рівновагу молоді та створюють умови для її активної участі в суспільному житті. Саме такі простори допомагають молодому поколінню зберігати життєву активність, розвивати власний потенціал і формувати позитивне бачення майбутнього навіть у складних умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Cheromukhina, O. (2024). Youth in war: psychological experiences, migration plans, self-realization. *Skhid*, 6(1), 37–42. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2024.614>

УДК 364.63-027.553

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ

Сушко Світлана

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв

Науковий керівник – Ірина Лисенкова,

доктор психологічних наук, професор кафедри психології

Ключові слова: домашнє насильство над жінками, види домашнього насильства, наслідки домашнього насильства, робота соціальних служб України та громадських організацій.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням поширеності проблеми домашнього насильства щодо жінок та її значними психологічними наслідками. Домашнє насильство є не лише соціальною, а й серйозною психологічною проблемою, яка негативно впливає на емоційний стан, самооцінку, міжособистісні стосунки та загальне психічне здоров'я постраждалих жінок. Наслідки такого досвіду можуть проявлятися у вигляді тривожних розладів, депресії, посттравматичного стресового розладу, емоційної залежності та труднощів соціальної адаптації. У зв'язку з цим вивчення психологічних особливостей жінок, які зазнали домашнього насильства, є необхідним для розробки ефективних методів психологічної допомоги та підтримки.

Проблема домашнього насильства активно досліджується у сучасній психології, проте потребує подальшого аналізу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей постраждалих жінок, механізмів формування їхніх емоційних реакцій та поведінкових стратегій. Розуміння цих особливостей дозволяє більш точно визначати напрями психологічної корекції та профілактики повторної віктимізації [2].

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та психологічні підходи до вивчення особистості, зокрема системний, особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи. У роботі також враховано положення травматерапії та концепції психологічних наслідків насильства, відповідно до яких домашнє насильство розглядається як психотравмувальний чинник, що впливає на емоційну, когнітивну та поведінкову сфери особистості жінки.

Для досягнення мети дослідження та розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних і емпіричних методів.

Теоретична модель досліджуваного явища. В основі теоретичної моделі нашого дослідження лежать найбільш популярні дві методики, запропоновані С. Шварцем: "Розширене об'єктивне вимірювання статусу его-ідентичності"

(Extended Objective Measure of Ego Identity Status (EOM-EIS)) та “Опитувальник процесу еґо-ідентичності” (the Ego Identity Process Questionnaire (EIPQ)) [1].

Гіпотеза: в дослідженні ми виходили з припущення, що в основі віктимної поведінки жінок – жертв домашнього насильства лежать певні індивідуально-психологічні особливості, а саме: стиль міжособистісної взаємодії, внутрішній конфлікт та протиріччя.

Наукова новизна: проведене дослідження дало можливість виявити 9 індивідуально - типологічні особливості поведінки жінок, що стали жертвами домашнього насильства.

Практичне значення: отримані в результаті проведення дослідження дані можуть бути використані для пошуку і розробки адекватних методів профілактики та психокорекції жінок. У відповідності до результатів дослідження, можливе виявлення категорії жінок, що потенційно можуть стати жертвою насильства з метою пропарювання їх психологічних травм та віктимних паттернів поведінки, Створення корекційних програм батьківськодитячих стосунків, з метою уникнення майбутньої віктимізації дитини.

Список використаних джерел:

1. Marcotte J. Identity Development and Exploration and Their Psychosocial Correlates in Emerging Adulthood: A Portrait of Youths Attending Adult Education Centers in Quebec / J. Marcotte // *Vulnerable Children and Youth Studies*. – 2009. – vol. 4 (4). – P. 279 – 287.

2. Савчук О. М. Наслідки подружнього насильства: індивідуально-психологічна перспектива. Наукові записки НаУКМА. 2002. Т. 20, Спеціальний випуск : у двох частинах. Частина 2. С.384-388

УДК 796.012:37.013.3

**РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ
ЧЕРЕЗ СЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ З АТЛЕТИЧНОЇ ГІМНАСТИКИ ЯК
АСПЕКТ ЗМІСТОВОГО ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ**

Тимофій Тарасенко

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Іван Ганчар, професор
кафедри теорії та методики фізичного виховання*

Ключові слова: силові здібності, учні старших класів, атлетична гімнастика, шкільна спортивна секція, фізичний розвиток.

Розвиток силових здібностей учнів старших класів на секційних заняттях з атлетичної гімнастики є актуальною проблемою фізичного виховання та організації здорового дозвілля молоді. В умовах сучасного способу життя підлітки часто проводять вільний час пасивно, що негативно впливає на фізичний стан, працездатність та формування здорових звичок. Атлетична гімнастика сприяє комплексному розвитку фізичних якостей, серед яких особливе значення має сила, що впливає на успішність у різних видах спорту, на здатність виконувати динамічні та статичні вправи, витримувати фізичні навантаження та запобігати травмам [1,2]. Старшокласники перебувають у періоді природного приросту м'язової маси та фізичної сили, що робить їх оптимальною групою для спеціалізованого розвитку силових здібностей.

Секційні заняття з атлетичної гімнастики мають ряд переваг у цьому процесі. Вони дозволяють індивідуалізувати навантаження відповідно до фізичних можливостей та рівня підготовки кожного учня, забезпечують регулярний контроль техніки виконання вправ та прогресу, а також стимулюють мотивацію через групову роботу, досягнення спортивних результатів та участь у змаганнях. Використання комплексних вправ, таких як присідання, віджимання, підтягування та стійки, одночасно розвиває силу,

витривалість та координацію, що є важливим для підготовки до складних елементів атлетичної гімнастики.

Ефективними методами розвитку силових здібностей є вправи з власною вагою, які зміцнюють основні групи м'язів, вправи на спеціальному обладнанні, що формують специфічну силу, інтервальні тренування, які підвищують витривалість, а також пліометричні вправи, що сприяють розвитку швидкісно-силових якостей. Поступове збільшення навантажень, контроль техніки та включення вправ на гнучкість і координацію знижують ризик травм і підвищують ефективність занять. Практика показує, що учні, які систематично займаються на секційних заняттях, покращують фізичний стан, підвищують працездатність та витривалість, формують дисципліну та самоконтроль, а також отримують позитивний досвід організації свого дозвілля [1].

Заняття на секційних тренуваннях не лише розвивають фізичні якості, а й вирішують проблеми пасивного дозвілля старшокласників. Вони дозволяють організувати час, що раніше міг витратитися на малорухливу діяльність, у форматі активного та змістовного відпочинку. Залучення учнів до регулярних тренувань формує мотивацію до здорового способу життя, стимулює прагнення до самовдосконалення та соціальної взаємодії, а також позитивно впливає на психоемоційний стан.

Висновок. Таким чином, секційні заняття з атлетичної гімнастики поєднують фізичний розвиток, організацію дозвілля та соціально-психологічну підтримку підлітків, що робить їх важливим інструментом у формуванні здорової та активної молоді.

Список використаних джерел:

1. Кириченко Т., Пивовар А. Атлетична гімнастика як оздоровча система фізичного виховання школярів. *Науковий часопис Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова. Серія 15. 2025. № 3К(188). С. 159-162.*
2. Непша О.В., Суханова Г.П., Ушаков В.С. Атлетична гімнастика як засіб розвитку силової підготовки студентів-юнаків вищих навчальних закладів.

Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: зб. наук. праць.
Харків: ХДАФК, 2018. С.100-104

УДК 159.9:316.6

**ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ РЕСУРСІВ ЯК ЧИННИК
ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК ЗІ
СТАТУСОМ «ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА»**

Світлана Терзі

здобувачка вищої освіти, спеціальності «Психологія»

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: внутрішні ресурси, психічне благополуччя, внутрішньо переміщені особи, психологічна підтримка, стресостійкість.

Сучасні соціально-політичні події в Україні спричинили значне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб. Вимушене переселення супроводжується значними психологічними труднощами, зокрема переживанням втрати звичного середовища, соціальних зв'язків, відчуттям невизначеності та підвищеним рівнем стресу. Особливо вразливою категорією серед внутрішньо переміщених осіб є жінки, які часто поєднують адаптацію до нових умов життя з відповідальністю за родину, виховання дітей та пошук ресурсів для забезпечення стабільності сім'ї.

У таких умовах важливим чинником збереження психічного благополуччя виступає здатність до відновлення внутрішніх психологічних ресурсів. До них належать особистісні якості, що допомагають людині долати складні життєві обставини: стресостійкість, оптимізм, здатність до саморегуляції, усвідомлення власних потреб та підтримка позитивного емоційного стану. Внутрішні ресурси сприяють підвищенню адаптаційних можливостей особистості, формуванню відчуття контролю над власним життям та зменшенню негативного впливу стресових факторів.

Відновлення внутрішніх ресурсів жінок зі статусом внутрішньо переміщеної особи може здійснюватися за допомогою різних психологічних практик і методів підтримки. До ефективних підходів належать психологічне консультування, участь у групах підтримки, розвиток навичок емоційної саморегуляції, використання технік релаксації та усвідомленості. Важливу роль відіграє також соціальна підтримка з боку родини, громади та фахівців психологічної допомоги. Такі форми роботи сприяють відновленню відчуття безпеки, підвищенню самооцінки та формуванню позитивного бачення майбутнього.

Особливе значення має формування психологічної стійкості жінок, що пережили вимушене переміщення. Підтримка внутрішніх ресурсів допомагає не лише подолати наслідки стресу, але й сприяє особистісному зростанню, розвитку адаптивних стратегій поведінки та збереженню психічного здоров'я в умовах тривалих соціальних змін.

Висновок. Відновлення внутрішніх ресурсів є важливим чинником збереження психічного благополуччя жінок зі статусом внутрішньо переміщеної особи. Комплексна психологічна підтримка, спрямована на розвиток стресостійкості, саморегуляції та соціальної підтримки, сприяє підвищенню адаптаційного потенціалу жінок і допомагає їм ефективніше долати наслідки вимушеного переселення.

Список використаних джерел:

1. Максименко С. Д. Психологія особистості: підручник. Київ: КММ, 2018.
2. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості в умовах соціальних змін. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2020.

УДК 316.774

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Тихонов Нікіта Андрійович – здобувач вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Михайло Семікін,
кандидат філософських наук, доцент*

Ключові слова: інформаційна безпека, медіаграмотність, цифрове суспільство, інформаційний простір, критичне мислення.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифрових комунікацій значно змінив характер соціальної взаємодії у сучасному суспільстві. Інформаційний простір став важливим середовищем формування громадської думки, політичних процесів та соціальних практик.

Разом із новими можливостями цифровізація створює і нові виклики, пов'язані з інформаційною безпекою. Поширення дезінформації, маніпуляцій та пропаганди становить серйозну загрозу для стабільності суспільства. Особливо актуальною ця проблема стала в умовах інформаційної війни, коли інформація використовується як інструмент політичного впливу.

У цьому контексті важливого значення набуває формування медіаграмотності та критичного мислення громадян. Медіаграмотність передбачає здатність аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та критично оцінювати інформаційні повідомлення.

Особливу роль у формуванні цих компетентностей відіграє система освіти. Освітні програми повинні сприяти розвитку аналітичних навичок, інформаційної культури та відповідального використання цифрових ресурсів.

Отже, формування інформаційної безпеки та медіаграмотності є важливим завданням сучасного суспільства, оскільки від рівня інформаційної культури громадян значною мірою залежить стабільність та розвиток держави.

Список використаних джерел

1. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни. Київ: Києво-Могилянська академія, 2020.
2. Дубов Д. В. Інформаційна безпека України: сучасні виклики. Київ: НІСД, 2021.
3. Глебова Н. І. Довіра як індикатор комунікативного стану суспільства. Соціологічні студії. 2020. С. 16–22.

УДК 502/504:37

ЛЮДИНА І ПРИРОДА: ПРИРОДНИЧО-ОСВІТНІЙ ПОГЛЯД

Юрій Тисленко, Сергій Ткаченко, Анатолій Удовиченко

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Ольга Пюрко, к.б.н.,

доцент кафедри ботаніки, екології

та садово-паркового господарства

Ключові слова: людина, природа, біосфера, екологічна освіта, сталий розвиток.

Вступ. Проблема взаємодії людини і природи є однією з ключових у сучасному науковому дискурсі. Глобальні екологічні кризи, зміна клімату, втрата біорізноманіття та деградація природних ресурсів свідчать про необхідність переосмислення ролі людини в біосфері [2]. Природничо-освітній підхід дозволяє поєднати наукові знання з педагогічними стратегіями формування екологічної культури, що є важливою передумовою сталого розвитку. Із позицій сучасної науки людина є невід’ємним компонентом біосфери. Доведено [1], що людство не протистоїть природі, а є її продуктом і складовою. Водночас розвиток техногенної цивілізації значно посилив антропогенний вплив на довкілля.

Виклад основного матеріалу. У ХХ-ХХІ століттях науковці дедалі частіше говорять про перехід до епохи антропоцену – періоду, коли діяльність людини стала визначальним фактором змін у глобальних екосистемах. Сучасна екологічна ситуація характеризується системністю проблем (забруднення атмосфери та

водних ресурсів, урбанізація та індустріалізація, тощо), що свідчать про порушення природної рівноваги. У доповіді United Nations «Порядок денний на XXI століття» наголошується на необхідності переходу до моделі сталого розвитку, що передбачає гармонійне поєднання економічного зростання, соціального прогресу та збереження довкілля. Концепція сталого розвитку, офіційно закріплена на конференції в Rio de Janeiro (1992), акцентує увагу на міжпоколінній відповідальності людства, де освіта визнається одним із ключових механізмів досягнення цієї мети. Освіта відіграє вирішальну роль у формуванні відповідального ставлення до природи. Природничі науки (біологія, географія, екологія, хімія, фізика, тощо) забезпечують наукове розуміння процесів, що відбуваються в довкіллі. Водночас важливо, щоб ці знання інтегрувалися у світоглядну систему особистості.

Сучасні освітні стратегії ґрунтуються на міждисциплінарному підході, який поєднує природничі та гуманітарні знання. Такий підхід сприяє формуванню системного мислення, необхідного для розв'язання екологічних проблем. Гармонізація відносин між людиною і природою можлива за умов: розвитку екологічної культури, впровадження екологічно безпечних технологій, підвищення рівня екологічної освіти, формування відповідальної громадянської позиції. Екологічна освіта передбачає формування наукових знань про природу та її закони, усвідомлення взаємозв'язку людини і довкілля, розвиток навичок екологічно відповідальної поведінки. З погляду еволюційної теорії Ч. Дарвіна, людина є результатом тривалого процесу природного добору та адаптації. Концепція біосфери, сформульована В. Вернадським, підкреслює активну роль живих організмів у формуванні геохімічних процесів на планеті, що набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, бо передбачається перехід до раціонального природокористування на засадах наукових знань і моральної відповідальності.

Висновок. Людина є невід'ємною частиною природи та водночас активним чинником її трансформації. Сучасні екологічні виклики потребують переосмислення взаємин між суспільством і довкіллям. Природничо-освітній

підхід дозволяє сформувати цілісне бачення цієї проблеми, поєднуючи наукові знання з педагогічними практиками. Формування екологічної свідомості через освіту є ключовою умовою забезпечення сталого розвитку та гармонійного співіснування людини і природи.

Список використаних джерел:

3. Опачко М.В. Філософія сучасної освіти. Навчально-методичний посібник. Ужгород: УжНУ, 2019. 60 с.
4. Соломенко Л. І. Екологія людини : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2016. 120 с.

УДК 364.04:7.01(043.2)

**СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ
СІМЕЙ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ**

Олена Требухова

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Ірина Батарейна, старший викладач кафедри
дошкільної освіти і соціальної роботи*

Ключові слова: психосоціальна підтримка, арттерапія, військовослужбовці, сімейна реінтеграція, соціальний супровід, резильєнтність.

Вступ. В умовах тривалої військової агресії проблема соціальної підтримки мікросоціуму військовослужбовця набуває міждисциплінарного характеру. Сім'я розглядається як динамічна система, що функціонує в режимі хронічного стресу, що зумовлює високі ризики дезадаптації та вторинної травматизації членів родини. Громадська організація «Центр «Побратим» з 2015 року реалізує стратегію комплексної реабілітації, де сім'я визначена як ключовий ресурс відновлення життєстійкості ветерана. Арттерапія у цій системі виступає як універсальна технологія, що дозволяє актуалізувати внутрішні ресурси особистості через невербальну експресію, оминаючи

когнітивні фільтри та психологічні захисти [3, с. 35]. Актуальність дослідження полягає у верифікації практичного досвіду громадського сектору для його подальшої імплементації в державні стандарти соціальних послуг.

Матеріали і методи. Дослідження ґрунтується на аналізі фахової діяльності ГО «Центр «Побратим» (2015–2025 рр.). Методологічну базу складають системний сімейний підхід та концепція травмофокусованої допомоги. У процесі роботи було застосовано комплекс арттерапевтичних технік: ізотерапію, роботу з метафоричними асоціативними картами (МАК), мандалотерапію та нарративні практики. Основними форматами були групи взаємопідтримки «Жіноча солідарність», сімейні ретрити та індивідуальний соціальний супровід.

Результати. Практична модель ГО «Центр «Побратим» демонструє високу результативність завдяки інтеграції фахової підготовки спеціалістів у структуру надання послуг. Фундаментом експертності Центру стало впровадження спеціалізованого курсу «Подолання наслідків травми війни» (2017 р.), що дозволило команді психологів та соціальних працівників опанувати методики емоційної стабілізації за міжнародними стандартами. Це забезпечило перехід від ситуативної допомоги до системного кейс-менеджменту.

Центральне місце у технологічному циклі посідає робота груп «Жіноча солідарність», де арттерапевтичні сесії спрямовані на деконструкцію травматичного досвіду через символічне вираження емоцій. Встановлено, що використання МАК-технологій дозволяє дружинам та матерям військових безпечно вербалізувати приховані стани тривоги, формувати нові копінг-стратегії та відновлювати суб'єктність у кризових обставинах. Особливістю підходу є залучення арттерапевтичних майстер-класів під час сімейних ретритів, організованих спільно з «Асоціацією Української Миротворчої Школи», що сприяє зміцненню батьківсько-дитячих стосунків через спільну творчу діяльність [1].

Досвід організації після 2022 року, доповнений роботою з жінками-ВПО, засвідчує, що інтеграція творчих методів у соціальний супровід сприяє подоланню соціальної ізоляції, покращенню внутрішньосімейної взаємодії та підвищенню готовності до довготривалої ресоціалізації [2].

Висновки. Досвід ГО «Центр «Побратим» підтверджує, що арттерапія є науково обґрунтованою технологією соціальної роботи. Поєднання академічних знань фахівців із практичним використанням експресивних технік дозволяє ефективно вирішувати завдання соціальної реабілітації, сприяє профілактиці деструктивних станів та зміцнює цілісність військової родини.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в подоланні наслідків психотравми. Київ : Золоті ворота, 2016. 112 с.
2. Зверева І. Д. Енциклопедія соціальної роботи. Київ : «Пульсари», 2012. 536 с.
3. Методичні рекомендації з написання кваліфікаційної роботи спеціальності 231 Соціальна робота / Укл. В. А. Ляпунова та ін. Запоріжжя : МДПУ, 2023. 35 с.

УДК 37.091.33:502.4(477)

ПРОБЛЕМНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Олександр Устінов

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Ольга Левада, к.геогр.н.,
доцент кафедри географії та туризму*

Ключові слова: проблемний метод, природно-заповідний фонд, географія, екологічна компетентність, проєктна діяльність.

Сучасний курс географії в умовах Нової української школи орієнтований на формування компетентної особистості, здатної аналізувати природні процеси, оцінювати екологічні ситуації та приймати обґрунтовані рішення. Одним із ефективних інструментів реалізації компетентнісного підходу є проблемний метод навчання, який передбачає створення педагогом навчальних ситуацій, що спонукають учнів до самостійного пошуку розв'язання поставленої проблеми. Особливо результативним цей метод є під час вивчення природно-заповідних територій України, оскільки дозволяє поєднати теоретичні знання з аналізом реальних екологічних викликів.

У межах тем «Природні комплекси України», «Охорона природи», «Природно-заповідний фонд України» доцільно використовувати проблемні запитання та ситуаційні завдання, що стимулюють пізнавальну активність школярів. Наприклад, під час вивчення біосферного заповідника Асканія-Нова можна поставити проблему: «Чи доцільно розширювати туристичну інфраструктуру на території заповідника, якщо це сприятиме економічному розвитку регіону?» Учні аналізують екологічні ризики, економічні переваги та соціальні наслідки, аргументують власну позицію.

При розгляді Карпатського біосферного заповідника або Шацького національного природного парку можливе формулювання проблемного завдання: «Як поєднати розвиток рекреації з необхідністю збереження природних екосистем?» Учні працюють із картографічними матеріалами, статистичними даними, досліджують антропогенне навантаження на територію та пропонують шляхи збалансованого природокористування.

Ефективною формою реалізації проблемного методу є навчальні проєкти. Наприклад, проєкт «Створення віртуального природного парку» передбачає визначення території, обґрунтування її природоохоронної цінності, розроблення режиму охорони та плану екологічної освіти населення. Інший варіант – дослідницький проєкт «Проблеми збереження біорізноманіття в моєму регіоні», у межах якого учні аналізують місцеві природні об'єкти, визначають загрози та пропонують заходи їх охорони.

Проблемний метод сприяє розвитку в учнів умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, працювати з різними джерелами інформації, формулювати гіпотези та робити аргументовані висновки. Важливою є роль учителя як фасилітатора, який спрямовує пошукову діяльність школярів, допомагає структурувати матеріал і підтримує дискусію.

Застосування проблемного навчання під час вивчення природно-заповідних територій України формує не лише знання про їх географічне положення та функції, а й ціннісне ставлення до природної спадщини держави. Учні усвідомлюють значення заповідних територій для збереження біорізноманіття, підтримання екологічної рівноваги та забезпечення сталого розвитку.

Висновок. Проблемний метод навчання є дієвим засобом формування географічної та екологічної компетентності учнів у процесі вивчення природно-заповідних територій України. Створення проблемних ситуацій і реалізація навчальних проєктів забезпечують розвиток критичного мислення, відповідального ставлення до довкілля та готовності до практичної участі у природоохоронній діяльності.

УДК 159.923.2

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Андрій Фадін

Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, Одеса

Науковий керівник – Світлана Чачко, к.психол.н.,

доцент кафедри загальної психології і психологічного консультування

Ключові слова: життєстійкість, екстремальні умови, бойовий стрес, ресурс.

Вступ. В умовах війни та екстремальних реалій військової служби збереження ментального здоров'я і боєздатності молоді набуває критичного значення. Сучасний театр бойових дій супроводжується перманентною

вітальною загрозою та виснаженням, тому фундаментальним ресурсом особистості стає життєстійкість. Вона дозволяє протидіяти наслідкам бойового стресу та трансформувати його у можливості для розвитку.

Матеріали і методи. Застосовано методи теоретичного аналізу, систематизації та узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел щодо життєстійкості особистості.

Результати. За класичним підходом С. Мадді та С. Кобейса, життєстійкість – це інтегративна система переконань, що дозволяє трансформувати стрес у можливості для зростання. Синергія включеності, контролю та прийняття виклику надає особистості «екзистенційну мужність» для свідомої трансформації травматичного досвіду в ресурс розвитку [6].

Сучасні вітчизняні дослідження визначають життєстійкість як гнучкий буфер адаптації [3; 1]. Ключову роль у її підтриманні серед молодих військовослужбовців відіграє актуалізація життєвої мети та усвідомлення власної значущості, що дозволяє долати травми та зберігати цілісність світогляду [2]. Цей тренований ресурс потребує комплексного формування (саморегуляція, копінги, фізичні навантаження, соціально-психологічної підтримка), що забезпечує перетворення воєнних викликів на можливості розвитку [3; 1].

Зарубіжні дослідження розглядають життєстійкість як системний психологічний захист, що сприяє когнітивній переоцінці стресорів, запобігає виснаженню і розвитку депресії [5]. Доведено її здатність підтримувати ментальне здоров'я через формування згуртованості колективу в умовах ізоляції [4].

Висновки. Життєстійкість є багатовимірним фундаментальним ресурсом, який забезпечує здатність молоді ефективно протистояти глобальним кризам та впливу бойового стресу. В умовах тривалої війни її цілеспрямоване і комплексне формування є пріоритетним завданням для збереження психічного здоров'я, боєздатності та ефективності молодих військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Сисоєнко Т. Біопсихосоціальна модель здорового способу життя як ресурс психологічної стійкості в умовах війни: роль мотивації, життєстійкості, копінгу та соціальної підтримки. *Ментальне здоров'я особистості в парадигмі воєнного стану: зб. матеріалів конф.* Київ, 2025. С. 273–277.

2. Храбан Т.Є. Актуальні питання психологічного благополуччя молоді під час навчання за військовим профілем: приклад України. *Освітня аналітика України.* 2023. № 1 (22). С. 51–66.

3. Чачко С.Л. Особливості життєстійкості курсантів поліції в умовах воєнних загроз в Україні. *Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи: зб. матеріалів кругл. столу, присвяч. Міжнародному дню толерантності (м.Одеса, 15 лист. 2024 р.).* Одеса: Юридика, 2025. С. 134–136.

4. Johnsen B. H., Hystad S. W. Hardiness and mental health during naval deployment. *Eur. Rev. Appl. Psychol.* 2023. Vol. 73. Art. 100817.

5. Karin E. et al. The association of multi-system conditions on mental health trajectories during naval deployment. *Mil. Psychol.* 2024. Vol. 36.

6. Maddi S. et al. The Personality Construct of Hardiness. *J. Humanist. Psychol.* 2010. Vol. 51, no. 3. P. 369–388.

УДК 316.48-057.875

ПРИЧИНИ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Олена Файчук

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Ключові слова: конфлікт, студентство, конфліктна поведінка, причини конфлікту.

Студентство як специфічна соціально-вікова група перебуває у стані активного соціального становлення, професійного самовизначення та формування ідентичності. Через особливості свого соціального положення воно знаходиться на піку соціальних суперечностей і конфліктів у сучасному суспільстві. Як суб'єкт суспільних відносин, студентська молодь здійснює пошук власної соціальної ніші, прагне досягти визначеного статусу в різних

сферах життя, що не завжди відбувається одночасно та гармонійно. Саме тому дослідження причин міжособистісних конфліктів у студентському середовищі є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірах.

Міжособистісні конфлікти розглядаються як зіткнення осіб у процесі їхніх взаємостосунків, що відбуваються у різних сферах суспільного життя та безпосередньо пов'язані з процесом спілкування [1]. Вони можуть виникати як між людьми, що вперше зустрілися, так і між тими, хто тривалий час перебуває у взаємодії. Важливу роль при цьому відіграє особистісне сприйняття партнера або опонента.

Юнацький вік характеризується досягненням високого рівня інтелектуального розвитку, формуванням цілісного Я-образу, самовизначенням у професійних і життєвих планах, спрямованістю у майбутнє [3]. У цей період завершується первинна соціалізація, утверджується світогляд, формується система цінностей. Разом із тим саме в юності нерідко виникає криза ідентичності, що стає підґрунтям підвищеної конфліктності. Зіткнення з вимогами реального життя, які не завжди відповідають власним уявленням молодшої людини, може викликати внутрішні суперечності. Наявність завищених очікувань, необґрунтованого оптимізму або негативізму ускладнює процес адаптації.

Вагомою причиною конфліктів виступають особливості самосвідомості. Студенти починають усвідомлювати власну неповторність, що нерідко супроводжується максималізмом і категоричністю оцінок. Самоповага як узагальнене ставлення до себе може ставати точкою зіткнення у взаємодії [2].

Окремою сферою конфліктів є взаємодія студентів із викладачами. Поширеною причиною виступає неадекватність оцінювання навчальних досягнень, суб'єктивні претензії або упередженість оцінювання.

Серед психологічних особливостей особистісної детермінації конфліктних ситуацій у студентській групі виокремлюють: порушення процесів адаптації та соціалізації; недостатню сформованість внутрішніх регуляторних механізмів; різні форми агресії; низький рівень емпатії; ригідність мислення; стійкі

фрустраційні реакції; порушення структури колективної взаємодії; застосування конфліктогенів спілкування [4].

Висновки. Отже, міжособистісні конфлікти у студентському середовищі зумовлені комплексом внутрішніх і зовнішніх чинників. Провідними причинами виступають особливості Я-концепції, рівень самоповаги, стереотипізація сприйняття, труднощі адаптації та саморегуляції. Конфліктна поведінка є результатом взаємодії об'єктивних і суб'єктивних детермінант.

Список використаних джерел:

1. Бондаревська Т. І. Психолого-педагогічні засади розв'язання конфліктів // Психолінгвістика. 2010. Вип. 5. С. 17–21.
2. Веремчук А. М. Конфлікти у спілкуванні та шляхи їх розв'язання // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2012. Т. 24, ч. 6. С. 67–74.
3. Власенко І. А. Проблема внутрішньоособистісного конфлікту в контексті психологічних досліджень особистості // Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 21. С. 46–56.
4. Кошова І. В. Конфліктна ситуація як вид складних ситуацій міжособистісної взаємодії // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ : Логос, 2006. Т. 7, вип. 8. С. 302–309.

УДК 796:159.9

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ АГРЕСИВНОСТІ ТА КОНФЛІКТНОСТІ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Аліна Федірко

*Соснівський освітній комплекс "ліцей – заклад дошкільної освіти" імені
Анатолія Шульги Попівської сільської ради Конотопського району Сумської
області, с. Соснівка*

Ключові слова: фізична культура, агресивність, конфліктність, учнівська молодь, психоемоційний стан.

Вступ. Сучасне освітнє середовище характеризується зростанням психоемоційного навантаження на учнівську молодь, що зумовлює підвищення рівня агресивності, конфліктності та емоційної нестабільності дітей і підлітків. Соціальні трансформації, інформаційний тиск, наслідки тривалого дистанційного навчання, а також загальна напруженість у суспільстві негативно впливають на психологічний стан учнів, ускладнюючи процес їхньої соціалізації та міжособистісної взаємодії [1; 2; 4].

У цьому контексті особливої актуальності набуває фізична культура як важливий компонент освітнього процесу, що має значний психолого-педагогічний потенціал. Регулярна рухова активність сприяє зниженню рівня емоційної напруги, формуванню навичок саморегуляції, розвитку комунікативної культури та конструктивної взаємодії в учнівському колективі [1; 3].

Метою даного дослідження є аналіз можливостей використання уроків фізичної культури як ефективного засобу зниження агресивності та конфліктності серед учнівської молоді.

Матеріали і методи. У процесі дослідження використано такі методи: аналіз науково-методичної літератури з проблем фізичного виховання, психології розвитку та психології фізичної культури та спорту; педагогічне спостереження за поведінкою учнів під час уроків фізичної культури; узагальнення практичного досвіду роботи вчителя фізичної культури; порівняльний аналіз змін психоемоційного стану учнів у процесі систематичних занять фізичними вправами.

Особливу увагу приділено використанню командних ігор, рухливих вправ, елементів змагальної діяльності та вправ на релаксацію, які сприяють формуванню позитивного емоційного фону й навичок соціальної взаємодії.

Результати дослідження свідчать, що систематичні заняття фізичною культурою позитивно впливають на психоемоційний стан учнівської молоді.

Регулярна рухова активність сприяє зниженню рівня агресивних проявів, формуванню емоційної врівноваженості та розвитку здатності до конструктивного вирішення конфліктних ситуацій.

Командні види діяльності на уроках фізичної культури допомагають учням засвоювати норми співпраці, взаємоповаги, відповідальності за спільний результат, що знижує рівень міжособистісних конфліктів у класному колективі. Водночас фізичні вправи виконують функцію природного механізму зняття психоемоційного напруження, сприяють зменшенню тривожності та імпульсивності.

Отримані спостереження підтверджують, що грамотно організований урок фізичної культури може виступати не лише засобом фізичного розвитку, а й ефективним інструментом психолого-педагогічної профілактики агресивної поведінки учнів.

Висновки. Фізична культура є важливим чинником зниження рівня агресивності та конфліктності серед учнівської молоді. Систематичні заняття фізичними вправами сприяють стабілізації психоемоційного стану, формуванню навичок самоконтролю, толерантності та конструктивної соціальної взаємодії.

Використання психолого-педагогічного потенціалу уроків фізичної культури дозволяє створити безпечне та комфортне освітнє середовище, спрямоване на гармонійний розвиток особистості учня. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку методичних рекомендацій щодо інтеграції психологічних аспектів у систему фізичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Остополець І. Ю., Хлус Н. О. Психологія фізичного виховання і спорту : навч.-метод. посіб. – Запоріжжя : Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2025. – 197 с.
2. Пічурін В., Умеренко В., Дутко Т. Психологія розвитку і фізичне виховання // Scientific Collection «InterConf+». – 2023. – № 30. – С. 535–541.

3. Тищенко В. О., Чиженок Т. М., Коваленко Ю. О. Теорія і методика фізичного виховання (загальні основи). – 2024.

4. Шамич О. М., Сердюк Л. З., Іваннікова Г. В. Фізична культура і спорт як основа здоров'я і благополуччя особистості : навч. посіб. – 2023.

УДК 376.36:004

ЦИФРОВІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ОСВІТНИХ ЗМІН

Каріна Федірко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Юлія Шевченко, д.п.н.,

професор кафедри початкової і спеціальної освіти

Ключові слова: цифровізація освіти, дошкільна освіта, мовленнєвий розвиток, інформаційно-комунікаційні технології, корекційно-розвиткова допомога.

Вступ. У ХХІ столітті цифровізація стає фундаментальною складовою розвитку суспільства та освіти. Це явище охоплює освітній процес на всіх рівнях, включно з дошкільною освітою, де цифрові технології відіграють ключову роль у формуванні сучасного освітнього середовища.

Дошкільний вік є сензитивним періодом для мовленнєвого розвитку дитини, оскільки саме в цей час закладаються основи подальшої успішності навчання, комунікації та соціалізації. Забезпечення ефективного мовленнєвого розвитку в умовах цифрового суспільства потребує комплексного, науково обґрунтованого підходу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що зумовлює актуальність даної проблеми для педагогічної науки та практики [2; 3; 6].

Матеріали і методи. У процесі дослідження використано теоретичні методи аналізу, узагальнення та систематизації наукових джерел з проблем цифровізації дошкільної освіти, мовленнєвого розвитку дітей та застосування

ІКТ у корекційно-розвитковій роботі. Проаналізовано сучасні вітчизняні й зарубіжні наукові публікації, педагогічні концепції та практичні напрацювання, що висвітлюють використання цифрових ресурсів у логопедичній і корекційній діяльності з дошкільниками.

Результати. Аналіз наукових джерел засвідчив, що цифрові технології в дошкільній освіті виступають не лише технічним засобом, а й ефективним педагогічним ресурсом, здатним створювати багатоканальне освітнє середовище для розвитку мовлення, уваги та пізнавальної діяльності дітей.

Сучасні дослідження підтверджують позитивний вплив цифрових ресурсів на мовленнєву компетентність дошкільників. Зокрема, у роботах С. Чупахіної, В. Стинської та Я. Радченко зазначено, що використання цифрових технологій сприяє адаптації навчальних матеріалів до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами, що є важливим для дошкільної логопедичної практики [3; 4].

Виявлено, що ефективність цифровізації корекційно-розвиткової допомоги залежить від дотримання низки педагогічних умов: рівня цифрової компетентності педагогів, організації безпечного та доступного цифрового середовища, а також оптимального поєднання традиційних і цифрових методів навчання. Разом з тим надмірне використання цифрових засобів може спричиняти певні психофізіологічні ризики, що потребує зваженого педагогічного підходу [1; 4; 5].

Висновки. Цифровізація корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку є актуальним і перспективним напрямом педагогічної науки, що відповідає сучасним глобальним освітнім викликам. Використання цифрових технологій сприяє створенню індивідуалізованого освітнього середовища, підвищенню мотивації дітей до мовленнєвої діяльності та забезпеченню наступності між дошкільною і початковою освітою.

Разом із тим успішність цифровізації значною мірою залежить від професійної підготовки педагогів, науково-методичного забезпечення та

дотримання балансу між традиційними й цифровими формами педагогічної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Іванченко А., Кулакова Ю., Моїсеєнко Д., Шпачинський І. Філософсько-педагогічні засади використання комп'ютерних технологій під час корекційної роботи з дітьми з порушенням мовлення. *Молодий вчений*. 2023. № 6 (118). С. 37–41.
2. Лященко В. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у корекційно-розвитковій роботі логопеда з дітьми з особливими освітніми потребами. *Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє: до 85-річчя акад. В. І. Бондаря: зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2023. С. 214–219.*
3. Радченко Я. А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при навчанні дітей з мовленнєвими порушеннями під час воєнного стану. *Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти*. 2022. С. 159–162.
4. Чупахіна С. В., Стинська В. В. Цифрові технології в корекційно-розвитковій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: готовність учителів логопедів. *Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку*. 2021. С. 916–951.
5. Ahmed B., Monroe P., Hair A., Tan C. T., Gutierrez-Osuna, R., Ballard K. Speech-driven mobile games for speech therapy: User experiences and feasibility. *International Journal of Speech-Language Pathology*. 2018. Vol. 20, № 6. P. 644–658.
6. Saeedi S., Bouraghi H., Seifpanahi M., Ghazisaeedi M. Application of Digital Games for Speech Therapy in Children: A Systematic Review of Features and Challenges. *Journal of Healthcare Engineering*. 2022.

УДК 37.016:811.161.2

ДІАЛЕКТНА ВАРІАТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Каріна Федірко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми

*Науковий керівник – Олена Кумеда,
кандидат філологічних наук, доцент*

Ключові слова: діалектна варіативність, культуромовна толерантність, мовна компетентність, учнівська молодь, освітній процес.

Вступ. У сучасних умовах глобалізації, посилення міграційних процесів і міжкультурної комунікації проблема формування культурно-мовної толерантності набуває особливої актуальності. Освітнє середовище покликане не лише забезпечувати засвоєння норм літературної мови, а й формувати здатність учнів адекватно сприймати мовну варіативність як природне явище національної культури.

Діалектна варіативність є органічною складовою української мовної системи, відображає історичний розвиток мови, регіональні особливості та культурну специфіку різних територій. Однак у шкільній практиці діалекти часто розглядаються лише як відхилення від норми, що знижує потенціал їх використання як ресурсу формування мовної та культурної толерантності [2; 3; 5].

Матеріали і методи

Матеріалами дослідження стали:

- сучасні підручники з української мови для 10–11 класів;
- чинні освітні програми;
- наукові праці з української діалектології, соціолінгвістики та методики

навчання мови.

У процесі роботи використано такі методи:

- аналіз і узагальнення наукових джерел;
- порівняльний аналіз змісту підручників;

- систематизація дидактичних підходів до роботи з діалектним матеріалом;
- описовий метод для інтерпретації отриманих результатів.

Теоретичну основу дослідження становлять положення української діалектології про територіальну диференціацію мови, концепції мовної та міжкультурної компетентності, а також положення комунікативно-діяльнісного підходу в навчанні.

Результати. Аналіз сучасних підручників і програм показав, що матеріал про діалекти подається фрагментарно, здебільшого в межах окремих параграфів без подальшої системної роботи. Вправи мають переважно інформативний характер і не спрямовані на формування рефлексії щодо соціокультурного значення діалектної лексики.

Встановлено, що інтеграція діалектного матеріалу може здійснюватися через:

- порівняльний аналіз літературних і діалектних форм;
- роботу з регіональними текстами;
- дискусійні завдання щодо мовної норми і варіативності;
- дослідницькі мініпроекти про мовні особливості рідного регіону.

Систематичне використання таких форм роботи не лише активізує пізнавальну діяльність учнів і розширює їхні знання про територіальну диференціацію української мови, а й сприяє розвитку емпатії, формуванню поваги до мовної різноманітності, подоланню упереджень щодо діалектного мовлення та усвідомленню мови як важливої культурної цінності й засобу збереження національної ідентичності [1; 4; 6].

Отже, діалектна варіативність може виступати ефективним чинником формування культурно-мовної толерантності, оскільки її системне й методично виважене впровадження в освітній процес сприяє усвідомленню учнями цінності мовної різноманітності, розвитку поваги до регіональних мовних особливостей, подоланню стереотипів щодо «нормативності» й «ненормативності» мовлення та формуванню здатності до конструктивної міжкультурної комунікації.

Висновки.

- 1) Діалектна варіативність є важливим складником мовної культури та засобом відображення історико-культурного розвитку народу.
- 2) У сучасних підручниках української мови діалектний матеріал представлений недостатньо системно.
- 3) Цілеспрямоване включення діалектних текстів і порівняльних завдань у навчальний процес сприяє формуванню культурно-мовної толерантності старшокласників.
- 4) Перспективним напрямом є розроблення методичних рекомендацій щодо інтеграції регіонального мовного матеріалу в шкільний курс української мови.

Список використаних джерел:

1. Голубовська І. В., Гаращук К. В., Підгурська В. Ю. Теорія і практика культури мови / І. В. Голубовська, К. В. Гаращук, В. Ю. Підгурська. – Житомир : Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка, 2024. – 70 с.
2. Гримашевич Г. І. Українська діалектологія в контексті сучасних напрямів лінгвістики / Г. І. Гримашевич // Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (21 лют. 2023 р.). – Київ, 2023. – С. 17–22.
3. Грицевич Ю. В. Мова фольклору: діалект vs наддіалект / Ю. В. Грицевич // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». – 2020. – № 3 (407). – С. 16–24.
4. Сабадир Г. І. Українська діалектологія у контексті глобалізації / Г. І. Сабадир // The 5th International Scientific and Practical Conference «Science in the Modern World: Innovations and Challenges» (January 23–25, 2025, Toronto, Canada). – Toronto : Perfect Publishing, 2025. – С. 478–481.
5. Слободян Т. К. Культура мовлення молодого покоління: соціальні діалекти / Т. К. Слободян // Студентський філологічний вісник. – 2020. – Вип. 3. – С. 76–81.

6. Шеремета Н. П. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. / Н. П. Шеремета, С. О. Каленюк. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута»», 2023. – 166 с.

УДК 159.922.7

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Каріна Федірко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького, Запоріжжя

*Науковий керівник – Ганна Варіна, магістр психології,
старший викладач кафедри психології*

Ключові слова: цифрові медіа, психоемоційний розвиток, діти старшого дошкільного віку, емоційна регуляція, цифрове середовище

Сучасне дитинство формується в умовах стрімкої цифровізації, що зумовлює глибокі трансформації соціального, освітнього та психологічного простору розвитку дитини. Для дітей старшого дошкільного віку цифрове середовище стає невід'ємною частиною повсякденного життя, впливаючи не лише на пізнавальні процеси, а й на емоційну сферу, міжособистісні взаємини та механізми саморегуляції [1]. Саме у віці 5–6 років закладаються основи емоційної компетентності, формується здатність до довільного контролю емоцій, емпатії, соціально прийнятних форм емоційного реагування, що робить цей віковий період особливо чутливим до впливів середовища, зокрема цифрового.

Актуальність дослідження психоемоційного розвитку старших дошкільників у цифровому середовищі посилюється статистичними даними міжнародних організацій. За узагальненими даними Всесвітньої організації охорони здоров'я та UNICEF, понад 80 % дітей дошкільного віку в країнах Європи мають регулярний доступ до цифрових пристроїв, а значна частина дітей 5–6 років щоденно проводить перед екраном від 1 до 3 годин, що

перевищує рекомендовані норми для цього віку [5]. Дослідження з розвитку дитини також фіксують тенденцію до зменшення часу живого спілкування та сюжетно-рольової гри на користь пасивного або напівпасивного цифрового споживання. В умовах воєнних, соціальних та міграційних викликів цифрові технології дедалі частіше використовуються як засіб компенсації обмежених соціальних контактів, що додатково актуалізує питання їхнього впливу на психоемоційний стан дитини.

Психоемоційний розвиток у старшому дошкільному віці характеризується інтенсивним формуванням здатності до усвідомлення власних емоцій, їх вербалізації та регуляції відповідно до соціальних норм. Дитина поступово переходить від імпульсивних емоційних реакцій до більш складних форм емоційного переживання, що опосередковуються досвідом взаємодії з дорослими та однолітками. У цьому контексті цифрове середовище виступає потужним фактором соціалізації, який може як підтримувати, так і порушувати природну логіку психоемоційного розвитку.

Особливістю цифрового середовища є його висока стимуляційна насиченість, швидка зміна візуальних образів, емоційна яскравість і фрагментарність подачі інформації. Для психіки старшого дошкільника це створює умови підвищеного емоційного збудження, що за відсутності сформованих механізмів саморегуляції може призводити до емоційної лабільності, зниження стійкості до фрустрації та труднощів у керуванні власними афективними станами. Часте використання цифрових ігор і мультимедійного контенту, побудованого на принципі миттєвого підкріплення, поступово формує потребу в постійному зовнішньому стимулі, знижуючи здатність дитини до самостійного заспокоєння та внутрішньої емоційної регуляції. Водночас цифрове середовище істотно трансформує характер емоційної взаємодії дитини з оточенням [2].

Зменшення частки безпосереднього емоційного контакту з дорослими й однолітками може обмежувати розвиток емпатії, здатності розпізнавати невербальні емоційні сигнали, адекватно інтерпретувати інтонації, міміку та

жести. Це особливо значуще для старшого дошкільного віку, коли емоційне спілкування є провідним механізмом соціального навчання. За таких умов цифровий контент, що не супроводжується живим обговоренням і поясненням з боку дорослого, може сприяти формалізації емоційного досвіду та поверхневому засвоєнню соціальних ролей.

Разом із тим цифрове середовище не є однозначно негативним чинником психоемоційного розвитку. За науково обґрунтованого та педагогічно опосередкованого використання воно може виконувати компенсаторну й розвивальну функцію [4]. Якісні цифрові освітні ресурси, що містять емоційно насичені сюжети, моделі конструктивної поведінки, вправи на розпізнавання й називання емоцій, можуть сприяти розвитку емоційної обізнаності, формуванню навичок саморегуляції та соціально прийняттого вираження почуттів. Ключовою умовою такого позитивного впливу є активна участь дорослого як медіатора емоційного досвіду дитини [3].

Таким чином, психоемоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку в умовах цифрового середовища є складним, багатовимірним процесом, що визначається не лише кількістю використання цифрових технологій, а насамперед якістю контенту, характером взаємодії з дорослими та загальним емоційним кліматом розвитку. Науково обґрунтований підхід до інтеграції цифрових технологій у життя дошкільника передбачає баланс між цифровими й недігитальними формами активності, збереження провідної ролі гри та живого спілкування, а також цілеспрямовану підтримку формування емоційної регуляції як ключової умови психологічного благополуччя дитини.

Список використаних джерел:

1. Беленька Г. В., Богініч О. Л. Вплив цифрового середовища на емоційний розвиток дітей дошкільного віку. *Наукові записки Інституту проблем виховання НАПН України*. 2021. Вип. 1(96). С. 23–31.
2. Косенчук О. Г. Психоемоційний розвиток дошкільників в умовах цифровізації освітнього середовища. *Педагогічний дискурс*. 2022. Вип. 33. С. 112–118.

3. Radesky J. S., Weeks H. M., Ball R. et al. Young children's use of smartphones and tablets: Associations with emotional regulation and behavior problems. *Pediatrics*. 2020. Vol. 146(1). Article e20193518.
4. McArthur B. A., Browne D., Tough S., Madigan S. Trajectories of screen use during early childhood: Predictors and implications for social and emotional development. *Developmental Psychology*. 2022. Vol. 58(2). P. 356–368.
5. UNICEF. *Children in a digital world. The State of the World's Children 2017*. New York : UNICEF, 2017. 210 p.

УДК 316.6

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Христич Вікторія Олегівна

здобувач (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

*Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького*

*Батарейна Ірина Олександрівна,
старша викладачка кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи*

Ключові слова: молодь, міжособистісний конфлікт, внутрішньоособистісний конфлікт, емоційна напруга, онлайн-комунікація.

У роботі розглянуто основні причини та особливості молодіжних конфліктів у сучасному соціальному середовищі. Проаналізовано міжособистісні та внутрішньоособистісні конфлікти молоді, визначено роль емоційної нестабільності, різних життєвих цінностей та впливу онлайн-комунікації. Використано аналіз наукових джерел та спостереження за студентським середовищем. Дослідження показало, що розвиток психологічної компетентності та культури діалогу сприяє ефективному вирішенню конфліктів та гармонізації взаємодії молоді.

Вступ. Конфлікти є невід'ємною частиною життя кожної людини, особливо у молодому віці. У психологічній науці розрізняють міжособистісні

конфлікти (суперечності між людьми) та внутрішньоособистісні конфлікти (внутрішня боротьба мотивів, переживання, сумніви). Саме в молодіжному середовищі ці види конфліктів проявляються найчастіше, оскільки в цей період відбувається становлення особистості та формування системи цінностей. В умовах сучасної України, зокрема через війну, соціальну нестабільність та постійний стрес, рівень емоційної напруги серед молоді значно підвищився. Це впливає на якість комунікації та сприяє зростанню кількості конфліктних ситуацій.

Метою роботи є визначення причин виникнення молодіжних конфліктів та аналіз їх особливостей у сучасних умовах.

Матеріали і методи. У роботі використано аналіз наукових джерел із соціальної психології, узагальнення теоретичних положень та спостереження за особливостями спілкування молоді у студентському середовищі. Також враховано вплив онлайн-комунікації на характер міжособистісної взаємодії.

Результати. Серед основних причин молодіжних конфліктів можна виділити:

- емоційну нестабільність та імпульсивність;
- різні життєві цінності та погляди;
- невміння відкрито висловлювати свої почуття;
- вплив соціальних мереж та онлайн-спілкування;
- підвищений рівень тривожності в умовах війни.

Особливістю молодіжних конфліктів є їх емоційна насиченість та швидка ескалація через недостатній рівень навичок саморегуляції. Онлайн-комунікація часто спричиняє непорозуміння через відсутність невербальних сигналів та інтонації. Тривалий стрес і невизначеність майбутнього посилюють внутрішню напругу, що може проявлятися як у міжособистісних, так і у внутрішньоособистісних конфліктах.

Водночас за умови конструктивного вирішення конфлікт може сприяти розвитку відповідальності, саморефлексії та навичок ефективного спілкування.

Висновки. Молодіжні конфлікти є закономірним явищем, проте в сучасних умовах їх інтенсивність посилюється соціальними та психологічними

чинниками. Формування культури діалогу та розвиток психологічної компетентності молоді є важливою умовою гармонійного розвитку особистості та стабільності молодіжного середовища.

Список використаних джерел

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. - К.: Либідь, 2004.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. - К., 2003.
3. Мельничук О. Конфліктологія. - К., 2010.

УДК 37.013:004:316.42

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Дмитро Христовой

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Ернест Муртазієв, к.п.н.,

доцент кафедри математики і фізики

Ключові слова: цифрові технології, розвиток особистості, глобалізація освіти, цифрові компетентності, освітній простір

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтенсивними процесами глобалізації та цифрової трансформації, що впливають на всі сфери життєдіяльності людини, зокрема на освіту [1]. Цифрові технології активно інтегруються в освітній простір, змінюючи традиційні підходи до навчання та комунікації [2]. У цьому контексті особливо актуальною стає проблема розвитку особистості, здатної до самореалізації, критичного мислення, безперервного навчання та ефективної взаємодії в глобальному інформаційному середовищі.

Метою даної роботи є аналіз ролі цифрових технологій як чинника розвитку особистості в умовах глобалізованого освітнього простору.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. У процесі роботи застосовано аналіз і синтез

наукових джерел з проблем цифровізації освіти, узагальнення педагогічного та соціокультурного досвіду, системний і структурно-функціональний підходи.

У ході дослідження встановлено, що цифрові технології виступають одним із ключових чинників розвитку особистості в сучасному глобалізованому освітньому просторі. Їх активне впровадження суттєво змінює характер пізнавальної діяльності, сприяючи переходу від репродуктивних форм навчання до діяльнісних, проблемно-орієнтованих і дослідницьких підходів. Цифрові інструменти забезпечують оперативний доступ до різноманітних інформаційних ресурсів, що розширює пізнавальні можливості здобувачів освіти та стимулює розвиток умінь самостійного пошуку, відбору й осмислення інформації.

Дослідження показало, що використання електронних освітніх платформ, інтерактивних навчальних середовищ і онлайн-комунікацій сприяє формуванню цифрових компетентностей та навичок самоорганізації. Особистість набуває здатності планувати власну освітню діяльність, визначати індивідуальні цілі навчання та обирати оптимальні способи їх досягнення. Глобалізований освітній простір, посилений цифровими технологіями, створює умови для міжкультурної взаємодії та розширення соціального досвіду особистості. Участь у міжнародних освітніх проєктах і віртуальних навчальних середовищах сприяє розвитку комунікативних навичок і толерантності до різноманіття світоглядних позицій.

Водночас виявлено низку проблемних аспектів цифровізації освітнього простору. У зв'язку з цим актуалізується потреба у формуванні цифрової етики, культури відповідального використання технологій та педагогічного супроводу розвитку особистості в цифровому освітньому середовищі.

Висновок. Цифрові технології є важливим чинником розвитку особистості в умовах глобалізованого освітнього простору, забезпечують нові можливості для навчання та соціальної взаємодії. Ефективне використання їх потенціалу потребує цілеспрямованого формування цифрових компетентностей, критичного мислення та відповідального ставлення до інформації.

Список використаних джерел:

1. Муртазієв Е.Г., Христовой Д.Ю. Педагогічні умови впровадження цифрових технологій у професійній освіті в період відновлення України. *Географія та туризм: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Харківського нац. пед. університету імені Г.С. Сковороди* (15 січня 2026 р., м. Харків). Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2026. С. 53-56.
2. Martínez-Bravo M.C., Sádaba Chalezquer C., Serrano-Puche J. Dimensions of Digital Literacy in the 21st Century Competency Frameworks. *Sustainability*. 2022. Vol. 14. № 3. P. 1-15. Art. № 1867.

УДК 504.4:631.4(477.7)

ВПЛИВ АГРАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕСТАБІЛІЗАЦІЮ ЕКОЛОГІЧНОГО БАЛАНСУ БАСЕЙНІВ РІЧОК У СТЕПОВІЙ ЗОНІ

Максим Цапенко

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Непша ст. викл.
кафедри географії та туризму*

Ключові слова: степова зона, малі річки, антропогенне навантаження, сільське господарство, ерозія ґрунтів.

Одним із провідних антропогенних чинників деградації степових водотоків є інтенсивне сільське господарство. Найбільшого екологічного навантаження зазнають річки з каналізованими руслами, розораними заплавами та ті, що приймають забруднені стоки. У більшості водотоків через багаторічне накопичення мулу й токсикантів, трансформацію гідробіоценозів і порушення гідрологічного режиму процеси природного самоочищення істотно послаблені й не реалізуються повною мірою. У межах степової зони антропогенний вплив зумовив скорочення річкового стоку в середньому на 25-30 %, що негативно позначається на водному балансі території [1, с. 54].

Висока розораність земель, поширення суглинкових ґрунтів, схильних до змиву, а також посушливі кліматичні умови є основними причинами підвищеної каламутності степових річок. Концентрація наносів у воді становить 250-500 г/м³, а в межах височин перевищує 500 г/дм³; у тимчасових водотоках ще вища. Вони транспортується у завислому стані під час весняних водопіль і літніх паводків, що посилює замулення русел та заплав [1, с. 61].

Агротехнічні заходи в басейнах малих і середніх річок степу впливають на формування поверхневого стоку, спричиняють погіршення якості води, знижують біопродуктивність та здатність водотоків до саморегуляції й відновлення. Серед ключових наслідків сільськогосподарської діяльності – замулення русел, обміління, періодичне пересихання чи тимчасове зникнення малих річок, що пов'язано з ерозією ґрунтів на водозборах і надходженням забруднювальних речовин. У степовому регіоні негативний вплив агропромислового комплексу посилюється несприятливими природно-кліматичними умовами, що потребує впровадження ґрунтозахисних та водоощадних технологій землекористування [1, с. 61].

Запобігання виснаженню та забрудненню водних ресурсів передбачає реалізацію комплексу заходів: раціональне розміщення господарських об'єктів із дотриманням водоохоронних зон; зменшення питомого водоспоживання; перехід на оборотні та замкнуті системи водопостачання; модернізацію виробничих технологій; упровадження ефективних систем очищення стічних вод. Важливу роль у стабілізації агрогеоекосистем відіграють водоохоронні зони та прибережні захисні смуги. Вони запобігають забрудненню й евтрофікації водойм та сприяють підвищенню екологічної стійкості ландшафтів. Основні функції таких зон полягають в інфільтрації поверхневого стоку, фільтрації біогенних і завислих речовин ґрунтово-рослинним покривом, зміцненні берегів, зменшенні водної та вітрової ерозії, покращенні мікроклімату та підвищенні естетичної цінності територій [2, с. 216-217].

Висновок. Інтенсивне сільськогосподарське освоєння степових територій є визначальним чинником деградації малих і середніх річок, що проявляється у

зменшенні стоку, замуленні та погіршенні якості води. Для збереження водних ресурсів необхідне комплексне впровадження ґрунтозахисних, водоощадних і природоохоронних заходів, спрямованих на відновлення екологічної рівноваги гідрологічних систем степової зони.

Список використаних джерел:

1. Звіт про НДР Програма 4 «Сучасний стан геоекологічних умов та біорізноманіття північно-західного Приазов'я» (заклучний). Запоріжжя: ТДАТУ імені Дмитра Моторного, 2025. 183 с.

2. Шищенко П.Г., Гавриленко О.П. Прикладна геоекологія: підручник. К.: ПВТП «LAT&K», 2020. 440 с.

УДК 314.74

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Цебенко Павло Вікторович – здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: трудова міграція, міграційні процеси, соціальні наслідки, ринок праці, демографічні зміни, соціальна мобільність.

У сучасному світі трудова міграція є одним із найбільш поширених соціально-економічних процесів, що впливають на структуру національних економік, демографічну ситуацію та соціальні відносини. Для України ця проблема набула особливої актуальності упродовж останніх десятиліть, коли значна частина населення почала активно шукати можливості працевлаштування за кордоном. Міграційні процеси стали важливим фактором трансформації соціальної структури суспільства та розвитку ринку праці.

Після початку повномасштабної війни в Україні міграційні процеси значно посилюються. Військові дії, економічна нестабільність та руйнування інфраструктури спричинили масове переміщення населення, у тому числі й за межі країни. Частина громадян змушена була шукати тимчасовий або

постійний захист і роботу в інших країнах, що значно вплинуло на демографічну ситуацію в державі.

Основними причинами трудової міграції українців залишаються економічні чинники. Насамперед це різниця у рівні заробітної плати між Україною та країнами Європейського Союзу, обмежені можливості працевлаштування за спеціальністю, а також недостатній рівень соціальних гарантій. Водночас важливу роль відіграють соціальні та культурні мотиви, зокрема прагнення до підвищення рівня життя, доступу до якісної освіти та розширення професійних перспектив.

Трудова міграція має неоднозначний вплив на розвиток українського суспільства. З одного боку, вона забезпечує значні грошові надходження до країни у вигляді переказів трудових мігрантів, що підтримує економічну стабільність багатьох домогосподарств. За оцінками дослідників, обсяг таких переказів становить мільярди доларів щорічно і є важливим джерелом валютних надходжень.

З іншого боку, масова трудова міграція призводить до відтоку людського капіталу, зменшення кількості кваліфікованих працівників та посилення демографічних проблем. Відтік молоді та працездатного населення сприяє старінню населення та зменшенню економічного потенціалу держави. Особливо гостро ця проблема проявляється у сфері освіти, медицини та висококваліфікованих професій.

Соціологи також звертають увагу на зміни у сімейних відносинах, які виникають унаслідок тривалої трудової міграції. Розлука членів родини може призводити до трансформації традиційних сімейних ролей, психологічних труднощів у дітей та послаблення соціальних зв'язків.

Отже, трудова міграція є складним соціальним явищем, що має як позитивні, так і негативні наслідки. Ефективна державна політика у сфері міграції повинна бути спрямована на створення умов для економічного розвитку, підвищення рівня зайнятості населення та стимулювання повернення трудових мігрантів до України.

Список використаних джерел

1. Малиновська О. А. Міграційна політика України: виклики та перспективи. Київ: НІСД, 2021.
2. Позняк О. В. Трудова міграція українців: сучасні тенденції та наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2022. № 1. С. 37–49.
3. Лібанова Е. М. Демографічні виклики розвитку України. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2023.

УДК 159.944.4:37

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК ВИКЛИК ПСИХІЧНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧЮ ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Наталія Целікова

Сумський державний університет, м. Суми

*Науковий керівник – Тетяна Тарасова, к.п.н.,
доцент кафедри психології,
політології та соціокультурних технологій.*

Ключові слова: професійне вигорання, психічне благополуччя, працівники закладів освіти, організаційна психологія, глобалізація.

Вступ. У сучасному глобалізованому світі професійна діяльність людини зазнає суттєвих трансформацій, що зумовлює зростання психоемоційного навантаження, підвищення рівня відповідальності та нестабільності умов праці. Особливо вразливою до цих змін є професійна діяльність у сфері освіти, яка характеризується високою інтенсивністю міжособистісної взаємодії, емоційною залученістю та соціальною значущістю результатів праці.

Професійне вигорання працівників закладів освіти розглядається як одна з ключових проблем організаційної психології, оскільки воно негативно впливає не лише на психічне благополуччя фахівця, а й на ефективність функціонування освітньої організації загалом. В умовах глобальних соціальних змін проблема

збереження психічного здоров'я педагогічних працівників набуває особливої актуальності та потребує ґрунтовного теоретичного осмислення [1; 4].

Метою даних тез є теоретичний аналіз феномену професійного вигорання працівників закладів освіти як виклику психічному благополуччю людини в глобалізованому світі.

Матеріали і методи. Дослідження виконано в межах магістерської роботи «Технологія корекції професійного вигорання працівників закладів освіти».

У роботі використано теоретичні методи дослідження: аналіз і систематизація наукових джерел, узагальнення, порівняння та інтерпретація психологічних концепцій професійного вигорання, представлених у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

Результати. У результаті теоретичного аналізу встановлено, що професійне вигорання розглядається як багатовимірний психологічний феномен, який охоплює емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію професійних досягнень. У контексті діяльності працівників закладів освіти вигорання зумовлюється поєднанням індивідуально-психологічних, соціальних та організаційних чинників [1; 2; 6].

До ключових факторів професійного вигорання педагогічних працівників належать: високий рівень емоційної відповідальності, постійна міжособистісна взаємодія, надмірне робоче навантаження, дефіцит ресурсів підтримки, а також невизначеність і динамічність соціальних умов, характерних для глобалізованого суспільства.

Аналіз сучасних наукових підходів свідчить, що професійне вигорання негативно впливає на психічне благополуччя особистості, знижує рівень професійної мотивації, сприяє розвитку психоемоційного виснаження та професійної дезадаптації. У межах організаційної психології все більшої значущості набувають підходи, спрямовані на профілактику та корекцію вигорання через впровадження психологічних технологій підтримки психічного здоров'я персоналу [3; 5; 6].

Висновки. Професійне вигорання працівників закладів освіти в умовах глобалізованого світу постає як комплексна психологічна проблема, що безпосередньо загрожує психічному благополуччю особистості та ефективності освітньої діяльності. Теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок про необхідність системного організаційно-психологічного підходу до розробки та впровадження технологій корекції професійного вигорання.

Отримані результати створюють теоретичне підґрунтя для подальшої розробки та апробації психологічної технології корекції професійного вигорання працівників закладів освіти в межах магістерського дослідження.

Список використаних джерел:

1. Ануфрієв М. І., Капля О. М. Професійне вигорання як проблема сучасних трудових відносин: зарубіжні та вітчизняні підходи до її вирішення // *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2021. – № 12. – С. 450–453.
2. Байдик В. В. Психологічні характеристики професійної деструкції та професійного вигорання у працівників освіти // *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. – 2012. – № 3. – С. 29–35.
3. Береза Н. Психологічні особливості професійного вигорання педагогічних працівників закладів вищої освіти // *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 1 листоп. 2024 р.). – Тернопіль : Західноукраїнський національний університет, 2024. – Т. 1. – С. 93–96.
4. Максименко С. Д., Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти. – Київ : Міленіум, 2006. – 264 с.
5. Толочек В. А. Сучасна психологія праці : підручник. – Київ : Кодорія, 2018. – 432 с.
6. Maslach C., Jackson S. E., Leiter M. P. *Maslach burnout inventory*. – Palo Alto : Consulting Psychologists Press, 1997. – 191 p.

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Черненко Євген

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: національна ідентичність, війна, філософська антропологія, культурна пам'ять, соціальна солідарність, українське суспільство.

Повномасштабна війна Росії проти України стала не лише масштабним військово-політичним конфліктом, але й потужним чинником трансформації соціальної свідомості українського суспільства. У ситуації екзистенційної загрози державності відбуваються глибокі зміни у процесах самоусвідомлення громадян, що проявляються у посиленні національної солідарності та переосмисленні культурної ідентичності. Саме тому проблема формування національної ідентичності в умовах війни потребує осмислення з позицій філософської антропології, яка дозволяє дослідити внутрішні духовні та культурні виміри цього процесу.

Національна ідентичність є складним соціокультурним феноменом, що формується у взаємодії історичних, культурних та політичних чинників. Вона включає систему цінностей, символів і уявлень, через які людина усвідомлює свою належність до певної спільноти. У сучасних гуманітарних дослідженнях національна ідентичність розглядається не як фіксована характеристика, а як динамічний процес, що змінюється під впливом історичних подій та соціальних трансформацій (Smith, 1991).

Війна як гранична форма суспільного конфлікту значно впливає на цей процес. У ситуації загрози існуванню держави формується новий рівень колективної солідарності, що об'єднує людей різного соціального та культурного походження. Спільний досвід небезпеки, боротьби та взаємної підтримки сприяє зміцненню відчуття приналежності до національної спільноти. У цьому сенсі війна виступає своєрідним каталізатором консолідації

суспільства, актуалізуючи фундаментальні цінності свободи, гідності та відповідальності.

Філософсько-антропологічний підхід дозволяє розглядати цей процес через призму людського досвіду. Війна радикально змінює умови існування людини, змушуючи її переосмислювати власні життєві орієнтири та цінності. У таких умовах питання національної приналежності набуває не лише політичного, а й екзистенційного змісту. Людина починає усвідомлювати свою причетність до ширшої історичної та культурної спільноти, що формує новий рівень відповідальності за долю країни.

Важливу роль у цьому процесі відіграє культурна пам'ять. Саме вона забезпечує зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім нації, формуючи символічний простір спільної історії. Через історичні наративи, культурні символи та колективні ритуали суспільство зберігає уявлення про власну ідентичність та передає їх наступним поколінням (Assmann, 2011). В умовах війни значення культурної пам'яті посилюється, оскільки вона стає джерелом моральної підтримки та важливим елементом суспільної мобілізації.

Особливістю сучасного українського досвіду є те, що формування національної ідентичності відбувається у багатокультурному середовищі. Українське суспільство включає представників різних етнічних і культурних груп, які беруть активну участь у захисті держави та підтримці громадянського суспільства. (Горбулін, 2022). Це сприяє формуванню громадянської моделі національної ідентичності, заснованої на спільних цінностях свободи, демократії та взаємної поваги.

Важливим проявом цієї трансформації є зростання громадянської активності. Волонтерські рухи, гуманітарні ініціативи та діяльність громадських організацій стали невід'ємною частиною суспільного життя в умовах війни. Ці практики формують нові форми соціальної взаємодії, що зміцнюють довіру між громадянами та сприяють розвитку горизонтальних зв'язків у суспільстві. У результаті формується нова культура солідарності, яка стає важливою основою національної єдності.

Таким чином, війна виступає не лише руйнівним фактором, але й умовою переосмислення колективної ідентичності. У складних історичних обставинах українське суспільство демонструє здатність до консолідації та відновлення, що свідчить про значний потенціал культурної та соціальної стійкості. Філософсько-антропологічний аналіз цього процесу дозволяє глибше зрозуміти механізми формування національної ідентичності та її роль у забезпеченні внутрішньої єдності суспільства (Яковенко, 2015).

Дослідження цих процесів має важливе значення для сучасної гуманітарної науки, оскільки дозволяє осмислити досвід війни не лише як політичну або військову подію, але і як складний соціокультурний феномен. Усвідомлення ролі національної ідентичності у подоланні кризових ситуацій сприяє формуванню нових підходів до розвитку громадянського суспільства та зміцнення демократичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
2. Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Smith, A. (1991). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.
4. Горбулін, В. (2022). *Як перемогти Росію у війні майбутнього*. Київ: Брайт Букс.
5. Яковенко, Н. (2015). *Нарис історії України: формування модерної нації*. Київ: Критика

УДК: 159.953.5(=581)-057.87:005.32

**ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА
В РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ З КИТАЮ**

Тетяна Чернявська

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса,
д.психол.н., професор, професор кафедри практичної психології та
ментального здоров'я*

Ключові слова: толерантність, професійна компетентність, емпатійність, когнітивна гнучкість, емоційна саморегуляція.

Вступ. Сучасний освітній простір характеризується зростанням академічної мобільності та кількості іноземних студентів, зокрема з Китаю. У цьому контексті актуалізується толерантність як складова професійної компетентності викладача, що забезпечує ефективну міжкультурну взаємодію та психологічно безпечне середовище. Робота з китайськими студентами потребує врахування їхніх культурних і комунікативних особливостей.

Толерантність є інтегративною характеристикою особистості викладача, яка включає емпатійність, когнітивну гнучкість і прийняття культурних відмінностей. Вона запобігає міжкультурним конфліктам, сприяє академічній успішності студентів і потребує цілеспрямованого розвитку в системі професійної підготовки викладачів.

Матеріалами дослідження були праці вітчизняних [1-4] і зарубіжних учених [5; 6] з проблем толерантності особистості, професійної компетентності викладача, міжкультурної комунікації та психологічним особливостям навчання іноземних студентів, зокрема здобувачів освіти з Китаю. Теоретичну основу становили концепції особистісно орієнтованого підходу та підходи до міжкультурної чутливості й академічної адаптації.

Методи. У підготовці тез використано теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукових джерел) для визначення сутності

толерантності як психологічного феномена і її компонентів у складі професійної компетентності викладача. Порівняльний аналіз дав змогу окреслити специфіку трактування поняття «толерантність» та відмінності в організації навчального процесу в різних культурних контекстах.

Результати. Теоретичний аналіз показав, що толерантність у діяльності викладача є інтегративною характеристикою, яка охоплює когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти. Когнітивний компонент передбачає розуміння культурних відмінностей і освітніх традицій студентів з Китаю; емоційно-ціннісний – прийняття іншої людини та емпатійність; поведінковий – здатність до гнучкої взаємодії й конструктивного розв’язання труднощів. Недостатня толерантність знижує якість педагогічної комунікації та ускладнює адаптацію іноземних студентів, тоді як міжкультурна чутливість підвищує їхню навчальну мотивацію й довіру у взаємодії з викладачем.

Висновки. Толерантність у роботі зі студентами з Китаю є компонентом компетентності викладача та має когнітивний, емоційний і поведінковий виміри. Її розвиток забезпечує психологічно безпечне освітнє середовище та сприяє академічній адаптації студентів.

Перспективою подальших досліджень є емпіричне вивчення чинників формування толерантності та розроблення програм її розвитку.

Список використаних джерел

1. Карпюк Ю.Я. Комунікативна толерантність як детермінанта професійної компетентності сучасного психолога. *Теорія і практика сучасної психології*. Запоріжжя, 2019. № 5, Т. 1. С. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-1.15>

2. Перегончук Н.В. Формування професійної компетентності майбутніх психологів у сучасному освітньому просторі. *Наука і освіта*. 2016. № 11. С. 49-55. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-11-10>

3. Чуйко Г.В., Чапак Я.В. Толерантність у житті людини і суспільства. *Psychological Journal*. Vol. 6. Issue 2. 2020. P. 29-42. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.2>

4. Chernyavska T. Peculiarities of teaching Chinese students the course «Modern Management Psychology». *Ідеї. Практики. Перспективи сучасної освіти: наук.- метод. альм. / за ред. В.І. Труби, М.І. Ніколаєвої, С.П. Гвоздій. Електрон. текст. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2025. Ч. 2. С. 318–322.*

5. Yang P., Zhao X., Zhang X., Li A. Intercultural competence of Chinese students abroad: An investigation under Sino-foreign Cooperative Education Programs. *PLOS ONE*. 2025. Vol. 2. P. 1-18. DOI:[10.1371/journal.pone.0316937](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0316937)

6. Shuting Tian. On Intercultural Communication in Chinese International Education in the New Era. *Journal of Education and Educational Research*. 2023. Vol. 5 (2). P. 77–82. DOI:[10.54097/jeer.v5i2.12336](https://doi.org/10.54097/jeer.v5i2.12336)

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Четвериков Олександр

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Сучасні соціальні трансформації українського суспільства, що відбуваються в умовах війни, глобалізаційних процесів та освітніх реформ, актуалізують проблему формування соціальної компетентності особистості. Одним із ключових напрямів модернізації освітньої системи України стала реформа Нової української школи (НУШ), яка передбачає перехід від знанневої моделі навчання до компетентнісного підходу (Бех І. 2012).

У межах цієї реформи особлива увага приділяється розвитку соціальних та громадянських компетентностей, які забезпечують здатність особистості ефективно взаємодіяти з іншими людьми, брати участь у суспільному житті та відповідально ставитися до власних дій. Соціальна компетентність виступає

важливим чинником формування активного громадянина демократичного суспільства.

Теоретичні засади дослідження. У сучасному науковому дискурсі соціальна компетентність розглядається як інтегральна характеристика особистості, що включає знання про соціальні процеси, уміння взаємодіяти з іншими людьми, а також ціннісні орієнтації, які визначають соціальну поведінку людини (МОН України, 2016).

Філософсько-антропологічний підхід дозволяє розглядати людину як соціальну істоту, розвиток якої відбувається через взаємодію з іншими людьми та засвоєння культурних норм і соціального досвіду. Освіта в цьому контексті виконує важливу функцію соціалізації особистості, сприяючи формуванню моральних цінностей, комунікативних навичок і здатності до співпраці (Кремень В, 2008).

Таким чином, формування соціальної компетентності є одним із ключових завдань сучасної освіти, оскільки саме через освітній процес відбувається становлення особистості як активного суб'єкта соціальних відносин.

Концепція Нової української школи передбачає формування комплексу ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості та її інтеграції в сучасне суспільство. Серед них важливе місце посідають соціальна та громадянська компетентності, що передбачають здатність людини співпрацювати з іншими, поважати права і свободи людини, брати участь у демократичних процесах та відповідально ставитися до власних рішень (МОН України, 2016).

Реалізація цих принципів передбачає використання інтерактивних методів навчання, групової роботи, проєктної діяльності та інших форм освітньої взаємодії, які сприяють розвитку комунікативних та соціальних навичок учнів. Важливу роль у цьому процесі відіграє також зміна ролі вчителя, який виступає не лише носієм знань, а організатором освітнього середовища та фасилітатором навчального процесу.

З позицій філософії освіти соціальна компетентність розглядається як важлива умова гармонійного розвитку особистості та її інтеграції в соціальний простір. Людина як соціальна істота реалізує себе через комунікацію, співпрацю та взаємодію з іншими членами суспільства (Кремень В, 2008).

Формування соціальної компетентності передбачає розвиток здатності до діалогу, толерантності, відповідальності та взаємоповаги. Саме ці якості є необхідними для існування демократичного суспільства та ефективного функціонування соціальних інститутів.

У цьому контексті реформа Нової української школи спрямована на створення нової освітньої парадигми, у центрі якої перебуває особистість учня, його індивідуальні потреби та потенціал розвитку. Освіта має сприяти формуванню соціально відповідальної людини, здатної до критичного мислення, активної громадянської позиції та конструктивної взаємодії з іншими.

Висновки. Отже, формування соціальної компетентності є одним із ключових завдань сучасної освітньої системи України. Реформа Нової української школи створює умови для розвитку особистості, здатної до ефективної соціальної взаємодії, відповідального громадянства та активної участі в суспільному житті. Філософський аналіз цієї проблеми дозволяє розглядати соціальну компетентність як складний соціокультурний феномен, що поєднує когнітивний, моральний та комунікативний виміри розвитку особистості. У цьому контексті реалізація принципів НУШ сприяє формуванню нової освітньої культури, орієнтованої на розвиток соціально активної та відповідальної людини.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2012.
2. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016.
3. Кремень В. Г. Філософія освіти. Київ: Грамота, 2008.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота, 2012.

ІДЕНТИЧНІСТЬ ГРОМАДИ МЕЛІТОПОЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ

Чичановський Ігор

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Ключові слова: національні меншини, ідентичність, громада в екзилі, культурологічна стійкість, інтеркультурність, вимушене переміщення.

Проблема збереження ідентичності національних спільнот у ситуації вимушеного переміщення є однією з ключових тем сучасних соціогуманітарних досліджень. Повномасштабна війна Росії проти України спричинила масштабні процеси внутрішньої та зовнішньої міграції, які докорінно змінили соціокультурну структуру багатьох регіонів (Castells, 2010). Особливо виразно ці трансформації проявилися у випадку Мелітополя – багатокультурного міста Приазов'я, де до початку війни сформувалася унікальна модель міжетнічної взаємодії.

Результати проведеного аналізу засвідчують, що феномен вимушеного екзилу для багатокультурних громад, зокрема мелітопольської, має не лише соціальний, а й глибокий культурологічний та філософський вимір. Досвід розпорошення громади в просторі та часі виявив, що триєдина ідентичність – етнічна, локальна та громадянська – перебуває в динамічній напрузі між втратою та самовідтворенням. Проблема, з якою зіткнулася багатокультурна громада Мелітополя, є екзистенційною та соціокультурною кризою, спричиненою одночасним руйнуванням територіальної, соціальної та інституційної основи ідентичності. Ідентичність більшості етнічних спільнот була нерозривно пов'язана з фізичним простором Мелітополя. Вимушене переміщення призвело до втрати *Genius Loci* – «духу місця». Це викликає просторову дезорієнтацію та загрожує перетворенням локальної мелітопольської приналежності на абстрактну, швидкоплинну ностальгію.

В умовах окупації та вимушеного розселення мешканців різних країн і регіонів України перед громадою постало питання збереження культурної

спадщини, соціальних зв'язків і колективної ідентичності. Традиційно ідентичність розглядається як багаторівнева система, що включає етнічний, громадянський та локально-територіальний виміри (Hall, 1996). У випадку мелітопольських національних спільнот ці компоненти формують особливу конфігурацію, яку можна визначити як триєдину ідентичність.

Вона поєднує етнокультурну спадщину окремих громад, спільну приналежність до українського політичного простору та локальну ідентифікацію з багатокультурним середовищем Мелітополя. Така структура ідентичності формувалася протягом тривалого історичного періоду, у межах якого різні етнічні групи – болгари, греки, караїми, євреї та представники інших народів – створили стійку систему міжкультурної взаємодії.

До початку повномасштабної війни одним із ключових інституційних механізмів підтримки міжетнічного діалогу була діяльність національно-культурних товариств. У Мелітополі функціонувала розгалужена мережа таких організацій, які виконували роль культурних посередників між різними етнічними групами та органами місцевого самоврядування. Їхня діяльність охоплювала освітні, культурні та соціальні ініціативи, спрямовані на збереження мовної та культурної спадщини. Саме завдяки цим інституціям у місті сформувалася своєрідна інтеркультурна екосистема, в якій етнічне різноманіття поєднувалося з високим рівнем соціальної солідарності (Appadurai, 1996).

Початок повномасштабної війни та окупація Мелітополя призвели до радикального порушення цієї системи. Значна частина мешканців була змушена покинути місто та переїхати до інших регіонів України або за кордон. У результаті сформувалася нова соціальна реальність, яку можна визначити як «громаду в екзилі» – розпорошену мережу людей, об'єднаних спільною пам'яттю про місто, культурними традиціями та прагненням зберегти свою ідентичність.

У ситуації вимушеного переміщення традиційні механізми підтримки міжетнічної взаємодії зазнали суттєвих трансформацій. Фізичні інституції, що

раніше забезпечували комунікацію між громадами, втратили свою територіальну основу. Натомість почали формуватися нові форми соціальної взаємодії, зокрема цифрові комунікаційні мережі, онлайн-спільноти та волонтерські ініціативи. Соціальні мережі, месенджери та інші цифрові платформи стали важливим інструментом підтримки зв'язків між представниками різних етнічних груп, які опинилися у різних країнах і містах (Castells, 2010).

Особливе значення у процесі збереження ідентичності відіграє культурна пам'ять. Вона функціонує як символічний ресурс, що дозволяє спільноті підтримувати відчуття приналежності навіть за відсутності спільного територіального простору. Спогади про культурні традиції, міські свята, спільні соціальні практики та історію взаємодії різних етнічних груп формують основу для підтримки колективної солідарності (Assmann, 2011).

Водночас процес інтеграції у нових соціальних середовищах супроводжується низкою труднощів. Переселенці часто стикаються з проблемами соціальної адаптації, мовними бар'єрами та стереотипами щодо внутрішньо переміщених осіб. Попри ці виклики, досвід мелітопольської громади демонструє високий рівень культурологічної стійкості. Представники різних етнічних груп активно підтримують один одного, організовують культурні заходи, створюють онлайн-спільноти та беруть участь у волонтерських ініціативах.

Таким чином, триєдина ідентичність мелітопольських національних спільнот виступає важливим ресурсом культурологічної стійкості. Вона забезпечує збереження культурної спадщини, підтримку соціальних зв'язків і формування нових моделей міжкультурної взаємодії навіть в умовах територіального розриву. Досвід мелітопольської громади демонструє, що багатокультурність може бути не лише джерелом різноманіття, а й важливим фактором соціальної солідарності та національної консолідації.

Список використаних джерел

1. Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
2. Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell.
4. Hall, S. (1996). Who Needs Identity? In: Hall, S., du Gay, P. (eds.). *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publications.
5. Smith, A. (1991). *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.

ЦИФРОВИЙ ВСЕСВІТ ПІДЛІТКІВ: ДОЗВІЛЛЯ, ЗАЛЕЖНІСТЬ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ?

Аріна Шевчик

КЗ “Мелітопольський ліцей-інтернат” ЗОР, Запоріжжя

*Науковий керівник – Лившенко Тетяна, вчитель в.к.,
вчитель-методист*

Ключові слова: дофамін, doomscrolling, ілюзія ідеальності.

У сучасному світі інтернет став невід’ємною частиною життя кожної людини, особливо підлітків. Хоча інтернет відкриває безліч можливостей, він водночас викликає серйозне занепокоєння через надмірне використання. За словами фахівця з етики дизайну Google, усі сучасні технології змушені конкурувати за один найцінніший ресурс – нашу увагу. Коли ми зосереджені на екранах, ми навіть не усвідомлюємо, скільки часу насправді витрачаємо на їх перегляд. Підлітки є особливою цільовою аудиторією для великих технологічних компаній. Це пов’язано з тим, що вони мають найбільше вільного часу для перебування в мережі. Чому відірватися від екрана так важко? Відповідь криється в біохімії нашого мозку.

- Дофамін – «гормон задоволення»: Ця речовина виділяється, коли ми отримуємо щось приємне: їжу, повідомлення або цікавий контент.

- Механізм соцмереж: TikTok, Instagram або YouTube дають «швидкий дофамін», оскільки новий контент з'являється там миттєво і постійно.

- Цикл задоволення: Коли людина гортає стрічку і бачить нове відео, мозок отримує маленький сплеск задоволення. Цей процес може призвести до doomscrolling – безконтрольного перегляду величезної кількості контенту, навіть якщо він уже не приносить справжньої радості. З часом мозок звикає до таких легких стимулів, через що звичайні речі (навчання, читання або живе спілкування) починають здаватися менш цікавими.

Цікавим аспектом є те, що інтернет часто стає заміною реального дозвілля через відсутність фізичних місць для зустрічей. Дослідження показують, що в багатьох населених пунктах немає молодіжних центрів або спеціальних просторів для підлітків. Постійне перебування в мережі не минає безслідно. Одним із головних наслідків є негативний вплив на психічне здоров'я.

- Ілюзія ідеальності: Постійне порівняння себе з ідеалізованими образами в мережі знижує самооцінку і викликає тривожність.

- Кібербулінг: Підлітки часто стикаються з образами, приниженнями або агресією. Це призводить до стресу та невпевненості.

- Небезпечний контент: Підлітки мають доступ до нереалістичних стандартів зовнішності та агресивного контенту, що може негативно впливати на їхнє мислення.

Висновок. Вихід із «цифрового туману» – це не відмова від технологій, а свідоме повернення собі права на власний час. Світ за межами екрана не має фільтрів чи нескінченної стрічки, але саме в ньому відбуваються події, які роблять нас справжніми. Баланс – це не обмеження, це можливість не пропустити своє життя, поки ви гортаєте чуже.

Список використаних джерел:

1. Pew Research Center (2022). *Teens, Social Media and Technology 2022*. [Електронний ресурс].

2. Tristan Harris (Center for Humane Technology). *The Ethics of Attention and Design*. [Електронний ресурс].
3. Анна Лембке (2021). *Дофамінова нація. Де знайти баланс у добу надмірностей*.
4. Кімберлі Янг. *Caught in the Net: How to Recognize the Signs of Internet Addiction*.
5. UNICEF Ukraine (2021). *Звіт про стан психічного здоров'я дітей та підлітків*.
6. The Social Dilemma (2020). *Документальний фільм Netflix*.

РЕАДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ОЧИМА ЇХ ДРУЖИН: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТА ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

Валерій Шевчук

здобувач ІУ курсу спеціальність «Соціологія»

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Ключові слова: жінка, учасник бойових дій, дружина воїна ЗСУ.

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблема соціальної реінтеграції ветеранів набуває критичного значення для збереження стабільності суспільства. Війна як радикальний екзистенційний досвід докорінно змінює систему цінностей особистості, що безпосередньо відбивається на мікросоціумі – родині військовослужбовця. Дане дослідження присвячене аналізу процесу реадaptaції учасників бойових дій крізь призму сприйняття їхніх дружин, які виступають не лише основними реципієнтами змін у поведінці чоловіків, а й ключовими суб'єктами їхнього повернення до мирного життя. Актуальність теми зумовлена необхідністю подолання розриву між фронтовим досвідом та цивільною реальністю, де саме жінка стає головною ланкою соціокультурної медіації.

Методологічну основу дослідження склало анкетне опитування 123 жінок із Запорізької області, проведених за допомогою інструментарію Google Forms,

безпосередню участь. Вибіркова сукупність охоплювала респонденток віком від 18 до 60 років, причому 61% опитаних мають сімейний стаж понад 10 років, що забезпечує високу валідність оцінок динаміки сімейних стосунків. Логічний аналіз основних понять дозволив визначити реадaptaцію як багатокomпонентний процес відновлення соціального статусу, психологічної рівноваги та функціональних зв'язків особистості. Гіпотеза дослідження ґрунтувалася на припущенні, що успіх реінтеграції прямо залежить від психоемоційного стану дружини та її здатності трансформувати сімейні ролі в умовах воєнної невизначеності.

Аналіз емпіричних даних виявив глибоку трансформацію повсякденного життя родин військових. Для переважної більшості респонденток (98,4%) щоденна комунікація з чоловіком є базовою потребою, проте реальна можливість регулярного зв'язку (декілька разів на день) існує лише у 56,1% випадків. Комунікаційний дефіцит стає джерелом постійного стресу, де ключовими факторами напруження виступають нестача правдивої інформації про умови служби (48%) та відчуття тотальної самотності (45,5%). Соціологічні показники свідчать, що жінки змушені виробляти специфічні стратегії копіngu, серед яких найпоширенішими є максимальне завантаження роботою (56,9%) та пошук підтримки серед осіб зі схожим життєвим досвідом (35%). Важливо підкреслити формування феномену «сильної жінки»: майже половина опитаних (49,6%) свідомо розвивають незалежність, беручи на себе повну відповідальність за побут та виховання дітей, що де-факто змінює гендерний баланс у родині.

Окремим блоком дослідження стало вивчення труднощів, з якими стикаються військовослужбовці під час відпусток або після демобілізації, очима їхніх дружин. Респондентки фіксують у чоловіків виразні психоемоційні зміни: втрату цінності «дріб'язкових» проблем мирного часу, підвищену дратівливість та відчуття відчуженості від цивільного оточення. Гострою проблемою є нерозуміння з боку соціуму, що підсилює ризик розвитку ПТСР. Хоча більшість жінок налаштовані на збереження родини, 5,7% опитаних

вказують на появу думок про розлучення через неможливість подолати агресію або депресивні стани партнерів. Це підтверджує необхідність системного психологічного супроводу не лише ветеранів, а й їхнього найближчого оточення.

Діалектика соціальної підтримки в Україні на сучасному етапі демонструє зростання кількості декларативних ініціатив при недостатній інституційній ефективності. Отримані результати свідчать про високий запит на комплексну реадаптацію, яка б включала правову допомогу, фінансову стабільність та доступну психотерапію. Жінки-респондентки вбачають у державі не лише регулятора виплат, а й гаранта соціальної справедливості, який має нівелювати дискримінацію ветеранів на ринку праці та забезпечити інклюзивність громад. Парадигма «героїзації» має доповнюватися парадигмою «підтримки», де ветеран сприймається не як пільговик, а як повноправний суб'єкт цивільного будівництва.

На завершення слід зазначити, що вектор гідності української родини в умовах війни формується через стійкість жінки. Реадаптація учасників бойових дій – це не лише медичне чи психологічне завдання, а фундаментальний соціокультурний процес. Успішна реінтеграція можлива лише за умови визнання дружин військових рівноправними партнерами у системі соціальної роботи. Подальша розробка цієї теми потребує створення спеціалізованих центрів підтримки сімей, де методологія допомоги ґрунтуватиметься на принципах гуманізму, кордоцентризму та гендерної чутливості. Тільки через синергію державної політики та родинної підтримки Україна зможе забезпечити ефективне повернення своїх захисників до повноцінного життя, що є запорукою національного відновлення та розвитку людського капіталу в повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Киселиця С. В. Гуманізм як вистраждана мудрість поколінь. VIRTUS. 2015. № 3. С. 14–17. (Для філософського обґрунтування людяності в умовах насильства).

2. Марценюк Т. О. Гендерна рівність і право на війну. Київ: Комора, 2023. (Сучасний аналіз гендерних ролей в умовах російсько-української війни).

3. Мусевич Р. Ю. Російсько-українська війна: гендерні виклики та упередження. URL: <https://orcid.org/0000-0002-6110-5952> (Джерело, що підкріплює ваші тези про зміну ролі жінки).

УДК 551.4:502.5(477.64)

ГЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Дмитро Шепітько

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

*Науковий керівник – Олександр Непша,
ст. викл. кафедри географії та туризму*

Ключові слова: геологічна спадщина, пам'ятки природи, Український кристалічний щит, Запорізька область, геотуризм, заповідний фонд.

Для Запорізької області, територія якої зазнає значного техногенного та воєнного впливу, охорона геологічних пам'яток природи набуває особливої ваги. Геологічна спадщина є не лише науковим архівом еволюції Землі, а й фундаментом для розроблення екологічно збалансованих підходів до природокористування та відновлення рекреаційного потенціалу краю.

Геологічна унікальність регіону зумовлена його розташуванням на межі двох контрастних структур: Приазовського блоку Українського кристалічного щита та Причорноморської западини. Контакт архей-протерозойських кристалічних порід із відносно молодими осадовими товщами мезо-кайнозою сформував неповторний рельєф та відслонення, що мають світове наукове значення. Саме тут представлені найдавніші породи планети, вік яких перевищує 3 мільярди років, що робить область природною лабораторією для вивчення ранніх етапів формування земної кори [1].

На сьогодні мережа об'єктів геологічної спадщини Запорізької області включає один загальнодержавний заказник, дві пам'ятки природи загальнодержавного рівня та одинадцять об'єктів місцевого значення [2]. Серед найвизначніших об'єктів слід виділити:

- геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Кам'яна могила над р. Молочна» – унікальне нагромадження пісковикових плит, що є залишком давнього острова в Сарматському морі. Це не лише геологічний феномен, а й світовий культурний пам'ятник;

- загальногеологічний заказника загальнодержавного значення «Дніпровські пороги» – відслонення докембрійських кристалічних порід

Висока концентрація таких об'єктів створює передумови для розвитку геотуризму – напрямку, що поєднує активний відпочинок із навчально-пізнавальною діяльністю. Геологічні маршрути дозволяють візуалізувати складні процеси літогенезу, структурно-тектонічних рухів та ерозійного розчленування поверхні. Проте сучасний стан пам'яток потребує посиленої уваги. Воєнні дії та неконтрольована господарська діяльність створюють ризики механічного руйнування відслонень та засмічення територій [1].

Збереження геологічної спадщини вимагає інтегрованого підходу, який включає інвентаризацію пошкоджених ділянок, оновлення охоронних паспортів та широку просвітницьку роботу. Важливим аспектом є цифровізація даних про пам'ятки природи (створення 3D-моделей відслонень), що дозволить зберегти інформацію про них навіть у разі фізичного пошкодження.

Висновок. Геологічна спадщина Запорізької області є унікальним природним активом, що має загальнодержавне та світове значення. Складна тектонічна позиція регіону визначила різноманіття об'єктів – від найдавніших гранітних масивів до осадових феноменів. Збереження цих пам'яток є необхідною умовою для підтримки екологічної рівноваги та розвитку наукоємного туризму.

Список використаних джерел:

1. Непша О.В., Прохорова Л.А., Гришко С.В., Левада О.М., Зав'ялова Т.В. Геологічні пам'ятки природи Бердянського району Запорізької області як перспективні об'єкти геологічного туризму. *Українське патріотичне козацтво*. №7. 2024. С.210-223.

2. Самойленко Л.В. Геологічні пам'ятки природи як об'єкти природно-заповідного фонду (проблемні питання). *Геологічний журнал*. 2020. №2. С. 52-62.

УДК 159.9:364.2-054.72-055.2

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО РЕСУРСУ ЖІНОК ВПО В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Шерстюк Олена Петрівна

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя*

Науковий керівник – Гузь Н.В.

кандидат психологічних наук, доцент

Ключові слова: арттерапія, внутрішній ресурс, внутрішньо переміщені жінки, саморегуляція, психологічне відновлення.

Вступ. Події 24 лютого 2022 року стали точкою радикальних трансформацій в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства, особливо актуалізувавши соціально-психологічні виклики. Масове внутрішнє переміщення населення як відповідь на військову агресію спричинило руйнацію звичного життєвого устрою особистості. Вимушене залишення дому та пошук безпеки в нових умовах супроводжується глибоким психологічним напруженням, вимагаючи від людини мобілізації внутрішніх ресурсів для адаптації до критичної невизначеності [4].

За даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо-переміщених осіб (далі – ВПО), жінки становлять більшість серед ВПО (близько 62%). У ситуації вимушеного переселення на жінку часто лягає подвійне навантаження: необхідність самостійного піклування про родину та вирішення критичних

побутових і організаційних проблем. Таке тривале психоемоційне напруження призводить до глибокого виснаження внутрішніх ресурсів особистості [3].

Тому гостро постає потреба у соціально-психологічній підтримці, супроводі, психологічній допомозі жінкам ВПО. Це зумовлює потребу в застосуванні методів, які б сприяли не лише стабілізації стану, а й активному накопиченню ресурсів для подальшої життєдіяльності.

Матеріали і методи. Арттерапія в роботі з вимушеними переселенцями спрямована на відновлення цілісності особистості, подолання наслідків травматизації та пошук внутрішніх опор, які були втрачені внаслідок вимушеного переміщення [2].

Результати. Підвищення рівня психологічного здоров'я людей і суспільства в цілому має стати не тільки завданням гуманізації соціальних відносин і нормалізації якості життя переміщених осіб, а загалом умовою національного буття та перспектив державного розвитку [1].

Впровадження арттерапевтичних технік у роботу з жінками ВПО демонструє значний позитивний вплив на їхній психоемоційний стан. Творчий процес допомагає ефективно впоратися з депресивними проявами, позбутися глибоких негативних переживань та здійснити перехід від деструктивних стратегій поведінки до конструктивної творчої діяльності. Використання спеціальних вправ (наприклад, створення свічок як метафори внутрішнього світла) сприяє відновленню впевненості у собі, подоланню хронічної тривоги та поступовому формуванню позитивного образу власного «Я».

Висновки. Сьогодні у світі арттерапія використовується як середовище, що є підтримувальним для психологічно уразливого населення, як спосіб вирішення політичних конфліктів, для зменшення етнічного протистояння, як інструмент соціальної інтеграції, як можливість подолання соціальної депривації, для допомоги біженцям, переселенцям у ситуації кризи ідентичності, пов'язаної з культурним «Я» людини.

Список використаних джерел

1. Natalia FALKO, Nataliia GUZ, Olesia Prokofieva Вдосконалення підготовки фахівців щодо надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні. Українознавчий альманах 33, 2023. С. 85-92. URL: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2023>.
2. Вознесенська О.Л. Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям. *Практичний посібник*, 2015. URL: <https://surl.li/gbqblj>
3. Гундертайло Ю. Д. Використання арт-терапевтичних методів для накопичення ресурсів особами, що пережили травматичні події. *Простір арт-терапії: Зб. наук. ст. Київ: Золоті ворота, 2016. Вип. 2 (21). С. 25-32.* URL: <https://surl.li/qkqdzxf>
4. Шиліна Н. Є. Проблема емоційного стану біженців та переселенців за умов військового конфлікту в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 34 (73) № 2 2023 С. 30-36. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.2/06>

УДК 364.624.2:316.613.434-053.66

ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Інна Шкунделева

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Ірина Батарейна, старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи

Ключові слова: агресивна поведінка, профілактика та корекція, соціалізація, превентивні заходи, емоційна регуляція.

Вступ. Зростання агресії серед підлітків - серйозна соціально-педагогічна проблема через кризу у суспільстві. Це ускладнює їхній розвиток і стосунки. Важливо знаходити ефективні методи профілактики та корекції агресії для формування гармонійної особистості. Мета – виявити ефективні засоби профілактики та корекції агресії у підлітків.

Матеріали і методи. У дослідженні використовували комплексні методи - теоретичний аналіз, спостереження, тестування та анкетування - для об'єктивної оцінки агресивної поведінки підлітків і пошуку ефективних шляхів її профілактики й корекції. Важливо систематичне та поєднане застосування для підвищення точності діагностики та обґрунтованості заходів.

Результати досліджень українських науковців, таких як В. Товт, В. Кардашова, Т. Іванова та Л. Прокоф'єва, показують, що агресія у підлітків проявляється через підозрілість, образи та насильство. Її причинами є низька самооцінка, вплив сім'ї, суспільства, медіа та війна [3].

Існує декілька підходів до визначення природи агресії: біологічна (інстинктивна) теорія - розглядає агресію як вроджений інстинкт, що сприяє виживанню виду. Вона накопичується всередині особистості та потребує виходу. Фрустраційно-агресивна теорія - твердить, що агресія є відповіддю на фрустрацію. Соціальне навчання - агресія є набутим типом поведінки, що формується під впливом спостереження за моделями та через процес підкріплення.

Науковець А. Капська окреслює соціально-педагогічну діяльність як процес надання допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, через матеріальну, морально-правову, психолого-педагогічну підтримку [1]. В Україні досліджують профілактику та корекцію агресії у підлітків: розробляють методи попередження, аналізують поведінкові особливості й внутрішні чинники [2].

Агресія починається ще в ранньому дитинстві під впливом сімейного середовища, особливо в родинх без уваги та турботи. У підлітковому віці вона є відповіддю на фізіологічний і соціальний розвиток, і чим більше труднощів, тим вищий ризик закріплення агресії як механізму реагування. Агресивні підлітки мають спільні риси - цінності, інтереси і духовні запити, але їхні інтереси нестійкі.

Висновки. Профілактика агресії у підлітків має бути системною та охоплювати всі рівні - індивідуальний, сімейний і соціальний. Важливо

формувати навички емоційної регуляції, толерантності та конструктивного вирішення конфліктів. Ефективними є комплексні програми з участю батьків і педагогів, що знижують агресію і сприяють розвитку позитивних цінностей.

Список використаних джерел

1. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. навч.-метод. посіб. Київ: УДЦССМ, 2001. 220 с.
2. Профілактика та корекція відхилень поведінки : навч.- метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 368 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1549/2021_Maftyn_Profilaktyka_posib.pdf?sequence=1
3. Прокоф'єва Л.О. Вияви агресивної поведінки особистості залежно від типу виховання. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки». Вип. 36. 2017. С. 200–205.

УДК 615.8:37.013.5

ЛЮДИНА І ЗДОРОВ'Я В ГЛОБАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Вікторія Шрамко

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя

Науковий керівник – Тетяна Христова, д.б.н.,

професор кафедри теорії та методики фізичного виховання

Ключові слова: фізичне виховання, здоров'я школярів, глобалізація освіти, цифрові технології, рухова активність

Сучасний освітній процес відбувається в умовах глобалізації, що накладає нові вимоги до формування здорового способу життя учнів. Фізичне виховання стає важливим чинником гармонійного розвитку особистості, забезпечуючи не лише розвиток рухових навичок, а й підтримку фізичного, психологічного та соціального здоров'я [1]. Зростання ролі цифрових технологій та онлайн-

ресурсів дозволяє інтегрувати нові підходи до навчання фізичній культурі, створюючи можливості для індивідуалізації занять, дистанційного контролю за активністю та мотивації школярів [2]. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності фізичного виховання в сучасному глобальному освітньому середовищі та забезпечення комплексного підходу до здоров'я дітей.

Мета роботи – дослідити сучасні підходи до фізичного виховання в умовах глобалізованого освітнього простору та визначити роль цифрових технологій у підтримці фізичного, психологічного та соціального здоров'я школярів.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових та педагогічних методів. Теоретичний аналіз включав огляд наукової літератури щодо сучасних методів фізичного виховання, цифрових технологій у школі та підходів до формування здорового способу життя. Емпірична частина дослідження передбачала спостереження, анкетування та тестування учнів на рівень фізичної підготовленості та мотивації до фізичної активності.

Доведено, що використання сучасних підходів до фізичного виховання на базі з цифрових платформ для моніторингу активності й онлайн-тренуваннями, сприяє підвищенню рівня фізичної підготовленості та мотивації школярів. Учні, які регулярно брали участь у інтерактивних заняттях, демонстрували кращі показники витривалості, сили та координації рухів. Впровадження інноваційних технологій до освітнього процесу стимулювало формування усвідомленого ставлення до власного здоров'я та розвитку навичок самоконтролю.

У глобальному освітньому просторі спостерігається тенденція до інтеграції різних методик фізичного виховання, що дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів, міжкультурні особливості та використання дистанційних ресурсів для підтримки активності дітей. Разом із позитивним впливом на фізичне здоров'я, цифрові технології сприяють розвитку когнітивних, соціальних та комунікативних навичок, необхідних для успішної інтеграції в суспільство.

Висновок. Сучасні підходи до фізичного виховання, що інтегрують цифрові технології та орієнтовані на глобальний освітній простір, є ефективними для розвитку фізичної, психологічної та соціальної складової здоров'я школярів. Використання таких підходів дозволяє підвищити мотивацію до рухової активності, формує усвідомлене ставлення до здорового способу життя та забезпечує комплексний розвиток особистості. Перспективи подальших досліджень пов'язані з оптимізацією інтеграції цифрових інструментів у традиційні методики фізичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Христова Т.Є. Інформаційно-структурна модель фізичного статусу здоров'я. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту*: зб. наук. праць. Харків: ХДАФК, 2019. Вип. 3. С. 112-115.
2. Modra C., Domokos M., Petracovschi S. The use of digital technologies in the physical education lesson: a systematic analysis of scientific literature. *Timisoara Physical Education and Rehabilitation Journal*. 2021. Vol. 14, Is. 26. P. 33-46.

SECTION: Axiological Aspects of Globalization: Transformations and Conflicts**HUMANIZATION OF ARMED VIOLENCE IN THE CONDITIONS OF
MODERN WAR****Oleksii Andriushchenko***PhD Student in Philosophy**Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University**ORCID: 0009-0008-6638-7312***Keywords:** humanism, armed violence, humanitarian principles

The problem of humanizing armed violence remains one of the most complex and least resolved issues in contemporary philosophical and political philosophy. Classical humanism, which developed in the context of European intellectual history, was focused primarily on the normative protection of the individual under relatively stable conditions of peace. However, the reality of military conflicts reveals significant limitations of such approaches, since the practice of armed confrontation is subordinated to the logic of political struggle, strategic expediency and the survival of states. Against this background, it is necessary to reconsider the humanistic tradition and develop a comprehensive concept of the humanization of armed violence that integrates philosophical, moral, legal and institutional principles. This process requires a departure from naive pacifism in favor of a critical humanism that recognizes the ontological roots of conflict but insists on preserving humanity in humanity itself in the face of the most extreme forms of violence.

One of the main problems of humanistic thought is the discrepancy between ideal ideas about the moral limits of war and real military practice. As Oswald Spengler noted, there is less harmony between reality and truth than distance or even an abyss (Spengler, 2018). Humanitarian guidelines are often romantically idealistic, while war is a political phenomenon in which state interests, strategic advantages and the will to win play a decisive role. Spengler's vision emphasizes that the success or decline of a civilization directly depends on the ability of a community to preserve its internal "form" - an ethical code that prevents the warrior from becoming a

destructive element devoid of cultural orientation. The classical understanding of war as a sphere governed by the logic of violence emphasizes that war by its nature tends to extremes and knows no natural limits.

Modern ethics, however, attempts to define a moral framework even for such a radical phenomenon. The just war theory developed by Michael Walzer establishes the need for moral norms that regulate both the causes of the outbreak of war and the methods of its conduct (Walzer, 2015).

At the same time, modern philosophical approaches emphasize the mutual vulnerability of human existence and the need for ethical limits on violence, even in conflict situations. Judith Butler develops this idea further (Butler, 2020). Butler emphasizes that recognizing the “vulnerability” of the other is the first step towards humanization: when we recognize in the other a being as fragile as ourselves, the logic of total destruction loses its ethical justification, even if it remains strategically attractive.

Historical experience shows that humanitarian declarations alone cannot fundamentally change the nature of wars. Although world peace congresses, diplomatic forums and the activities of humanitarian organizations have generated a multitude of humanitarian norms, their actual impact is often limited by the political interests of states. Even the activities of international humanitarian organizations, in particular the International Committee of the Red Cross, are forced to operate within the framework of complex political compromises and cannot always guarantee the full implementation of the proclaimed principles (International Committee, 2019). This institutional deficit emphasizes that humanization cannot be simply an external construct – it must become an internal value system for the participants in the conflict. A vivid example of the current crisis of humanitarian principles is the war in Ukraine. Russia’s total aggression is accompanied by systematic violations of international humanitarian law, violence against civilians, terrorism, destruction of infrastructure and massive human rights violations. These events demonstrate that traditional humanitarian mechanisms are not effective enough in situations of large-scale armed conflict and therefore require conceptual and institutional strengthening. The

Ukrainian experience of resistance provides a unique basis for the development of an “ethics of protection,” in which humanism is lived not through passivity, but through the active protection of dignity and life as the highest values.

In this context, the transition from declarative humanist principles to more effective institutional and legal forms of humanitarian activity is of particular importance. The dialectic of organizational development is evident in the fact that although the number of peacekeeping and humanitarian organizations in the world is constantly growing, their real impact on the humanization of armed conflicts remains limited. This emphasizes the need for a holistic approach that integrates ethical norms, legal mechanisms, and institutional instruments of influence. International humanitarian law is often perceived as a set of technical prohibitions, rather than as a living ethical basis for existence. We need a “reactualization of the heart” in the sense of Pamfil Yurkevich, in which law becomes an internal need of the individual, rather than simply an external compulsion.

Modern international humanitarian law, the activities of humanitarian organizations and the development of a culture of peacekeeping have significant potential for mitigating the consequences of war. At the same time, the creation of a universal model of humanization of armed violence, acceptable to all parties to the conflict, seems unlikely in the near future. Therefore, the current task of philosophical reflection is to develop the conceptual foundations of a humanistic approach to war, based on a thorough analysis of human existence in extreme conditions - war, occupation, captivity and the constant threat of death. A person caught in the whirlpool of armed violence should not be deprived of his fundamental rights - to life, health, freedom and dignity. For this reason, the humanization of war should be understood not as an abstract moral ideal, but as a practical task of modern civilization, requiring philosophical reflection, legal regulation and institutional responsibility of the international community. This task includes training a new generation of specialists capable of applying the categories of humanism even in the dehumanized environment of combat operations.

Thus, the current crisis of humanistic principles in military conflicts emphasizes the need to rethink classical humanism. Effective humanization of armed violence is possible only through a synthesis of philosophical, moral, legal and institutional mechanisms. Such an approach not only preserves the humanistic content of international norms, but also creates specific mechanisms for their application in the practice of modern armed conflicts.

References

1. Butler, J. (2020). *The Force of Nonviolence: An Ethico-Political Bind*. Verso. <https://www.versobooks.com/products/2458-the-force-of-nonviolence>
2. International Committee of the Red Cross. (2019). *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts*. ICRC. <https://www.icrc.org/en/document/international-humanitarian-law-and-challenges-contemporary-armed-conflicts>
3. Spengler, O. (2018). *The Decline of the West: Form and Actuality (Vol. II)*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-decline-of-the-west-9780198832651>
4. Walzer, M. (2015). *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations (5th ed.)*. Basic Books. <https://www.basicbooks.com/titles/michael-walzer/just-and-unjust-wars/9780465052706/>

UDK [141.7:316.776.33]:316.485.26-053.81(477)

INFORMATION WARFARE IN THE GLOBAL MEDIA SPACE: PHILOSOPHICAL ASPECTS OF ITS IMPACT ON THE CONSCIOUSNESS OF UKRAINIAN YOUTH

Oleksii Durdo

PhD Student in Philosophy

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Keywords: information warfare, global media space, youth consciousness, disinformation, critical thinking, media literacy, information culture, manipulation of consciousness.

In the digital age, information warfare has become a global phenomenon carried out through the media space and aimed at manipulating consciousness, in particular that of youth. In the conditions of the Russian-Ukrainian war, Ukrainian youth is becoming one of the main targets of destabilizing influences that cause fear, passivity, polarization, and loss of critical thinking. Philosophical reflection allows us to comprehend the transformation of consciousness as an ethical and ontological problem in a post-truth world, where reality is replaced by simulacra and disinformation.

The study was conducted using the method of theoretical analysis of philosophical, socio-psychological, and mediological literature using discourse analysis, content analysis, and generalization of empirical data; the main sources were the works of Danylyan O.G. and Dzyobany O.O. [1], where information warfare is interpreted as a complex technology of social manipulation of consciousness using the media, Prudnikova O.V. [2], which carries out a philosophical reflection on the problematic field of information culture of modern youth with an emphasis on the need to strengthen the intellectual and analytical component to counteract clip thinking and gadget addiction, as well as Frolova M.E. and Kozel V.M. [3], which contains an empirical analysis of the challenges of information warfare for a student audience based on a survey of 73 respondents on the frequency of contact with disinformation, difficulties in recognizing fakes and support for educational programs on media literacy.

Information warfare in the global media space (social networks, messengers) is a multifaceted phenomenon of manipulation of consciousness. It spreads destabilizing information that causes “pessimism, fear and passivity, disbelief in political leadership” [1]. Young people are characterized by negative features of information culture: clip consciousness, clip thinking, gadget addiction, which are intensified by aggressive influence through the media in war conditions [2, p. 72].

Empirical data confirm the vulnerability of students: the majority regularly encounter fakes on social networks (the main source of information); a significant part has difficulties in recognizing manipulative content; low level of digital hygiene,

but overwhelming support for media literacy and fact-checking courses. Disinformation acts as a “form of distortion of reality” with an “illusion of truth effect” due to repetition, causing psychological consequences: anxiety, panic, polarization, radicalization and undermining of critical thinking [3, p. 129].

Philosophical aspects: loss of autonomy of consciousness in the media space, where critical thinking becomes a “weapon” to counteract manipulation.

Information warfare in the global media space poses a philosophical challenge to the consciousness of Ukrainian youth, exacerbating the problems of information culture and causing psychological and worldview transformations. The key to resilience is the systematic development of media literacy, critical thinking and the intellectual-analytical component. Empirical evidence indicates a high readiness of young people for educational programs on information security. In conditions of a protracted war, this becomes strategically important for preserving the autonomy of consciousness and social unity.

References

1. Danylyan , O. ., & Dzyoban , O. . (2022). INFORMATION WAR IN THE MEDIA SPACE OF MODERN SOCIETY. "Bulletin of the Yaroslav the Wise New Law University". Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology, 3(54). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.54.265589>
2. Prudnikova , O. . (2024). INFORMATION CULTURE OF MODERN YOUTH: PHILOSOPHICAL REFLECTION OF THE PROBLEM FIELD. "Bulletin of the Yaroslav the Wise New Law University". Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology, 2(61). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.61.304628>
3. Frolova, M. E., & Kozel, V. M. INFORMATION WARFARE IN THE DIGITAL AGE: CHALLENGES AND THREATS FOR STUDENT AUDIENCE. SCIENTIFIC NOTES, 126. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.2/19>

TRUST AS A FUNDAMENTAL DETERMINANT OF SOCIAL STABILITY IN THE CONTEXT OF DIGITAL AUTONOMY

Denys Hlushkov

PhD Student in Philosophy

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

ORCID: 0009-0006-6962-4761

Keywords: Digital Autonomy, Philosophical Anthropology, Systemic Confidence, Algorithmic Governance.

The contemporary era is defined by a paradigmatic shift in the very architecture of social interaction. As artificial intelligence, autonomous financial protocols, and blockchain technologies redefine the functional boundaries of society, we witness a transition where algorithmic decision-making supersedes human agency. From high-frequency financial transactions to automated social scoring, the mechanisms of stability are increasingly delegated to non-human actors.

This technological leap necessitates a fundamental inquiry: What constitutes the "social glue" of a community when its core processes are governed by autonomous systems? The answer resides in the evolving nature of trust.

Historically, within the framework of philosophical anthropology, trust has never been a mere byproduct of rational calculation. Rather, it represents an ontological leap—an act of recognizing the "Other" that inherently involves vulnerability and moral responsibility. Traditional social stability relied on a shared axiological foundation; a collective belief in common values and mutual accountability.

However, the rise of digital autonomy introduces a profound anthropological rupture. We are transitioning from interpersonal trust to systemic confidence. In the financial sector, for instance, the subjective reliability of a human manager is being replaced by the perceived infallibility of digital code. While this shift offers a veneer of objective stability, it simultaneously eviscerates the ethical dimension from social relations.

Digital autonomy creates a unique paradox: individuals often exhibit higher levels of reliance on autonomous systems precisely because they lack "human" flaws—empathy, prejudice, or emotional volatility. Yet, a stability anchored solely in algorithmic precision differs fundamentally from one rooted in human reciprocity. A society sustained by technical protocols alone risks transforming from a living community into a deterministic machine.

Delegating the function of trust to digital agents is not merely a technical upgrade; it entails several critical risks that reshape the very nature of our social reality:

1.   **The Erosion of Moral Agency and the Responsibility Gap.** When we allow an autonomous algorithm to dictate an outcome—be it a financial credit score or a social ranking—the traditional locus of responsibility begins to dissolve. In a human-centered system, an error or an unfair decision has an author who can be held accountable. In an automated one, this accountability becomes "diffused" among developers, data sets, and the machine itself. This creates a dangerous "vacuum of accountability" within our institutions, where the moral consequences of a decision are detached from any specific human agent, leaving those affected with no one to address for justice.

2.   **The "Black Box" Epistemology and Systemic Vulnerability.** Our increasing reliance on algorithmic outputs happens in the absence of a transparent understanding of the underlying logic—a phenomenon known as the "Black Box" problem. This creates a fragile and asymmetric dependency: we accept the "what" without ever knowing the "how." By outsourcing our judgment to opaque systems, we leave the social fabric deeply vulnerable. Hidden technical failures or systemic biases embedded in the code can propagate at scale, remaining undetected until they cause significant social or economic harm.

3.   **The Deficit of Phenomenological Empathy and Social Alienation.** Perhaps the most profound risk is the lack of what we might call phenomenological empathy. Human social stability has always relied on a degree of contextual flexibility—the ability to understand the "exception to the rule" based on shared

experience. Rigid algorithmic logic, no matter how sophisticated, cannot replicate this human touch. The inherent "coldness" of algorithmic governance risks turning social interaction into a series of binary calculations, which may ultimately exacerbate social alienation and leave individuals feeling like mere data points in a deterministic machine.

In conclusion, while digital autonomy enhances procedural efficiency, it cannot substitute for the anthropological necessity of personal recognition. To preserve long-term social stability, we must ensure that autonomous systems remain sophisticated tools rather than ontological substitutes for human responsibility. True stability is only achievable when the "human dimension" remains the ultimate referent of trust, even within a fully digitized landscape.

References

1. Floridi, L. (2019). *The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-logic-of-information-9780198833499>
2. Luhmann, N. (2017). *Trust and Power*. Polity Press. https://www.politybooks.com/bookdetail?book_id=9781509518340
3. Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs. <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/shoshana-zuboff/the-age-of-surveillance-capitalism/9781610395694/>

EDUCATIONAL LOSSES AMONG STUDENTS DURING WARTIME AND WAYS TO ADDRESS THEM THROUGH EDUCATIONAL CAMPS

Yaroslav Gorbali

PhD Student in Philosophy

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

The full-scale war in Ukraine has significantly disrupted the education system and led to substantial learning losses among schoolchildren. During the conflict, more than 400 schools were destroyed or damaged, severely limiting children's access to

quality education. In addition, millions of students have lost opportunities for meaningful socialization, interaction with peers, and a stable educational environment.

During the 2022–2023 school year, approximately 800,000 students were forced to switch from in-person to remote learning. Approximately 30% of them were children from the southern regions of Ukraine who were forced to leave the country or relocate to other regions. The highest percentage of students who had no opportunity to attend school at all was recorded in the southern regions—about 40%.

The war has also had a significant impact on students' mental and emotional well-being. According to survey results, in the 2022–2023 school year, only 65% of children in urban areas and 69% in rural areas felt safe. By comparison, in the 2021–2022 school year, this figure was 85% among urban students and 81% among rural students, respectively.

One of the innovative approaches to addressing educational losses was the “Izi Camp” educational camp, held in the summer of 2024–2025. Its primary goal was to create a safe, supportive, and motivating educational environment for students affected by the war.

The camp program was implemented for 150 seventh-grade students in the Zaporizhzhia region. Its goal was not only to help students catch up on key school subjects but also to promote the psychological and emotional well-being of children who had experienced stressful situations related to the war and forced changes in their living conditions.

A separate component of the project was a study aimed at assessing the effectiveness of such educational camps in bridging learning gaps and improving the psycho-emotional state of students.

The study results demonstrated a significant impact of distance learning on students' academic performance and motivation. Most respondents expressed a neutral attitude toward this format of learning; however, a notable proportion of students reported a decline in academic performance, particularly in subjects such as mathematics, history, and the Ukrainian language.

The survey revealed that the main reasons for this were limited interaction with teachers, difficulties in mastering the curriculum in an online format, as well as psychological distress caused by external circumstances, particularly the war.

According to the study's findings, a key condition for improving the educational situation is a gradual return to in-person learning, the organization of interactive classes, and the creation of opportunities for students to communicate regularly with their classmates. This confirms the importance of social interaction and emotional support in the learning process.

Thus, educational camps can serve as an effective tool for overcoming educational losses, contributing not only to the restoration of academic knowledge but also to the stabilization of children's psychological and emotional state and the restoration of their motivation to learn.

References

1. Ministry of Education and Science of Ukraine. The Impact of the War on Ukraine's Education System: An Analytical Report. – Kyiv, 2023
2. UNICEF. Education During the War in Ukraine: An Assessment of the Needs of Children and the Education System. – 2023.

GREENING OF CHEMICAL EDUCATION AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE ECOLOGICAL CULTURE OF A FUTURE TEACHER

Hryhorashchenko Viktoriia

Trainee lecturer

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

The current stage of societal development is characterized by a significant increase in anthropogenic pressure on the environment. The intensive development of industry and the agricultural sector, urbanization processes, and scientific and technological progress have led to the large-scale exploitation of natural resources, accompanied by their depletion and pollution.

Today, humanity is effectively in a state of global ecological transformation of the environment. The disruption of the natural balance has taken on a global character and directly affects the quality of life of the population, environmental safety, and the prospects for sustainable development of society. In these conditions, the formation of an ecological worldview becomes particularly relevant, one that entails not only an awareness of environmental threats but also a willingness to act responsibly.

The education system is a vital tool for shaping this worldview. One of the key areas of modernizing the educational process is the integration of environmental perspectives into the content of natural science disciplines, particularly chemistry, which is directly linked to human impacts on the environment.

The greening of education is viewed as an interdisciplinary process of integrating ecological ideas, principles, and values into various spheres of public life. It involves a shift in human thinking—a transition from a consumerist model of interaction with nature to a responsible and balanced one.

In the context of chemistry education, greening involves reorienting the curriculum from the exclusive acquisition of subject-specific knowledge toward an awareness of the environmental consequences of chemical processes and technologies. Chemistry, as a science, plays a vital role in the development of modern industry, yet it is simultaneously associated with potential environmental risks.

The integration of an environmental component into chemistry education aims to:

- develop an understanding of the impact of chemical processes on natural systems;
- assess the safety of chemical use;
- raise awareness of the role of chemistry in addressing environmental issues.

Key elements of greening chemistry education include familiarizing students with the principles of green chemistry, environmentally safe technologies, issues of waste disposal and recycling, as well as minimizing the negative impact of industrial production on the environment.

The main goal of environmental education is to foster environmental awareness, a responsible attitude toward natural resources, and a willingness to participate in solving environmental problems. It involves developing environmentally oriented thinking, raising the level of environmental awareness, and fostering a value-based attitude toward nature.

The effectiveness of environmental education depends to a large extent on adherence to the principles guiding its implementation. Among these, the principle of systematicity—which involves addressing environmental issues at various levels—plays a key role, as does the principle of practical orientation, which ensures that knowledge is linked to real-life situations, and the principle of interdisciplinarity.

Equally important is engaging students in active participation, particularly in research projects, environmental initiatives, and the analysis of real-world environmental situations. This approach fosters the development of a responsible environmental mindset among future professionals.

Thus, the integration of environmental education into chemistry curricula at higher education institutions is a crucial prerequisite for training modern teachers capable of fostering an environmental culture among students and contributing to the development of an environmentally conscious society.

References

1. Bondar O. I. *Environmental Education and Upbringing*. – Kyiv: Osvita, 2013.

SOCIAL PARTICIPATION OF STUDENT YOUTH AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY

Maksym Pokhvata

PhD Student in Philosophy

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Keywords: social participation, civil society, social competence, educational environment.

In the context of modern social transformations in Ukraine, the issue of youth participation in the development of civil society is becoming increasingly important. Student youth represent an important subject of social interaction, since it is within the educational environment that values of civic responsibility, social activity, and readiness to participate in socially significant practices are formed.

Social participation is considered one of the key characteristics of an individual's social activity, which manifests itself in the involvement of individuals or social groups in various forms of public activity. In sociological discourse, it is closely related to the processes of social capital formation, the development of civil society, and the strengthening of democratic institutions [3]. At the same time, social participation acts as an important indicator of the level of youth socialization and their readiness for collective professional and civic activities.

According to N. Hlebova, social competence is an important factor in the effective interaction of individuals within professional and social groups, as it ensures the ability to communicate, cooperate and participate responsibly in collective activities [1]. In this regard, the development of social participation among student youth is closely connected with the formation of social competence as an integral characteristic of personality.

In scientific literature, social participation is studied within different approaches, including sociological, socio-psychological, political, and pedagogical perspectives. Researchers emphasize that participation can manifest itself in civic, volunteer, political, cultural, and other forms of activity aimed at achieving socially significant results [4]. Such practices contribute to the development of social responsibility, the formation of civic identity, and the strengthening of social ties.

The problem of social participation among student youth has become particularly relevant in the conditions of martial law in Ukraine. Modern challenges actualize the need for active involvement of young people in civic initiatives, volunteer activities, support for local communities, and participation in social projects. In this context, the educational environment becomes an important space of

socialization where skills of cooperation, responsibility, and civic engagement are developed.

Researchers note that the educational environment can serve as an effective platform for the development of students' social activity through the integration of educational, scientific, and public activities [2]. Participation in student self-government, volunteer organizations, and community projects contributes to the formation of social experience, communication skills, and a responsible attitude toward social processes.

Thus, social participation of student youth is an important factor in the development of civil society and the formation of an active civic position. Its development largely depends on the opportunities provided by the educational environment, which creates conditions for the formation of social competence, the development of social activity, and the involvement of young people in socially significant activities. Further research should focus on developing effective models of sociological support for the development of social activity among student youth.

References

1. Hlebova N. I. Social competence: sociological aspects of studying the factors of successful collective professional activity. *Bulletin of NTUU "KPI". Political Science. Sociology. Law*. 2019. pp. 101–106.
2. Hlebova N. I. Social competency of the professional groups of water transport experts: constitualization of a sociological research. *European Political and Law Discourse*. 2020. pp. 239–251.
3. Holovakha E., Panina N. *Ukrainian Society: Sociological Monitoring*. Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 2021.
4. Bekeshkina I. Civic activity and the development of civil society in Ukraine. Kyiv: Democratic Initiatives Foundation, 2020.

**HUMANITY IN A GLOBAL WORLD AFTER GENOCIDE:
PHILOSOPHICAL ASPECTS OF COLLECTIVE MEMORY AND
HISTORICAL TRAUMA AMONG UKRAINIANS**

Andrii Porubianskyi

PhD Student in Philosophy

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Supervisor – Oleg Predmestnikov, Doctor of Law,

Professor, Chair of the Department of Law

Keywords: genocide, ethnocide, linguicide, deicide, collective memory, historical trauma, the Holodomor, national identity, globalization, axiology, ontology, philosophical anthropology.

In a globalized world, genocide and the related phenomena of ethnocide, linguicide, and deicide shape collective memory as a key factor in the transformation of human and societal consciousness; this is particularly acute in the Ukrainian experience, where the Holodomor of 1932–1933 and the ongoing Russian war have become a systemic traumatic experience that influences national identity and axiological orientations; philosophical reflection allows us to comprehend the destruction of national memory as a necessary condition of aggressive policy, and overcoming its consequences as a strategic task of post-traumatic development in a global context.

The research is based on a theoretical analysis of philosophical, ethnological, and Ukrainian studies literature using the methods of historicism, synthesis, and national-existential methodology; key sources are the works of Halyna Lozko, who examines the philosophical and theoretical problems of genocide in the Ukrainian dimension, clarifies the concepts of ethnocide, linguicide, deicide as interrelated phenomena, analyzes historical examples of the destruction of national memory (the Kyiv pogrom of 1169, the Holodomor, linguicide) and emphasizes the need to overcome the Russian imperial legacy [1], Semenenko A., Kulyk V., Tsyhulyak I., who demonstrate interdisciplinary approaches to the study of collective memory and the impact of historical traumas on the community through philosophical,

anthropological and cultural methods, with an emphasis on rethinking the past for the consolidation of identity on the examples of the Holodomor, the Holocaust and the deportation of the Crimean Tatars, as well as on the transgenerational impact and accidentality of events as keys to catharsis [2], and Gabrielyan A.A., Gorodnichenko I.S., which substantiate the philosophical dimension of historical consciousness as a form of moral self-knowledge, the evolution of concepts from antiquity to modernity, the role of the ethics of memory in overcoming totalitarianism and the formation of moral responsibility in the Ukrainian context during the war and post-colonial challenges [3]. Philosophical concepts of genocide interpret it as the systematic destruction of the essential foundations of the life of a nation, which in the Ukrainian case was manifested in the Holodomor and the modern war in the Russian Federation, recognized as genocide by several countries; Halyna Lozko shows that genocide is accompanied by ethnocide, linguocide and deicide as links in a single chain of destruction of national memory [1], Semenenko A. and co-authors emphasize the interdisciplinary nature of trauma, its impact on axiological guidelines, ontological principles and identity, the transmission of trauma between generations through psychological mechanisms and the significance of the accidental nature of events for rethinking the past [2], and Gabrielyan A.A. and Gorodnichenko I.S. add a moral dimension, treating historical consciousness as moral self-knowledge, where the interpretation of history reflects the ethical guidelines of the era, and the philosophy of responsibility provides criticality against ideologization and forms civic sensitivity to truth and justice in conditions of war [3]. The collective memory of Ukrainians is traumatized by the intergenerational transmission of fear, passivity and polarization, but at the same time becomes a resource for consolidation and revival; In the global world, trauma is exacerbated by the distortion of terms in information wars, which blocks tolerance and intercultural dialogue, but it is the global context that opens up opportunities for counteraction through education, memorialization, critical reflection, and the formation of moral responsibility.

The genocide of the Ukrainian people is not only a historical tragedy, but also a profound philosophical challenge for humanity in a global world: collective memory,

formed through the experience of the Holodomor, linguicide, ethnocide, and deicide, acts as a traumatized field and a potential resource for national revival; the destruction of national memory is a key element of the aggressive strategy from the pogrom of Kyiv in 1169 to the modern “denazification” of the Russian Federation, forming a causal chain where deicide precedes linguicide, ethnocide, and physical genocide; in the globalized world, trauma takes on new dimensions through information wars that manipulate the truth and block the recognition of crimes, but at the same time create opportunities for resistance through solidarity, media literacy, and critical thinking, turning trauma into a tool for consolidating and restoring identity; a person in a post-genocide world faces an existential choice - to remain a prisoner of an excess of memory or to consciously rethink the past, turning it into a source of strength and a new axiology; for Ukrainians this means the need for a state strategy to overcome the consequences of the genocide: systematic memorialization, education, restoration of language and spiritual traditions, counteraction to imperial narratives and the formation of a unifying ideology based on one's own heritage; overcoming trauma is a condition for the survival of a nation in global threats, and only through critical reflection, the truth about crimes and active restoration of memory can a person preserve the autonomy of consciousness, identity and the right to the future.

References:

1. Lozko G. Genocide: philosophical-theoretical and Ukrainian-scientific dimensions. *Ukrainian Studies*. 2023. No. 1 (86). P. 226–241. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(86\).2023.275330](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(86).2023.275330) (access date: 15.02.2026).
2. Semenenko A., Kulyk V., Tsyhulyak I. Philosophical aspects of collective memory: historical trauma and rethinking of the past. *Grani*. 2025. Vol. 28, No. 2. P. 80–87. DOI: <https://doi.org/10.15421/172542> (access date: 15.02.2026).
3. Gabrielyan A. A., Gorodnichenko I. S. Philosophical dimension of historical consciousness and moral responsibility in the context of memory of the past. *Current issues of modern science*. 2025. No. 11 (41). pp. 468–478. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-11\(41\)-468-478](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-11(41)-468-478) (accessed: 15.02.2026).

159.9:613.86

**MENTAL HEALTH AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF
PERSONAL RESILIENCE IN CONDITIONS OF PROLONGED
UNCERTAINTY**

Kateryna Velyko

PhD Student in Philosophy

Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia

Supervisor – Prof. Nataliia Mykolaivna Fal’ko,

Ph.D. in Psychology

Keywords: mental health, psychological resilience, health psychology

Current conditions in Ukraine pose new challenges to citizens’ mental health. In the context of prolonged exposure to danger and uncertainty, as well as an unstable routine of work and rest, vulnerability to psychosocial stress increases. According to current data, in the future, approximately 40–50% of Ukrainians will require psychological assistance, and about 3–4 million Ukrainians will have moderate or severe mental disorders [4]. Ukrainian researchers assert that living in a state of war for more than four years affects not only people’s well-being but also their quality of life, work capacity, and professional development [1].

Scientists refer to “resilience” as one of the indicators of a person’s ability to cope with extreme stress and constant uncertainty [2].

The following aspects of resilience are distinguished:

- “hardiness” — firmness, resistance, and stability, manifested through personality traits such as initiative and responsibility.

- “resilience” — elasticity, manifested in the ability to maintain vitality and energy levels even under the pressure of external circumstances. This is the ability to restore the human body’s original functional state. As researchers note, this ability is linked, on the one hand, to the innate properties of the nervous system: strength, mobility, and balance; and on the other hand, to the ability to utilize stress management and relaxation techniques.

- “Allostasis” - the system’s ability not only to remain stable but also to use life’s challenges for further personal growth.

Scientists assert that the fundamental skills for developing resilience are: mindfulness, flexibility in behavior and thinking, willpower, a resilient personal philosophy of life, and the subjective experience of feeling empowered in the face of a threat. [2]

Thus, resilience is a complex of deep-seated attitudes and personality traits that facilitate the ability to rely on, preserve, and rationally utilize one’s own resources: mental and physical health.

According to the WHO Constitution (1948), health is a state of well-being in which a person is characterized not only by the absence of disease or physical defects, but also by complete physical, mental, and social well-being. [5] Closely linked to the concept of health is the concept of mental health, not only as a healthy human nervous system and its cognitive abilities, but as a comprehensive indicator of psychological well-being.

According to the World Health Organization (WHO), mental health should be understood as a state of well-being in which a person realizes their potential, can cope with normal stress, and can work productively and contribute to the community. [3].

Conclusion. Thus, both physical and mental health are essential for maintaining a person’s resilience. The ability to rely on mental health encompasses not only the absence of mental disorders but also psychological and social components—the ability to learn and work effectively, to possess high resilience, and to feel a sense of contribution to one’s community. Thus, supporting mental health in conditions of prolonged uncertainty is the foundation for personal resilience and the integration of stressful experiences for further personal growth.

References:

1. Voronova V., Kovalchuk V., Velko K. The psycho-emotional state of adolescent students in the context of the war in Ukraine. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 3(1), 30–38

2. Goryan I.M., Petranyuk A.I., Tolkunova I.V., Bigun N.I., Gubareva D.V. Characteristics of resilience and adaptability of the individual in difficult life circumstances. Prospects and Innovations in Science (Series “Pedagogy,” Series “Psychology,” Series “Medicine”): Journal. 2024. No. 4(38) 2024. pp. 867–879
3. Kabalsky R. O., Galeev Y. V. The concept of “mental health” as a component of the occupational safety system. *Poltava Law Journal*, 2021, No. 3. – pp. 48–62
4. Tykhostup V.V., Bublely E.M. Mentality as an integral characteristic of personality: a comprehensive approach. The 3rd International Scientific and Practical Conference “Science and Technology: Challenges, Prospects, and Innovations” (November 1–3, 2024). CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2024. pp. 303–307.
5. Tolkunova I.V., Gryny O.R., Smolyar I.I., Golets O.V. *Psychology of Human Health* / ed. by I.V. Tolkunova. Kyiv: 2018. 156 pp.

VECTOR OF DIGNITY OF UKRAINIAN STUDENTS IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Oleksandr Vyshnevskiy,

PhD Student in Philosophy

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

ORCID: 0009-0000-0911-5734

Keywords: dignity, student life, wartime.

In the 21st century, the issue of preserving the dignity of a student-patriot is transformed from a theoretical category into a fundamental factor of national stability. The purpose of this study is to substantiate the theoretical, ideological and praxeological principles of the formation of dignity as a “fragile phenomenon” that determines the direction of the spiritual resistance of the individual. The development of a sense of dignity begins with the early stages of self-identification. Based on Lacan’s psychoanalytic theory of the “mirror stage”, we see the genesis of dignity at the moment of the primary distinction between one’s own “self” and “other”, where recognition of the integrity of one’s own image becomes the basis for future self-respect.

However, dignity reaches its true social significance as a higher moral virtue that correlates with national identity. As Butler (2020) notes, the ethics of nonviolence and the recognition of one's own vulnerability strengthen subjectivity: we become worthy when we realize the common fragility of life and take responsibility for its protection. In this context, dignity appears not as a static act of self-reflection, but as a dynamic process of asserting one's own subjectivity in the face of destructive external influences.

Leading in the Ukrainian spiritual treasury is the legacy of Pamphil Yurkevich, whose concept of the "philosophy of the heart" offers a unique anthropological approach to understanding dignity. In his works, dignity is considered a virtue of the highest order, on a par with the idea of equality and an integral part of the meaning of life. Yurkevich (1990) emphasizes that dignity is not an external sign, but arises from the internal structure of the soul: "Virtue is not knowledge, but an idea that has entered life and become the heart of a person." For Yurkevich, dignity is an expression of humanism, in which the heart is the center of the entire physical and spiritual life of a person. Through the "heart", a person understands his own dignity as the unique value of his existence. This proves that dignity is a universal structure inherent in every person, regardless of his status. Even in a degraded environment, there is a specific form of dignity that confirms its ontological stability - it cannot be "taken away", even in prison. As Yermolenko (Yermolenko, 1999) argues, we must take into account "four central moral and political problems of our existence: hunger and poverty, torture and violation of human dignity, inequality in the distribution of social wealth and the danger of self-destruction". The protection of dignity thus becomes a civilizational challenge. An important aspect of the study is the deconstruction of the concept of "slavery", in which the dignity of a "servant" appears as a distorted form of self-perception. This slavery is a voluntary renunciation of one's own identity in favor of that of the master. In contrast, the patriotic dignity of the disciple is based on the autonomy of the will, which is manifested in a "just war". M. Folzer (Volzer, 2015) argues that the right to resistance and the dignity of the combatant and the civilian are based on the moral obligation to defend the space of freedom. Serving the

state in a patriotic sense is not a humiliation, but rather an expression of greater freedom and recognition of the value of the political community.

In higher education legislation, the concept of dignity is often mistakenly identified with “academic integrity” or “discipline”. However, dignity is not the sum of functional duties. Although the education law explicitly mentions the protection of the honor and dignity of teachers and students, it hints at potential conflicts of dignity, instead of emphasizing their common solidarity. A philosophical approach requires understanding dignity as a holistic ecosystem in which a strong ethnic identity forms the ontological basis of local belonging, which in turn constitutes the axiological basis of national consciousness. This is consistent with the challenges of the “new wars” described by Kaldor (2012), in which violence is directed not only against territory but also against the identity of the community itself, requiring new forms of civic resistance.

Drawing on Sartre’s existentialism, we define dignity as a “fragile” phenomenon. Amidst the upheavals of life-joy, despair, and doubt-preserving one’s dignity is the supreme act of will. Camus demonstrated how easily a person can lose their inner strength through self-deception. In the story “The Fall,” the main character, Jean-Baptiste Clamence, embodies a person who, despite having all the outward signs of dignity, loses it due to inner emptiness and inability to truly sacrifice himself. This “fall” is a metaphor for the loss of subjectivity, when a person ceases to be the author of his own moral choice. For a Ukrainian student in wartime, avoiding such a “fall” means daily intellectual and moral work to affirm his own convictions.

The dignity of Ukrainian students in wartime lies in the tension between the peak of heroism and the risk of moral “fall.” Dignity lies in understanding, appreciating, and protecting the unique value of one’s own being, physical constitution, and spiritual world. The study of the dynamics of dignity at both the macro and micro levels – from the community in the state to the individual – requires specific methodological principles and the development of an appropriate system of categories for patriotic students in Ukraine.

The concept of the “vector of dignity” proposed by us considers this phenomenon as a form of civilizational resistance to racist homogenization, which seeks to replace multifaceted identity with a simplified imperial standard. The vector nature of dignity indicates its future direction: it is not just a memory of the past, but also a project of being, in which a worthy personality acts as the architect of a free society. Such an approach allows patriotic students to overcome feelings of helplessness and transform fear into constructive energy to protect their own living space. For Ukrainian students, dignity should become an axiological foundation in which personal dignity is a safeguard against assimilation, and national unity is a guarantee of political survival.

Dignity is not a static state, but a constant movement towards spiritual existence, which prevents people from plunging into the abyss of meaninglessness. It is the core that holds the personality together in moments of extreme existential challenges, such as war and the threat of physical destruction. The ability to maintain dignity in unstable situations demonstrates the superiority of the spiritual over the material. A scientific understanding of these mechanisms is a key prerequisite for the successful reintegration of territories and the future reconstruction of Ukraine.

References

1. Butler, J. *The Power of Nonviolence: An Ethical-Political Connection* / trans. from English. London: Verso, 2020. URL: <https://www.versobooks.com/products/2458-the-force-of-nonviolence>
2. Walzer, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. 5th ed. New York: Basic Books, 2015. URL: <https://www.basicbooks.com/titles/michael-walzer/just-and-unjust-wars/9780465052706/>
3. Yermolenko, A. M. *Communicative Practical Philosophy and the Ethics of Discourse*. Kyiv: Libra, 1999. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P0

1=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Yermolenko%20A

4. Kaldor, M. *New and Old Wars: Organized Violence in the Global Era*. Cambridge: Polity Press, 2012. URL: https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=new-and-old-wars--9780745656136

5. Yurkevych, P. D. *Selected Works*. Kyiv: Abrys, 1990. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yurkevych_Pamfil/Vybrane/

130.31:316.485.26(043.2)

A PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE TRANSFORMATION OF CONSCIOUSNESS DURING WAR: ONTOLOGICAL AND AXIOLOGICAL DIMENSIONS

Dmytro Znamenskii

PhD Student in Philosophy

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Supervisor – Oleg Predmestnikov, Doctor of Law,

Professor, Chair of the Department of Law

Keywords: transformation of consciousness, war, ontology, axiology, information warfare, mental warfare, simulacrum, post-truth, critical thinking, stoicism, inner resilience, identity.

Modern war, especially in its hybrid forms, radically transforms human consciousness, causing ontological crises (blurring of reality, loss of authentic being) and axiological reassessments (erosion or resacralization of values). In the context of Russian-Ukrainian aggression, the informational and mental components of war become key factors in the manipulation of truth, the creation of simulacra, and the contamination of consciousness, which requires philosophical analysis. The purpose of the study is a philosophical analysis of the ontological and axiological dimensions of the transformation of consciousness during war. Task: to reveal the mechanisms of influence (information/mental warfare), ontological consequences (contamination of

consciousness, hyperreality) and axiological ways of overcoming (critical thinking, stoic resilience).

The theoretical basis of the study is based on the philosophical aspects of information warfare, including manipulation of the truth and critical thinking as a strategy of resistance [1]; socio-philosophical analysis of types of modern warfare with an emphasis on mental aggression [3]; understanding the phenomenon of information warfare in Ukrainian philosophy [4]; as well as stoicism as a practice of internal resilience in times of crisis [2]. Methods: phenomenological analysis (to reveal ontological structures of consciousness), hermeneutic interpretation (to deconstruct manipulative discourses), comparative approach (comparison of classical and modern concepts of war and consciousness).

The ontological dimension of the transformation of consciousness during war is manifested in the transition from authentic being-in-the-world to hyperreality, where information technologies create simulacra and cognitive illusions, blurring the boundaries between the real and the simulated [1]. The authors emphasize that information warfare questions the ontology of truth, transforming reality into a construct of manipulation, which leads to contaminated consciousness and erosion of identity [4]. In mental warfare, as a type of modern hybrid aggression, an ontological struggle for self-consciousness takes place: paralysis of the will, fragmentation of being, and loss of epistemic sovereignty, especially in the conditions of the Russian-Ukrainian war [3]. This intensifies existential anxiety (*Angst*) and the feeling of being abandoned (*Geworfenheit*) according to M. Heidegger – the fundamental mood when a person suddenly realizes the homelessness and groundlessness of his existence in the world, turning consciousness into an arena of semiotic fiction.

The axiological dimension includes a reassessment of values: truth is reduced to instrumental efficiency in post-truth, manipulation constructs public consciousness through disinformation and algorithmic environments, causing cognitive overload and dehumanization [1]. At the same time, war accelerates the resacralization of basic values – life, freedom, solidarity – as a reaction to the erosion of ethical norms [4]. Stoicism offers a practical way to overcome: the dichotomy of control (according to

Epictetus), that is, a clear distinction between what depends on us (judgment, desire, aversion, internal virtues - courage, temperance, wisdom, justice), and what does not (external events, body, property, reputation, the course of war). By focusing exclusively on the former, a person acquires inner freedom, peace and antifragility - the ability not only to withstand a crisis, but to grow through it in the conditions of fluid modernity [2]. Critical thinking integrates hermeneutics, phenomenological reduction and deconstruction for cognitive stability, allowing to preserve intellectual autonomy in conditions of information entropy [1].

Table 1. Ontological and axiological dimensions of the transformation of consciousness during the war

Dimension / State of Consciousness	Initial state (peaceful period)	Transformation during war	Key consequences
Ontologica I (being, reality, identity)	Authentic being-in-the-world Stable perception of reality	Transition to hyperreality and simulacra Contamination of consciousness, erosion of identity	Anxiety, abandonment, paralysis of the will, fragmentation of being
Axiologica I (values, truth, ethics)	Relativism of values Truth as multiple, instrumental	Reassessment: from relativism to the realization of basic values (life, freedom, solidarity)	Dehumanization vs. restoration of ethical norms, growth through crisis
Mechanisms of influence	Ordinary communication, stable narratives	Information and mental warfare, manipulation, post-truth	Cognitive overload, loss of epistemic sovereignty
Pathways of resistance/recovery	—	Critical thinking, dichotomy of control, ontological immunity (antifragility)	Preservation of inner freedom, cognitive stability

Table 1. was compiled by the author based on a synthesis of key ideas from sources [1–4].

Conclusion

Modern war, especially in its hybrid and mental forms, causes profound transformations of human consciousness: ontologically – contamination of reality, transition to hyperreality and erosion of authentic identity; axiologically – reduction of truth to instrumental value and simultaneous possibility of resacralization of fundamental human values (life, freedom, solidarity, dignity).

The study showed that these processes are not only destructive: war simultaneously opens the way to existential awakening and reevaluation of values. Ukrainian philosophical thought offers powerful tools of resistance and restoration: critical thinking and deconstruction of manipulative discourses, ontological immunity through hermeneutic and semiotic reflection, stoic practice of inner freedom, dichotomy of control and growth through crisis (antifragility).

Thus, the work reveals not only the mechanisms of consciousness transformation under the influence of war, but also real philosophical resources for preserving humanity in the conditions of global crisis.

Prospects for further research: development of a comprehensive philosophical therapy of consciousness in the post-war period as a basis for the formation of informational, existential and moral stability of Ukrainian society.

References:

1. Diatlova I. Philosophical aspects of information warfare: truth, manipulation, and critical thinking. URL: <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.3.07> (date of access: 12.02.2026).
2. Ganaba S. O. Philosophy of Stoicism: the path to internal stability and personal development of a modern person. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v056.2025.4> (access date: 12.02.2026).
3. Korostylov G. L. Modern war and its types: socio-philosophical analysis. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.9> (access date: 12.02.2026).
4. Durdo O., Predmestnikov O. Understanding the phenomenon of information war in domestic philosophy. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.8> (access date: 12.02.2026).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: Толерантність та міжкультурний діалог: шляхи порозуміння у глобальному світі

НЕВИЗНАЧЕНА ВТРАТА: ЕМОЦІЙНІ НАСЛІДКИ, СОЦІАЛЬНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГОРЮВАННЯ. Астремська Ірина Володимирівна, Панфілова Марія.....3

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ШВИДКОСТІ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ 13-14 РОКІВ ШКІЛЬНОЇ СЕКЦІЇ. Олександр Байгузін, Іван Ганчар.....6

ГЛОБАЛЬНІ ТА ЛОКАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ ЗЕМЛІ. Олександр Белов, Дмитро Коваль, Тетяна Зав'ялова.....8

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ «ВІДНОВЛЮВАЛЬНІ» ТА «АЛЬТЕРНАТИВНІ» ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ. Олександр Белов, Олег Ігольников, Віктор Гапотій.....10

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ЯК ФОРМИ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ ТА РЕКРЕАЦІЇ. Руслан Бельчев, Олександр Непша.....12

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МІСЦЕВИХ ГРОМАДАХ. Бойко Кирило Сергійович, Валентина Подшивалкіна.....14

КОНЦЕПЦІЯ НЕВТРУЧАННЯ В ПРИРОДУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ. Анастасія Бумай. Лариса Прохорова.....15

ВИВЧЕННЯ БЛАГОРОДНИХ МЕТАЛІВ УКРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ. Ольга Буфетова, Лариса Прохорова.....17

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ТА КОГНІТИВНІ ЧИННИКИ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ БАГАТОЗАДАЧНОСТІ. Бура Валерія Андріївна, Світлана Шевченко.....19

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «МАТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ». Олена Бурцева, Ксенія Мяснікова.....24

ФОСФАТНА СИРОВИНА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ВИВЧЕННЯ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ У КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ
Владислав Буряк, Лариса Прохорова.....26

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. Ганна Варіна.....28

РОЛЬ ДОВІРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ. Василенко Денис Сергійович, Наталя Глебова.....33

КОНЦЕПЦІЯ «ПРИХОВАНОГО ІМАМА» У ШИЇТСЬКОМУ ІСЛАМІ ЯК МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДИ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ. Олександр Веретільник.....34

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДУХОВНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Вестима Надія Павлівна, Людмила Глинська.....37

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ. Олена Вінніченко, Олександр Непша.....39

ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В РОДИНІ. Алла Воробйова, Ірина Батарейна.....41

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ЧАС ВІЙНИ. Орина Воробйова, Ірина Батарейна....43

НІТРАТИ В ХАРЧОВИХ ПРОДУКТАХ: ХІМІЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ. Андрій Гладій, Ольга Дьоміна, Ірина Кулик.....	45
ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ТА БІОЛОГІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ УЗБЕРЕЖЖЯ ТИЛГУЛЬСЬКОГО ЛИМАНУ. Ілля Гнатів, Олександр Непша.....	47
ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ДОСВІД ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ. Горностаї Дмитро.....	49
ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОЇ СІМ'Ї ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ. Євгенія Гребінюк, Ірина Юрїївна Остополець.....	51
ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ШКІЛЬНОЇ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ. Григоращенко Вікторія, Тетяна Дюжикова.....	54
АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. Гульченко Вікторія, Ірина Остополець.....	56
МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОПЛАСТИКУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ. Анастасія Демешко, Василь Мельничук, Тетяна Четвертак.....	60
ТОЛЕРАНТНІСТЬ І МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР). Богдана Дервішева, Олександр Веретільник.....	64
ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ. Олександр Дитковський, Наталя Глебова.....	66
ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ МАЛИХ РІЧОК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ. Галина Дорожко.....	67

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕЖІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: РОЛЬОВІ СЦЕНАРІЇ ТРИКУТНИКА КАРПМАНА.

Ірина Дубовська, Маргарита Кременчуцька.....69

ФЕНОМЕН ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ. Наталія

Єрмачкова, Олена Файчук.....71

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОРΟΣЛИХ, ЯКІ ВИХОВУВАЛИСЯ В СІМ'ЯХ З АЛКОГОЛЬНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ: ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ. Єрмоєнко Олена, Маргарита

Кременчуцька.....73

ВІРА ЯК РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.

Олеся Єсіна, Наталя Фалько.....75

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ. Світлана Єфімчук, Ірина Батарейна.....77

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МОЛОДІЖНИХ КОНФЛІКТІВ.

Зарицька Валентина.....80

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ. Іванов

Максим.....82

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ОСІБ ІЗ РІЗНОЮ СЕКСУАЛЬНОЮ ОРІЄНТАЦІЄЮ. Мілена Ільїна, Маргарита

Кременчуцька.....84

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ: ВІД ВТЕЧІ У ВІРТУАЛЬНИЙ СВІТ ДО ПРАГНЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ. І.В. Колдун,

Шевченко С.В.....86

АНАЛІЗ ПРИЧИН ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ТА МЕТОДИ ЇХ ДІАГНОСТИКИ. Калінчук Поліна, Кучманіч І.М.....88

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ ТА ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ НА ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ. Катерина Каніна, Світлана Чачко.....	90
РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ІГРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ. Максим Катинський, Іван Ганчар.....	92
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ У МУНІЦИПАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ. Капустін Євген Юрійович, Валентина Подшивалкіна.....	94
ПСИХОЛОГІЯ МОЛОДІЖНИХ КОНФЛІКТІВ. А.А. Кислюк, Варіна Г.Б.....	95
ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ДЕГРАДАЦІЯ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННО-ТЕХНОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ. Дмитро Коваль, Олександр Непша.....	98
СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. Коваль Володимир Валерійович, Наталя Глебова.....	100
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ ЯК ЧИННИКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ. Світлана Коваленко, Світлана Гришко.....	101
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА. Ковшун Анатолій Ігорович, Геннадій Котенко.....	103
ТОЛЕРАНТНІСТЬ У ОСВІТНЬО-ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ: ЕТИКА ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ. Алла Кожевникова, Петро Кожевников.....	105

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛІДЧИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Катерина Колотинська, Ірина Лисенкова.....	108
ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОЇ СІМ'Ї В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ. Наталія Корзун	111
КІНОТЕРАПІЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ-СИРИТ. Яна Кудря-Скляр, Ірина Батарейна.....	114
РОЗВИТОК ТРАНСВЕРСАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ. Кузьменко Марина Дмитрівна, Михайло Цюрупа.....	116
ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В МУНІЦИПАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. Кучерявих Сергій Олександрович, Наталя Глебова.....	117
СОЦІАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. Литвиненко Роман Васильович, Ігор Чичановський.....	118
СУСПІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ. Макодзьоб Максим.....	120
ГЕНЕЗИС ТА СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ: ВІД ІСТОРИЧНИХ ХВИЛЬ ДО ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ. Микола Малуєв, Ольга Левада.....	122
СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА МУНІЦИПАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ. Медведь Ольга Дмитрівна, Олександр Демчик.....	124
ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА У ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ. Ганна Мельник.....	125

- ВПЛИВ КАРБОН(IV) ОКСИДУ НА ЗМІНУ КЛІМАТУ: ІСТОРИЧНІ ПРИЧИНИ ТА СУЧАСНІ НАСЛІДКИ.** Марія Менщикова, Тетяна Дюжикова.....127
- МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.** Меркулов Андрій Миколайович, Віра Кречетова 129
- РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК РЕСУРС РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.** Мезінова Наталія, Маргарита Кременчуцька.....130
- СУБКУЛЬТУРА ЯК СПОСІБ САМОВИРАЖЕННЯ ТА ПРОТЕСТУ.** Ольга Местанко, Батарейна Ірина Олександрівна.....132
- ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗНАНЬ УЧНІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ.** Тетяна Молявко, Світлана Гришко.....134
- СЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ З ВОЛЕЙБОЛУ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО.** Володимир Новицький, Олександр Непша.....136
- АДАПТИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.** Ігор Овсяніков, Олександр Непша.....138
- СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ ПРОЄКТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.** Павелко Тарас Анатолійович, Людмила Афанасьєва.....140
- СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.** Парахонич Андрій Сергійович, Світлана Алексєєва.....142
- ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ.** Переверзева Олена Валентинівна.....143

- СЕНСОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СТРУКТУРІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ.** Анна Полякова, Маргарита Кременчуцька.....146
- СПІНБАЙК-АЕРОБІКА ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМОК ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.** Роман Полтавець, Олександр Непша.....148
- СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ВИМІРАХ.** Андрій Проценко.....150
- ТУРИСТСЬКИЙ ПОХІД ЯК ЗАСІБ АКТИВНОГО ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.** Орест Пукман.....152
- ФІТОТЕРАПІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ: ПРИРОДНИЧО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ.** Владислав Пюрко, Віталій Тісленко, Аліна Яковенко, Тетяна Христова.....154
- ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ.** Радіонова Анна Олександрівна, Олександр Демчик.....156
- ВПЛИВ СИНТЕТИЧНИХ МИЙНИХ ЗАСОБІВ НА ВОДНІ ЕКОСИСТЕМИ.** Андрій Савін, Максим Дьомін, Маріанна Барус.....158
- РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕЖИВАННЯ ГОРЯ.** Анна Савченко, Ірина Лисенкова.....160
- ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНОСТІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ.** Савінок Артем Вікторович, Кононенко Оксана.....162
- ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї.** Алла Садовнича.....165

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ (10-11 КЛАСИ). Лариса Сапога.....	168
МІСЦЕ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ. Семенюк Оксана Геннадіївна, Олександр Демчик.....	170
РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОРЕКЦІЇ КОНФЛІКТНОСТІ У МОЛОДІ. Сергєєва Марія, Валентина Зарицька.....	171
ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ. Синягівська Вікторія Григорівна, Михайло Цюрупа.....	173
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНИХ ШКОЛАХ. Синягівський Ярослав Миколайович.....	174
РУХЛИВІ ПЕРЕРВИ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ. Станіслав Сінакосов, Олександр Непша.....	176
ЦИФРОВА АНАЛІТИКА У СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ. Сірий Віктор.....	178
ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВИКЛИКІВ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. Сковородко Альона Вадимівна, Людмила Глинська.....	180
ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНО-ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ПРИ ВИВЧЕННІ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ НУШ. Катерина Смолянінова, Лариса Прохорова.....	181
АНГЛОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ГОВОРІННІ: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МЕТОДИЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ. Степаненко К.А., Маслова А.В.....	183

- МОЛОДІЖНІ ЦЕНТРИ ЯК ПРОСТІР ЗМІСТОВНОГО ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.** Анастасія Сухомлінова.....185
- ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ.** Сушко Світлана, Ірина Лисенкова.....187
- РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЧЕРЕЗ СЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ З АТЛЕТИЧНОЇ ГІМНАСТИКИ ЯК АСПЕКТ ЗМІСТОВНОГО ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ.** Тимофій Тарасенко, Іван Ганчар.....190
- ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ РЕСУРСІВ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК ЗІ СТАТУСОМ «ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА».** Світлана Терзі.....192
- ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ.** Тихонов Нікіта Андрійович, Михайло Семікін.....194
- ЛЮДИНА І ПРИРОДА: ПРИРОДНИЧО-ОСВІТНІЙ ПОГЛЯД.** Юрій Тисленко, Сергій Ткаченко, Анатолій Удовиченко, Ольга Пюрко.....195
- СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ.** Олена Требухова, Ірина Батарейна..197
- ПРОБЛЕМНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ.** Олександр Устінов, Ольга Левада.....199
- ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ.** Андрій Фадін, Світлана Чачко.....201
- ПРИЧИНИ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.** Олена Файчук.....203

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ АГРЕСИВНОСТІ ТА КОНФЛІКТНОСТІ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ. Аліна Федірко.....205

ЦИФРОВІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ОСВІТНИХ ЗМІН. Каріна Федірко, Юлія Шевченко.....208

ДІАЛЕКТНА ВАРІАТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ. Каріна Федірко, Олена Кумеда.....211

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА. Каріна Федірко, Ганна Варіна.....214

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. Христинч Вікторія Олегівна, Батарейна Ірина Олександрівна.....217

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ. Дмитро Христовой, Ернест Муртазієв.....219

ВПЛИВ АГРАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕСТАБІЛІЗАЦІЮ ЕКОЛОГІЧНОГО БАЛАНСУ БАСЕЙНІВ РІЧОК У СТЕПОВІЙ ЗОНІ. Максим Цапенко, Олександр Непша.....221

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ. Цебенко Павло Вікторович.....223

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК ВИКЛИК ПСИХІЧНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧЮ ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ. Наталія Целікова, Тетяна Тарасова.....225

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ. Черненко Євген.....228

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА В РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ З КИТАЮ. Тетяна Чернявська.....	231
СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. Четвериков Олександр.....	233
ІДЕНТИЧНІСТЬ ГРОМАДИ МЕЛІТОПОЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ. Чичановський Ігор.....	236
ЦИФРОВИЙ ВСЕСВІТ ПІДЛІТКІВ: ДОЗВІЛЯ, ЗАЛЕЖНІСТЬ ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ? Аріна Шевчик, Лившенко Тетяна.....	239
ЕАДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ОЧИМА ЇХ ДРУЖИН: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТА ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ. Валерій Шевчук.....	241
ГЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ. Дмитро Шепітько, Олександр Непша.....	244
АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО РЕСУРСУ ЖІНОК ВПО В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ. Шерстюк Олена Петрівна, Гузь Н.В.....	246
ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ. Інна Шкунделева, Ірина Батарейна.....	248
ЛЮДИНА І ЗДОРОВ'Я В ГЛОБАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ. Вікторія Шрамко, Тетяна Христова.....	250

SECTION: Axiological Aspects of Globalization: Transformations and Conflicts

HUMANIZATION OF ARMED VIOLENCE IN THE CONDITIONS OF MODERN WAR. Oleksii Andriushchenko.....	253
INFORMATION WARFARE IN THE GLOBAL MEDIA SPACE: PHILOSOPHICAL ASPECTS OF ITS IMPACT ON THE CONSCIOUSNESS OF UKRAINIAN YOUTH. Oleksii Durdo.....	256
TRUST AS A FUNDAMENTAL DETERMINANT OF SOCIAL STABILITY IN THE CONTEXT OF DIGITAL AUTONOMY. Denys Hlushkov.....	259
EDUCATIONAL LOSSES AMONG STUDENTS DURING WARTIME AND WAYS TO ADDRESS THEM THROUGH EDUCATIONAL CAMPS. Yaroslav Gorbali.....	261
GREENING OF CHEMICAL EDUCATION AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE ECOLOGICAL CULTURE OF A FUTURE TEACHER. Hryhorashchenko Viktoriia.....	263
SOCIAL PARTICIPATION OF STUDENT YOUTH AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY. Maksym Pokhvata.....	265
HUMANITY IN A GLOBAL WORLD AFTER GENOCIDE: PHILOSOPHICAL ASPECTS OF COLLECTIVE MEMORY AND HISTORICAL TRAUMA AMONG UKRAINIANS. Andrii Porubianskyi, Oleg Predmestnikov.....	268
MENTAL HEALTH AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PERSONAL RESILIENCE IN CONDITIONS OF PROLONGED UNCERTAINTY. Kateryna Velyko, Nataliia Mykolaivna Fal'ko.....	271
VECTOR OF DIGNITY OF UKRAINIAN STUDENTS IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW. Oleksandr Vyshnevskyi.....	273
A PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE TRANSFORMATION OF CONSCIOUSNESS DURING WAR: ONTOLOGICAL AND AXIOLOGICAL DIMENSIONS. Dmytro Znamenskii, Oleg Predmestnikov.....	277